

Zlé časy

Charles Dickens

Kniha první - Setba

KAPITOLA PRVNÍ

Jediná nutná věc

"Tak tedy, já chci ta fakta. Učte ty hochy a dívky jediné faktům. Jedině fakta platí v životě. Nepěstujte nic jiného, všechno ostatní vykořeňte. Mozky myslících živočichů můžeme formovat jen pomocí fakt: nic jiného nebudou potřebovat. To je zásada, podle níž

vychovávám své vlastní děti, a to je zásada, podle níž vychovávám i tyto děti. Držte se fakt, pane!"

Tento výstup se odehrával v holé, nudné, klenuté třídě a mluvčí zdůrazňoval svá tvrzení tím, že za každou větou přejížděl hranatým ukazováčkem učitelovi po rukávu. Důraz zvyšovalo i čelo mluvčího, hranaté jako zeď, jejíž základy tvořilo obočí a v jejímž stínu byly jeho oči dobře skryty jako ve dvou tmavých sklípčích. Důraz zvyšovala ústa mluvčího, veliká, úzká a tvrdá. Důraz zvyšoval hlas mluvčího, neohebný, suchý a panovačný. Důraz zvyšovaly vlasy mluvčího, ježící se na okraji lysiny, podobny jedlovému porostu, chránícímu před větrem její

lesklý povrch, který byl celý pokrytý hrbolky jako kůrka švestkového koláče, jako by všechna ta suchá fakta, uložená v hlavě, v ní neměla dost místa. Umíněný postoj mluvčího, hranatý

kabát, hranaté nohy, hranatá ramena - ba i jeho nákrčník, tisknoucí mu krk nepohodlně jako vytrvalé faktum - to vše zvyšovalo důraz.

"V tomto životě potřebujeme jen fakta - nic než fakta." Mluvčí, učitel a třetí dospělá osoba poněkud ustoupili a letmo přehlédli nakloněnou rovinu, na níž pečlivě srovnané nádoby byly připraveny, aby se daly naplnit celými vědry fakt až po okraj.

KAPITOLA DRUHÁ

Vraždění nevinů

Tomáš Gradgrind, pane. Muž skutečností. Muž fakt a výpočtů. Muž řídící se zásadou, že dvě

a dvě jsou čtyři a nic víc, a kterého nelze přemluvit, aby připustil něco jiného. Tomáš Gradgrind, pane - jediné Tomáš - Tomáš Gradgrind. Vždycky s pravítkem, vahami a násobilkou v kapse, pane, vždycky připravený zvážit a změřit každou částičku lidské povahy a říci vám, zač stojí. Je to pouhá otázka čísel, jednoduchý aritmetický příklad. Snad by se vám podařilo přesvědčit o nějakém nesmyslu Jiřího Gradgrinda nebo Augusta Gradgrinda nebo Jana Gradgrinda nebo Josefa Gradgrinda (samé smyšlené, neexistující osoby), ale Tomáše Gradgrinda - nikdy, pane!

Těmito slovy se pan Gradgrind vždycky představoval jak svým osobním známým, tak i veřejnosti. A těmito slovy, zaměňuje pouze slovo "pane" slovy "hoši a děvčata", nyní jistě

Tomáš Gradgrind představil Tomáše Gradgrinda oněm džbánkům, které měly být naplněny fakty.

Jak tak na děti dychtivě jiskřil z již zmíněných sklípků, podobal se dělu s hlavní až po ústí nabitou fakty, připravenému, aby je jedinou ranou navždy vystřelilo z krajiny dětství. Podobal se také galvanizačnímu přístroji, nabitému strohou mechanickou náhražkou oné jemné mladistvé představivosti, kterou je dlužno vymýtit.

"Dívko číslo dvacet," řekl pan Gradgrind a ukázal hranatě hranatým ukazováčkem. "Neznám tu dívku. Kdo je ta dívka?"

"Cecilka Jupová, prosím," vysvětlovalo číslo dvacet, vstávajíc s uzarděním a uklánějíc se.

"Cecilka není žádné jméno," řekl pan Gradgrind. "Neříkej si Cecilka. Říkej si Cecílie."

"To otec mi říkává Cecilko, prosím," odpověděla dí-* venka chvějícím se hlasem a znovu se uklonila.

"To nesmí," řekl pan Gradgrind. "Řekni mu, že to nesmí dělat. Cecílie Jupová. Počkejme. Čím je tvůj otec?"

"Je, prosím pěkně, u krasojízdy."

Pan Gradgrind se zamračil a mávnutím ruky zavrhl toto nepřístojné povolání.

"O tom tu nechceme nic slyšet. O tom nám nic neříkej. Tak tvůj otec tedy zacvičuje koně?"

"Prosím pěkně, když dostanou nějaké koně na zacvičo-vání, zacvičují je v manéži, prosím."

"O manéži nám tu nic neříkej. Tak tedy dobrá. Říkejme tvému otci cvičitel koní. Asi také ošetřuje nemocné koně, že?"

"To, prosím, ano."

"Tak budiž. Je tedy zvěrolékař, podkovář a cvičitel koní. Řekni mi definici koně."
(Cecilka Jupová je tímto dotazem velice poplašena.)

"Dívka číslo dvacet nedovede určit, co je to kůň!" řekl pan Gradgrind k obecnému poučení

všech džbánek. "Dívka číslo dvacet nezná žádná fakta o jednom z nejobecnějších zvířat!
Ať

tedy nějaký chlapec podá definici koně. Bitzere, ty."

Hranatý prst, jezdící sem a tam, náhle ukázal na Bitzera, snad proto, že seděl náhodou v témž

slunečním paprsku, který pronikal jedním z holých oken svítivě vybělené místnosti a ozařoval i Cecilku. Neboť hoši a dívky seděli na nakloněné rovině ve dvou sevřených skupinách, uprostřed rozdělených úzkou uličkou, Cecilka, sedící na kraji řady na slunečné straně, zachycovala začátek slunečního paprsku, jehož konec dopadal na Bitzera, který seděl na opačném kraji o několik řad vpředu. Ale zatímco dívka byla tak tmavooká a tmavovlasá, že jí

slunce, kdykoliv na ni dopadlo, propůjčovalo jakoby ještě tmavší a zářivější barvu, byl hoch tak světlooký a světlolasý, že se zdálo, jako by z něho paprsky vysávaly i poslední zbytky barvy. Jeho chladné oči by snad ani nevypadaly jako oči, nebýt krátkých brv, které

ohraničovaly jejich tvar pouze tím, že byly ještě bledší. Krátce ostříhané vlasy jako by byly pouhým pokračováním světlounce hnědých pih na čele a obličeji. Jeho kůži tak nezdravě chyběla přirozená barva, až to budilo dojem, že by mu tekla bílá krev, kdyby se pořezal.

"Bitzere," řekl Tomáš Gradgrind, "podej definici koně."

"Čtvernožec. Býložravec. Čtyřicet zubů, a to čtyřiadvacet stoliček, čtyři špičáky a dvanáct řezáků. Na jaře shazuje srst, v bažinatých krajích shazuje také kopyta. Kopyta tvrdá, musí však být okována železem. Věk se pozná podle znamének v hubě." To (a ještě mnohem více) řekl Bitzer.

"Ted' víš, dívko číslo dvacet," pravil pan Gradgrind, "co je to kůň." Znovu se uklonila a byla by se ještě víc zarděla, kdyby bylo možné zardět se ještě víc, než se zardívala po celou tu dobu. Bitzer rychle zamrkal oběma očima najednou na Tomáše Gradgrinda, takže konečky jeho řas vypadaly ve světle, které se na nich zachycovalo, jako tykadla pilného hmyzu, přiložil na pozdrav ruku k pihovatému čelu a znovu usedl. Nyní předstoupil třetí pán. Uměl báječně předkládat vypreparované názory, státní úředník, svým způsobem (jako většina lidí) skutečný zápasník, vždy v kondici, vždy po ruce se systémem, který cpal jako velkou pilulku každému do krku, vždy řečník z tribuny svého Veřejného úřadečku, připraven bojovat proti celé Anglii.

Abychom pokračovali v zápasnické

terminologii, měl veliké nadání postavit se včas kdekoliv a při každé příležitosti do střehu a projevoval se jako nepříjemný protivník. Drtil všechno pravičkou, následoval levičkou, zastavoval se, uskakoval, vracel rány, zaháněl svého protivníka (vždycky bojoval proti celé

Anglii) do provazů a obratně na něho dopadal. Chtěl rozhodně vyrazit dech zdravému rozumu, aby tento nešťastný protivník neslyšel odpískání. Byl pověřen vyššími místy, aby nastolil veliké Tisíciletí úřadů, v němž by na zemi vládli zplnomocněnci.

"Výborně," řekl tento pán, bystře se zasmál a založil ruce. "To je kůň. A teď bych se vás, hoši a děvčata, chtěl zeptat, zda byste si vytapetovali pokoj obrázky koní?" Po chvilce zvolala jedna polovina dětí sborem: "Ano, prosím!" Nato druhá polovina, když

viděla v pánově obličeji, že ano je nesprávné, zvolala sborem: "Ne, prosím!", jak už to bývá

zvykem při podobných zkouškách.

"Ovšemže ne. Proč ne?"

Pomlka. Zavalitý, pomalý chlapec se sípavým dechem se odvážil odpovědět, že by vůbec pokoj netapetoval, ale vymaloval.

"Musíš ho vytapetovat," řekl pán poněkud prudce.

"Musíš ho vytapetovat," řekl Tomáš Gradgrind, "ať chceš nebo nechceš. Neříkej nám, že bys ho netapetoval. Co to má znamenat, hochu?"

"Vysvětlím vám tedy," řekl pán po další trapné pomlce, "proč byste si nevytapetovali pokoj obrázky koní. Viděli jste někdy, aby se koně procházeli po stěnách pokojů - ve skutečnosti?"

Viděli jste to?"

"Ano, prosím," zaznělo od jedné poloviny. "Ne, prosím," od druhé.

"Ovšemže ne," řekl pán a vrhl rozhořčený pohled na chybnou polovinu. "Tak tedy: nikdy se nemáte dívat na nic, co nelze vidět ve skutečnosti, nikdy nemáte mít něco, co není možné ve skutečnosti. To, čemu se říká vkus, je jen jiné jméno pro faktum." Tomáš Gradgrind souhlasně přikývl.

"To je nová zásada, objev, velký objev," řekl pán. "Teď vás vyzkouším znovu. Řekněme, že byste si chtěli dát do pokoje koberec. Vybrali byste si koberec s obrázky květin?" Protože už převládlo přesvědčení, že pro toho pána je vždy správnou odpovědí "ne, prosím," byl sbor ne velmi silný. Jen několik loudalů řeklo ano, mezi nimi Cecilka lupová.

"Dívko číslo dvacet," řekl pán a usmíval se s bohorovnou převahou. Cecilka se začervenala a povstala.

"Tak ty bys dala do svého pokoje - nebo do pokoje svého manžela, kdybys byla dospělá a měla manžela - koberec s obrázky květin, že ano?" řekl pán. "Proč?"

"Pěkně prosím, mám květiny hrozně ráda," odpověděla dívka.

"A proto bys na ně postavila stoly a židle a nechala bys po nich chodit lidi v těžkých botách?"

"To by je, prosím pěkně, nebolelo. Nezlámaly by se a nezvadly, prosím. Byly by to obrázky něčeho velmi hezkého a příjemného a já bych si představovala..."

"Ale, ale, ale! Ty si nesmíš nic představovat," vykřikl pán, velice nadšen, že se tak obratně

dostal k věci. "To je právě ono! Nikdy si nesmíš nic představovat."

"Cecilie Jupová," opakoval slavnostně Tomáš Gradgrind, "to nikdy nesmíš dělat."

"Fakta, fakta, fakta!" řekl pán. A "fakta, fakta, fakta" opakoval Tomáš Gradgrind.

"Ve všem se musíš řídit a dát se vést jen fakty," řekl pán. "Vbrzku snad už budeme mít

výbor pro fakta, složený ze zplnomocněnců pro fakta, kteří lid přinutí, aby byl lidem fakt a ničeho než fakt. Slovo představa musíš navždycky odhodit. Do toho ti nic není. Žádný užitkový nebo ozdobný předmět nesmí odporovat faktům. Ve skutečnosti nechodíš po květinách, nemůžeš tedy chodit po květinách na kobercích. Gizokrajní ptáci a motýli nesedají na tvé nádobí, nesmíš si tedy na nádobí malovat cizokrajné ptáky a motýly. Nikdy se nesetkáváš se čtvernožci chodícími po stěnách, nemůžeš tedy mít na stěnách obrázky čtvernožců. Pro všechny tyto účely," řekl pán, "musíš užívat kombinací a obměn (v základních barvách) matematických čísel, které lze dokázat a demonstrovat. To je ten nový objev. To je faktum. To je vkus."

Dívka se uklonila a usedla. Byla velmi mladá a vypadala, jako by ji lekala vyhlídka na tak strohý svět.

"A kdyby se teď pan M'Choakumchild," řekl pán, "ujal první hodiny, byl bych ochoten, pane Gradgrinde, přejete-li si, sledovat jeho způsob vyučování."

Pan Gradgrind byl velmi potěšen. "Pane M'Choakum-childe, račte prosím." Pan M'Choakumchild tedy začal, jak nejlépe uměl. On

Propočítaný, pevný, vyvážený a vyzkoušený dům. Šest oken na jedné straně, šest na druhé straně dveří, dvanáct oken v jednom a dvanáct ve druhém křídle, čtyřicet oken přeneseno do zadních křidel. Trávník, zahrada a maličká alejka, nalinkované jako botanická účetní

kniha. Plynové vedení a ventilace, kanalizace a vodovod nejlepší jakosti. Odshora až dolů ohnivzdorné železné skoby a nosníky, mechanické výtahy pro služebné i jejich kartáče a smetáky, tedy vše, co srdce ráčí.

Vše? Snad ano. Malí Gradgrindové měli také skříně pro jednotlivá odvětví vědy. Měli konchyliologickou skřínku, metalurgickou skřínku a mineralogickou skřínku, všechny vzorky v nich byly uspořádány a označeny lístky a kameny a kusy rudy vypadaly, jako by je byly odštíplý od mateřské hmoty ony ostré nástroje - jejich jména, řečeno slovy plané dětské

říkanky, která se do jejich dětského pokoje nikdy nedostala: jestli ti malí, chamtiví Gradgrindové chtěli ještě něco jiného, co jen mohli, dobrotivý bože, ti malí, chamtiví Gradgrindové chtějí?

Jejich otec kráčet dál v nadějně a spokojené náladě. Byl to svým způsobem milující otec, byl by se však asi označil (kdyby byl, jako Cecilka Jupová, požádán o definici) jako "nesmírně praktický" otec. Byl neobyčejně pyšný na výraz "nesmírně praktický", který prý se k němu obzvlášť hodil. Ať byl pořádán v Koksově veřejný projev kýmkoliv a o čemkoliv, vždycky toho nějaký Koksovan využil, aby se zmínil o svém nesmírně praktickém příteli Gradgrindovi. Nesmírně praktického přítele to vždy potěšilo. Věděl, že mu to náleží právem, ale přesto byl ochoten to přijímat.

Když došel až na ono místo na okraji města, které není ani městem, ani venkovem a má přitom nejhorší vlastnosti obou, dolehl mu k uším zvuk hudby. Řinkot a třaskání kapely, patřící ke krasojezdeckému podniku, který se usadil v dřevěném pavilónu, se ozývaly naplno. Vlajka, vznášející se na vrcholku této svatyně, oznamovala lidstvu, že "Sleary-ho krasojezdecký podnik" prosí o přízeň. A Sleary, zavalitá moderní socha s pokladnou u ruky, vybíral peníze v kostelním výklenku ve slohu rané gotiky. Slečna Josefína Slea-ryová, jak oznamovalo několik velmi dlouhých a velmi úzkých tištěných plakátů, právě zahajovala pořad půvabnou jízdu v tyrolském květinovém výstupu. Mezi ostatními líbivými, vždy však přísně mravními zázraky, které musíte zhlédnout, abyste jim uvěřili, měl Signor Jupe odpoledne "osvětlit rozmanité schopnosti svého vysoce vy-drezúrovaného a vycvičeného psa Bystronožky". Měl také předvést "omračující výkon, při němž si hází v rychlém sledu pětasedmdesát centových závaží dozadu přes hlavu, vytvářeje tak ve vzduchu souvislý

vodotrysk ze železa, výkon dosud nevídaný ani v této, ani v jiné zemi, vyvolávající u nadšeného davu takové bouře potlesku, že nemůže být vzat z programu". Tentýž Signor Jupe měl "v častých intervalech oživit jednotlivé výstupy svými cudnými sha-kespearovskými žerty a vtipnými odpověďmi." Konečně pak jako vyvrcholení měl vystoupit ve své oblíbené

roli pana Viléma Knoflíka z Tooley Street v "na výsost nové a smích vyvolávající hippokomedietě Krejčího cesta do Brentfordu". Tomáš Gradgrind si samozřejmě takových bláhovostí nevšimal, šel dál, jak praktický muž dál jíti má, a odháněl tento hlučný hmyz z mysli nebo ho odkazoval do polepšovny. Ale zákrut cesty ho přivedl k zadní části boudy a u zadní části boudy se tísnily v nejrůznějších opatrných pozicích děti, pokoušející se zahlédnout skryté věhlasnosti podniku.

To ho zastavilo. "Kdo by si pomyslel," řekl, "že ti tuláci vábí chášku ze vzorné školy!" Protože mezi ním a cháskou byl pruh zakrnělé trávy a nahraného smetí, vyňal z vesty kukátko, aby si vyhlédl děti, které znal podle jména, a aby je odehnal. Jaká to téměř

neuvěřitelná, avšak nezvratná skutečnost, když pak spatřil svou vlastní metalurgickou Luisu, nakukující usilovně škvírou v jedlové fošně, a svého vlastního matematického Tomáše, krčícího se na zemi, aby zahlédl alespoň kopyto z půvabné jízdy v tyrolském květinovém výstupu!

Oněmělý údivem přešel pan Gradgrind k místu, kde se jeho rodina tak potupila, položil ruku na obě chybující děti a řekl:

"Luiso! Tomáši!"

Oba povstali, zrudlí a rozpačití. Avšak Luisa se na otce podívala směleji než Tomáš. Tomáš

se na něho vlastně nepodíval a nechal se vést domů jako stroj.

"Ve jménu údivu, lenosti a bláhovosti," řekl pan Gradgrind, odváděje je za ruku, "co jste tu dělali?"

"Chtěli jsme vědět, jaké to je," odvětila Luisa krátce.

"Jaké to je?"

"Ano, otče."

Oba, zvláště dívka, se tvářili zatvrzele a mrzutě, avšak nespokojeností v její tváři se prodíralo světlo, které nemělo co ozářit, oheň, který neměl co spalovat, a vyhladovělá představivost, udržující se jakž takž při životě, která zjasnovala její výraz. Nebyla to přirozená záře veselého mládí, byly to nejisté, dychtivé a pochybovačné záblesky, v nichž bylo cosi bolestného, cosi připomínajícího změny v obličeji slepce, který tápe po cestě. Byla ještě dítě, patnácti nebo šestnáctileté, které se však v nedaleké budoucnosti asi náhle stane ženou. To si myslel otec, když se na ni díval. Byla hezká. Byla by svěhlavá (pomyslel si svým nesmírně praktickým způsobem), nebýt výchovy, které se jí dostalo.

"Tomáši, ačkoliv mám ten fakt před sebou, je mi zatěžko uvěřit, že jsi při svém vychování a svých možnostech přivedl sestru na takové místo."

"Já jsem přivedla jeho, otče," řekla Luisa rychle. "Požádala jsem ho, aby se mnou šel."

"To slyším nerad. To slyším velmi nerad. Tomáše to nedělá lepším a tebe, Luiso, to dělá horší."

Znovu se podívala na otce, ale po obličeji jí neskanula jediná slza.

"Ty! Tomáš a ty, jimž je otevřen okruh věd, Tomáš a ty, o nichž lze říci, že jsou přesyceni fakty, Tomáš a ty, kteří jste byli vedeni k matematické přesnosti, Tomáš a ty, zde!" zvolal pan Gradgrind. "V této ponižující situaci! Jsem udiven!"

"Byla jsem unavená, otče. Už dlouho jsem unavená."

"Unavená? Čím?" zeptal se překvapený otec.

"Nevím čím - asi vším."

"Už ani slovo," odvětil pan Gradgrind. "Jsi dětinská. Nechci už nic slyšet." Nepromluvil už, dokud mlčky neušli asi půl míle, a pak pronesl vážně: "Co by řekli tví nejlepší přátelé, Luiso?"

Nepřikládáš žádnou váhu jejich dobrému mínění? Co by řekl pan Bounderby?" Při zvuku tohoto jména vrhla na něho dcera úkradný pohled, soustředěný a zkoumavý. On to však nepostřehl, neboť než se na ni podíval, sklopila zase oči.

"Co by řekl pan Bounderby?" opakoval za chvíli. A celou cestu do Kamenného zámku, veda v hlubokém rozhořčení své dva provinilce, opakoval v přestávkách: "Co by řekl pan Bounderby!" - jako by pan Bounderby byl paní Grundyovou.

KAPITOLA ČTVRTÁ

Pan Bounderby

Když tedy nebyl paní Grundyovou, kdo byl pan Bounderby? Pan Bounderby byl natolik blízkým přítelem pana Gradgrinda, nakolik může člověk zcela zbavený citu dosáhnout tohoto duševního vztahu k jinému zcela citu zbavenému člověku. Tak blízkým, nebo zdá-li se to čtenáři vhodnější, tak cizím byl pan Bounderby.

Byl to člověk bohatý: bankéř, obchodník, továrník a bůhvíco ještě. Velký, hlučný člověk s upřeným pohledem a kovovým smíchem. Z hrubého těsta, hodně nataženého, aby na něho stačilo. Člověk s nafouklou hlavou a velikým čelem, s žilami naběhlými na spáncích a s kůží

tak napjatou na obličej, že to vypadalo, jako by mu otvírala oči a vytahovala obočí. Člověk, který neustále vypadal jako nafouklý balón, připravený k odletu. Člověk, který nikdy nemohl dost zdůraznit, že začal od píky. Člověk, který neustále vyhlašoval plechovou hlásnou troubou

- svým hlasem - svou někdejší nevzdělanost a chudobu, člověk, který se chvástal skromností. Ačkoliv byl o rok nebo dva mladší než jeho nesmírně praktický přítel, vypadal pan Bounderby starší, byl by mohl klidně přidat sedm nebo osm let ke svým sedma-čtyřiceti nebo osmačtyřiceti, a nikdo by se byl nedivil. Neměl mnoho vlasů. Člověk by se byl mohl domnívat, že si je vymluvil, a zbývající vlasy, neuspořádaně zježené, se mu neustále vzdouvaly nadutou chvástavostí.

Pan Bounderby stál na předložce u krbu v parádním salónu Kamenného zámku, ohříval se u ohně a častoval paní Gradgrindovou poznámkami o okolnosti, že má dnes narozeniny. Stál před ohněm částečně proto, že jarní odpoledne bylo chladné, přestože svítilo slunce, částečně proto, že ve stínech Kamenného zámku vždycky strašil duch vlhké malty, částečně pak proto, že tam stál na velitelském místě, z něhož mohl paní Gradgrindovou zastrasovat.

"Boty jsem neměl. A pokud jde o punčochy, o těch jsem nikdy ani neslyšel. Den jsem prožil v příkopu, noc v prasečím chlívku. Tak jsem strávil své desáté narozeniny. Příkop ovšem nebyl pro mne nic nového, vždyť jsem se v příkopu narodil."

Paní Gradgrindová, malé, hubené, bílé klubičko šálů, s pomrkávajícíma očkama, duševně i tělesně neobyčejně slabá - neustále bez výsledku užívající léky a vždycky, když začala projevovat známky života, omračovaná nějakým pádným faktem, který na ni dopadl - paní

Gradgrindová vyslovila naději, že byl ten příkop suchý.

"Ne! Byl mokrá jako břečka. Bylo v něm na píd' vody," řekl pan Bounderby.

"To stačí, aby se dítě nachladilo," usoudila paní Gradgrindová.

"Nachladilo? Narodil jsem se se zápalom plic a všeho ostatního, co může zápal mít," odvětil pan Bounderby. "Po léta jsem byl, milostivá, jedním z nejubožejších chudáčků, jací kdy žili. Byl jsem tak stonavý, že jsem stále nařikal a vzdychal. Byl jsem tak otrhaný a špinavý, že byste se mě nebyla dotkla ani kleštěmi."

Paní Gradgrindová se neurčitě zadívala na kleště u krbu, což bylo to nejvhodnější, co ji v

její

slabomyslnosti napadlo.

"Jak jsem se z toho vykřesal, to nevím," řekl pan Bounderby. "Měl jsem asi dost odhodlanosti. Měl-li jsem dost odhodlanosti později v životě, tedy jsem jí asi měl dost už tehdy. Že jsem se stal, čím jsem, paní Gradgrindová, za to mohu děkovat jen sobě." Paní Gradgrindová pokorně a slabě pronesla, že snad jeho matka "Moje matka? Utekla, milostivá!" opáčil Bounderby. Paní Gradgrindová, omráčena jako vždy, se zhroutila a vzdala se.

"Matka mě zanechala babičce," řekl Bounderby, "a pokud se pamatuji, byla to nejbídnější a nejhorší bába, jaká kdy žila. Když jsem náhodou dostal boty, vzala je a vyměnila za kořalku. Vždyť jsem vídal babičku, jak pila v posteli před snídaní až čtrnáct sklenek kořalky." Jedinou známkou života paní Gradgrindové byl slabý úsměv. Připomínala (jako vždycky) nepříliš dobrý a nedostatečně osvětlený průsvitný obraz ženské postavičky.

"Měla hokynářství," pokračoval Bounderby, "a uložila mě do bedýnky od vajec. Stará bedýnka od vajec, to byla kolébka mého dětství. Jakmile jsem byl dost velký, abych utekl, samozřejmě jsem utekl. Pak se ze mne stal mladý tulák, a tak místo jedné báby, která mě tloukla a mořila hladem, tloukli mě a mořili hladem lidé nejrůznějšího stáří. Měli pravdu, nemohli dělat nic jiného. Byl jsem na obtíž, byl jsem přítěž a neřád. Toho jsem si dobře vědom."

Svou pýchu, že kdy v životě dosáhl takového společenského významu, že byl na obtíž, že byl přítěž a neřád, mohl uspokojit jen tím, že to třikrát hlasitě a chvástavě opakoval.

"Byl jsem asi předurčen, abych se z toho dostal, paní Gradgrindová. Ať už jsem k tomu byl předurčen nebo ne, milostivá, dokázal jsem to. Dostal jsem se z toho, i když mi nikdo nepodal pomocnou ruku. Tulák, poslíček, tulák, dělník, nosič, úředník, vrchní ředitel, tichý společník, Josiáš Bounderby z Koksova. To je můj předchozí život a jeho vyvrcholení. Josiáš Bounderby z Koksova se učil abecedě na štítech obchodů, paní Gradgrindová, a poprvé se naučil určovat Čas na ciferníku věžních hodin kostela sv. Jiljí v Londýně za pomoci opilého mrzáka, usvědčeného zloděje a nenapravitelného pobudy. Můžete vykládat Josiášovi Bounderbymu z Koksova o vašich okresních školách a vašich vzorných školách, o vašich přípravných školách a o všech těch vašich školách, Josiáš Bounderby z Koksova vám řekne rovnou: dobře, v pořádku - on neměl takové možnosti - potřebujeme střízlivé, silné lidi - on ví, že by jeho výchova nebyla pro každého, ale jeho výchova byla taková a taková, a spíše byste ho přinutili pít vřící olej, než aby zapřel skutečnosti svého života."

Když dospěl Josiáš Bounderby z Koksova k tomuto vrcholnému bodu, rozohnil se a pak se zarazil. Zarazil se, právě když jeho nesmírně praktický přítel, stále ještě provázený oběma mladými provinilci, vstoupil do pokoje. Jeho nesmírně praktický přítel se také zastavil, když ho uviděl, a vrhl na Luisu vyčítavý pohled, který jasně říkal: "Hle, tvůj Bounderby!"

"Tak," zahřímal pan Bounderby, "co se stalo? Proč je mladý Tomáš nabručený?" Mluvil o mladém Tomášovi, ale díval se na Luisu.

"Nakukovali jsme do cirkusu," zamumlala Luisa povzneseně, aniž pozvedla oči, "a otec nás nachytil."

"Paní Gradgrindová," řekl její manžel povýšeně, "právě tak málo bych se byl nadál, že mé děti čtou verše."

"Ach bože," zakvílela paní Gradgrindová. "Jak jste to mohli udělat, Luiso a Tomáši!"

Překvapujete mě. Skutečně s vámi člověk lituje, že vůbec kdy měl rodinu. Mám velikou chuť říci, že toho lituji. A co byste si pak počali, to bych ráda věděla." Tyto přesvědčivé poznámky na pana Gradgrinda zřejmě dobře nepůsobily. Netrpělivě se zamračil.

"Jako kdybyste se nemohli dívat na škeble a nerosty a na všechny ty věci, které tu máte, místo na cirkusy - když mi tak třestí hlava," řekla paní Gradgrindová. "Víte stejně dobře jako já,

že mladí lidé nemají za učitele cirkusáky, nemají cirkusy ve skříních a nechodí na přednášky o cirkusech. Co tedy chcete vědět o cirkusech? Máte přece dost co dělat, jestli snad chcete více práce. Když mám hlavu v takovém stavu jako dnes, nedokázala bych si zapamatovat jména ani poloviny fakt, o které se máte starat."

"To je právě ono!" ohrnula Luisa rty.

"Nepovídej, že to je ono, protože to je vyloučené," řekla paní Gradgrindová. "Okamžitě jdi za svou co já vím logií." Paní Gradgrindová nebyla vědecky založena a většinou odkazovala děti k učení tímto obecným určením činnosti.

Po pravdě řečeno, zásoba fakt paní Gradgrindové byla vůbec smutně nedostačující, pan Gradgrind však byl veden dvěma důvody, když ji pozdvihl na její vysoké manželské postavení. Za prvé velice vyhovovala v otázce sumy a za druhé na ní nebylo "nic nesmyslného". Nesmyslností myslel představivost a vskutku je pravděpodobné, že byla tak prostá jakékoliv stopy oné vlastnosti, jak jen to je možné u lidské bytosti, která nedosáhla dokonalosti úplného idiota.

Skutečnost, že zůstala sama se svým manželem a panem Bounderby, omráčila opět tuto pozoruhodnou dámu, aniž k tomu bylo zapotřebí ještě nějakého dalšího faktu. Tak tedy znovu odumřela a nikdo si jí nevšímal.

"Bounderby," řekl pan Gradgrind a přitáhl si židli ke krbu, "vždycky se tak zajímáte o mé děti

- zvláště o Luisu -, že se vám mohu bez okolků přiznat, jak mě tento objev zarmoutil. Věnoval jsem se systematicky (jak víte) výchově rozumu ve své rodině. Rozum je (jak víte) to jediné, k čemu se má výchova zaměřit. A přece, Bounderby, z dnešní neočekávané okolnosti, která je sama o sobě nepatrná, se zdá, jako by se do Tomášovy a Luisiny mysli bylo vplížilo něco, co je - či spíše není - nevím, jak to vyjádřit lépe než slovy - co se nikdy nemělo vyvinout a na čem se jejich rozum nepodílí."

"Jistě není důvodu, proč bychom se měli se zájmem dívat na smečku tuláků," odvětil pan Bounderby. "Vím jen, že když já byl tulákem, nikdo se na mne se zájmem ne díval."

"Pak je nasnadě otázka," pokračoval nesmírně praktický otec, dívaje se do ohně, "z čeho vzniká tato sprostá zvědavost?"

"Řeknu vám z čeho. Z plané představivosti."

"Doufám, že ne," řekl nesmírný praktik, "musím se však přiznat, že mi toto podezření cestou domů napadlo."

"Planá představivost, Gradgrinde" opakoval Bounderby. "To je špatné pro každého, ale prokatě špatné pro děvče, jako je Luisa. Omluvil bych se paní Gradgrindové, že užívám silných výrazů, ale ona ví, že nejsem jemný člověk. Kdo by ode mne očekával jemnost, zklamal by se. Neměl jsem jemnou výchovu."

"Co když," zauvažoval pan Gradgrind, s rukama v kapsách a se zapadlými očima upřenými do ohně, "co když někdo z vychovatelů nebo ze služebnictva něco naznačil? Co když Luisa nebo Tomáš něco četli? Co když se přes všechna opatření dostala do domu nějaká planá kniha povídek? Je to přece podivuhodné a nepochopitelné u myslí ztvárňovaných téměř od kolébky podle pravítka." >

"Zadržte!" zvolal Bounderby, který jako předtím stál u krbu a zasahoval i nábytek v pokoji svou výbušnou skromností. "Máte přece jedno to kočovné dítě ve škole."

"Jménem Cecílie Jupová," řekl pan Gradgrind se sklopenými očima příteli.

"Zadržte!" zvolal znovu Bounderby. "Jak se tam dostala?"

"Tedy fakt je, že já jsem to děvče viděl poprvé teprve před chvílkou. Požádala zde v domě zvláště o přijetí, protože není z našeho města - ano, máte pravdu, Bounderby, máte

pravdu."

"Zadržte!" zvolal Bounderby ještě jednou. "Viděla ji Luisa, když sem přišla?"

"Luisa ji určitě viděla, protože se mi zmínila o její žádosti. Zcela jistě ji však Luisa viděla v přítomnosti paní Gradgrindové."

"Co se tehdy, paní Gradgrindová, stalo?" zeptal se Bounderby.

"Ach, mé ubohé zdraví!" odvětila paní Gradgrindová. "To děvče se chtělo dostat do školy a pan Gradgrind chce dostat děvčata do školy a Luisa a Tomáš říkali, že to děvče se tam chce dostat a že pan Gradgrind tam chce dostat děvčata, a jak jsem jim mohla odporovat, když to byl fakt!"

"Tak vám něco povím, Gradgrinde!" řekl pan Bounderby. "Ukažte tomu děvčeti dveře a hotovo."

"Jsem zcela vašeho názoru."

"A to hned," řekl Bounderby, "to bylo mé moto od dětství. Když jsem se rozhodl opustit bedýnku od vajec a babičku, udělal jsem to hned. Udělejte totéž. Udělejte to hned!"

"Jdete pěšky?" zeptal se přítel. "Mám adresu jejího otce. Neměl byste nic proti tomu jít se mnou do města?"

"Ani v nejmenším," řekl pan Bounderby. "Uděláte-li to hned." Pan Bounderby si narazil klobouk - vždycky si ho narážel, aby vyjádřil, že je člověk příliš

zaneprázdněný svou vlastní osobou, než aby si osvojil způsob, jak nosit klobouk - as rukama v kapsách se odlouдал do haly. "Nikdy nenosím rukavice," říkával. "V těch jsem se nahoru nevyšplhal. To bych nebyl tak vysoko."

Byv zanechán, aby se potloukal jednu nebo dvě minuty v hale, zatímco pan Gradgrind odešel nahoru pro adresu, otevřel dveře do dětské studovny a nahlédl do onoho klidného obydlí s podlahou pokrytou kobercí, které se přes knihovny, skříně a nejrůznější učené a filosofické pomůcky neobyčejně podobalo holírně, Luisa se unuděně opírala o okno a dívala se bezmyšlenkovitě vén, zatímco mladý Tomáš si pomstychtivě pofrkával u krbu. Adam Smith a Malthus, dva mladší Gradgrindové, byli s doprovodem někde na přednášce, a malá Jana, když si byla z křidy a slz vyrobila na obličeji dost vlhké sádry, usnula nad prajedno-duchými zlomky.

"Už je to v pořádku, Luiso, je to v pořádku, mladý Tomáši," řekl pan Bounderby, "už to neuděláte. Zaručuji se, že SLOtce je vše vyřízeno. Tak co, Luiso, to přece stojí za hubičku, ne?"

"Můžete si ji vzít, pane Bounderby," odvětila Luisa, když po chladném odmlčení přešla pokoj, a ledabyly mu nastavila tvář, odvracejíc obličej.

"Ty jsi pořád můj miláček, vid', Luiso?" řekl pan Bounderby. "Sbohem, Luiso." Odešel, ona však zůstala stát na místě a kapesníkem si třela políbenou tvář do červena. Třela si ji ještě o pět minut později.

"Co to tropíš, Lu?" vyčetl jí bratr rozmrzele. "Vydřeš si do obličeje díru."

"Jestli chceš, můžeš mi to místo vyříznout perořízkem, Tome. Nebudu plakat!"

KAPITOLA PÁTÁ

Pokladní tón

Koksov, k němuž se nyní pánové Bounderby a Gradgrind ubírali, byl triumfem faktu, nebylo v něm větší stopy představivosti než v samotné paní Gradgrindové! Udejme základní tón, než

budeme pokračovat se svou písničkou: Koksov.

Bylo to město z červených cihel, či lépe z cihel, které by byly červené, kdyby to kouř a popel připustily, za daných okolností to však bylo město nepřírozeně červené a černé jako pomalovaný obličej divocha. Bylo to město strojů a vysokých komínů, z nichž neustále

vystupovaly nekonečné kotouče kouře, které se nikdy neodvinuly. Byl tam černý kanál a řeka purpurově zbarvená odpudivě zapáchajícími barvami, byly tam obrovské shluky budov ze samých oken, kde to celý den hrčelo a otřásalo se a kde se píst parního stroje jednotvárně pohyboval nahoru a dolů jako hlava slona zachváceného melancholickým šílenstvím.

Bylo tam několik širokých ulic, navzájem si velice podobných, a mnoho malých ulic, navzájem si ještě podobnějších, kde bydleli lidé rovněž si navzájem podobní, kteří vycházeli a vraceli se touž dobou za zvuku týchž kroků na dláždění a vykonávali touž práci, každý den byl pro ně

týž jako včerejšek a zítřek a každý rok přesným protějškem loňského a příštího roku. Tyto vlastnosti Koksova byly v podstatě neodlučně spjatý s prací, z které město žilo, na tomto pozadí měly ještě lépe vyniknout doplňky přepychového života, které odtud šly do celého světa, a elegantní věcičky, z nichž se vytvářejí (neptejme se, z jak veliké části) vznešené

dámy, které sotva snášejí byt' jen zmínku o tomto městě. Ostatních rysů nabyly Koksov dobrovolně, a to:

V Koksově jste neviděli nic, co by nebylo přísně užité. Když se členové některého náboženského vyznání rozhodli vystavět kapli - jak to učinili členové osmnácti náboženských vyznání - postavili zbožné skladiště z červených cihel, někdy (avšak jen u těch nejzodobnějších) se zvonem v ptačí kleci na střeše. Ojedinělou výjimkou byl Nový kostel, byl ozdoben štukou a nad vchodem měl hranatou věž, zakončenou čtyřmi krátkými vížkami, připomínajícími bohatě zdobené nohy od stolu. Všechny veřejné nápisy ve městě byly namalovány týmiž přísnými bílými a černými písmeny. Vězení mohlo být nemocnicí, nemocnice vězením a radnice mohla být jedním z nich, obojím nebo čímkoliv jiným, neboť v půvabu jejich konstrukce se nejevilo nic odlišného. Fakta, fakta, fakta všude v materiálním vzhledu města, fakta, fakta, fakta i v jeho duchovnu. M'Choakum-childova škola byla holé

faktum, kreslířská škola byla holé faktum, vztahy mezi pány a lidem byly holé faktum, všechno bylo faktum, od porodnice až po hřbitov, a co se nedalo vyjádřit číslicemi nebo se nedalo koupit co nejlevněji a prodat co nejdražší, to nebylo a nemělo být, až na věky věkův, amen.

Městu tak zasvěcenému faktům a tak triumfujícímu v jejich prosazování se ovšem musí dařit dobře? To tedy ne, ne tak docela. Ne? Můj ty bože!

Ne. Koksov nevycházel z vlastních pecí zcela jako zlato, které prošlo ohněm. Za prvé bylo překvapivou záhadou města: kdo přísluší k oněm osmnácti náboženským vyznáním? Neboť

ať to byl kdokoliv, dělný lid to nebyl. Každého, kdo se procházel v neděli dopoledne ulicemi, udivovalo, jak nemnohé z nich vylákalo barbarské vyzvánění zvonů, uvádějící nemocné a nervózní lidi v šílenství, z jejich čtvrti, z jejich dusných světnic, z nároží jejich ulic, kde lhostejně postávali a pozorovali chození do kostela a do kaple jako něco, co se jich vůbec nijak netýká. Toho si nevšímal jen přespolní, vždyť přímo v Koksově byla organisace, jejíž

členové se na každém zasedání Dolní sněmovny rozhořčeně domáhali parlamentních výnosů, které by přinutily tyto lidi k zbožnosti. Pak byla na radě Protialkoholická společnost, která si stěžovala, že se tito lidé chtějí opíjet, ukazovala na statistikách, že se opíjejí, a na čajových dýcháncích dokazovala, že je žádná lidská ani božská pohnutka (s výjimkou medaile) nepřinutí, aby se opíjení vzdali. Pak přišli lékárníci a drogisté s jinými statistikami a dokazovali, že když se neopíjejí, užívají opia. Pak následoval zkušený vězeňský kaplan s dalšími statistikami, překonávajícími všechny statistiky předchozí, a dokazoval, že tito lidé

chtějí navštěvovat putyky, skryté před zraky veřejnosti, kde poslouchají sprosté písně a dívají

se na sprosté tance, ba sami se jich i účastní, kde, jak řekl sám A. B. (i když se nikdy neukázal zvláště věrohodným), jemuž šlo na čtyřiašedesátý rok a byl odsouzen k osmnácti

měsícům samovazby, začala jeho zkáza, neboť jinak by se z něho, jak byl přesvědčen, byl stal skvělý

vzor mravnosti. Pak následoval pan Grad-grind a pan Bounderby, dva páni právě krácející Koksovém, oba nesmírně praktičtí, kteří mohli na místě předložit další statistiky, založené na vlastní zkušenosti a doložené případy, které znali a viděli, z nichž jasně vyplývalo - zkrátka to bylo to jediné jasné v celé záležitosti -, že tito lidé jsou od kořene špatní, pánové, že ať pro ně uděláte cokoli, nikdy nejsou vděční, pánové, že jsou, pánové, neklidní, že nikdy nevědí, co chtějí, že se živí tím nejlepším, kupují čerstvé máslo, chtějí jen kávu coka, spokojí se jen nejvybranějšími kusy masa, a přece jsou věčně nespokojení a nezvládnutelní. Zkrátka bylo to jako ponaučení ze staré dětské říkanky:

Jednou stará bába žila a ta pořád jedla, pila. Najedla se, napila - spokojená nebyla. Je snad možné, že byla nějaká obdoba mezi případem koksovského obyvatelstva a případem malých Gradgrindů? Což je možné namluvit někomu z nás, kdo je při smyslech a dovede počítat, že jeden ze základních prvků života koksovských pracujících byl po řadu let úmyslně potlačován? Ze v nich žije představivost, domáhající se v křečovitém zápase zdravého rozviti?

Že v nich roste - v přímém poměru k dlouhé a jednotvárné práci - touha ulehčit tělu, touha po oddechu, vzbuzujícím dobrou náladu a dobrou mysl a dopřávajícím jim vydechnout? Že potřebují prázdniny, které by stačily alespoň na pěkný tanec za doprovodu vzrušující kapely?

Že mají právo na občasné obveselení, v němž by ani pan M'Choakumchild neměl prsty? Že jejich touha musí být a bude ukojena, neboť jinak se nevyhnutelně musí dostat a dostane na scestí, pokud by zákony Stvoření nebyly odvolány?

"Ten člověk žije v Pod's End a já přesně nevím, kde

Pod's End je," řekl pan Gradgrind. "Kde je to, Bounderby?" Bounderby věděl, že je to někde dole v městě, ale víc o tom nevěděl. Tak se tedy na okamžik zastavili a rozhlíželi se.

Téměř zároveň vyběhla velmi rychle kolem rohu ulice dívka s ustrašeným pohledem, kterou pan Gradgrind poznal. "Počkat!" řekl. "Zastav se! Kam běžíš? Zastav se!" Dívka číslo dvacet se rozechvěle zastavila a uklonila se.

"Proč tak nepřístojně pobíháš po ulici?" vyptával se pan Gradgrind.

"Mě - mě někdo honí," vydechla dívka, "a chtěla jsem uniknout."

"Honí?" opakoval pan Gradgrind. "Kdo by tebe honil?" Tuto otázku za ni neočekávaně a náhle zodpověděl bezbarvý hoch Bitzer, který se vyřítil kolem rohu tak rychle a tak málo tuše překážku na chodníku, že se srazil s vestou pana Gradgrinda a byl odmrštěn do jízdní dráhy.

"Co to znamená, hochu?" otázal se pan Gradgrind. "Co to tropíš? Jak se opovažuješ takhle do každého - vrážet?" Bitzer zvedl čepici, která mu při srážce spadla, ustoupil, pozvedl na pozdrav ruku k čelu a ujišťoval, že to byla nešťastná náhoda.

"Honil tě tenhle chlapec, Jupová?" zeptal se pan Gradgrind.

"Ano, prosím," řekla dívka váhavě.

"To ne, prosím," zvolal Bitzer. "Teprve když mi utekla. Ale krasojedcům je vždycky jedno, co říkají, prosím, jsou tím pověstní. Však víš, že krasojedci jsou tím pověstní, že je jim jedno, co řeknou," obrátil se k Cecilce. "To je ve městě tak známé - prosím, jako je násobilka neznámá krasojedcům." S takovou šel Bitzer na pana Bounderbyho.

"Hrozně mě polekal," řekla dívka, "jak se na mne ušklíbal."

"Ale!" zvolal Bitzer. "Ale! Abys nebyla jako ostatní! To bys ani nebyla krasojedkyně! Ani jsem se na ni ne-podíval, prosím. Zeptal jsem se jí, jestli zítra dokáže popsat koně, a chtěl jsem jí to znovu povědět a ona utekla a já jsem utíkal za ní, prosím, aby věděla, co odpovédět, kdyby byla vyvolána. Nikdy by tě nenapadlo říkat takové zlomyslnosti, kdybys nebyla

krasojedkyně!"

"Její povolání je zřejmě všem dobře známo," poznamenal pan Bounderby. "Za týden by stála v řadě celá škola a nakukovala by do cirkusu."

"Máte pravdu, asi ano," odvětil jeho přítel. "Bitzere, čelem vzad a domů. Jupová, chvíli počkej. Jestli se ještě jednou dozvím o takovém pobíhání, hochu, dozví? se ty o mně od učitele ve škole. Víš, co to znamená. Tak jdi."

Hoch přestal rychle mrkat, znovu zvedl ruku k čelu, pohlédl na Cecilku, otočil se a odešel.

"A teď, dívko," řekl pan Gradgrind, "doved tohoto pána a mě k svému otci, právě tam jdeme. Co to máš v té láhvi?"

"Gin," řekl pan Bounderby.

"Ale kdepak. To je devatero olejů."

"Cože to je?" zvolal pan Bounderby.

"Devatero olejů, pěkně prosím. Mazání pro tatínka."

Nato řekl pan Bounderby s hlasitým, krátkým zasmáním: "Proč, k četru, mažeš otce devaterými oleji?"

"Naši lidé to vždycky užívají, prosím, když se pohmoždí v manéži," odpovědělo děvče, dívajíc se přes rameno, aby se přesvědčilo, že její pronásledovatel zmizel. "Někdy se škaredě pohmoždí."

"Patří jim to," řekl pan Bounderby, "když lenoší." Podívala se mu do obličeje se směsí údivu a hrůzy.

"K sakru," řekl pan Bounderby, "když jsem byl o čtyři nebo pět let mladší než ty, měl jsem takové modřiny, že by je nebylo mohlo smazat ani desatero, ani dvacatero, ani třicatero, ba ani čtyřicatero olejů. Nepřišel jsem k nim při tajtrlíkování, ale při výprascích. Tancovat na provaze, to pro mne nebylo, tancoval jsem na holé zemi a tím provazem mě řezali." I když byl pan Gradgrind dosti tvrdý, nebyl tak hrubý jako pan Bounderby. Když se to tak vezme, neměl nelaská-vou povahu, mohla být dokonce velmi laskavá, kdyby byl před lety udělal pořádnou botu v aritmetice, kterou se vždy řídil. Když zahýbali do úzké uličky, řekl tónem, který chtěl být uklidňující: "Tak to je tedy Pod's End, Jupová?"

"Ano, prosím, a - když dovolíte, prosím - tady je ten dům." Zastavila se v šeru před vraty ubohé hospůdky s tlumenými červenými světly. Hospůdka byla tak ošumělá a zanedbaná, jako by se byla z nedostatku zákazníků sama dala na pití, dostala se na cestu všech opilců a blížila se svému konci.

"Je to jen přes výčep, pane, a po schodech nahoru, když dovolíte, a kdybyste pak počkali, přinesu svíčku. Kdybyste zaslechli psa, pane, je to jen Bystronožka a ten jenom štěká."

"Bystronožka a devatero olejů," řekl pan Bounderby, vstupuje jako poslední se svým kovovým smíchem. "To je něco pro člověka, který se sám vypracoval!" KAPITOLA ŠESTÁ
Slearyho krasojízda

Hospoda se jmenovala U ruky Pegasovy. U nohy Pegasovy by bývalo vhodnější, avšak na štítě bylo pod okřídleným koněm napsáno gotickými písmeny U ruky Pegasovy. A pod nápisem, opět ozdobným písmem, nahodil malíř tyto řádky:

Dobry slad, tof dobre pivo, vstupte, nalijem jak libo, Z dobreho vina - palenku, jen račte, prosim, do šenku.

**

Na zdi za špinavým malým nálevním pultem visel v rámu a za sklem další Pegasus - divadelní

- s křídly z pravého tylu, celý posetý zlatými hvězdami, a jeho éterický postroj byl z červeného hedvábí.

Protože venku bylo už příliš šero, aby bylo vidět štít, a uvnitř nebylo ještě dost světla, aby bylo vidět obraz, nebyli pánové Gradgrind a Bounderby pohoršeni těmito smyšlenkami. Následovali dívku po příkrých točitých schodech, aniž někoho potkali, a zatímco šla pro svíčku, zůstali stát ve tmě. Očekávali, že se co chvíli ozve Bystro -nožka, avšak tento vycepaný pes až do chvíle, kdy se objevila dívka se svíčkou, nezaštěkal.

"Otec není v našem pokoji, prosím," řekla s údivem ve tváři. "Vstupte, prosím, hned ho najdu."

Vstoupili. Cecilka jim přistavila dvě židle a rychle odběhla lehkým krokem. Byl to ubohý, ošuměle zařízený pokoj s postelí. Na hřebíku visel bílý noční čepec, okrášlený dvěma pávými pery a vztyčeným copem, v němž onoho odpoledne signor Jupe oživoval jednotlivé výstupy svými cudnými shakespearovskými žerty a vtipnými odpověďmi, jiné části jeho garderoby či stopy po něm nebo po jeho povolání nebylo nikde vidět. A Bystronožka? Protože U ruky Pegasovy nebylo ani vidu ani slechu po nějakém psu, bylo by se dalo soudit, že ctihodný předeek tohoto skvěle vycvičeného zvířete, který se měl dostat do archy, byl snad omylem zapomenut.

Slyšeli otvírání a zavírání dveří v místnostech nad sebou, jak Cecilka hledala otce, brzy pak uslyšeli velmi udivené hlasy. Přiběhla ve velikém spěchu dolů, otevřela otlučený a špinavý starý žíněný kufr, zjistila, že je prázdný, a spínajíc ruce, rozhlédla se s obličejem naplněným hrůzou. "Otec šel asi do boudy, prosím pěkně. Nevím, proč by tam chodil, ale jistě tam je, přivedu ho za chvíli!" Ihned zmizela, ani čepec si nevzala a její tmavé, dlouhé dětské vlasy vlály za ní.

"Co to znamená?" řekl pan Gradgrind. "Zpátky za chvíli! Vždyť je to něco přes míli." Než mohl pan Bounderby odpovědět, objevil se ve dveřích mladý muž a se slovy "S

dovolením, pánové!" vstoupil s rukama v kapsách. Množství tmavých vlasů, rozdělených uprostřed a sčesaných kolem hlavy, mu vroubilo hladce oholený, hubený a nezdravě bílý obličej. Měl statné nohy, ale kratší, než mají být. Hrudník a záda měl o to širší, oč kratší měl nohy. Byl oblečen v přiléhavý kabát a úzké kalhoty, okolo krku měl šálu, zaváněl petrolejem, slámou, pomerančovou kůrou, koňskou pící a pilinami, vypadal jako podivuhodný Kentaur, kříženec stáje a divadla. Nikdo by nemohl určit, kde jedno začínalo a druhé končilo. O tomto pánovi se plakáty zmiňovaly jako o panu E. W. B. Childersovi, právem proslulém pro svůj odvážný skok jako Divoký lovec severoamerických prérí. V jeho oblíbeném výstupu mu pomáhal chlapeček se starým obličejem, který ho nyní provázel, v roli synáčka, zavěšeného za nohu hlavou dolů na otcově rameni a opřeného temenem hlavy, nohama vzhůru, o otcovu dlaň, která ho svírala po hrubém otcovském způsobu, jímž, jak víme, se divocí lovci mazlí se svým potomstvem. Nalíčen rýžovou moučkou a karmínem, s kadeřemi, věnci, křídly, povznesl se nadějný mladík na tak příjemného Amorka, že byl hlavním požítkem mateřské

části obecnstva, ale v soukromí, kde se vyznačoval předčasně dospělým kabátem se zakulacenými šosy a neobyčejně drsným hlasem, vypadal jako z dostihové dráhy.

"S dovolením, pánové," řekl pan E. W. B. Childers, rozhlížeje se po pokoji. "Pokud vím, přáli jste si mluvit s Jupem?"

"Přáli," potvrdil pan Gradgrind. "Jeho dcera pro něho šla, ale já nemohu čekat, a tak, dovolíte-li, nechám bych vám pro něho vzkaz."

"Víte, příteli," vložil se do řeči pan Bounderby, "my jsme lidé, kteří znají cenu času, a vy jste lidé, kteří cenu času neznají."

"Nemám tu čest znát vás," odvětil pan Childers a prohlížel si ho od hlavy až k patě, "chcete-li však říci, že ve svém čase vyděláváte víc peněz než já, pak, soudě podle vašeho vzhledu, máte asi pravdu."

"A když je vyděláte, dovedete je asi také udržet," přisadil si Amorek.

"Kidderminstře, drž hubu!" řekl pan Childers. (Pan Kidderminster bylo Amorkovo pozemské jméno.)

"Tak proč je na nás tak drzý," zvolal mladý Kidderminster, projevující velmi popudlivou povahu. "Chcete-li být na nás drzý, vysolte šestáky u kasy a pak spust'te."

"Kidderminstře," řekl pan Ghilders hlasitěji, "drž hubu! - Pane," obrátil se k panu Gradgrindovi, "mluvil jsem s vámi. Snad víte, nebo také ne (protože jste možná nebyl dost často mezi obecnstvem), že Jupe byl v poslední době často vedle."

"Go - co byl vedle?" zeptal se pan Gradgrind, hledaje pomoc u silného Bounderbyho.

"Byl prostě vedle."

"Čtyřikrát to včera zkoušel s tyčkou a ani jednou na ni nevylezl," řekl mladý Kidderminster,

"na mastě byl taky vedle a byl slabý v kaskádách."

"Nedělal, co měl dělat. Měl krátké skoky a špatné pády," vysvětloval pan Childers.

"Ach," řekl pan Gradgrind, "to tedy znamená být vedle?"

"To znamená obecně být vedle," odpověděl pan E. W. B. Childers.

"Devatero olejů, Bystronožka, být vedle, tyčka, mast, kaskády, co!" zvolal Bounderby se svým smíchem všech smíchů. "To je divná společnost pro muže, který se sám povznesl."

"Tak se zas spust'te," navrhl Amorek. "Ach bože, jestli jste se povznesl až tak vysoko, tak se trochu spust'te."

"To je velmi dotěrný kluk!" řekl pan Gradgrind, a obraceje se k němu, sraštil obočí.

"Byli bychom vás dali uvítat mladým pánem, kdybychom byli věděli, že přijdete," odušil mladý Kidderminster, ani v nejmenším nezastrašen. "Škoda, že nemáte hlasatele, když jste tak vybíraví. Vystupujete na festdrátě, co?"

"Co míní ten nevychovaný chlapec," zeptal se pan Gradgrind a podíval se na něho se zoufalstvím v očích, "fest-drátem?"

"Tak! Klid' se, klid' se!" vybídl pan Childers svého mladého přítele a vystrčil ho z pokoje ve stylu prerie. "Fest-drát nebo šlapdrát, na tom tak nesejde, to je pevný drát nebo volný drát. Chtěl jste mi dát vzkaz pro Jupa?"

"To jsem chtěl."

"Tak já si tedy myslím," pokračoval pan Childers rychle, "že už ho nikdy nedostane. Znáte ho dobře?"

"Nikdy v životě jsem toho člověka neviděl."

"Pochybuji, zda ho ještě kdy uvidíte. Je mi to jasné, zmizel."

"Chcete říci, že opustil svou dceru?"

"Ba! Chci říci," řekl pan Childers příkyvuje, "že frnkl. Včera večer ho vypískali, předevečirem večer ho vypískali a dneska ho vypískali. V poslední době ho po každé vypískali a to on nesl."

"Proč ho - tak často - vypískali?" zeptal se pan Gradgrind, vyslovuje to slovo velmi obřadně a nerad.

"Začínají mu tuhnout klouby a pomalu už je v koncích," řekl Childers. "Je ještě docela dobrý

jako Žvanil, ale tím se neuživí."

"Žvanil!" opakoval Bounderby. "Už to zase začíná."

"Řečník, jestli to pánovi lip vyhovuje," pronesl E. W. B. Childers pohrdavě a vysvětlení, které

prohodil přes rameno, doprovodil tím, že potřásl dlouhými vlasy - třásly se všechny najednou.

"A kupodivu ho víc bolelo vědomí, že jeho dcera ví, že byl vypískán, než ten neúspěch."

"Skvělé," přerušil ho pan Bounderby. "To je skvělé, Gradgrinde! Člověk tak milující svou dceru, že od ní uteče! To je skutečně dobré! Cha, cha! Tak teď vám něco povím, mladý muži. Nezaujímal jsem vždycky v životě své dnešní postavení. Tyhle věci znám. Snad vás to překvapí, ale moje matka utekla ode mne."

E. W. B. Childers odpověděl kousavě, že ho to ani trochu nepřekvapuje.

"Tak dobrá," řekl Bounderby. "Narodil jsem se v příkopě a matka ode mne utekla. Omlouvám ji za to? Ne. Omlouval jsem ji kdy za to? Nikdy. Jak ji za to nazývám? Nazývám ji pravděpodobně nejhorší ženou, která kdy na světě žila, s výjimkou mé opilé babičky. Nemám žádnou rodinnou pýchu, neznám žádné sentimentální nesmysly představitosti. Mluvím bez obalu a nazývám matku Josiáše Bounderbyho z Koksova beze strachu a bez přikrašlování, čím bych ji nazval, kdyby byla matkou nějakého Dicka Jonese z Wappingu. A stejně tak v případě tohoto muže. Je to zběhlý ničema a darebák, nic jiného, řečeno po našem."

"Je mi docela jedno, co je a co není, ať po našem nebo po francouzsku," odušil pan E. W. B. Childers a obrátil se. "Říkám vašemu příteli, jak se věci mají, nechcete-li to slyšet, můžete použít čerstvého vzduchu. Stejně ho dost vyplýváte na své řeči, plývejte jím tedy raději ve svém domě," dodal E. W. B. s přísnou ironií. "Neplývejte jím na své řeči v tomhle domě, dokud o to nebudete požádán. Máte snad vlastní dům, což?"

"Snad," odpověděl pan Bounderby, a cinkaje penězi, usmál se.

"Tak jím tedy plývejte ve svém domě, ano?" řekl Childers. "Protože tahle budova není zrovna pevná a příliš mnoho vašich řečí by ji mohlo ohrozit."

Znovu si prohlédl pana Bounderbyho od hlavy až k patě a odvrátil se od něho, jako od člověka s konečnou platností vyřízeného, k panu Gradgrindovi.

"Jupe poslal ani ne před hodinou dceru na pochůzku a pak ho viděli, jak vyklouzl ven, s kloboukem sraženým na oči a pod paží rance svázaný do šátku. Ona tomu nikdy neuvěří, ale zmizel a opustil ji."

"Prosím vás," řekl pan Gradgrind, "proč tomu nikdy neuvěří?"

"Protože ti dva byli jedna duše, jedno tělo. Protože byli vždycky spolu. Protože až dosud se zdálo, že ji zbožňuje," řekl Childers a učinil jeden nebo dva kroky, aby se podíval do prázdného kufru. Jak pan Childers, tak mladý Kidder-minster měli podivný způsob chůze: chodili s nohama více rozkročenýma než většina mužů, chytrácky vzbuzující domněnku, že mají tuhá kolena. Tento způsob chůze byl společný všem mužským členům Slearyho společnosti a naznačoval, že jsou stále v sedle.

"Ubohá Cecilka! Měl ji dát do učení," pravil Childers a znovu zatřásl vlasy, když vzhlédl od prázdného zavazadla. "Teď ji opouští a one nemá, čeho by se chytila."

"Je chvályhodné, že vy, který jste se ničemu nevyučil, vyslovujete tento názor," odvětil pan Gradgrind souhlasně.

"Já se ničemu nevyučil? Vyučil jsem se, když mi bylo sedm."

"Ach! Skutečně?" řekl pan Gradgrind poněkud dotčeně, jako by byl zklamán ve svém dobrém mínění. "Neuvědomoval jsem si, že je zvykem dávat vyučit mladé lidi. . ."

"Lenoštví," doplnil pan Bounderby s velmi hlasitým zasmáním. "Ne, hrome! Já taky ne!"

"Její otec si vzal do hlavy," pokračoval Childers, předstíraje, že neví o existenci pana Bounderbyho, "že by se měla naučit kdekterý sakrament. Jak se mu to dostalo do hlavy, nevím, vím jen, že to z ní nikdy nevyšlo. Učil se kvůli ní trochu číst, trochu psát, trochu počítat - celých sedm let."

Pan E. W. B. Childers vyndal jednu ruku z kapsy, přejel si obličej a bradu a díval se s notnou dávkou pochybnosti a malou nadějí na pana Gradgrinda. Od začátku se pokoušel pro blaho opuštěné dívky toho pána usmířit.

"Když se Cecilka tady dostala do školy," pokračoval, "měl její otec radost jako blázen. Já jsem tomu tak docela nerozuměl, protože jsme tu nebyli natrvalo a všude jsme jenom chvíli. Předpokládám, že už měl tuhle věc v hlavě - byl vždycky trochu potrhlý - a myslel si, že tím bude o ni postaráno. Jestli jste sem dnes večer zašel, abyste mu řekl, že pro ni chcete něco udělat," řekl pan Childers, znovu si přejel obličej a opakoval svůj pohled, "bylo by to moc dobré a příhodné, moc dobré a příhodné."

"Naopak," odvětil pan Gradgrind. "Přišel jsem mu říci, že její známosti ji činí pro školu nevhodnou a že už tam nesmí chodit. Jestliže ji ale otec skutečně opustil bez jejího vědomí Bounderby, musím s vámi promluvit." Nato se pan Ghilders zdvořile odebral svým jezdeckým krokem za dveře na chodbu, kde si hladil obličej a tiše pískal. Takto zaměstnan, zaslechl takové věty, pronesené hlasem pana Bounderbyho, jako: "Ne. Říkám, že ne. Radím vám ne. Rozhodně ne." Naproti tomu slyšel od pana Gradgrinda mnohem tišeji pronesená slova: "Dokonce jako příklad pro Luisu, aby viděla, kam vede a kde končí toto zaměstnání, které bylo předmětem její vulgární zvědavosti. Rozvažte to, Bounderby, z tohoto hlediska."

Zatím se jednotliví členové Slearyho společnosti postupně stáhli z hořejších oblastí, kde sídlili, a když chvíli postáli a tlumeně si pohovořili mezi sebou a s panem Ghilderse, vloudili se pozvolna s ním do pokoje. Byly mezi nimi dvě nebo tři pěkné mladé ženy se svými dvěma nebo třemi manžely, se svými dvěma nebo třemi matkami a svými osmi nebo devíti dětičkami, které, když bylo třeba, dělaly skřítky. Otec jedné rodiny nosil otce druhé rodiny na konci dlouhé tyče, otec třetí rodiny často dělal z obou těchto otců pyramidu, jejíž špičku tvořil Kidderminster a základnu on sám, všichni otcové tančili na kutálejících se sudech, stáli na lahvích, chytali nože a míče, točili talíři, jezdili na čemkoliv, skákali přes cokoli a před ničím se nezastavovali. Všechny matky uměly (a také to dělaly) tančit na volném i pevném drátu a předvádět rychle přemety na neosedlaných ořích, žádná z nich nebyla úzkostlivá, pokud šlo o ukazování nohou, jedna z nich, sama v řeckém voze, vjížděla se šestispřežením do každého města, kam přišli. Předstírali velikou zhýralost a chytráctví, jejich občanský oděv nebyl příliš upravený, jejich domácí záležitosti nebyly zvláště uspořádané a veškerá literatura celé společnosti by byla podala jen chabé poučení o čemkoliv. Bylo v nich však něco neobyčejně laskavého a dětinského, zvláštní neschopnost někomu ublížit a neustálá ochota pomáhat si a litovat se, což často zasluhovalo touž úctu a vždycky též šlechetný postoj jako každodenní ctnosti jakékoliv třídy lidí na světě.

Jako poslední se objevil pan Sleary, jak již řečeno, byl to zavalitý muž s jedním strnulým a jedním pohyblivým okem, s hlasem (lze-li to tak nazvat) připomínajícím staré rozbité měchy, s ochablou pokožkou a popletenou hlavou, která nikdy nebyla ani střízlivá, ani opilá.

"Pane!" řekl pan Sleary, kterého trápilo astma, takže jeho dech byl příliš pomalý a těžký pro určité hlásky, "váš fluha! Tohle je ftrašná věc, ftrašná. Flyšel fte, že můj šasek a jeho pef aii zmizeli?"

Obrátil se k panu Gradgrindovi, který odpověděl: "Ano."

"Tedy, pane," pokračoval, sundal si klobouk a otřel podšívku kapesníkem, který v něm pro tento účel vždycky nosil. "Máte v úmyslu udělat něco pro to ubohé děvče?"

"Až se vrátí, chci jí něco navrhnout," pravil pan Gradgrind.

"To rád flyším, pane. Ne že bych fe jí chtěl zbavit, právě tak jako jí nechci ftát v ceftě. Jfem ochoten vzít ji do učení, i když v jejím věku je na to pozdě. Mám trochu zafřtený hlaf, pane, špatně frozumitelný pro ty, kdo mě neznají, ale kdybyfte fe byl fchladil a fpotil, fpotil a fchladil,

fchladil a fpotil za mlada v aréně tak čafto jako já, nebyl by to váš hlať vydržel o nic lip než můj."

"Asi ne," souhlasil pan Gradgrind.

"Co ři dáte, pane, na to čekání? Dáte ři sherry? Jen ři řekněte!" nabízel pan Sleary s pohostinnou lehkostí.

"Já nic, děkuji vám," řekl pan Gradgrind.

"Neříkejte, že nic, pane. Co říká váš přítel? Jeřtli řfte jeřtě nejedli, dejte ři jedno řvětlé."

Vtom jeho dcera Josefina - hezká, řvětlovlasá osmnáctiletá řívka, kterou ve dvou letech přivázali na koně a která ve dvanácti letech udělala závěť, řiž nosila řždycky při sobě a v níž

vyjádřila svou nesmírnou touhu, aby ři k hrobu vezli dva grořovani poníci - vykřikla:

"Tíře, tatínku, vrátila se!" Pak veřla Cecilka Jupová, vběhla do pokoje, jako z něho předtím vyběhla. Když je spatřila řvechny pohromadě a spatřila jejich pohledy a nespatřila otce, propukla v usedavý pláč a uchýřila se na hrud nejlepři provazozelkyně (v pořehnaném stavu), která poklekla na zem, aby ři uklidnila, a plakala s ní.

"To je řtrařná hanba, na mou duři, že je," řekl Sleary. "Ach, můj drahý tatínku, můj dobrý, laskavý tatínku, kam řsi odeřel? Já vím, že řsi odeřel, abys pro mne udělal něco dobrého. Určité řsi odeřel kvůli mně. A jak neřřastný a bezmocný budeř beze mne, ubohý, ubohý

tatínku, než se vrátíš!" Když říkala takové řveři, s obličejem obráceným vřhůru a s rukama nataženými, jako by chtěla zadržet odcházející řtín a obejmout jej, bylo to tak dojemné, že nikdo nepromluvil, dokud pan Bounderby (který už začínal ztrácet trpělivost) nevzal řveř do ruky.

"Tak, dobří lidé," řekl, "tohle je hanebné mrhání řasem. Děvče musí ten fakt pochopit. Ať jej zví ode mne, chcete-li, neboť ode mne utekli jako od ní. Poslyř, ty řakpak-se-jmenuješ! Tvůj otec uprchl - opustil tě - a nesmíš si myslet, že ho jeřtě kdy do smrti uvidíš." ři lidé se tak málo starali o prostá řakta a byli v tomto ohledu v tak pokročilém stavu zvrhlosti, že místo aby na ně jeho řilný zdravý rozum zapůsobil, přijali to s neobyčejným pohorřením. Muři mumlali "hanba!" a řeny "surovec!" a Sleary dal velmi rychle panu Bounderby mu tento pokyn:

"Tak vám tedy něco povím. Otevřeně řečeno, podle mý-ho byřte to měl řkrátit a nechat toho. Mí lidé řfou dobro-řrdeční, ale řfou řvyklí rychle jednat, nezachováte-li ře podle mé rady, nedám ani mák za to, že váš nevyřtrčí oknem."

Když byl pan Bounderby tímto mírným návrhem zkrocen, naskyřla se panu Gradgrindovi možnost předněřt v této záležitosti svůj nesmírně praktický návrh.

"Je zcela řhostejné," začal, "zda můžeme tuto osobu někdy očekávat zpátky nebo ne. Odeřel a není bezpro-řřední vyhlídky na jeho návrat. S tím, předpokládám, řřichni souhlasí?"

"Fouhlaří, pane. Držte ře toho!" ozval se Sleary.

"Tak dobrá. Já, který sem přišel, abych oznámil otci této ubohé řívky, Jupovi, že jeho dcera už nemůže navřřtěvovat řkolu, protože řsou praktické námítky, o nichž se zde nemusím řřířit, proti přijímání dětí osob takto zaměstnaných, řsem nyní za změněných okolností ochoten učinit takový návrh. Řsem ochoten ujmout se tě, Jupová, vychovat tě a starat se o tebe. Ředinou podmínkou, kterou řkladu (kromě tvého dobrého chování), je to, že se řeď řhned rozhodneř, zda půjdeř se mnou nebo zda zůstaneř zde. A jeřtliže řeď se mnou půjdeř, musí ři být řasné, že už nikdy nepřijdeř do styku se řvémi přáteli, kteří řsou zde řřítomni. V řěchto poznámkách řsem řshrnul celý řřípad."

"Zároveň," řekl Sleary, "mufím řřici řvoje já, aby ře ukázaly obě řtrany mince. Když ře chceř u nář, Cecilie, vyučít, práci znáš a řvý řpolečníky taky. Ema Gordonová, na jejímž klíně řeď

pláčeř, by ři byla matkou a Jofefína by ři byla řeftrou. Nepředřtírám, že mám anděľřkou povahu, a neřříkám, že když budeř vedle, že ře nerozčilím a nezakleju. Ale co řchi řřít, pane, ať v dobré nebo řpatné náladě, nikdy řřem neublířil koni jinak, než že řsem na něj zaklel, a řotva bych

fe ve svém věku začal hůř chovat k jezdcí. Nikdy jsem nebyl moc na řeči, a řekl jsem, co jsem říct chtěl."

Druhá část tohoto projevu patřila panu Gradgrindovi, který ji přijal s vážným pokývnutím hlavy a pak poznamenal :

"Jediná poznámka, kterou chci učinit, Jupová, na ovlivnění tvého rozhodnutí, je, že mít dobrou praktickou výchovu je na výsost žádoucí a že dokonce tvůj otec (jak jsem vyrozuměl) to cítil a chtěl ti jí dopřát."

Poslední slova na ni měla zřejmý vliv. Přestala divoce plakat, poněkud se vymkla Emě Gordonové a obrátila se k svému ochránci. Gelá společnost postřehla tuto náhlou změnu a společně hluboce vzdychla, což jasně říkalo: "Půjde!"

"Musíš vědět, co chceš, Jupová," varoval ji pan Gradgrind, "víc už neřeknu. Musíš vědět, co chceš!"

"Až se tatínek vrátí," zvolala dívka a po chvilkovém tichu vypukla zase v pláč, "jak mě kdy najde, když odejdu?"

"Můžeš být klidná," řekl pan Gradgrind důstojně - vypracoval celou záležitost jako početní

úkol - "v tomto ohledu můžeš být klidná, Jupová. V takovém případě by tvůj otec, pokud vím, musil vyhledat pana.. ."

"Fleary je mé jméno, pane. Neftydím se za ně. Je známé v celé Anglii a nikde nezanechává

dluhy."

"Musil by vyhledat pana Slearyho a ten by mu sdělil, kam jsi odešla. Nemohl bych tě držet proti jeho vůli a on by vždycky lehce našel pana Tomáše Gradgrinda z Koksova. Jsem dobře znám."

"Dobře znám," potvrdil pan Sleary a zakoulel pohyblivým okem. "Jste z lidí, pane, kteří fkovávají před naším podnikem pěkný groš. Ale to jsem teď nepatří." Nastala další pomlka, a pak zvolala Cecilka, štkajíc s rukama na obličej: "Ach, dejte mi mé

šaty, dejte mi mé šaty. Nechte mě odejít, než mi pukne srdce!"

Ženy se jaly smutně sbírat její šaty - šlo to rychle, nebylo jich mnoho - a skládat je do koše, který s nimi tak často cestoval. Po celou tu dobu seděla Cecilka na zemi, a zakrývajíc si oči, vzlykala. Pan Gradgrind a jeho přítel Bounderby stáli u dveří, připraveni odvést ji. Pan Sleary stál uprostřed pokoje obklopen mužskými členy společnosti, přesně jako stával uprostřed arény při vystoupení své dcery Josefiny. Jen bič mu chyběl.

Když byl koš v tichosti zabalen, přinesly jí čepec, upravily rozcuchané vlasy a čepec nasadily. Pak se kolem ní namačkaly, skláněly se nad ní ve velmi přirozených pózách a líbaly a objímaly ji, přivedly děti, aby se s ní rozloučily, a vůbec se chovaly jako jemnocitné, prosté a bláhové ženské. "Tak, Jupová," řekl pan Gradgrind. "Jsi-li zcela rozhodnuta, půjdeme!" Musela se však rozloučit ještě s mužskou polovinou společnosti a všichni museli otevřít náruč

(neboť všichni se chovali profesionálně, když byli v Slearyho blízkosti) a políbit ji na rozloučenou - s výjimkou mladého Kidder-minstra, v jehož mladistvé povaze byly základní znaky misantropa a o němž bylo známo, že si na ni myslel - ten se nakvašeně vzdálil. Pan Sleary zůstal až na konec. Rozpřahuje náruč, vzal ji za ruce a byl by ji vyzvedl do výšky po způsobu rytmistra blahopřejícího mladým dámám po rychlé jízdě, avšak u Cecilky nenašel odezvy, jen před ním stála a plakala.

"Fbohem, miláčku," pravil. "Jiftě uděláš štěstí a nikdo z nás ubožáků tě nebude obtěžovat, za to ručím. Škoda, že tvůj otec vzal f febou pfa, nehodí se, aby pef chyběl na plakátech. Ale když to uvážím, nebyl by mohl vyftupovat bez svého pána, tak je to prašť jako uhod'!" Pozorně se

na ni zadíval strnulým okem, pohyblivým přehlédl společnost, políbil ji, potřásl hlavou a předal ji panu Gradgrindovi jako koně.

"Tady je, pane," řekl a odborně na ni pohlédl, jako by se usazovala v sedle, "neudělá vám hanbu. Fbohem, Cecílie!"

"Sbohem, Cecílie! Sbohem, Cecilko! Pánbůh s tebou, drahá!" ozvaly se různé hlasy z celého pokoje.

Ale zkušené oko rytmistrovo zpozorovalo láhev s devaterým olejem, kterou ukrývala za řadry, a proto zakročil: "Nech tady tu láhev, miláčku, je veliká, nebude ti k ničemu. Dej mi ji!"

"Ne, ne!" bránila se a znovu propukla v pláč. "Ach ne! Prosím, nechtě mi ji, než se tatínek vrátí. Bude to potřebovat, až se vrátí. Když mě pro ni poslal, vůbec nemyslel na odchod. Musím mu ji, prosím, schovat!"

"Tak dobře, miláčku. (Vidíte, jak to chodí, pane!) Bud' fbohem, Cecílie! Má poflední flova jfou, drž fe fjednaných podmínek, poflouchej pána a zapomeň na náf. Ale až vy-rofteš a vdáš

fe a bude fe ti dobře dařit a uvidíš někdy nějaké krafojezdce, nefud' je přífně a nezlob fe na ně, přimluv fe za ně, když budeš moct, a vzpomeň fi, že to mohlo f tebou dopadnout hůř. Lidi fe muří bavit, pane," pokračoval Sleary, který z tolika řečí stále hůř dýchal", nemůžou pořád pracovat a nemůžou fe taky pořád učit. Dívejte fe na náf co nejlíp, a ne co nejhůř. Já fe celý život žívím krafojízdu, to je pravda, ale myflím, že vám dnef můžu říct, že fmyfl věci je v tom, abyfte fe na náf dívali co nejlíp, a ne co nejhůř!"

Když sestupovali dolů, rozváděl Sleary dál svou filosofii, strnulému oku filosofa - a pohyblivému také - zmizely ony tři postavy a koš brzy ve tmě ulice.

KAPITOLA SEDMÁ

Pani Sparsitová

Protože byl pan Bounderby starý mládenec, předsedala jeho domácnosti za určitou úplatu starší dáma. Paní Sparsitová znělo jméno oné dámy, v kočáru pana Bounderbyho, když

vítězoslavně ujížděl s vychvalovatelem vlastní skromnosti, vypadala velice významně.

Neboť paní Sparsitová nejenže poznala lepší časy, nýbrž měla také vznešené příbuzenstvo. Měla dosud žijící pra-tetu jménem lady Scadgersová. Zesnulý pan Sparsit, jehož byla pozůstalou, byl, jak paní Sparsitová dosud říkala, s matčiny strany "Powler". Nedostatečně

obeznámení cizinci omezené chápavosti někdy nevěděli, co to je Powler, a dokonce byli občas na pochybách, zda to je obchod, politická strana nebo náboženské vyznání. Avšak lepší

duchové nemusili být upozorňováni, že Powlerové jsou starodávny rod a mohou sledovat svůj původ tak daleko, že nikoho nepřekvapuje, když některý z nich při tom zabloudí - což činili dosti často, hlavně když šlo o koně, ferbla, hebrejské peněžní transakce a úpadkové řízení soudní.

Nebožtík pan Sparsit, z matčiny strany Powler, se oženil s touto dámou, z otcovy strany Scadgersovou. Lady Scadgersová (nesmírně tlustá stará žena, která nesmírně ráda kupovala maso na dluh a měla záhadnou nohu, odmítající už čtrnáct let opustit postel) dala dohromady tento sňatek v době, kdy Sparsit právě dosáhl plnoletosti a vyznačoval se hlavně útlým tělem, nedostatečně podpíraným dvěma dlouhými, tenkými oporami a korunovaným hlavou, která sotva stála za zmínku. Od strýce zdědil pěkný majetek, ale zadlužil ho dříve, než ho dostal, a krátce potom ho utratil ještě dvakrát. A tak, když ve svých čtyřiaadvaceti letech zemřel (místo skonu Galais a příčina brandy), nezanechal svou vdovu, kterou opustil krátce po svatební cestě, právě v utěšených poměrech. Ovdovělá dáma, o patnáct let starší než on, se brzy dostala do sporu na život a na smrt se svou jedinou příbuznou, lady Scadgersovou, navzdory lady Scadgersové a také proto, aby se uživila, odešla za výdělkem. Nyní v pozdním věku, s

koriolánským nosem a hustým černým obočím, jež upoutalo Sparsita, připravovala panu Bounderbymu ranní čaj.

Kdyby byl pan Bounderby býval dobyvatelem a paní Sparsitová zajatou princeznou, kterou by vozil jako významnou součást svých slavnostních průvodů, nebyl by se jí mohl více vychloubat. Stejně jako snižování vlastního původu, i zveličování původu paní Sparsitové patřilo k jeho vychloubání. Tak jako nepřipouštěl ani jedinou příznivou okolnost svého mládí, vylepšoval mladistvé dny paní Sparsitové co nejvíce a posypával cestu této dámy celými fůrami raných růží. "A přece, pane," říkával, "jak to nakonec dopadne? Vždyť je zde teď za sto liber ročně (dávám jí sto a ona to laskavě považuje za štědré) a vede dům Josiáši Bounderbymu z Koksova!"

Ba, tak se všude chlubil touto okrasou, že se toho chápali i jiní lidé, kteří toho dovedli při vhodných příležitostech obratně využít. Bylo jednou z dráždivých vlastností pana Bounderbyho, že nejen sám pěl svou vlastní chválu, ale povzbuzoval i jiné, aby ji pěli. Přinášel s sebou morální nákazu divadelnosti. Cizinci, jinde zcela skromní, povstávali na hostinách v Koksově a bezuzdně se honosili Bounderbym. Dělal z něho královský erb, britskou vlajku, Magnu chartu, Johna Bulla, Habeas corpus, Listinu práv, Angličanův dům je jeho hrad, Církev a stát, Bože chraň královnu a všechno dohromady. A kdykoliv (a bývalo to často) takový řečník vnesl do svého závěru "Knížat a lordů rozkvet střídá pád - zrodil je dech a nepřestane vát -" věděla společnost více méně jistě, že slyšel o paní Sparsitové. "Pane Bounderby," řekla paní Sparsitová, "dnes ráno snídáte neobyčejně pomalu."

"Ale milostivá," odvětil, "přemýšlím o vrtochu Toma Gradgrinda" - říkal drsně a umíněně

Tom Gradgrind, jako by se někdo neustále pokoušel podplatit jej velikými částkami, aby řekl Tomáš, -zatímco on nechtěl - "o vrtochu Toma Gradgrinda vychovat tu cirkusačku, milostivá." "Děvče čeká a chce vědět," pravila paní Sparsitová, "zda má jít rovnou do školy nebo do Zámku."

"Musí počkat, milostivá," odpověděl Bounderby, "až se to sám dovím. Předpokládám, že tu zanedlouho uvidíme Toma Gradgrinda. Bude-li chtít, aby tu ještě den nebo dva zůstala, samozřejmě může, milostivá."

"Samozřejmě že může, budete-li si to přát, pane Bounderby."

"Řekl jsem mu včera, že ji tu uložím, aby si to mohl rozvážit, než jí povolí jakýkoli styk s Luisou." "Skutečně, pane Bounderby? Jak pozorné!" Když usrkávala paní Sparsitová čaj, nozdry jejího ko-riolánského nosu se lehce roztáhly a černé obočí se sraštilo. "Mně je celkem jasné," řekl Bounderby, "že taková společnost přinese málo užitku té kočičce."

"Mluvíte o mladé slečně Gradgrindové, pane Bounderby?"

"Ano, milostivá, mluvím o Luise."

"Protože se vaše poznámka omezila na ,kočičkuc,É< vysvětlovala paní Sparsitová, "a protože tu jde o dvě dívenky, nevěděla jsem, kterou tím výrazem míníte."

"Luisu," opakoval pan Bounderby, "Luisu, Luisu."

"Jste Luise téměř druhým otcem." Paní Sparsitová upila trochu čaje, když sklonila své znovu sraštilé obočí nad kouřící šálek, vypadala, jako by její klasický vzhled vzýval pekelná božstva.

"Kdybyste řekla, že jsem druhým otcem Tomovi - myslím mladého Toma, ne svého přítele Toma Gradgrinda -, byla byste to vystihla lip. Vezmu si mladého Toma do kanceláře. Budu ho mít pod ochranou, milostivá."

"Skutečně? Je na to trochu mladý, nezdá se vám, pane Bounderby?" Paní Sparsitové bylo v oslovení pana Bounderbyho "pane" slovem obřadným, spíš vymáhajícím ohled k ní než vyjadřujícím úctu k němu.

"Nevezmu si ho hned, má nejdříve zakončit své přecpá-vání vědomostmi," řekl Bounderby.

"Hrome, bude toho znát dost, když se to tak vezme! Ten by koukal, ten chlapec, kdyby věděl, jak málo vědomostí jsem měl já v jeho věku." Což, mimochodem, asi věděl, protože to dost často slyšel. "Je to podivuhodné, jaké potíže mám, když chci o některých věcech mluvit s lidmi jako rovný s rovným. Tak například jsem dnes ráno mluvil s vámi o komediantech. Co však vy víte o komediantech? V době, kdy bych byl považoval za boží požehnání a za výhru v loterii být komediantem v pouličním blátě, sedávala jste v Italské opeře. Vycházela jste z Italské opery, milostivá, v bílém saténu a špercích, zářící nádherou, když já neměl ani šesták na louč, abych vám posvětil."

"Skutečně, pane Bounderby," odpověděla paní Sparsitová s klidně truchlivou důstojností, "byla jsem obeznámena s Italskou operou ve velmi raném věku."

"Na mou věru, milostivá, já také!" řekl Bounderby - "s jejím rubem. Ujišťuji vás, dláždění jejího podloubí, to byla tvrdá postel. Lidé jako vy, milostivá, od malička zvyklí lehat v peři, nedovedou si představit, jak tvrdé jsou dlažební kostky, dokud to nezkusili. Ne, ne, nemá cenu, abych vám vykládal o komediantech. Měl bych mluvit o cizích tanečnicích, o londýnském West Endu, o Mayfairu, o lordech, dámách a šlechtě."

"Domnívám se," odušila paní Sparsitová s patřičnou odevzdaností, "že nemusíte činit nic podobného. Doufám, že jsem se naučila přizpůsobovat se životním změnám. Jestliže jsem pojala zájem o vaše poučné zkušenosti a nikdy o nich neslyším dost, pak si to nekladu za zásluhu, neboť jsem přesvědčena, že je to obecný zjev."

"Tedy, milostivá," řekl její dobrodinec, "snad se některým lidem zlíbí tvrdit, že rádi vyslechnou, v mém neuhla-zeném podání, co Josiáš Bounderby z Koksova prodělal. Musíte však přiznat, že vy jste se zrodila z lůna přepychu. Vy přece víte, milostivá, že jste se zrodila z lůna přepychu."

"Nepopírám to," odpověděla paní Sparsitová, potřásajíc hlavou. Pan Bounderby byl nucen povstat od stolu a postavit se zády k ohni, aby se na ni mohl podívat, byla skutečně okrasou jeho postavení.

"A byla jste ve vybrané společnosti. V sakramentsky vznešené společnosti," řekl, ohřívaje si nohy.

"To je pravda," odpověděla paní Sparsitová s předstíranou pokorou, tak odlišnou od jeho skromnosti, že nehrozilo nebezpečí srážky.

"Patřila jste k vrcholům elegance a vůbec," pokračoval pan Bounderby.

"Ano, pane," odpověděla paní Sparsitová s jakýmsi nádechem společenského ovdovění. "To je nesporně pravda."

Ohýbaje se v kolenou, pan Bounderby si velmi spokojeně doslova objal nohy a hlasitě se zasmál. Když pak byli ohlášení pán a slečna Gradgrindovi, přivítal jeho podáním ruky a ji políbením.

"Můžete poslat pro Jupovou, Bounderby?" zeptal se pan Gradgrind. Ovšem. Poslali tedy pro Jupovou. Když přišla, uklonila se panu Bounderbymu a jeho příteli Tomovi Gradgrindovi a také Luise, ale ve svém zmatku pominula bohužel paní Sparsitovou. Když to Bounderby zpozoroval, poznamenal chvastounsky:

"Tak ti něco povím, děvče. Jméno té dámy u čajníku je paní Sparsitová. Ta dáma vykonává

povinnosti paní domu a je to dáma s velmi vznešeným příbuzenstvem. A proto, jestli ještě někdy přijdeš do kterékoliv místnosti v tomto domě, zůstaneš tam velmi krátce, nebudeš-li se chovat k této dámě co nejuctivěji. Mně ani za mák nezáleží na tom, jak se chováš

ke mně, protože nepředstírám, že jsem někdo. Nejenže nemám vznešené příbuzenstvo, nemám dokonce vůbec žádné příbuzenstvo a pocházím z chátry. Ale záleží mi na tom, jak se chováš k této dámě, buď se budeš chovat uctivě a zdvořile, nebo sem nebudeš smět."

"Doufám, Bounderby," pravil pan Gradgrind velmi smílivě, "že to bylo pouhé přehlédnutí."

"Můj přítel Tom Gradgrind se domnívá, paní Sparsitová," řekl Bounderby, "že to bylo pouhé

přehlédnutí. Velmi pravděpodobně. Jak však víte, milostivá, nestrpím vůči vám žádných přehlédnutí."

"Jste skutečně příliš laskav," odvětila paní Sparsitová, potřásajíc hlavou ve vznešené pokoře.

"Nestojí to za řeč."

Cecilka, která se po celou dobu se slzami v očích chabě omlouvala, byla nyní mávnutím ruky předána pánem domu panu Gradgrindovi. Dívala se na něho upřeně, Luisa se sklopenýma očima chladně přihlížela a on takto pokračoval :

"Rozhodl jsem se přijmout tě do svého domu, Jupová, když nebudeš právě ve škole, budeš se starat o paní Grad-grindovou, která je poněkud chorá. Vysvětlil jsem slečně Luise - to je slečna Luisa - ubohý, avšak přirozený konec tvé dosavadní životní dráhy, musíš plně pochopit, že to všechno je pryč a že už se o tom nebude mluvit. Nyní začíná tvůj život. Víš, že jsi dosud nevzdělaná."

"Ano, prosím, velmi," odpověděla uklánějíc se.

"Bude mi zadostiučiněním postarat se o tvou přísnou výchovu, pro všechny, kdož přijdou s tebou do styku, budeš živým důkazem všech výhod výcviku, kterého se ti dostane. Budeš napravena a vychována. Byla jsi asi zvyklá předčítat otci a těm lidem, mezi nimiž jsem tě našel, že?" řekl pan Gradgrind ztlumiv hlas, a než to dořekl, pokynul jí, aby přistoupila blíž.

"Jen tatínkovi a Bystronožce, prosím. Totiž, chci říci tatínkovi, Bystronožka byl vždycky při tom."

"Nech být Bystronožku, Jupová," řekl pan Gradgrind a krátce se zamračil, "na něj se neptám. Byla jsi tedy zvyklá otci předčítat?"

"Oh ano, prosím, nesčetněkrát. Ze všech šťastných chvil, které jsme spolu strávili, to byly ty nejšťastnější!"

Teprve nyní, když její žal propukl, na ni Luisa pohlédla.

"A co jsi otci předčítala, Jupová?" zeptal se pan Gradgrind ještě tišeji.

"O vílách, pane, o pidimužících, o hrbáčkovi a o skřítcích," zavzlykala, "a o..."

"Pst!" řekl pan Gradgrind, "to stačí. Už nikdy se o takových škodlivých nesmyslech nezmiňuj. Bounderby, tento případ vyžaduje pevné výchovy, budu ji se zájmem sledovat."

"Tedy já," odvětil pan Bounderby, "už jsem vám svůj názor řekl: na vašem místě bych to nedělal. No dobře, dobře. Ale když na tom trváte, velmi dobře."

Tak vzali pan Gradgrind a jeho dcera Cecilii Jupovou s sebou do Kamenného zámku a cestou neřekla Luisa ani slovo, dobré nebo zlé. Pan Bounderby se věnoval svým každodenním záležitostem. A paní Sparsitová se ukryla za své obočí a v temnu tohoto útočiště rozjímala po celý večer.

KAPITOLA OSMÁ

Nikdy nepřemítej

Než budeme pokračovat s písničkou, udejme znovu základní tón.

Když byla Luisa o půl tuctu let mladší, byla přistižena, jak jednoho dne začala rozhovor s

bratrem slovy: "Tome, přemítala jsem - ** načež pan Gradgrind, osoba, která ji přistihla, vystoupil a řekl: "Luiso, nikdy nepřemítej!"

V tom spočívalo jádro mechanického umění a tajemství, jak vychovat rozum a nesnížit se k pěstování citů a náklonností. Nikdy nepřemítej. Všechno nějak vyřeš sčítáním, odčítáním, násobením a dělením, a nikdy nepřemítej. Přineste mi, říká M'Choakumchild, dítě sotva schopné chůze a já se zaručuji, že nikdy nebude o ničem přemítat.

Avšak kromě velmi mnoha dětí sotva schopných chůze žil také v Koksově značný počet dětí, které šly už dvacet, třicet, čtyřicet, padesát i více let proti proudu času vstříc nekonečnému světu. Protože taková zázračná dítkta jsou děsivá v každé lidské společnosti, vyškrabávalo si stále osmnáct náboženských vyznání oči a leželo si ve vlasech, aby se dohodlo, jaké kroky podniknout pro jejich nápravu - což se nikdy nestalo: překvapující okolnost, když uvážíme, jak šťastně byly prostředky přizpůsobeny účelu. Ačkoliv se rozcházeli ve všech podrobnostech, představitelných i nepředstavitelných (zvláště nepředstavitelných), přece všichni se celkem shodovali v tom, že tato nešťastná dítkta nikdy nesmějí přemítat. Sbor číslo jedna říkal, že musí brát všechno jako věc důvěry. Sbor číslo dvě říkal, že musí brát všechno jako věc politické ekonomie. Sbor číslo tři pro ně psal nudné knížky, dokazující, že hodné

dospělé dítě se vždycky dostane do spořitelny a nehodné dospělé dítě je vždycky deportováno. Sbor číslo čtyři pod děsivou záminkou, že je vtipný (i když byl vždycky velmi nudný), povrchně předstíral, že skrývá osidla vědění, do nichž je povinností každého z těchto dětí nechat se vtáhnout a zlákat. Avšak všechny sbory se shodovaly, že tato dítkta nikdy nesmějí o ničem přemítat.

V Koksově byla knihovna, do níž měl každý volný přístup. Pan Gradgrind si velmi lámal hlavu, co lidé v knihovně čtou, plynuly o tom pravidelně říčky statistik do hřmícího oceánu statistik, do jehož hlubin ještě nepronikl žádný potápěč, aniž přitom nepřišel o zdravý rozum. Skličující okolností, avšak smutným faktem bylo, že tito čtenáři vytrvale přemítali. Přemítali o lidské povaze, lidských vášních, lidských nadějích a obavách, o zápasech, vítězstvích a porážkách, o starostech, radostech a smutku, o životě a smrti obyčejných mužů a žen! Někdy po patnáctihodinové práci usedli ke čtení pouhých báčerek o mužích a ženách, kteří se jim více méně podobali, a o dětech, které se podobaly více méně jejich dětem. Oblíbili se Defoea místo Euklida a vcelku se zdálo, že nacházejí větší útěchu v Gold-smithovi než v Gockerovi. Pan Gradgrind neustále pracoval, v tisku i jinde, na tomto výstředním počtu a nikdy nemohl zjistit, jak dochází k tak nevysvětlitelnému výsledku.

"Mám dost tohoto života, Lu. Nenávídím jej a nenávídím všechny lidi mimo tebe," řekl jednou za soumraku nepřírozený mladý Tomáš Gradgrind v místnosti podobné holírně.

"Cecilku také nenávídíš, Tome?"

"Nenávídím to, zejí musím říkat Jupová. A ona mě nenávidí," řekl Tom rozladěně.

"Ne, Tome, to ne, o tom jsem přesvědčena."

"Musí," trval na svém Tom. "Musí nenávidět celou naši domácnost a musí si ji ošklivit. Myslím, že ji připraví o rozum, než s ní skončují. Už teď je bledá jako vosk a těžkopádná jako já." Mladý Tomáš pronesl tento názor, sedě rozkročmo na židli před ohněm, s pažemi na opěradle a s rozmrzelým obličejem na pažích. Jeho sestra seděla v tmavším rohu u krbu a dívala se střídavě na něho a na jasné jiskry, dopadající na krb.

"A já," řekl Tom a rozmrzelýma rukama si čuchal vlasy,

"jsem osel, to teda jsem. Jsem tvrdohlavý jako on, jsem hloupější než on, bavím se asi tolik jako on a chtěl bych kopat jako on."

"Mne snad ne, Tome?"

"Ne, Lu, tobě bych. neublížil. Vyjmul jsem tě hned na začátku. Nevím, čím by byl tenhle

zatrolený - zatuchlý žalář," - Tom se odmlčel, hledaje dostatečně vhodné a výrazné jméno pro otcovskou střechu, a byl zřejmě na chvíli uspokojen touto silnou aliterací - "bez tebe."

"Skutečně, Tome? Myslíš to doopravdy vážně?"

"Ale ovšem. Nemá smysl o tom mluvit!" odvětil Tom a dřel si obličej rukávem, jako by ho chtěl poranit a uvést tak v soulad se stavem své vlastní ukřivděné duše.

"Protože, Tome," řekla jeho sestra, když byla chvíli mlčky pozorovala jiskry, "jak roštu a dospívám, často tu sedím a přemítám, jaká je to velká škoda, že tě nemohu víc smířit s domovem. Neumím nic z toho, co umějí jiné dívky. Nemohu ti hrát nebo zpívat. Nemohu ti vypravovat, abych ulehčila tvé mysli, protože nevidám nic zábavného a nikdy nečtu zábavné knihy, o nichž bych ti mohla s potěšením vypravovat a ulevit ti, když jsi unaven."

"Což, já taky ne. V tom ohledu jsem jako ty, a ještě k tomu jsem mezek, což ty nejsi. Jestli se otec rozhodl, že ze mne udělá buď pedanta, nebo mezka, a já pedant nejsem, pak je jasné, že musím být mezek. A taky že jsem," prohlásil Tom zoufale.

"Je to velká škoda," řekla po další pomlce Luisa zamyšleně ze svého kouta - "je to velká škoda, Tome. Je to neštěstí pro nás oba."

"Ach! Ty," pravil Tom, "ty jsi děvče, Lu, a děvče je na tom vždycky líp než kluk. Jsi mé jediné potěšení - dovedeš mě dokonce přijímnit tenhle dům - a můžeš se mnou dělat, co chceš."

"Jsi milý bratr, Tome, a dokud si to myslíš, tak mi ani nevádí, že vím lépe, jak to je. A já to vím lépe, Tome, a hrozně mě to mrzí." Přistoupila k němu, políbila ho a pak se vrátila do svého kouta.

"Chtěl bych shromáždit všechna fakta, o kterých tolik slyšíme," řekl Tom a zlostně zaťal zuby, "a všechna čísla a všechny lidi, kteří si je vymyslili, chtěl bych pod ně naskládat tisíc beček střelného prachu a všechno to vyhodit do povětří! Ale až budu žít se starým Bouncerbyem, pomstím se."

"Pomstíš se, Tome?"

"Chci říct, že budu trochu užívat života, budu chodit ven, abych něco viděl a slyšel. Abych se odškodnil za to, jak jsem byl vychován."

"Neklam se předem, Tome. Pan Bouncerby uvažuje stejně jako otec a je mnohem hrubší a ani z poloviny tak laskavý."

"Ach!" řekl Tom usmívaje se. "Z toho si nic nedělám. Však já vím, jak zkrotit starého Bouncerbyho a jak ho uklidnit."

Jejich stíny se rýsovaly na zdi, avšak stíny vysokých regálů v pokoji splývaly na zdi a na stropě, jako by se nad bratrem a sestrou klenula tmavá jeskyně. Fantastická představivost kdyby něco tak zrádného bylo mohlo do onoho domu proniknout - by to byla mohla pokládat za stín předmětu jejich rozhovoru a jeho zhoubného spojení s jejich budoucností.

"Jaký je ten tvůj skvělý způsob, jak ho zkrotit a uklidnit, Tome? Je to tajemství?"

"Ach!" řekl Tom, "je-li to tajemství, pak je jeho rozluštění na dosah ruky. Jsi to ty. Jsi jeho miláček, jeho oblíbenec, pro tebe udělá všechno. Když mi řekne něco, co se mi nebude líbit, řeknu mu: 'Má sestra Lu bude zklamána a bude ji to bolet, pane Bouncerby. Vždycky říkala, že jistě na mne budete hodnější.' Když to ho neobměkčí, pak už nic." Když chvíli čekal na odpověď a žádnou nedostával, vrátil se Tom znaveně do přítomnosti a zívaje naklonil se přes opěradlo židle, stále víc si čuchal vlasy, až pak náhle zvedl hlavu a zeptal se: "Usnula jsi, Lu?"

"Ne, Tome. Dívám se do ohně."

"Zřejmě v něm vidíš víc, než jsem v něm kdy viděl já," pravil Tom. "Je to asi další výhoda toho, že jsi děvče."

"Tome," otázala se ho pomalu sestra podivným hlasem, jako by to, nač se ptá, četla v ohni

a nebylo to tam napsáno dosti zřetelně, "těšíš se trochu na tu změnu s panem Bounderbym?"

"Tedy jedna věc mluví pro," odvětil Tom, a odsunuje židli, vstal, "dostanu se pryč z domova."

"Jedna věc mluví pro," opakovala Luisa opět oním podivným hlasem, "dostaneš se pryč z domova. Ano."

"Jen velmi nerad tě ovšem opustím, Lu, a nechám tady. Ale ty víš, že jít musím, ať chci nebo nechci, a je lepší, půjdu-li někam, kde mi poslouží tvůj vliv, než tam, kde by mi nebyl nic platný."

"Ano, Tome."

Ačkoliv vůbec nebyla nerozhodná, nepřicházela tato odpověď tak dlouho, že Tom přistoupil a opřel se o opěradlo sestřiny židle, aby pozoroval oheň, který ji z jejího místa tak zaujal, a zjistil, co v něm vidí.

"Až na to, že to je oheň," řekl Tom, "připadá mi stejně hloupý a bez výrazný jako všechno ostatní. Co v něm vidíš? Snad ne cirkus?"

"Nic zvláštního v něm nevidím, Tome. Ale po celou dobu, co se do něho dívám, přemítám o tobě a o sobě, až dospějeme." - "Zase přemítáš!" řekl Tom.

"Mám takové nezkrotné myšlenky," odvětila jeho sestra, "které chtějí, abych přemítala."

"Pak bych tě prosila, Luiso," řekla paní Gradgrindová, která neslyšně otevřela dveře, "abys proboha nedělala nic podobného, ty děvče bezohledné" protože jinak o tom budu neustále od otce slyšet. A je to skutečně hanebné, Tomáši, zvlášť když mě neustále tak trápí hlava, že chlapec s tvým vychováním - jehož výchova tolik stála - je přistižen, jak povzbuzuje sestru, aby přemítala, ačkoliv ví, že otec výslovně přikázal, že to nemá dělat." Luisa popřela Tomovu účast na přestupku, avšak matka ji zarazila nezvratnou odpovědí: "To mi, při mém zdraví, Luiso, nepovídej, neboť kdyby tě nikdo nepovzbuzoval, bylo by morálně a fyzicky nemožné, abys to dělala."

"Nic jiného mě nepovzbuzovalo, matko, než pohled na rudé jiskry, které padají z ohně, šednou a umírají. To mě nakonec přivedlo k úvaze o tom, jak krátký bude můj život a jak málo v něm budu moci udělat."

"Nesmysl!" pravila paní Gradgrindová téměř energicky. "Nesmysl! Nestůj tady a neříkej mi do očí takové věci, když víš velmi dobře, že bych o tom od otce neustále slyšela, kdyby se to k němu doneslo. Po vši péči, která ti byla věnována, po všech přednáškách, které jsi vyslechla, po všech pokusech, které jsi viděla, a poté, co jsem tě sama slyšela - v době, kdy jsem měla celou pravou stranu ochrnutou -, jak mluvíš s učitelem o kombusci, kalcifikaci a kalorifikaci a všech možných -cích, které by mohly ubohého pacienta připravit o rozum, mám teď poslouchat, jak vykládáš nesmysly o jiskrách a popelu! Přeji si," zašeptala paní

Gradgrindová, berouc si židli, a vynesla svou nejvyšší kartu, než klesla pod těmito ubohými stíny faktů, "ano, skutečně si přeji, abych nikdy nebyla měla rodinu, a pak byste teprv byli poznali, co to znamená žít beze mne!"

KAPITOLA DEVÁTÁ

Cecilčiny pokroky

S panem M'Choakumchildem a paní Gradgrindovou neměla Cecilka Jupová lehký život a v prvních zkušebních měsících měla sto chutí utéci. Fakta na ni padala po celý den prudce jako kroupy a život jí připadal jasný jako hustě nalinkovaná účetní kniha, že by byla jistě utekla, nebýt jedné zábrany.

Bylo to sice politováníhodné, avšak tato zábrana nebyla výsledkem početního procesu, sama si ji uložila navzdory všem počtům, v naprostém rozporu s tabulkami pravděpodobnosti, jak by je byl na základě předpokladů sestavil kterýkoliv statistik. Dívka věřila, že ji otec neopustil,

žila v naději, že se vrátí, a ve víře, že mu způsobí radost, když setrvá. Ubohá nevědomost, s kterou Jupová lpěla na této útěše a odmítala vyšší útěchu vědění, založenou na zdravém početním základu, že je totiž její otec obyčejný lump, naplňovala pana Gradgrinda lítostí. Co se však dalo dělat? Pan M'Choakumchild hlásil, že je velmi tupá v počtech, že jakmile má obecnou představu o zeměkouli, neprojevuje sebemenší zájem o její

přesné rozměry, že si nesmírně pomalu zapamatovává letopočty, pokud nejsou náhodou spjaty s nějakou smutnou událostí, že propuká v pláč, když je vyzvána, aby (z hlavy) ihned vypočítala cenu dvou set čtyřiceti sedmi mušelinových čepic po čtrnácti a půl pencích, že je ve škole tak slabá, jak jen je možné, že po osmítýdenním zasvěcování do základů politické

ekonomie ji právě včera opravil tři stopy vysoký žvatlal, když na otázku: "Co je první zásadou této vědy?" dala absurdní odpověď: "Činit druhým, co chci, aby činili mně." Pan Gradgrind poznamenal, potřásaje hlavou, že je to velmi špatné, že to ukazuje na nutnost neustálého obrábění na bruslu vědomostí podle systému, rozvrhu, Modré knihy, zprávy a tabulek A až Z a že Jupová "u toho musí vydržet". A tak Jupová u toho vydržela, byla sklíčená, ale o nic chytřejší.

"Bylo by to krásné být vámi, slečno Luiso," řekla jednou večer, když se Luisa pokoušela objasnit jí trochu její zmatky pro příští den.

"Myslíš?"

"Tolik bych toho věděla, slečno Luiso. Všechno, co mi teď připadá těžké, by mi pak připadalo tak lehké."

"Proto bys na tom možná nebyla líp, Cecilko."

Cecilka se po krátkém zaváhání poddala. "Nebyla bych na tom hůř, slečno Luiso." Na to slečna Luisa odpověděla: "To nevím." Mezi nimi bylo tak málo styku - jednak proto, že život v Kamenném zámku ubíhal jednotvárně jako stroj, který nepřipouští, aby se lidé pletli do jeho chodu, a pak také pro zákaz mluvit o Cecilčině minulém životě - že si vlastně ještě byly cizí. Cecilka, zamyšleně upírající

tmavé oči na Luisu, nevěděla, zda má ještě něco říci, anebo mlčet.

"Jsi matce prospěšnější a jsi na ni laskavější, než já kdy budu," pokračovala Luisa. "Jsi na sebe milejší, než jsem já na sebe."

"Ale, pěkně prosím, slečno Luiso," naléhala Cecilka, "když jsem - ach, tak hloupá!

S úsměvem jasnějším než obvykle jí Luisa řekla, že postupně zmoudří.

"Vy nevíte," řekla Cecilka napůl plačky, "jak jsem hloupá. Při vyučování dělám pořád jenom samé chyby. Pan a paní M'Choakumchildovi mě znovu a znovu vyvolávají, jen abych dělala chyby. Nemohu za ně. Jako by přicházely samy od sebe."

"Pan a paní M'Choakumchildovi asi nikdy nedělají chyby, Cecilko?"

"Kdepak!" odvětila horlivě. "Ti vědí všechno."

"Pověz mi některé své chyby."

"Skoro se stydím," pravila Cecilka váhavě. "Tak například dnes nám pan M'Choakumchild vykládal o naturálním blahobytu."

"Myslím, že to asi byl národní blahobyty," poznamenala Luisa.

"Ano, byl. Ale není to totéž?" zeptala se bázlivě. "Říkej raději národní, když to on říkal," odvětila Luisa suše.

"O národním blahobytu. A řekl: 'Tedy tato školní třída je národ. A v tomto národě je padesát miliónů peněz. Není to bohatý národ? Dívko číslo dvacet, není to bohatý národ a nedaří se ti výborně?' "

"Co jsi odpověděla?" zeptala se Luisa.

"Řekla jsem, že nevím, slečno Luiso. Domnívala jsem se, že nemohu vědět, je-li to bohatý národ a daří-li se mi výborně, když nevím, kdo ty peníze má a zda mi z nich něco patří. Ale to s tím nemělo nic společného. To v číslech vůbec nebylo," řekla Cecilka a osušila si oči.

"To byla velká chyba," poznamenala Luisa.

"Ano, slečno Luiso. Ted' už to vím. Pak řekl pan Mt'Ghoa-kumchild, že to se mnou zkusí znovu. A pravil: 'Tato třída je obrovské město a v něm je milión obyvatel, a jen pětadvacet jich zemře ročně na ulicích hladu. Co můžeš povědět o tomto poměru?' A já jsem pověděla protože jsem nepřišla na nic lepšího - že si myslím, že pro ty, co hladovějí, je to stejně zlé, ať

je těch ostatních milión nebo milión miliónů. A to bylo také špatně."

"Ovšemže ano."

"Pak řekl pan M'Choakumchild, že to se mnou zkusí ještě jednou. A řekl: 'Zde je šlamastika -'

"

"Statistika," opravila ji Luisa.

"Ano, slečno Luiso - vždycky mi to připomíná šlamastiku, a to je má další chyba - statistika námořních neštěstí. Vidím tu (řekl pan M'Choakumchild), že v dané době se vydalo sto tisíc lidí na dlouhé cesty po moři a že jen pět set se jich utopilo nebo uhořelo. Jaké je to procento?

A já jsem řekla, slečno," - zde Cecilka začala skutečně vzlykat, když strašně kajícně přiznávala svou největší chybu - >jjá jsem řekla, že žádné."

"Žádné, Cecilko?"

"Žádné, slečno, pro příbuzné a přátele těch lidí, kteří zahynuli. Nikdy se nic nenaučím," řekla Cecilka. "A nejhorší na tom je, že ačkoliv můj ubohý otec si tolik přál, abych se učila, a ačkoliv já se chci učit, protože si to přál, musím se přiznat, že se mi to nelíbí." Luisa se dívala na hezkou, skromnou hlavu - která se před ní v rozpacích skláněla - dokud se zase nezvedla, aby se jí podívala do tváře. Pak se zeptala:

"Věděl toho tvůj otec tolik, že si přál, aby ses i ty dobře učila, Cecilko?" Cecilka s odpovědí zaváhala a naznačila svou obavu, nedostávají-li se na zakázanou půdu tak jasně, že Luisa dodala: "Nikdo nás neslyší, a kdyby nás i někdo slyšel, jsem si jistá, že by nenašel nic zlého v tak nevinné otázce."

"Ne, slečno Luiso," odpověděla Cecilka po této pobídce a zatřásla hlavou, "tatínek toho ví skutečně velmi málo. Sotva že dovede psát, a lidé většinou ani nedokáží číst jeho písmo. Ačkoliv pro mne je čitelné."

"A tvá matka?"

"Tatínek říká, že byla vzdělaná. Zemřela, když jsem se narodila. Byla" - Cecilka podala toto hrozné sdělení nervózně - "byla tanečnicí."

"Měl ji tvůj otec rád?" Luisa kladla tyto otázky s prudkým, divokým, těkavým zájmem, který

jí byl vlastní, se zájmem, který zbloudil jako vyhoštěnec a skrýval se na opuštěných místech.

"Ale ovšem! Tak rád jako mne. Ze začátku mě měl tatínek rád kvůli ní. Vozil mě s sebou, když jsem byla ještě miminko. Od té doby jsme byli stále spolu."

"A přece tě nyní opustil, Cecilko?"

"Jen pro mé blaho. Nikdo mu tak nerozumí jako já, nikdo ho tak nezná jako já. Když mě opustil pro mé blaho - pro své by mě nikdy nebyl opustil - určitě mu ta strast zlomila srdce. Dokud se nevrátí, nebude ani na chvíli šťastný."

"Pověz mi o něm ještě něco," řekla Luisa. "Už nikdy se tě nebudu vyptávat. Kde jste

žili?"

"Jezdili jsme po celé zemi, neměli jsme stálé bydliště. Otec je" - Cecilka to strašné slovo zašeptala - "šašek."

"Aby lidi rozesmál?" řekla Luisa s chápavým kývnutím.

"Ano. Ale někdy se nesmáli, a pak tatínek plakal. V poslední době se často nesmáli, a tu se vracíval domů zoufalý. Tatínek není jako jiní. Kdo ho neznal tak dobře jako já a kdo ho neměl tak rád jako já, mohl si myslet, že to nemá v hlavě docela v pořádku. Občas mu prováděli různé kousky, nikdy ale nevěděli, jak se ho to dotýkalo a jak byl skleslý, když byl se mnou o samotě. Byl mnohem plašší, než si mysleli!"

"A ty jsi byla ve všem jeho útěchou?"

Přikývla a slzy jí kanuly po obličej. "Doufám, že ano, tatínek to říkal. Protože se začal tak bát a třást a protože si myslel, že je ubohý, slabý, nevzdělaný a bezmocný (to bývala jeho slova), chtěl, abych toho hodně věděla a byla jiná než on. Předčítala jsem mu, abych ho povzbudila, a to on měl strašně rád. Byly to špatné knihy - tady o nich nesmím nikdy mluvit - ale my jsme nevěděli, že je na nich něco špatného."

"A jemu se líbily?" zeptala se Luisa a neustále upírala pátravý pohled na Cecilku.

"A jak! Často ho ochránily před skutečným zlem. A velmi, velmi často zapomínal na vlastní

potíže a uvažoval, zda sultán nechá dámu pokračovat ve vyprávění, nebo zda jí dá useknout hlavu dříve, než skončí."

"A byl tvůj otec vždycky hodný? Až do poslední chvíle?" vyptávala se Luisa, a přestupujíc velikou zásadu, usilovně přemítala.

"Vždycky! Vždycky!" odvětila Cecilka a sepjala ruce. "Jen jednou večer se rozzlobil, a to ne na mne, ale na Bystronožku. Bystronožka" - zašeptala ten strašný fakt - "je jeho cvičený pes."

"Proč se rozzlobil na psa?" chtěla vědět Luisa.

"Krátko po návratu z představení řekl otec Bystronož-kovi, aby vyskočil na opěradlo dvou židlí a stoupl si na ně - je to jeden z jeho kousků. Pes se na tatínka podíval a hned ho neposlechl. Onoho večera se tatínkovi nic nedařilo a vůbec se obecnstvu nelíbil. Křičel, že i to zvíře ví, jak upadá, a nemá s ním slitování. Pak ho zbil a já jsem se polekala a řekla jsem:

„Tatínku, tatínku! Neubližuj, prosím, tomu stvoření, které tě má tak rádo! Pánbůh ti odpusť, tatínku, přestaň! Přestal a Bystronožka krvácel a tatínek začal na podlaze plakat se psem v náručí a ten mu olizoval obličej."

Luisa viděla, že vzlyká, přistoupila k ní, políbila ji, vzala za ruku a usedla vedle ní.

"Teď mi ještě pověz, jak tě otec opustil, Cecilko. Když už jsem se tě tolik vyptávala, pověz mi to do konce. Vinu na tom - je-li nějaká - mám já, ne ty."

"Drahá slečno Luiso," řekla Cecilka, zakryla si oči a vzlykala dál. "Onoho odpoledne jsem se vrátila ze školy a můj ubohý tatínek se vrátil z boudy o chvíli dříve. Seděl u ohně a pohupoval se, jako by ho něco bolelo. Zeptala jsem se: „Ublížil sis, tatínku?“ (což se mu někdy stávalo jako všem ostatním) a on řekl: „Trochu, miláčku.“ Když jsem se k němu sehnula a podívala se mu do tváře, uviděla jsem, že pláče. Čím déle jsem s ním mluvila, tím víc si zakrýval obličej, z počátku se celý třásl a říkal jen „Můj drahoušku!“ a „Má holčičko!“ " Vtom se přikolébál Tom a prohlížel si je s chladem, jímž pronikal leda zájem o sebe sama, ostatně celkem nepatrný.

"Trochu se Cecilky vyptávám, Tome," poznamenala jeho sestra. "Není důvodu, proč bys odcházel, jen nás nech ještě chvíli v klidu, Tome, buď tak hodný."

"No tak dobře!" odvětil Tom. "Jenomže otec přivedl starého Bounderbyho a já bych chtěl, abys šla do salónu. Protože je dobře možné - když tam ty přijdeš - že mě starý Bounderby pozve k večeři, když nepřijdeš, tak ne."

"Hned přijdu."

"Počkám na tebe," řekl Tom, "abych měl jistotu."

Cecilka pokračovala tišeji. "Nakonec chudák tatínek řekl, že zase nestál za nic a že teď vůbec nevyhovuje, že je to hanba a že jen dělá ostudu a že bych na tom bez něho vůbec byla lip. Řekla jsem mu všechna milá slova, která se mi drala ze srdce, on se za chvíli uklidnil, já jsem si k němu sedla a vypravovala mu o škole a o všem, co se tam říkalo a stalo. Když už jsem neměla co vypravovat, objal mě kolem krku a několikrát mě políbil. Pak mě požádal, abych mu došla pro jeho obvyklé mazání na tu pohmožděninu a abych ji koupila v nejlepším obchodě, což bylo na druhém konci města, a pak mě znovu políbil a poslal pryč. Když jsem došla dolů, vrátila jsem se, abych s ním ještě trochu pobyla, nahlédla jsem do dveří a řekla:

„Tatíčku, mám vzít s sebou Bystronožku?“ Tatínek potřásl hlavou a řekl: „Ne, Cecilko, ne, neber s sebou nic, miláčku, o čem se ví, že mi to patří,“ a tak jsem ho opustila sedícího u ohně. Pak asi ubohého, ubohého tatínka napadlo, že by měl kvůli mně odejít, protože když jsem se vrátila, byl pryč."

"Boslyš, nesmíš propást starého Bounderbyho, Lu!" bouřil se Tom.

"To je všechno, slečno Luiso. Těch devatero olejů mám pro něho připraveno a vím, že se vrátí. Při pohledu na každý dopis v ruce pana Gradgrinda se mi tají dech a zakalují oči, protože si myslím, že je od tatínka nebo od pana Slearyho. Pan Sleary slíbil, že napíše, jakmile se o tatínkovi něco doví, a věřím, že dodrží slovo."

"Nesmíš propást starého Bounderbyho, Lu!" řekl Tom a netrpělivě zapísl. "Jestli nedáš pozor, zmizí!"

Kdykoliv se později Cecilka v přítomnosti rodiny uklonila panu Gradgrindovi a řekla zadrhávajícím hlasem: "Promiňte, prosím, že obtěžuji - ale - nedostal jste ještě žádný dopis pro mne?" přerušila Luisa na okamžik cokoliv, co právě dělala, a čekala na odpověď stejně

vážně jako Cecilka. A když pan Gradgrind pravidelně odpovídal: "Ne, Jupová, nic podobného," sdílela Cecilčin zármutek také Luisa a vždy sledovala Cecilku soucitnými očima až ke dveřím. Pan Gradgrind obvykle vylepšil takovou příležitost poznámkou, že kdyby byla Jupová pořádně od časného mládí vychovávána, byla by si na zdravém podkladě dokázala neopodstatněnost těchto fantastických nadějí. A přece se zdálo (ovšem ne jemu, protože on z toho nic neviděl), že fantastická naděje může zapustit kořeny stejně pevně jako faktum. Tato poznámka musí být výhradně omezena jen na jeho dceru. Neboť z Toma se stávalo ono nijak neobvyklé vítězství počtů, které většinou pracuje výhradně s číslem jedna. A pokud paní Gradgrindová vůbec o té věci mluvila, povylezla trochu ze svých přehozů jako myška a řekla:

"Dobrotivý bože, jak mou ubohou hlavu trápí a souží, když se ta dívka Jupová neustále vyptává na ty protivné dopisy! Čestné slovo, zřejmě je mým osudem, jsem odsouzena a určena, abych žila mezi věcmi, o nichž musím neustále slyšet. Je to skutečně pozoruhodná okolnost, že zřejmě musím o všem neustále slyšet!"

Asi v tomto místě na ni dopadal pohled pana Grad-grinda a pod vlivem tohoto mrazivého faktu upadala znovu do skleslosti.

KAPITOLA DESÁTÁ

Štěpán Blackpool

Chovám bláhovou představu, že anglický lid je stejně udřený jako kterýkoliv jiný lid pod sluncem. Přiznávám se k této směšné idiosynkrazii a to je důvod, proč se tímto lidem trochu víc zabývám.

V nejudřenější části Koksova, v nejvnitřnějších opevněních této obludné pevnosti, kam příroda vniká stejně obtížně, jako obtížně odtamtud unikají zhoubné zápachy a plyny, uprostřed bludiště úzkých dvorů a dusných uliček, které vznikaly po kouskách, každý kousek v nesmírném

chvatu pro čísi zisk, a dohromady tvoří nepřírozenou rodinu, postrkávající, pošlapávající a umačkávací se k smrti, v posledním dusném výklenku tohoto obrovského vzduchoprázdného kotle, kde jsou komíny, pro špatný tah, způsobený nedostatkem vzduchu, stavěny v nejrozmanitějších zakrnělých a zkroucených tvarech, jako by každý dům oznamoval, jací lidé se v něm rodí, mezi koksovským davem, po rodu nazývaným "děláci" rasou, která by byla našla větší oblibu u některých lidí, kdyby prozíravost byla pokládána za vhodné obdařit ji pouze dělníky rukama nebo - jako nižší živočichy na mořském břehu jen rukama a břichem - žil nějaký Štěpán Blackpool, čtyřicetiletý. Štěpán vypadal starší, však měl také tvrdý život. Říká se, že v každém životě jsou růže a trní: v Štěpánově případě se však zřejmě stala nějaká nehoda nebo chyba, někdo jiný obdržel jeho růže a on obdržel cizí trny nádivkem k svým vlastním. Prožil, abych užil jeho vlastních slov, spoustu soužení. Z jakési neuvědomělé úcty k této skutečnosti mu většinou říkali starý Štěpán. Silně nahněný, se sraštělým obočím, hloubavým výrazem v obličeji a s dosti velikou přísnou hlavou, pokrytou prošeďivými dlouhými řídkými vlasy, mohl být starý Štěpán pokládán ve svém postavení za zvlášť inteligentního člověka. Tím však nebyl. Nezaujímal žádné místo mezi oněmi pozoruhodnými děláky, kteří skládají dohromady zlomky svého volného času, aby ovládli během dlouhých let složité vědy a nabyli vědomostí o nejnepravděpodobnějších věcech. Nepatřil ani k děláčkům, kteří umějí pronášet proslovy a vést debaty. Tisíce jemu rovných dovedly kdykoliv promluvit mnohem lépe než on. Byl dobrým tkalcem na mechanickém stavu a byl to člověk naprosto poctivý. Co byl jiného nebo co jiného v něm bylo - jestliže v něm vůbec něco bylo - nechť ukáže sám.

Světla velikých továren, které za osvětlení vypadaly jako pohádkové paláce - to alespoň říkali cestující v rychlicích - zhasla, zvonec odzvonil "padla" a zase utichl, děláci, muži a ženy, hoši a dívky, šli hlučně domů. Starý Štěpán stál na ulici s podivným pocitem, který v něm vždycky vyvolávalo zastavení strojů - s pocitem, že pracovaly a zastavily se v jeho vlastní hlavě.

"Pořád ještě nevidím Ráchel!" řekl si.

Byla vlhká noc a kolem něho prošlo v hloučcích mnoho mladých žen v šálách, stažených proti dešti do čela a pevně uvázaných pod bradou. Znal Ráchel dobře, proto pouhý pohled na kterýkoliv hlouček mu postačil, aby poznal, že v něm není. Nakonec už nikdo nepřicházel, otočil se tedy a řekl zklamaně: "Pak jsem ji teda minul!"

Neprošel však ani tři ulice, když opět před sebou uviděl postavu v šálu, na kterou se zadíval tak pronikavě, že by snad byl poznal, kdo to je, i jen podle stínu, nejasně se zrcadlícího na mokré chodníku - kdyby byl mohl vidět pouze stín bez postavy, která se pohybovala od lampy k lampě, takže chvílemi byla ve světle a chvílemi ve stínu. Zrychlil a zároveň ztlumil krok a hnál se kupředu, dokud se k ní zcela nepřiblížil. Pak obnovil svůj dřívější krok a zavolal: "Ráchel!"

Otočila se, byla právě ve světle lampy, jak si shrnula šál s čela, objevil se klidný, oblý obličej, tmavý a dosti jemný, ozářený velmi laskavými očima a navíc okrášlený leskle černými a pečlivě upravenými vlasy. Nebyl to obličej v prvním rozkvětu, patřil pětatřicetileté ženě.

"Ach chlapče! To jsi ty?" Řekla to s úsměvem, který by byl zcela zřejmý, i kdyby z ní nebylo vidět nic než její příjemné oči, stáhla si pak opět šál a šli společně dál.

"Myslel jsem, že jsi za mnou, Ráchel." Ne "

"Dneska jdeš brzo, děvče, co?"

"Někdy jdu trochu dřív, Štěpáne, někdy trochu později. Nemůžeš na mne spoléhat, když jdeš domů."

"Ani když jdu do práce, to taky ne, že jo, Ráchel?"

"Ne, Štěpáne."

Podíval se na ni se zklamáním v tváři, avšak s uctivým a pokorným přesvědčením, že

Ráchel má pravdu, ať dělá cokoliv. Jeho výraz jí neušel, na chvílku mu lehce položila ruku na paži, jako by mu za to děkovala.

"Jsme moc dobrými přáteli, chlapče, a moc starými přáteli a brzy z nás budou staří lidé."

"Ne, Ráchel, ty jsi tak mladá, jako jsi dycky byla."

"Dokud oba žijeme, neuměl by jeden z nás stárnout, Štěpáne, kdyby ten druhý nestárl taky," odpověděla s úsměvem, "nu což, jsme přece tak starými přáteli, že kdybychom před sebou schovávali svatou pravdu, byla by to hanba a hřích. Raděj nebudeme spolu tak často chodit. Občas, to ano: bylo by to stejně těžké, kdyby to nemělo být nikdy," řekla s veselostí, kterou na něho chtěla přenést.

"Je to stejně těžký, Ráchel."

"Mysli si, že ne, a bude se to zdát lepší."

"Mockrát jsem to zkoušel, a nebylo to lepší. Ale máš pravdu, lidi by mohli mluvit, dokonce o tobě. Moc let jsi, Ráchel, byla můj všecko: byla jsi na mě tak hodná a povzbuzovala jsi mě

svým radostným způsobem, že tvý slovo je pro mě jako zákon. Jo, děvče, a pěkný zákon! Lepší než lecjaký skutečněj -"

"Nikdy na ně nehubuj, Štěpáne," odpověděla rychle a úzkostlivě na něho pohlédla. "Nech zákony na pokoji."

"Ano," řekl a jednou nebo dvakrát pomalu přikývl. "Nechat je na pokoji. Všecko nechat na pokoji. Nechat docela všecko plavat. Je to stejně motanice, tak je to."

"Pořád ještě motanice?" zeptala se Ráchel a opět se ho jemně dotkla, jako by ho chtěla vyburcovat, v zamyšlenosti žmolal při chůzi dlouhé konce vlajícího nákrčníku. Dotek měl okamžitý účinek. Pustil je, a obrací se k ní s úsměvem, řekl a dobrosrdečně se přitom zasmál: "Jo, Ráchel, děvče, dycky motanice. Tam zůstávám trčet. Mockrát a zase znova dojdou k tý motanici a nikdy se nedostanu dál."

Ušli kus cesty a blížili se ke svým domovům. K jejímu došli dříve. Byl v jedné z uliček, kde vyhledávaný majitel pohřebního ústavu (který vydělával pěkné peníze na jediné, příšerně ubohé okázalosti onoho okolí) musil používat černého žebříku, aby ti, kdož denně tápali nahoru a dolů po úzkých schodech, mohli vyklouznout z pracujícího světa oknem. Zastavila se na rohu, podala mu ruku a popřála dobré noci.

"Dobrou noc, děvče, dobrou noc."

Střízlivým ženským krokem šla tmavou ulicí, vypadala hezky a on se za ní díval, dokud nezašla do jednoho domku. Snad i záchvěvy jejího hrubého šálu byly v jeho očích zajímavé, každý zvuk jejího hlasu nacházel odezvu v jeho nejhlubším nitru.

Když mu zmizela z dohledu, pokračoval v cestě domů a občas pohlédl na oblohu, kde se mraky rychle a divoce proháněly. Teď však byly potrhané, déšť přestal a svítil měsíc - díval se vysokými koksovskými komíny do hlubokých pecí a vrhal titánské stíny nehybných parních strojů na zdi, uprostřed nichž stály. Vypadalo to, jako by noc ozařovala muže, který

šel dál svou cestou.

Jeho domov byl nad malým obchodem v ulici podobné první až na to, že byla užší. Jak je možné, že někomu stálo za to prodávat nebo kupovat ty ubohé hračky, které se válely v okně mezi levnými novinami a vepřovým (jedna kýta měla být příštího večera vylosována), není teď zajímavé. Vzal s poličky oharek svíčky, zapálil jej o jiný oharek na pultě, a aniž

vyrušil majitelku obchodu, která spala ve své světničce, šel nahoru do svého příbytku. Byla to světnice nikoliv neobeznámená s černým žebříkem za předchozích nájemníků, několik knih a písemností leželo na starém psacím stole v rohu, nábytek byl slušný a postačující, a ačkoliv vzduch byl zatuchlý, světnice byla čistá.

Když šel ke krbu, aby postavil svíčku na kulatý trojnohý stůl, o něco zakopl. Ucoul, aby se na to podíval, a tu se to zvedlo a nabylo podoby sedící ženy.

"Milostivý nebe, ženo!" vykřikl a ucoul od ní. "Už ses zas vrátila!" Taková žena! Nemohoucí, opilé stvoření, sotva schopné udržet se vsedě, opíralo se zamazanou rukou o podlahu, zatímco druhá ruka se tak bezmocně pokoušela odhrnout zčuchané vlasy s očí, že je ještě víc oslepovala svou špínou. Bylo to stvoření tak odporné na pohled ve svých zašpiněných a zacákaných cárech a ještě ošklivější ve své morální

hanebnosti, že bylo nestoudné se na ně i jen dívat.

Když jednou nebo dvakrát netrpělivě zaklela a hloupě zašmátrala rukou, kterou nepotřebovala jako oporu, podařilo se ženě odstrčit si vlasy s očí natolik, že ho spatřila. Pak zůstala sedět, kymácela se sem a tam a dělala osláblou rukou posuňky, zřejmě určené jako doprovod k výbuchům smíchu, ačkoliv její obličej zůstal tupý a ospalý.

"Á, chlapče? Co, ty tady?" nějaké hrubé zvuky, které to měly vyjádřit, konečně z ní posměšně

vyšly a hlava jí klesla na hrud'.

"Zas zpátky?" vypískla po několika minutách, jako by to právě vyslovil. "Jo! A zas zpátky. Zas zpátky a tak moc často. Zpátky? Jo, zpátky. Proč ne?"

Vyburcována neúmyslnou prudkostí, s jakou to vykřikovala, vyškrabala se po zdi a zůstala stát, opírajíc se o ni rameny, v jedné ruce houpala na tkalounu odpuzující zbytky čepce a snažila se dívat pohrdavě na Štěpána.

"Zas ti všechno prodám a zas ti všechno prodám a stokrát ti všechno prodám!" křičela a bylo to něco mezi zuřivou vyhrůžkou a pokusem o vzdoro vitý tanec. "Táhni vod tý postele!" Seděl na pelesti, s obličejem skrytým v dlaních. "Táhni vod ní, je moje, mám na ni právo!" Když se k ní dopotácela, vyhnul se jí Štěpán s odporem a přešel - obličej stále ještě zakrytý na druhý konec pokoje. Dopadla těžce na postel a zanedlouho hlasitě chrápla. Klesl na židli a za celou noc se jen jednou pohnul. To tehdy, když na ni hodil pokrývku, jako by mu nestačily ruce na očích, aby ji před ním skryly, třebaže bylo tma.

KAPITOLA JEDENÁCTÁ

Není východiska

Pohádkové paláce se rozzářily dřív, než bledé jitro odhalilo obludné kotouče kouře, stoupající

nad Koksovým. Dřeváky zaklapaly na chodnících, zvonce rychle zazvonily a všichni ti melancholií stížení sloni, vyleštění a naolejovaní pro celodenní jednotvárnost, dali se znovu do svých namáhavých úkonů.

Klidný a pozorný, naklonil se Štěpán s jistotou nad svůj stav. Jako všichni muži v onom lese stavů, kde Štěpán pracoval, tvořil i on zvláštní protiklad k praskajícímu, rachotícímu a zmítajícímu se mechanismu, u něhož stál. Jen se nebojte, dobří lidé starostlivých myslí, že umění odsoudí přírodu k zapomnění. Postavte kdekoliv vedle sebe dílo boží a dílo člověka, a tu první, i kdyby to byla jen skupina bezvýznamných děláků, získá tímto porovnáním na důstojnosti.

V továrně pracuje několik set děláků a několik set koňských sil parního stroje. Protože známe sílu jediného librového závaží, dovedeme určit, jakou práci vykoná kterýkoliv stroj, avšak ani všichni počtáři národního dluhu mi nemohou říci, jak dalece je v daném okamžiku duše kteréhokoliv z těchto služebníků klidných obličejů a ustálených pohybů schopna dobra nebo zla, lásky nebo nenávisti, vlastenectví nebo nespokojenosti, rozkladu ctnosti v neřest nebo naopak. To není žádná záhada, nevysvětlitelná záhada je navždy skryta i v nejubožejším z nich. Což kdybychom si ponechali své počty pro materiální účely a ovládli tyto strašné

neznámé veličiny jiným způsobem!

Přestože uvnitř továren plápolaly lampy, bylo možné pozorovat, jak rychle se rozednívá. Lampy zhasly a práce pokračovala. Pršelo a kouřové kotouče, poslušné vlastní kletby, se vznášely nad zemí. Na dvoře, kam se skládaly odpadky, zahaloval závoj mlhy a deště páru z odpadové roury, změť sudů a starého železa, lesklé haldy uhlí a všude se povalující popel. Práce pokračovala, dokud nezazněl polední zvonec. Znovu se ozval na chodnících klapot. Stavby, kola a děláci na hodinu vysadili.

Štěpán vyšel z horké továrny do vlhkého větru a studených, mokrých ulic vysílený a ustaraný. Vzal si jen kousek chleba na cestu a obrátil se od svých lidí a své čtvrti ke kopci, kde žil jeho nejvyšší pán v červeném domě s černými okenicemi, zelenými žaluziemi, černými dveřmi, k nimž vedly dva bílé schody, s jménem Bounderby (napsaným písmem, které se mu podobalo) na mosazné tabulce a s mosazným knoflíkem jako mosaznou tečkou pod ní. Pan Bounderby právě obědval. To Štěpán předpokládal. Vyřídil by sluha, že jeden z děláků

prosí o dovolení s ním mluvit? Sluha se vrátil se vzkazem, že pán chce vědět jméno děláka. Štěpán Blackpool. Proti Štěpánu Black -poolovi nebylo zneklidňujících námitek, ano, může vstoupit. Štěpán Blackpool se octl v obývacím pokoji. Pan Bounderby (kterého znal sotva od vidění) obědval kotletu a šery.

Paní Sparsitová síťovala u ohně, sedíc jako v ženském sedle s jednou nohou v bavlněném třmenu. Neobědvat patřilo k důstojnosti i povinností paní Sparsitové. Úředně na jídlo dohlížela, ale dávala najevo, že pro svou vznešenou osobu považuje oběd za slabost.

"Tak, Štěpáne," otázal se pan Bounderby, "copak se ti stalo?" Štěpán se uklonil. Ne však servilně - to ti děláci nemají ve zvyku! Můj bože, pane, při tom je nikdy nena-chytáte, i kdyby byli u vás dvacet let! - a ze zdvořilosti k paní Sparsitové si zastrčil konce nákrčníku za vestu.

"Jak víš," řekl pan Bounderby a napil se šery, "nikdy jsme s tebou neměli potíže, nikdy jsi nepatřil k těm nerozumným. Ty neočekáváš, že tě někdo posadí do kočáru se šestisprežením a bude ti zlatou lžicí dávat želví polívku a zvěřinu, jako mnozí z nich" - pan Bounderby vždycky tvrdil, že to je jediný, bezprostřední a přímý cíl děláka, který není zcela spokojen - "a tak vím už teď, že sis sem nepřišel stěžovat. Víš, tím jsem si už předem jist."

"Ne, pro nic takového jsem nepřišel."

Pan Bounderby byl zřejmě - přes své předchozí pevné přesvědčení - příjemně překvapen.

"Tak dobrá," pokračoval. "Jsi pořádný děláček a já jsem se nespletl. Teď mi pověz, oč jde.

Když

to není tohle, pověz mi, co to je. Co mi chceš říci? Ven s tím, člověče!" Štěpán pohlédl náhodou na paní Sparsitovou. "Mohu odejít, pane Bounderby, přejete-li si," řekla tato sebeobětavá dáma a předstírala, že vyndává nohu z třmenu.

Pan Bounderby ji zarazil tím, že na okamžik podržel v ústech kousek kotlety, než ho polkl, a že vztáhl levou ruku. Pak stáhl ruku zpět, polkl onen kousek kotlety a pravil Štěpánovi:

"Víš, tato paní je skutečná dáma, vznešená dáma. Nesmíš si myslet - i když mi vede dům - že nebyla velmi vysoko - dokonce až zcela nahoře! A tak, jestli chceš říci něco, co nemůže být vysloveno před skutečnou dámou, opustí tato dáma pokoj. Jestliže to, co chceš říci, může být vysloveno před skutečnou dámou, tato dáma zůstane, kde je."

"Doufám, pane, že jsem od svého narození nikdy neřekl nic, co by nemohla slyšet skutečná

dáma," zněla odpověď, kterou doprovázelo lehké uzardění.

"Výborně," řekl pan Bounderby, odsunul talíř a pohodlně se opřel. "Spust'!"

"Přišel jsem," začal Štěpán po chvilkové úvaze a pozdvihl zrak z podlahy, "abysem vás požádal o radu. Nechci moc. Oženil jsem se, devatenáct roků to bude na velikonoční pondělí. Bylo to mladý děvče - pěkná byla - s dobrým chováním. No! Brzo se zkazila. Ne skrze mě.

Pámbůví, že jsem jí byl dobřej muž."

"To všechno jsem už slyšel," řekl pan Bounderby. "Začala pít, přestala pracovat, prodala nábytek, zastavila šatstvo a pěkně se spustila."

"Měl jsem s ní trpělivost."

("Tím hůř pro tebe," řekl pan Bounderby důvěrně vinné sklence.)

"Měl jsem s ní velkou trpělivost. Chtěl jsem ji to odnaučit. Zkoušel jsem to na všechny způsoby. Mockrát jsem přišel domů a vidím, že všechno, co jsem na světě měl, zmizelo a ona leží smyslů zbavená na holý podlaze. To jsem zažil nejednou nebo dvakrát - dvacetkrát!" Při těchto slovech se mu prohloubily všechny vrásky v obličeji a vydávaly dojemné svědectví o utrpení, kterým prošel.

"Šlo to od špatnýho k horšímu a od horšího k nejhor-šímu. Utekla ode mě. Moc nepěkně zpustla. Vracela se, vracela se a vracela se. Jak jsem jí moh bránit? Celý noci jsem chodil po ulici, než jsem šel domů. Šel jsem na most a chtěl jsem s něho skočit, abysem měl pokoj. Tolik jsem trpěl, že jsem byl už v mládí starej."

Paní Sparsitová, pomalu pohybujíc síťovacími jehlami, zvedla koriolánské obočí a potřásla hlavou, jako by říkala: "Velcí mívají soužení stejně jako malí. Obráťte, prosím, svůj pohled na mne."

"Platil jsem jí, aby mi dala pokoj. Už pět let jí platím. Zas jsem se zmoh na slušný věci. Žil jsem těžce a smutně, ale nestydl jsem se a nebál žádný chvíle života. Včera večer jsem přišel domů. Ležela mi před krbem: zas je tady!"

Posilován neštěstím a povzbuzován zármutkem řečnil chvíli jako hrdý člověk. Pak se zase nahrbil jako předtím a obrátil k panu Bounderbymu hloubavý obličej s podivným, napůl chytrým, napůl zmateným výrazem, jako by chtěl v mysli rozřešit něco velice složitého, klobouk držel pevně v levé ruce, kterou opíral o bok, pravá paže pak s drsnou korektností a rozhodností velmi vážně zdůrazňovala, co říkal, ohnuta, nikoliv však stažena zpět, zdůrazňovala pak každé odmlčení.

"S tím vším," řekl pan Bounderby, "až na poslední část, jsem byl už dávno obeznámen. Je to špatné, to tedy je. Měl ses spokojit s tím, co jsi měl, a neženit se. Na to však je teď příliš pozdě."

"Bylo to nerovné manželství, pane, pokud jde o věk?" zeptala se paní Sparsitová.

"Slyšíš, co se dáma ptá. Bylo to nerovné manželství, pokud jde o věk, ta tvá nešťastná záležitost?" řekl pan Bounderby.

"Ani ne. Já jsem měl jednadvacet, jí bylo tak dvacet."

"Skutečně, pane Bounderby?" pravila paní Sparsitová svému veliteli velmi klidně. "Když to je tak nešťastné manželství, usoudila jsem, že to bylo asi manželství nerovné, pokud jde o věk." Pan Bounderby se na onu dobrou ženu upřeně podíval postranním pohledem, v němž byla podivná ostýchavost. Posilnil se dalším šery.

"No? Proč nepokračuješ?" zeptal se pak a obrátil se poněkud podrážděně na Štěpána Blackpoola.

"Přišel jsem se vás optat, jak bysem se tý ženský zbavil." Smíšený výraz na Štěpánově pozorném obličeji nabył ještě větší vážnosti. Paní Sparsitové unikl lehký výkřik, jako by byla utrpěla morální otřes.

"Co to znamená?" řekl pan Bounderby, vstal a opřel se zády o krb. "Co to povídáš? Vzal sis ji, abys s ní sdílel dobré i zlé."

"Musím se jí zbavit. Už to nemůžu vydržet. Nebyl bysem to tak dlouho vydržel, nemít soucit a outěchu nejlepššího děvčete, který kdy žilo. Bez ní bysem se možná byl dočista zbláznil."

"Domnívám se, pane Bounderby, že chce být volný, aby se mohl oženit s ženštinou, o

které

mluví," poznamenala paní Sparsitová polohlasně, velmi sklíčena nemravností lidu.

"To chci. Dáma říká pravdu. Chci. Byl bysem k tomu došel, čet jsem teda v novinách, že vznešený lidi (pánbůh s nima, nepřiju jim nic zlého!) nejsou tak pevně svázaný, aby spolu museli snášet dobrý i zlý, ale že se můžou dostat ze svejch nešťastnejch manželství a znova se ženit. Když se nesnášejí, jako když nemají stejný povahy, mají různý pokoje a tak podobně a můžou žít od sebe. My máme jen jednu sednici, tak nemůžem. Když to nejde, mají peníze a můžou říct: 'To je pro tebe a to pro mě,' a můžou si jít po svým. My nemůžem. Přesto můžou bejt uvolněný pro menší křivdy, než je moje. Já se musím tý ženský zbavit, a chci vědět jak."

"Nijak," odvětil pan Bounderby.

"Když jí ublížím, je zákon, kterej by mě potrestal?"

"Ovšemže je."

"Když uteču, je zákon, kterej by mě potrestal?"

"Ovšemže je."

"Když si vezmu to druhý děvče, je zákon, kterej mě potrestá?"

"Ovšemže je."

"Kdybysem s ní žil a nevzal si ji - kdyby taková věc byla možná, jako že nikdy nebude a bejt nemůže, poněvadž ona je na to moc pořádná - je zákon, kterej mě potrestá na každým mým nevinným dítěti?"

"Ovšemže je."

"Tak pro Kristovy rány," řekl Štěpán Blackpool, "ukážte mi zákon, kterej mi pomůže!"

"Hra! V tomto životním vztahuje posvátnost," řekl pan Bounderby, "a - a - ta musí zůstat zachována."

"Ne, ne, to neříkejte. Takhle se nezachová. Takhle ne. Takhle přece ne. Jsem tkadlec, byl jsem v továrně už jako děcko, ale mám oči, abysem viděl, a uši, abysem slyšel. Při každým zasedání porotních soudů čtu v novinách - a vy to taky čtete - samozřejmě s pohoršením - jak někdy tahle tak zvaná nemožnost odpoutat se jeden od druhýho, za každou cenu a za každých podmínek, přivádí na naší zem neštěstí a přivádí moc obyčejnejch ženatejch lidí k rvačkám, vraždám a náhlý smrti. Tak abysme měli jasno. Můj případ je vážnej a já chci vědět kdybyste byl tak hodnej - kterej zákon mi pomůže."

"Tak já ti něco povím!" řekl pan Bounderby a vstrčil ruce do kapes. "Je takový zákon." Štěpán se opět uklidnil, a ani na chvíli neodvraceje po zornost, přikývl.

"Ale vůbec není pro tebe. Stojí to peníze. Stojí to hromadu peněz."

"Kolipak by to tak bylo?" zeptal se Štěpán klidně.

"Tedy musel bys vést proces v Doctors' Commons, musel bys vést proces před soudem obecného práva, musel bys vést proces ve sněmovně lordů a musel bys obdržet výnos parlamentu, dovolující ti znova se oženit, a to by tě stálo (kdyby všechno šlo hladce) asi tak tisíc až patnáct set liber," pravil pan Bounderby. "Možná že dvakrát tolik."

"Jinej zákon není?"

"Rozhodně ne."

"Pak teda, pane," řekl Štěpán, zbledl a pravou rukou udělal pohyb, jako by všechno házel do větru, "je to motanice. Je to všecko dohromadyjen motanice, a čím dřív umřu, tím lip." (Paní Sparsitová byla opět sklíčena bezbožností lidu.)

"Hlouposti! Neříkej nesmysly, človče," řekl pan Bounderby, "o věcech, jimž nerozumíš, a nenazývej zřízení své země motanicí, nebo se jednoho pěkného dne dostaneš do skutečné motanice. Zřízení tvé země, to není jako tvá práce od kusu, to se tě netýká, ty se starej jen o svou práci. Nevzal sis ženu pro legraci, ale abys s ní sdílel dobré i zlé. Jestliže to dopadlo

špatně - můžeme k tomu jediné dodat, že to mohlo dopadnouti dobře."

"Je to motanice," řekl Štěpán, a potřásaje hlavou, šel ke dveřím. "Je to motanice!"

"Tak já ti něco povím!" pravil pan Boudery na rozloučenou. "Svémi, jak já tomu říkám, neuctivými názory jsi skutečně pohoršil tuto dámu, která, jak jsem ti už řekl, je skutečná dáma a která, což jsem ti ještě neřekl, prodělala vlastní manželské potíže, při nichž šlo o desetitisíce liber - desetitisíce liber!" (To opakoval s velkým zadostiučiněním.) "Tedy až dosud jsi byl klidný

dělák, ale podle mého názoru, říkám ti to otevřeně, se dostáváš na scestí. Poslouchal jsi nějakého darebného cizince - vždycky se vyskytují - a to nejlepší, co můžeš udělat, je nechat toho. Víš,"

- a tu se zatvářil náramně bystře - "já vidím dřičům do duše tak dobře jako kdokoliv jiný, možná že líp než mnozí jiní, protože jsem také musil dřít, když jsem byl mladý. A v duši tohohle dřiče vidím stopy želví polévky, zvěřiny a zlaté lžice. Ano, ano!" zvolal pan Boudery a se zarputilou mazaností potřásl hlavou. "Přisámbož že ano!" S velmi odlišným potřesením hlavy a hlubokým vzdechem řekl Štěpán: "Děkuju vám pěkně a přeju vám dobrou den." Tak opustil pana Bouderyho, nafukujícího se před vlastní

podobiznou na zdi, jako by chtěl prasknout, paní Sparsitová pokračovala v práci s nohou ve třmenu, hluboce sklíčena neštěstím lidu.

KAPITOLA DVANÁCTÁ

Stařena

Starý Štěpán sestoupil po dvou bílých schodech a zavřel černé dveře s mosaznou tabulkou pomocí mosazného knoflíku, který na rozloučenou otřel rukávem kabátu, neboť upozoroval, že se teplem ruky zamžil. Přešel ulici s očima sklopenýma na zem a smutně odcházel, když tu ucítil na ruce dotek.

Nebyl to dotek, který v oné chvíli nejvíc potřeboval - dotek, který by dovedl uklidnit rozbouřené hladiny jeho duše, jako pozdvižená ruka nejvznešenější lásky a trpělivosti uklidňuje rozbouřené moře - a přece to byl také dotek ženské ruky. Když se zastavil a otočil, spočinuly jeho oči na vysoké, ještě vzhledné, avšak věkem už zvadlé stařeně. Byla velmi čistě

a jednoduše oblečena, na botách měla venkovské bláto a zřejmě právě dorazila do města.

Její

rozechvění v nezvyklém ruchu ulice, chatrná šála, kterou měla přehozenou přes ruku, veliký

deštník, košíček, volné rukavice s dlouhými prsty, jimž její ruce nepřivykly, to všechno mluvilo o stařeně z venkova, která se ve svých prostých svátečních šatech výjimečně

vypravila do Koksova. To Štěpán Blackpool - jako každý dělník - hned na první pohled poznal a sklonil pozorně obličej - který jako u mnohých jemu podobných lidí nabýval následkem dlouhé námahy očí a rukou uprostřed obrovského hluku soustředěného výrazu, známého z tváří hluchých - aby lépe slyšel, nač se ho ptá.

"Promiňte, prosím," řekla stařena, "neviděla jsem vás vycházet z domu onoho pána?" a ukázala na dům pana Bouderyho. "Myslím, že jste to byl vy, nebo snad mám tu smůlu, že omylem sleduji jinou osobu?"

"Ano, paní," odpověděl Štěpán, "byl jsem to já."

"Viděl jste - promiňte zvědavé stařeně - viděl jste toho pána?"

"Jo, paní."

"Jak vypadal, prosím vás? Byl statný, smělý, upřímný a srdečný?" Když se narovнала a pozdvihla hlavu, aby se přizpůsobila svým slovům, přišlo Štěpánovi na mysl, že stařenu už

někdy viděl a že se mu příliš nezamlouvala. "To jo," odvětil, prohlížeje ji pozorněji. "Takovej byl." "A byl zdrav," řekla stařena, "jako řípa?" "Jo," odvětil Štěpán. "Cpal se a pil - vydatně a hlučně jako čmelák."

"Děkuji vám!" řekla stařena nesmírně spokojena. "Děkuji vám!" Rozhodně stařenu nikdy neviděl. Měl však nejasný dojem, že se mu víc než jednou zdálo o nějaké podobné stařeně.

Šla vedle něho a on, přizpůsobuje se zdvořile její náladě, řekl, že Koksov je živé město, že ano? Načež ona odpověděla: "Ba ano! Strašně živé!" Pak řekl, že přišla z venkova, jak je vidět. Načež odpovědla kladně.

"Dnes ráno jsem přijela parlamentním. Ujela jsem dnes ráno parlamentním čtyřicet mil a dnes odpoledne se těch čtyřicet mil vrátím. Šla jsem dnes ráno pěšky devět mil na nádraží, a jestli mě nikdo nesveze, půjdu dnes večer těch devět mil zase pěšky zpátky. To je přece pěkné, pane, v mém věku!" vykládala povídavá stařena a oči jí radostí zazářily. "To teda jo. To ale neděláte moc často, paní." "Kdepak. Jednou za rok," odpověděla potřásajíc hlavou. "Tak vydávám jednou za rok své úspory. Přijíždím pravidelně, chodím po ulicích a dívám se na pány." "Jen se díváte?" odvětil Štěpán.

"To mi stačí," opáčila s velkou vážností a zájmem. "Víc nechci! Postávala jsem na téhle straně

ulice, abych viděla toho pána, až vyjde," a otočila hlavu k domu pana Bounderbyho. "Ale letos se opozdil, a tak jsem ho neviděla. Místo toho jste přišel vy. Když už se musím vrátit, aniž jsem ho zahlédla - jen zahlédnout jsem ho chtěla - alespoň jsem viděla vás a vy jste viděl jeho a to mi musí stačit." Když to říkala, dívala se na Štěpána, jako by si chtěla jeho rysy vtisknout do paměti, a oči už jí tak nezářily.

I při sebevětším pochopení pro rozličnost vkusu a při vši úctě ke koksovským patriciům připadal mu tento zdroj zájmu, kterému bylo věnováno tolik námahy, tak podivným, že ho to uvádělo do rozpaků. Šli však právě okolo kostela, a když jeho zrak spočinul na hodinách, zrychlil krok. "Jdete do práce?" řekla stařena a také lehce zrychlila krok. Ano, čas téměř

vypršel. Když jí pověděl, kde pracuje, proměnila se stařena v stařenu ještě podivnější. "A to nejste šťastný?" zeptala se ho. "No - kdopak by neměl nějaký ty starosti, paní," odpověděl vyhýbavě, protože stařena zřejmě považovala za samozřejmé, že je dokonce velmi šťasten, a on neměl odvahy ji rozčarovat. Věděl, že na světě je dost starostí, a jestliže stařena žila tak dlouho a mohla se domnívat, že on jich má tak málo, pak tím lépe pro ni a o nic hůř pro něho.

"Ale, ale! Chcete říct, že máte doma starosti?" "Někdy, čas od času," odpověděl nedbale. "Ale když pracujete u takového pána, starosti vás do továrny nepronásledují?" Ne, ne, tam ho nepronásledují, souhlasil Štěpán. Tam je všechno v pořádku. Tam jde všechno jako na drátku.

(Nešel tak daleko, aby pro její potěšení řekl, že tam panuje jakési božské právo: v posledních letech jsem však slyšel téměř tak skvostná tvrzení.)

Byli nyní v tmavé postranní uličce blízko závodu a děláci se tlačili dovnitř. Zvonec zvonil, kotouč dýmu stoupal v mnoha závitech a sloni se připravovali. Podivná stařena byla nadšena i tím zvoncem. Je to nejkrásnější zvonec, jaký kdy slyšela, tvrdila, a zní báječně!

Když se zastavil, aby jí dobrosrdečně podal ruku, než zajde dovnitř, zeptala se ho, jak dlouho tam už pracuje. "Tak nejmíň dvanáct let," odpověděl jí. "Musím políbit ruku," řekla, "která

pracuje v této skvělé továrně už dvanáct let!" A pozvedla ji, ačkoliv jí v tom chtěl zabránit, a přiložila ke rtům. Nevěděl, jaká pohoda ji obklopuje mimo její stáří a prostotu, avšak i v tomto fantastickém činu bylo něco, co nebylo ani nemístné, ani ne-včasné, něco, co by někdo jiný nebyl asi mohl učinit tak vážně nebo to udělat tak přirozeně a dojemně. Byl už dobrou půlhodinu u stavu a přemýšlel o stařeně, když, obcházeje při přípravě práce stav, pohlédl z okna

ve svém koutě a spatřil ji, jak se stále ještě plna obdivu dívá na shluk budov. Nedbajíc kouře, bláta, vlhka a svých dvou cest, dívala se na továrnu, jako by prudké

rachocení, vycházející z mnoha pater, bylo pro ni povznášející hudbou. Za nějakou dobu odešla a za ní odešel den, opět se objevila světla a vlak proletěl v přímém dohledu pohádkového paláce po nedalekých klenutých mostech, avšak sotva kdo jej zpozoroval uprostřed otřásajících se strojů a sotva kdo jej při jejich rachotu a skřípání slyšel. Dávno předtím se Štěpánovy myšlenky vrátily do smutné světničky nad malým obchodem a k odporné postavě, spočívající těžce na posteli, avšak ještě mnohem tíže Štěpánovi na srdci. Stroje se zpomalily, bušily chabě jako umdlévající puls, a zastavily se. Znovu se ozval zvonec, záře světla i horko se rozptýlily, továrny se temně rýsovaly v tmavé, vlhké noci - a jejich vysoké komíny čnely do vzduchu jako soupeřící babylónské věže. Pravda, mluvil s Ráchel teprve předešlého večera a šel s ní kousek cesty, avšak postihlo ho nové neštěstí, v němž mu nikdo jiný nemohl dát ani na chvilku útěchu. A protože věděl, že jeho hněv musí být zmírněn, což nemohl způsobit žádný jiný hlas než její, domníval se, že přes to, co řekla, může na ni počkat. Čekal, avšak vyhnula se mu. Odešla. Žádného jiného večera by nebyl tak těžce postrádal její trpělivý obličej.

Ach! Bylo by lepší nemít vůbec domov, kde by mohl složit hlavu, než domov mít a z takových důvodů se před ním chvět. Pojedl a popil, protože byl vyčerpán - ale sotva věděl co a málo mu na tom záleželo, potuloval se v chladném dešti, přemýšlel a přemýšlel, rozjímal a rozjímal.

Nikdy mezi nimi nepadlo ani slovo o novém manželství, avšak Ráchel se nad ním před lety slitovala a jen jí se po celou dobu svěřoval se svými útrapami, věděl, že kdyby byl volný a požádal ji, neodmítla by ho. Myslel na domov, k němuž by se mohl ubírat s radostí a pýchou, myslel na to, že by byl té noci jiným člověkem, myslel na lehkost, která by vládla v jeho nyní

tak těžké hrudi, myslel na obnovenou čest, sebeúctu a klid, nyní pošlapané a ztracené. Myslel na promarněnou větší část života, na každodenní změny k horšímu ve své povaze, na svůj strašný život, připoutaný rukama a nohama k mrtvé ženě a trýzněný zloduchem v její podobě. Myslel na Ráchel, tak mladou, když se poprvé za těchto okolností setkali, nyní tak zralou, tak brzy už stárnoucí. Myslel na všechny ty dívky a ženy, které viděla vdávat se, myslel na to, kolik domovů s dětmi viděla kolem sebe vyrůstat, a na to, jak spokojeně šla svou osamělou tichou cestou - pro něho - a jak někdy spatřil na jejím pozhnaném obličejí stín melancholie, který ho naplňoval výčitkami a zoufalstvím. Porovnal její obraz s hanebným výjevem minulé

noci a pomyslel si: Což je možné, aby celá pozemská dráha tak laskavé, dobré a sebeobětavé

bytosti podléhala takové bídačce?

Naplňen těmito úvahami, tak jimi naplněn, že měl nepříjemný pocit, jako by rostl a dostával se do nového a chorobného vztahu k okolí a jako by se zář kolem každého mlhavého světla červenala - šel se ukrýt domů.

KAPITOLA TŘINÁCTÁ

Ráchel

Svíčka chabě svítila v okně, k němuž býval často přista-vován černý žebřík, aby po něm sklouzlo, co měla zápolící žena a potomstvo hladových dětí na světě nejdražšího, Štěpán přidal ke svým ostatním myšlenkám přísnou úvahu, že ze všech neštěstí v našem pozemském bytí není žádné tak nespravedlivě rozdělováno jako smrt. Ve srovnání s tím není

nerovnost původu ničím. Neboť kdyby se, řekněme, dnes v noci narodilo v témže okamžiku dítě králi a tkalci, čím by byl rozdíl mezi nimi ve srovnání se smrtí kterékoliv lidské bytosti, milované bytostí jinou nebo jí potřebné, která musela zemřít, zatímco tato zhýralá žena zůstává na živu!

Vstoupil smutně z ulice do domu, zadržuje dech a pomalu našlapuje. Došel ke dveřím, otevřel je a vstoupil do světnice.

Byl tam klid a mír. Byla tam Ráchel, sedící u postele. Obrátila hlavu a světlo jejího obličeje ozářilo půlnoc jeho mysli. Seděla u postele, kde hlídala a ošetřovala jeho ženu. Lépe řečeno, Štěpán viděl, že tam někdo leží, a příliš dobře věděl, že je to ona, avšak Ráchel tam vlastníma rukama pověsila záclonu, takže ženu před jeho pohledem ukryla. Její odporné šaty zmizely a místo nich byly ve světnici nějaké Rácheliny. Všechno bylo na svém místě a uspořádáno, jak to měl rád, v nedávno zameteném krbu hořel malý ohniček. Zdálo se mu, že to všechno vidí v Ráchelině obličeji, a tak se na nic jiného nedíval. Jak se tak na něj díval, zmizel obličej v slzách, které se Štěpánovi nahrnuly do očí, avšak ještě předtím spatřil, jak vážně na něho Ráchel hledí a jak se i jí zalévají oči slzami.

Znovu se obrátila k posteli, a když se přesvědčila, že je tam vše v pořádku, promluvila tichým, klidným a radostným hlasem.

"Jsem ráda, že jsi konečně přišel, Štěpáne. Jdeš hodně pozdě."

"Chodil jsem venku."

"To jsem si myslela. Ale na to je moc ošklivá noc. Prší jen se leje a zvedl se vítr." Vítr? Opravdu. Ostře řičelo. Slyšte hukot v komíně a vzrůstající se hluk! A on šel v takovém větru a ani nepozoroval, že fičí!

"Byla jsem tu dneska už jednou, Štěpáne. Domácí pro mne přišla při večeři. Je tu někdo, kdo potřebuje dohled, povídala. A měla svatou pravdu. Tvá žena blábolila a byla celá popletená. Je taky poraněná a potlučená."

Pomalu došel k židli, usedl a sklonil před Ráchel hlavu.

"Přišla jsem, abych udělala to málo, co mohu, Štěpáne, za prvé proto, že se mnou pracovala, když jsme obě byly děvčata, a že sis na ni myslel a oženil se s ní, když byla mou přítelkyní -" S tichým zavzdychnutím si opřel vrásčité čelo do dlaní.

"A pak proto, že znám tvé srdce a jistojistě vím, že je příliš soucitné, aby ji nechalo umřít nebo i jen trpět z nedostatku pomoci. Víš, kdo řekl: ‚Kdo jest z vás bez hříchu, nejprv hoď na ni kamenem!‘ To už udělalo dost lidí. Ty, Štěpáne, nejsi takový, abys hodil poslední kámen, když tolik klesla."

"Ach, Ráchel, Ráchel!"

"Těžce jsi trpěl, ať ti to nebesa odplatí!" řekla velmi soucitně. "Jsem srdcem a duší tvá ubohá

přítelkyně."

Rány, o nichž Ráchel mluvila, byly zřejmě na krku dobrovolného vyvržence. Ošetřila je nyní, aniž ženu odhalila. Namočila kousek plátna do misky, do níž nalila z láhve trochu tekutiny, a jemně jej přiložila na zranění. Na trojnohém stolku, přisunutém k posteli, stály dvě láhve. Použila jedné z nich.

Nebylo to tak daleko, aby Štěpán, sleduje očima její ruce, nemohl přečíst, co bylo na láhvi velkými písmeny napsáno. Smrtelně zbledl a přepadla ho náhlá hrůza.

"Zůstanu tu, Štěpáne, dokud neodbijí tři," řekla Ráchel a tiše se vrátila na své místo. "Ve tři se to musí udělat znovu a pak to může zůstat až do rána."

"Ale vždyť musíš zase ráno do práce, má drahá."

"Včera jsem se dobře vyspala. Když je třeba, mohu probdít několik nocí. To ty spíš si potřebuješ odpočinout - jsi bledý a unavený. Pokus se usnout tamhle v židli, dokud tu jsem. Dovedu si živě představit, že ses včera vůbec nevyspal. A zítra tě čeká o moc těžší práce než mě."

Slyšel, jak venku hřmí a bouří, a měl dojem, že to řadí jeho předchozí špatná nálada a

znovu se o něho pokouší. Ráchel ji vyhnala a nepustí ji zpátky, věřil, že ho ochrání před ním samým.

"Ani mě už nezná, Štěpáne, jen ospale mumlá a civí před sebe. Mockrát jsem na ni promluvila, ani si toho nevšimne! Snad je tak dobře. Udělám, co mohu, a až se zas probere, nebude o nic moudřejší."

"Jak dlouho se dá čekat, Ráchel, že to s ní takovýhle bude?"

"Doktor říkal, že se snad do zítřka probere."

Opět zavadil očima o láhev a zachvěl se od hlavy až k patě. Myslila, si že se v tom vlhku nachladil. "Ne," řekl, "to není od toho. Polekal jsem se."

"Polekal?"

"Ba, ba. Když jsem se vracel. Když jsem chodil sem a tam. Když jsem přemejšlel. Když -" Zas ho to přepadlo, povstal, přidržuje se poličky nad krbem, a rukou, která se třásla jako ochrnutá, si tiskl vlhké, studené vlasy.

"Štěpáne!"

Chtěla k němu přistoupit, ale on napřáhl ruku, aby ji zadržel.

"Ne! Prosím tě, ne, nechod' ke mně! Chci tě vidět, jak sedíš u postele. Chci tě vidět, jak jseš

hodná a jak odpouštíš. Chci tě vidět, jak jsem tě zahlíd, když jsem přišel. Lepší tě nikdy neuvidím. Nikdy, nikdy, nikdy!"

Dostal prudký záchvat třesavky a pak klesl do židle. Po chvíli se ovládl, a podpíraje loket kolenem a hlavu dlaní, zadíval se na Ráchel. Jak se na ni díval při slabém světle svíčky zavhlhlýma očima, připadalo mu, že má okolo hlavy svatozář. Byl ochoten tomu věřit. A když

hluk zvenku otřásl okny, zarachotil dveřmi v přízemí a vnikl s hlasitým naříkáním do domu, uvěřil tomu.

"Až jí bude lip, Štěpáne, snad tě zas nechá na pokoji a už ti neublíží. Doufejme alespoň. A teď

už budu zticha, protože chci, abys spal."

Zavřel oči, spíš aby jí udělal radost, než aby dopřál od-počinku unavené hlavě, ale pozvolna, jak naslouchal prudkému hukotu větru, přestal jej slyšet, snad že se změnil ve zvuk jeho tkalcovského stavu nebo v hlasy celého dne (i v jeho hlas), které opakovaly, co se toho dne mluvilo. Ale i toto nedokonalé vědomí nakonec zmizelo a zdál se mu dlouhý, neklidný sen. Zdálo se mu, že stojí s někým, po kom jeho srdce už dávno toužilo - nebyla to však Ráchel, což ho překvapilo i uprostřed jeho pomyslného štěstí - v kostele a že se žení. Zatímco probíhaly obřady a on poznal mezi přítomnými několik lidí, o nichž věděl, že žijí, a mnohé, o nichž věděl, že zemřeli, snesla se tma, po které následovala záře obrovského světla. Vyšlehlo z jedné řádky Desatera na oltáři a ozářilo budovu ohnivými slovy. Ta slova zaznívala také

kostelem, jako by se v ohnivých písmenech skrývaly hlasy. Pak se všechno před ním a kolem něho změnilo a nic nezůstalo, jak to bylo, jen on a kněz. Stáli v denním světle před tak obrovským davem, že se Štěpán domníval, že kdyby lidé z celého světa byli přivedeni na jedno místo, nebylo by jich asi víc, všichni se na něho dívali s odporem a mezi milióny očí na něho upřenými nebyl jeden jediný přátelský a soucitný pohled. Stál na vyvýšeném stupni pod svým vlastním tkalcovským stavem, a když se podíval na podobu, kterou stav na sebe přijímal, a uslyšel pohřební obřad, věděl, že tam přišel, aby zemřel. V mžiku se místo, na němž stál, pod ním propadlo a on zmizel.

Nedovedl říci, jakou záhadou se vrátil do obvyklého života a na místa, která znal, nějak se však na ona místa vrátil, a to s kletbou, že už nikdy - ani na tomto, ani na onom světě, po celou nepředstavitelnou dobu věčnosti, nespátří Ráchelín obličej a neuslyší její hlas. Když se tak bez

ustání beznadějně potuloval sem a tam, hledaje, aniž věděl co (věděl pouze, že je odsouzen hledat), přepadala ho bezejmenná, strašlivá hrůza, smrtelný strach před jedním jediným tvarem, který všechno kolem něho na sebe bralo. Cokoliv, nač se podíval, dříve nebo později dostalo onen tvar. Cílem jeho ubohého bytí se stalo zamezit. aby jej nerozpoznal nikdo z lidí, s nimiž se setkával. Beznadějná námaha! Když je odváděl z místnosti, kde se vyskytovala věc onoho tvaru, když zavíral zásuvky a skříně, v nichž byla uschována, když

odlákával zvědavce z míst, kde věděl, že je ukryta, a odváděl je na ulici, dostávaly i komíny továren onen tvar a na nich bylo napsáno jediné slovo.

Opět váł vítr, déšť bušil do střech a široké prostory, jimiž bloudil, se scvrkly na čtyři stěny jeho světnice. Až na to, že zatím vyhasl oheň, vypadala právě tak, jako než zavřel oči. Zdálo se, že si Ráchel zdřímala na židli u postele. Seděla úplně tiše, zahalena do šálu. Stůl byl na téměř místě blízko lože a na něm, ve své skutečné velikosti a podobě, stála věc, jejíž tvar tak všude a na všem viděl.

Měl dojem, že se záclona pohnula. Znovu se na ni podíval a byl si jist, že se pohnula. Uviděl ruku, která tápala kolem. Záclona se pohnula znatelněji, pak ji žena na loži odstrčila a posadila se.

Strastiplnýma očima, tak utrápenýma a divokýma, tak těžkýma a velikýma, rozhlédla se po pokoji a přelétla kout, v němž na židli spal. Znovu upřela pohled do kouta a zastínila si přitom rukou oči. Pak se opět rozhlédla po pokoji, sotva si povšimla Ráchel - možná že vůbec ne - a znovu upřela pohled do kouta. Když si znovu zastínila oči - vlastně se na něho ani nedívala, spíš ho hledala zvířecím pudem, který jí říkal, že tam je - pomyslí si, že v oněch prostopášných rysech a v duši, která k nim patří, není ani stopy po ženě, s níž se před osmnácti lety oženil. Kdyby nebyl viděl, jak pomalu chátrá, nebyl by věřil, že je to ona. Po celou tu dobu seděl nehybně a bezmocně jako očarováný a jen ji pozoroval. Chvilku seděla a opírala si hlavu o ruce, přitisknuté k uším, jako by tupě klímala anebo rozmlovala se svým neschopným já. Pak se zase začala rozhlížet po pokoji. A tu se poprvé

očima zastavila na stole s lahvemi.

Okamžitě obrátila do jeho kouta oči s výrazem vzpoury z předešlé noci a velmi opatrně a tiše vztáhla chamtivou ruku. Přitáhla si do postele hrnek a chvíli uvažovala, kterou ze dvou lahví si má vybrat. Konečně pak bezmyšlenkovitě uchopila láhev skrývající rychlou a jistou smrt a před jeho očima vytáhla zuby zátku.

Ať už to byl sen nebo skutečnost, hlas mu selhal a on nenašel sílu, aby se pohnul. Je-li to skutečnost a její čas ještě nenadešel, pak se probud', Ráchel, probud' se!

To ji také napadlo. Podívala se na Ráchel a velmi pomalu, velmi opatrně vylila obsah láhve. Přiložila tekutinu ke rtům. Ještě okamžik a už by jí nic nepomohlo, i kdyby procitl svět s celou svou mocí a přispěchal k ní. Avšak v tom okamžiku se probudila Ráchel, potlačujíc výkřik. Ženština s ní zápolila, uhodila ji a chopila za vlasy: avšak Ráchel se hrnku zmocnila. Štěpán se zvedl se své židle. "Řekni, Ráchel, sním nebo bdím za tyhle strašné noci?"

"Všechno je v pořádku, Štěpáne. Sama jsem usnula. Jsou skoro tři. Tiše! Slyším zvonění." Vítr přinesl k oknu zvuk kostelních hodin. Naslouchali, jak odbíjejí tři. Štěpán se podíval na Ráchel, viděl, jak je bledá, povšiml si jejích rozčuchaných vlasů a červených otisků prstů na čele a ujistil se, že jeho zrak i sluch bděly. Ještě stále držela v ruce hrnek.

"Myslela jsem si, že už budou tři," řekla, klidně nalila obsah hrnku do umyvadla a znovu namočila obvaz. "Jsem ráda, že jsem tu zůstala. Až jí dám tohle, bude to hotové. Tak, zas se uklidnila. Poslední kapky z umyvadla vyleju, protože tak nebezpečná věc tu nesmí nikde zůstat, ani když je jí málo." Zatímco mluvila, vyprázdnila umyvadlo do popela u ohně a láhev rozbila o krb.

Pak už se jen zahalila do šály, než se pustí do větru a deště.

"Dovolíš mi jít s tebou v tuhle hodinu, Ráchel?"

"Ne, Štěpáne. Jsem doma za chvíli."

"Nebojíš se," řekl-tiše, když vycházeli ze dveří, "nechat mě s ní samotného?" Když se na něho podívala a řekla: "Štěpáne!", poklekl před ní na sešlých schodech a přiložil si lem jejího šálu ke rtům.

"Jseš anděl. Pánbůh ti požehnej, pánbůh ti požehnej."

"Jsem, Štěpáne, jak už jsem ti říkala, tvoje ubohá přítelkyně. Andělé nejsou jako já. Mezi nimi a pracující ženou s tolika chybami je hluboká propast. Má sestřička je mezi nimi, ale ta se změnila."

Když to říkala, pozvedla na okamžik oči, pak se mu zase klidně a mírně zadívala do obličeje.

"Ze špatného mě děláš dobrým. Kvůli tobě si pokorně přeju, abych byl víc jako ty, a bojím se, že tě ztratím, až tenhle život skončí a bude konec celý tý motanici. Jseš anděl, možná že jsi zaživa spasila mou duši!"

Podívala se na něho, jak jí klečí u nohou s její šálou v ruce, a když spatřila výraz jeho obličeje, pokárání jí odumřelo na rtech.

"Přišel jsem domů zoufalej. Neměl jsem ani špetku naděje a zuřil jsem, když jsem si vzpomněl, že mě považovali za nerozumného děláka, protože jsem si slůvkem postěžoval. Povídal jsem ti, že jsem se vylekal. To tý láhve s jedem. Nikdy jsem neublížil živý bytosti, ale když jsem ji tak náhle objevil, pomyslel jsem si: copak vím, co bych si moh udělat, co bych moh udělat jí nebo nám oboum!"

S hrůzou v obličeji mu položila obě ruce na ústa, chtějíc zabránit, aby ještě něco řekl. Uchopil je volnou rukou, držel je, a stále svíraje lem její šály, rychle pokračoval:

"Ale já tě vidím, Ráchel, sedět u postele. Viděl jsem tě celou noc. I ve svém neklidným spánku jsem věděl, že tam jseš. Dycky tě tam budu vidět. Už nikdá ji neuvidím nebo nebudu na ní myslet, abys ty nebyla vedle ní. Už nikdá se nebudu dívat nebo nebudu přemýšlet o něčem, co mě zlobí, abys ty, která jseš o tolik lepší, nebyla vedle mě. A tak budu vyhlížet a čekat na dobu, kdy ty a já se konečně budem spolu procházet za hlubokou propastí v zemi, kde je tvoje sestřička."

Znovu jí políbil lem šály a pustil ji. Zlomeným hlasem mu popřála dobré noci a vyšla do ulice.

Vítr vál směrem, odkud už brzy měl přijít den, a stále ještě ostře fičel. Vyčistil celou oblohu, déšť ustal nebo se přestěhoval jinam a hvězdy jasně zářily. Štěpán stál na ulici s nepokrytou hlavou a pozoroval, jak Ráchel rychle mizí. Jako se zářící hvězdy mají k nemotorné svíčke v okně, tak se v jeho drsné představivosti měla Ráchel ke všedním zkušenostem života.

KAPITOLA ČTRNÁCTÁ

Velkovýrobce

Čas v Koksově ubíhal jako jeho stroje, bylo zpracováno tolik a tolik surovin, spotřebovalo se tolik a tolik paliva, vydělalo se tolik a tolik peněz. Protože však čas nebyl tak neobměkčitelný jako železo, ocel a mosaz, pronikal se svými měnicími se obdobími dokonce i do koksovské divočiny kouře a cihel a byl jediný, kdo se kdy postavil její strašlivé jednotvárnosti.

"Z Luisy," řekl pan Gradgrind, "se pomalu stává mladá žena." Čas pracoval dále, bez ohledu na to, co kdo říkal, a tu byl mladý Tomáš o stopu vyšší, než když si ho otec naposledy povšíml.

"Z Tomáše," řekl pan Gradgrind, "se pomalu stává mladý muž." Zatímco otec takto

uvažoval, zpracovával čas dále Tomáše ve své továrně, takže se brzy objevil v šosatém kabátě a tvrdém límečku.

"Skutečně už přišel čas," řekl pan Gradgrind, "kdy by měl Tomáš jít k Bounderbymu." Čas, který šel s ním, ho postoupil Bounderbyho bance, učinil z něho stálého návštěvníka Bounderbyho domácnosti, způsobil zakoupení první břitvy a pilně ho cvičil v počtech vztahujících se k číslu jedna.

Tentýž velkovýrobce, stále zavalen obrovským množstvím práce v nejrůznějších stadiích, zpracovával ve své továrně Cecilku a udělal z ní skutečně pěkný výrobek.

"Obávám se, Jupová," prohlásil pan Gradgrind, "že je tvá další docházka do školy zbytečná."

"Bohužel ano, pane," odpověděla Cecilka a uklonila se.

"Nemohu před tebou skrývat, Jupová," řekl pan Gradgrind a sraštil obočí, "že mě výsledky tvé zkušební doby ve škole zklamaly - velice zklamaly. Nenabyla jsi pod vedením pana a paní

M'Choakumchildových takového množství přesných vědomostí, jak jsem očekával. Máš nesmírné mezery ve faktech. Tvoje početní znalosti jsou velice omezené. Jsi všeobecně pozadu a pod průměrem."

"Toje mi velmi líto," odvětila, "vím však, že je to pravda. A přitom jsem se skutečně snažila."

"Ano," řekl pan Gradgrind, "ano, věřím, že ses snažila. Pozoroval jsem tě a v tom ohledu jsem neshledal žádnou závadu."

"Děkuji vám. Někdy jsem si myslila," - podotkla Cecilka velmi plaše -- "že se možná pokouším naučit se příliš mnoho, a kdybych byla požádala, abych toho mohla zkusit méně, že bych se snad -"

"Ne, Jupová, ne," řekl pan Gradgrind a potřásl hlavou svým nejvážnějším a nesmírně praktickým způsobem. "Ne. Látku, kterou jsi probírala, probírala jsi podle systému - jediného systému - o tom nemusíme už mluvit. Mohu jen předpokládat, že okolnosti tvého mládí byly příliš nepříznivé pro vývoj rozumových schopností a že jsme začali příliš pozdě. Přesto však, jak jsem už řekl, jsem zklamán."

"Byla bych se ráda lip odvděčila za vaši laskavost k ubohé opuštěné dívce, která od vás nemohla nic požadovat, a za vaši ochranu."

"Neroň slzy," řekl pan Gradgrind. "Neroň slzy. Nestěžuji si na tebe. Jsi milá, vážná, dobrá mladá žena a - a to nám musí stačit."

"Děkuji vám mnohokrát, pane," řekla Cecilka a vděčně se uklonila.

"Jsi paní Gradgrindové užitečná a (všeobecně) pomáháš i rodině, to jsem vyrozuměl od slečny Luisy a také sám jsem to zpozoroval. Proto doufám," zakončil pan Gradgrind, "že budeš za těchto okolností šťastná."

"Nic bych si nepřála, kdyby -"

"Rozumím ti," řekl pan Gradgrind, "stále ještě myslíš na otce. Slyšel jsem od slečny Luisy, že ještě stále schováváš onu láhev. Tedy kdybychom tě byli úspěšněji vycvičili ve vědě, jak dospívat k přesným závěrům, byla bys v těchto věcech rozumnější. Víc už neřeknu." Měl skutečně Cecilku příliš rád, aby jí pohrdal, jinak si totiž tak nepatrně cenil jejích počtářských schopností, že musil dojít k tomuto závěru. Nějakým způsobem dospěl k názoru, že v té dívce je něco, co by se sotva dalo vyjádřit v tabulkách. Její schopnost definovat by se lehce dala vyjádřit velmi nízkou číslicí, její matematické znalosti nulou, přesto však si nebyl jist, zda by ji dovedl správně zhodnotit, kdyby ji například měl zařadit do sloupců v parlamentním výkazu.

V některých stadiích výroby lidského výrobku je postup času velmi rychlý. Protože mladý

Tomáš a Cecilka byli oba právě v takovém stadiu svého zpracování, byly tyto změny uskutečněny za jeden nebo dva roky, zatímco pan Gradgrind se na své cestě zastavil a neprodělával už změny žádné.

Až na jednu, která nesouvisela s nevyhnutelným průchodem továrnou. Čas ho vstrčil do poněkud hlučného a dosti špinavého stroje, do postranního kouta, a udělal z něho člena parlamentu za Koksov, jednoho z vážených poslanců za míry a váhy, jednoho ze zástupců násobilky, jednoho ze ctihodných hluchých pánů, ctihodných němých pánů^ ctihodných slepých pánů, ctihodných chromých pánů, ctihodných mrtvých pánů ve vztahu k čemukoliv jinému. Neboť pro co jiného žijeme v křesťanské zemi roku osmnáct set a něco po našem Pánu?

Luisa si zatím vedla tak tiše a uzavřeně a tak se oddávala za soumraku pozorování zářícího popela, který padal na rošt a zhasínal, že od té doby, kdy otec řekl, že se z ní pomalu stává

mladá žena - připadalo mu, jako by to bylo teprve včera - sotva kdy upoutala jeho pozornost, dokud nezjistil, že se z ní mladá žena skutečně stala.

"Skutečně mladá žena," řekl zadumaně pan Gradgrind. "Ach bože!" Brzy po tomto objevu byl po několik dnů zamyšlenější než jindy, jako by ho zcela zaměstnávala jediná věc. Jednou večer, když odcházel a Luisa mu před odchodem přišla říci sbohem - protože se měl vrátit tak pozdě, že by ho zase viděla až ráno - objal ji, a dívaje se na ni svým nejlaskavějším způsobem, pravil:

"Má milá Luiso, z tebe se stala žena!"

Odpověděla mu svým starým, rychlým a pátravým pohledem z onoho večera, kdy ji našel u cirkusu, pak sklopila oči: "Ano, otče."

"Má milá," řekl pan Gradgrind, "musím si s tebou vážně promluvit mezi čtyřma očima. Přijď

zítra po snídani do mého pokoje, ano?"

"Ano, otče."

"Máš poněkud studené ruce, Luiso. Není ti dobře?"

"Je mi docela dobře, otče."

"Jsi veselá?"

Znovu se na něho podívala a usmála se svým zvláštním způsobem. "Jsem tak veselá, otče, jak obvykle bývám nebo jak jsem obvykle bývala."

"To je dobře," řekl pan Gradgrind. Pak ji políbil a odešel, Luisa se vrátila do klidného obydlí, připomínajícího holírnu, a opírajíc loket o ruku, zadívala se znovu na krátce žijící jiskry, které

se tak brzy mění v popel.

"Jsi tady, Lu?" zeptal se bratr, nahlížeje do dveří. Stal se z něho skutečně mladý švihák, a to ne právě půvabný.

"Milý Tome," odpověděla a povstala, aby ho objala, "jak je to dávno, co jsi mě navštívil!"

"Víš, byl jsem po večerech jinak zaměstnán, Lu, a ve dne mě starý Bounderby drží zkrátka. Ale když jde na mě moc zhurta, vytasím se s tebou a tak udržujeme shodu. Poslouchej! Neříkal ti otec včera nebo dneska nic zvláštního, Lu?"

"Ne, Tome. Ale dnes večer mi řekl, že to chce udělat zítra ráno."

"Aha! To je ono," řekl Tom. "Víš, kde je dnes večer?" pronesl s velmi vážnou tváří. Ne "ne."

"Tak ti to povím. Je se starým Bounderbym. Mají v bance opravdovskou radu. Proč myslíš, že v bance? To ti také povím. Asi aby uši paní Sparsitové zůstaly co nejdál." Luisa, s rukou na bratrově rameni, stále ještě hleděla do ohně. Bratr se jí zadíval do tváře s větším zájmem

než jindy, a ovinuje jí ruku kolem pasu, přitáhl ji lichotivě k sobě.

"Ty mě máš hodně ráda, vid', Lu?"

"To mám, Tome, i když ke mně zajdeš jen jednou za čas."

"Když to říkáš, sestřičko," řekl Tom, "mluvíš mi ze srdce. Mohli bychom být spolu častěji - že ano? Stále spolu, téměř stále - že ano? Byl bych hrozně rád, kdyby ses rozhodla k tomu, co vím, Lu. Bylo by to pro mne báječné. Bylo by to neobyčejně příjemné!" Její zamyšlenost zmátla jeho chytrácké zkoumání. Nevyznal se v jejím obličejí. Přivinul ji k sobě a políbil na tvář. Vrátila mu polibek, avšak stále se ještě dívala do ohně.

"Poslouchej, Lu! Chtěl jsem ti jen naznačit, co se děje, ačkoliv jsem se domníval, že to asi uhádneš, i kdybys o tom nevěděla. Nemohu tu zůstat, protože jsem se na dnešek domluvil s několika mládenci. Nezapomeneš, že mě máš moc ráda?"

"Ne, můj milý Tome, nezapomenu."

"Báječné děvče," řekl Tom. "Sbohem, Lu."

Popřála mu srdečně dobré noci a vyšla s ním ke dveřím, odkud bylo vidět koksovské ohně, měnící dálky v cosi ponurého. Upřeně se na ně dívajíc, zůstala stát u vchodu a naslouchala Tomovým doznívajícím krokům. Zanikaly rychle, jako by se rády vzdalovaly z Kamenného zámku. Stála tam ještě, když už Tom zašel a všude bylo ticho. Vypadalo to, jako by nejdříve v ohni v domě a nyní v ohnivě mlze venku chtěla zjistit, jaké tkanivo utká čas, největší a nejstarší tkadlec, z vláken, z kterých už upředl ženu. Avšak jeho továrna je tajná, jeho práce nehučná a jeho děláci jsou němí.

KAPITOLA PATNÁCTÁ

Otec a dcera

Ačkoliv se pan Gradgrind nepodobal Modrovousovi, proměnily spousty modrých knih jeho pokoj ve skutečnou modrou komnatu. Co mohly dokázat (a to je obvykle vše, co si kdo jen vzpomene), dokazovaly, seskupeny v armádu neustále sílící příchodem nových rekrutů. V

onom začarovaném obydlí byly probírány nejsložitější sociální otázky, seřazovány do přesných úhrnů a konečně i řešeny - chyběla jen možnost uvědomit o tom ty, kterých se týkaly. Jako astronom, pořádající v astronomické observatoři bez oken hvězdný vesmír jedině

pomocí pera, inkoustu a papíru, tak pan Gradgrind ve své observatoři (a takových je mnoho), aniž musel pozorovat hemžící se myriády lidských bytostí kolem sebe, rozhodoval o jejich osudech na břídlivé tabulce a otíral všechny jejich slzy jediným špinavým kouskem houby. Do této observatoře - strohého pokoje s přísně statistickými hodinami, které odměřovaly každou vteřinu úderem podobným zaklepání na víko rakve - odebrala se tedy. Luisa onoho stanoveného jitra. Jedním oknem bylo vidět Koksov, a když se usadila poblíž otcova stolu, viděla vysoké komíny a dlouhé pruhy kouře, vznášející se v tísnivé dálce.

"Má drahá Luiso," řekl otec, "připravil jsem tě včera večer na to, abys věnovala vážnou pozornost rozhovoru, který nyní povedeme. Byla jsi tak dobře vycvičena a - jak mohu s radostí konstatovat - tak dobře využíváš výchovy, které se ti dostalo, že mám plnou důvěru v tvůj zdravý rozum. Nejsi vznětlivá, nejsi romantická a jsi zvyklá posuzovat všechno z pevného, klidného hlediska rozumu a výpočtu. Víím, že jen s tohoto hlediska posoudíš a zvážíš to, co ti sdělím."

Čekal, jako by byl rád, kdyby něco řekla. Nepronesla však ani slovo.

"Má drahá Luiso, jsi předmětem nabídky k sňatku, která mi byla učiněna." Znovu čekal a znovu ani slovo neodpověděla. To ho tak překvapilo, že jemně opakoval:

"Nabídky k sňatku, má drahá." Na to odvětila bez jakéhokoliv viditelného vzrušení:

"Já tě poslouchám, otče. Ujišťuji tě, že dávám pozor."

"Tedy, Luiso," řekl pan Gradgrind a po chvilkovém zmatku se usmál, "jsi ještě klidnější, než

jsem předpokládal. Nebo jsi snad připravena na oznámení, které ti hodlám sdělit?"

"To nemohu říci, otče, dokud tě nevyslechnu. Ale ať připravena či nepřipravena, chci to všechno slyšet z tvých úst. Chci, abys mi to přednesl ty, otče." Je to pozoruhodné, ale v onom okamžiku nebyl pan Gradgrind tak vyrovnaný jako jeho dcera. Vzal do ruky nůž na papír, obrátil ho, položil, zase ho zvedl a pak pozoroval jeho čepel, uvažuje, jak pokračovat.

"Co říkáš, má drahá Luiso, je velmi rozumné. Zavázal jsem se tedy, že ti sdělím - zkrátka, pan Bounderby mi oznámil, že už dávno pozoruje se zájmem a radostí tvůj vývoj a už dávno doufá, že konečně nadejde doba, kdy ti bude moci nabídnout svou ruku. Ta doba, na kterou tak dlouho a beze sporu velmi věrně čekal, nyní nadešla. Pan Bounderby mi učinil svou nabídku k sňatku a požádal mě, abych ti ji přednesl a abych ti tlumočil jeho naději, že jí laskavě věnuješ pozornost."

Zavládlo mlčení. Přísně statistické hodiny zněly velmi dutě. Kouř v dálce byl velmi černý a těžký.

"Otče," řekla Luisa, "domníváš se, že miluji pana Bounderbyho?" Tato neočekávaná otázka uvedla pana Gradgrinda do velikého zmatku. "Tedy, mé dítě," odušil, "já skutečně - nemohu říci."

"Otče," pokračovala Luisa přesně tímž hlasem jako dříve, "žádáš na mně, abych pana Bounderbyho milovala?"

"Má drahá Luiso, ne. Ne. Nic nežádám."

"Otče," pokračovala, "žádá pan Bounderby, abych ho milovala?"

"Skutečně, má drahá," řekl pan Gradgrind, "na tvou otázku je těžké odpovědět. ..

"Je na ni těžké odpovědět ano nebo ne, otče?"

"Ovšem, má drahá. Protože -" zde mohl něco dokazovat a to ho vzpamatovalo - "protože to tak úplně záleží na tom, Luiso, v jakém smyslu používáme tohoto výrazu. Tedy pan Bounderby není k tobě tak nespravedlivý a není tak nespravedlivý k sobě, aby si činil nároky na něco barvitého, fantastického nebo (používám souznačných výrazů) sentimentálního. Skutečnost, že tě pan Bounderby viděl vyrůstat před vlastníma očima, by neměla velký smysl, kdyby mohl tak dalece zapomenout na tvůj zdravý rozum, když už nemluvím o jeho rozumu, že by se na tebe obracel z takového hlediska. Proto možná ani není tento výraz - to je pouze můj návrh, má drahá - zcela na místě."

"Jaký bys mi poradil místo něho, otče?"

"Víš, má drahá Luiso," řekl pan Gradgrind, který se mezitím zcela vzpamatoval, "radil bych ti (když už se mě ptáš), abys o této otázce uvažovala, jako jsi byla zvyklá uvažovat o všech otázkách, prostě jako o hmatatelném faktu. Nevzdělanci a lehkomyšlníci zatěžují snad takové otázky bezvýznamnými představami a jinými nesmysly, které přesně vzato vůbec neexistují a není to poklona, když řeknu, že ty máš víc rozumu. Tedy, jaká jsou fakta v tomto případě?"

Tobě je, použijeme-li zaokrouhlených čísel, dvacet let, panu Bounderbymu je, použijeme-li zaokrouhlených čísel, padesát. Je tu určitý rozdíl ve vašem věku, avšak žádný ve vašich prostředcích a postavení, tuje naopak veliká shoda. Pak přichází otázka: Je tento jediný rozdíl nepřekročitelnou překážkou pro podobný sňatek? Při posuzování této otázky není nedůležité

vzít v úvahu statistiky o sňatcích v Anglii a Walesu, pokud byly sestaveny. Při studiu těchto čísel jsem zjistil, že veliká část sňatků je, uzavírána mezi stranami velmi nestejného věku a že starší smluvní stranou je ve více než třech čtvrtinách těchto případů ženich. Je zajímavé, neboť to dokazuje širokou platnost tohoto zákona, že nejlepší propočty, dosud provedené

cestovateli mezi domorodci v britských državách v Indii, dále ve veliké části Číny a mezi

Kalmyky v Tatar -sku, přinášejí podobné výsledky. Tím tedy rozdíl, o němž jsem se zmínil, přestává téměř být rozdílem a (vlastně) mizí."

"Čím doporučuješ, otče," zeptala se Luisa, jejíž klidná uzavřenost nebyla ani v nejmenším ovlivněna těmito uspokojujícími výsledky, "abych nahradila pojem, jehož jsem před chvílí užila? Onen výraz, který nebyl zcela na místě?"

"Mám dojem, Luiso," odvětil otec, "že nic nemůže být jasnější. Omezíš-li se přísně na fakta, bude znít faktická otázka, kterou si položíš, takto: Žádá mě pan Bounderby, abych se za něho provdala? Ano, žádá. Pak tedy jediná zbývající otázka je: Provdam se za něho? Myslím, že nic nemůže být jasnější."

"Provdam se za něho?" opakovala Luisa velmi rozvážně.

"To je ono. A jako tvého otce mě uspokojuje vědomí, drahá Luiso, že nepřistupuješ k uvážení

této otázky s ustálenými duševními návyky a životními způsoby, které má mnoho mladých žen."

"Ne, otče," odvětila, "nepřistupuji."

"Teď tě nechám, abys vše sama uvážila," řekl pan Gradgrind. "Přednesl jsem ti celý případ tak, jak se podobné případy většinou přednášejí mezi praktickými povahami, přednesl jsem jej, jako byl svého času přednesen případ tvé matky a můj. Zbytek musíš, má drahá Luiso, rozhodnout sama."

Od začátku se na něho upřeně dívala. Když se nyní opřel v křesle a zahleděl se na ni svými hluboko posazenými očima, byl by snad mohl spatřit ono chvilkové váhání, kdy ji vše pudilo, aby se mu vrhla do náručí a svěřila mu skryté důvěrnosti svého srdce. Ale aby to mohl spatřit, byl by musel na jeden ráz přeskočit umělé přehrady, které po mnoho let stavěl mezi sebe a celou tu jemnou podstatu lidství, která bude unikat největším zchytralostem algebry tak dlouho, dokud poslední trouba, která kdy zazní, ne-rozpráší i algebru. Na takový skok bylo těch přehrad příliš mnoho a byly příliš vysoké. Svým nepoddajným, přísně faktickým, strohým obličejem ji zase zatvrdil, a ona chvilka uletěla do bezedných hlubin minulosti, aby se přidružila ke všem ztraceným příležitostem, které tam utonuly.

Odpoutala od něho oči a tak dlouho se mlčky dívala k městu, že konečně řekl: "Radíš se s komíny koksovských závodů, Luiso?"

"Vypadá to, jako by tam nebylo nic než mdlý a jednotvárný kouř. A přece, když přijde noc vyšlehne oheň, otče!" odpověděla a rychle se odvrátila.

"To přece vím, Luiso. Nechápu smysl této poznámky." Pro jeho ospravedlnění nutno říci, že jej skutečně nechápal.

Odbyla to lehkým mávnutím ruky, a soustředujíc na něho znovu svou pozornost, řekla: "Otče, často jsem si myslela, že je život velmi krátký." - To bylo právě jedno z jeho oblíbených témat, a proto ji přerušil:

"Nepochybně je krátký, má drahá. Je však dokázáno, že průměrná délka lidského života se v posledních letech prodloužila. Výpočty různých pojišťovacích a rentovních kanceláří, kromě jiných čísel, která nemohou chybovat, tento fakt dokázaly."

"Mluvím o mém životě, otče."

"Ach, skutečně? Ale stejně," řekl pan Gradgrind, "nemusím ti přece říkat, Luiso, že i tvůj život ovládají zákony, které ovládají životy vůbec."

"Dokud žiji, chtěla bych udělat to málo, co mohu, a to málo, k čemu se hodím. Ale na tom nezáleží!"

Pan Gradgrind byl posledními čtyřmi slovy zřejmě uveden do rozpaků a odpověděl: "Jak to, nezáleží? Na čem nezáleží, má drahá?"

"Pan Bounderby mě žádá," pokračovala pevně a přímo, nevšímajíc si toho, "abych se za něho provdala. Otázka, kterou si musím klást, zní: Provdám se za něho ? Je to tak, otče, že ano? To jsi mi řekl, otče, že ano?"

"Zajisté, má drahá."

"Tak tedy dobře. Jestliže si mě pan Bounderby takto chce vzít, jsem ochotna přijmout jeho nabídku. Řekni mu, prosím, otče, co nejdříve, že tak zněla má odpověď. Opakuj mu ji pokud možná slovo za slovem, protože bych si přála, aby věděl, co jsem řekla."

"Přesnost, má drahá," odvětil její otec souhlasně, "je vždy dobrá. Budu postupovat podle tvé

zcela oprávněné žádosti. Máš nějaké přání, mé dítě, pokud jde o dobu sňatku?"

"Žádné, otče. Na tom nezáleží."

Pan Gradgrind si přisunul židli blíže k ní a vzal ji za ruku. Avšak opakování těchto slov na něho podivně zapůsobilo. Zadíval se na ni a pak, stále ji drže za ruku, řekl:

"Nepokládal jsem za nutné, Luiso, položit ti jednu otázku, protože možnost v ní skrytá mi připadala příliš nepravděpodobná. Snad bych to ale přece jen měl učinit. Nechovala jsi nikdy skrytou naději na nějakou jinou nabídku?"

"Otče," odušila téměř pohrdavě, "jakou jinou nabídku bych ji mohla očekávat? Koho jsem kdy viděla? Kde jsem byla? Jaké mám zkušenosti v záležitostech srdce?"

"Má drahá Luiso," odušil pan Gradgrind, uklidněný a spokojený, "právem mě opravuješ. Chtěl jsem pouze učinit své povinnosti zadost."

"Co vím já, otče," řekla Luisa svým klidným způsobem, "o zálibách a představách, o nadějích a náklonnostech, o celé té části své bytosti, v níž by se takové nezávazné věci mohly zrodit?"

Což jsem kdy mohla utíkat před opravdovými, řešitelnými problémy a před hmatatelnou skutečností?" Když to říkala, zavřela podvědomě ruku, jako by v ní svírala jakýsi pevný předmět, a zvolna ji otvírala, jako by z ní vypouštěla prach nebo popel.

"Máš zcela pravdu, má drahá," souhlasil její nesmírně praktický rodič, "zcela pravdu."

"Jaké je to, otče, divné," pokračovala, "ptát se na to mne. Ani dětské náklonnosti, které, jak jsem se i já doslechla, prý jsou mezi dětmi běžné, nenašly nevinné útočiště v mé hrudi. Tak jsi o mne pečoval, že jsem nikdy neměla dětské srdce. Tak dobře jsi mě vychoval, že jsem nikdy nesnila dětské sny. Zacházel jsi se mnou, otče, od kolébky až do této chvíle tak moudře, že jsem nikdy nesdílela dětské pověry a dětské obavy."

Pan Gradgrind byl skutečně dojat svým úspěchem a tímto svěděním o něm. "Má drahá Luiso," řekl, "více než dostatečně splácíš mou péči. Polib mě, mé děvčátko." Dcera ho tedy políbila. Podržel ji v objetí a řekl: "Mohu tě nyní ujistit, mé nejmilejší dítě, že mě velmi potěšilo rozumné rozhodnutí, k němuž jsi dospěla. Pan Bounderby je velmi pozoruhodný člověk a malý rozdíl, který snad mezi vámi je - je-li vůbec nějaký - je více než

vyrovnán způsobem tvého myšlení. Bylo vždy mou snahou vychovat tě tak, aby ses již od raného mládí vyrovnala lidem téměř (mohu-li to tak vyjádřit) každého stáří. Polib mě ještě jednou, Luiso. A nyní pojďme vyhledat matku."

Vstoupili tedy do salónu, kde tato ctihodná dáma, na které nebylo nic nesmyslného, jako obvykle vleže odpočívala, zatímco Cecilka pracovala po jejím boku. Když vstoupili, projevila chabé známky vracející se živosti a za chvíli se tento průzračný přízrak objevil vsedě.

"Paní Gradgrindová," pravil její manžel, který čekal poněkud netrpělivě na provedení tohoto výkonu, "dovolte, abych vám představil paní Bounderbyovou."

"Ach!" odvětila paní Gradgrindová, "tak jste se dohodli. Doufám, Luiso, že budeš mít pevně

zdraví, protože začne-li ti třesit hlava ihned po sňatku, což se stalo mně, nemohu tě pokládat za hodnou zívisti, ačkoliv si to asi myslíš jako všechny dívky. Přesto ti přeji štěstí, má drahá a doufám, že nyní vhodně využiješ všech svých -ologických studií, skutečně v to doufám!

Musím ti blahopřát a políbit tě, Luiso, nedotýkej se mého levého ramene, celý den v něm cosi škube. Abyste věděli," zakňourala paní Gradgrindová, upravujíc si po tomto dojemném obřadu šály, "budu se teď ráno, v poledne i večer trápit, jak mu mám říkat."

"Paní Gradgrindová," otázal se jí manžel slavnostně, "co tím míníte?"

"Jak jenom mu mám říkat, pane Gradgrinde, až se ožení s Luisou? Nějak mu přece říkat musím! Je přece nemožné," řekla paní Gradgrindová se směsí zdvořilosti a dotčenosti,

"mluvit s ním a nijak mu neříkat. Nemohu mu říkat Josiáš, protože to jméno nesnáším. Vy byste nepřistoupil na Josku, to je jasné. Mám říkat svému vlastnímu zeti ,paneť'? Myslím, že ne, pokud nepřijde doba, kdy mnou jako nemocnou nezačnou pohrdat vlastní příbuzní. Tak jak mu tedy mám říkat?"

Protože nikdo z přítomných neměl žádné návrhy v této pozoruhodné záležitosti, opustila paní

Gradgrindová na čas vezdejší život, když předtím připojila ke svým právě proneseným poznámkám tento dovětek:

"Pokud jde o svatbu, Luiso, žádám jen jedno - a to žádám s chvěním v hrudi, které ve skutečnosti probíhá až k chodidlům - aby se konala co nejdříve. Jinak bych o tom jistě pořád musela slyšet."

Když pan Gradgrind představil paní Bounderbyovou, otočila Cecilka náhle hlavu a zadívala se s lítostí, smutkem, pochybností, se směsí nejružnějších pocitů na Luisu. Luisa to cítila a viděla, aniž se na ni podívala. Od onoho okamžiku byla netečná, hrdá a chladná - udržovala od Cecilky odstup - a její vztah k ní se zcela změnil.

KAPITOLA ŠESTNÁCTÁ

Muž a Žena

Když se pan Bounderby dověděl o svém štěstí, zmocnil se ho silný neklid, způsobený nutností

sdělit to paní Spar-sitové. Nemohl se rozhodnout, jak to učinit, protože nevěděl, jaké následky by tento krok mohl mít. Zda ihned odjede se vším všudy k Lady Scadgersové nebo zda rozhodně odmítne hnout se z domu, zda bude naříkat nebo urážet, plakat nebo zuřit, zda jí pukne srdce nebo zda rozbije zrcadlo, to všechno nemohl pan Bounderby předvídat. Protože však nebylo zbylí, neměl na vybranou a musil to udělat: a tak, když se pokusil napsat několik dopisů a neuspěl, rozhodl se, že to učiní ústně.

Onoho večera, který vyhradil tomuto obrovskému úkolu, zašel cestou domů z opatrnosti do lékárny a koupil lahvičku nejsilnějších vonných solí. "K sakru!" řekl pan Bounderby, "jestli při tom omdlí, určitě jí sedru kůži s nosu!" Ale přestože byl takto vyzbrojen, nevstupoval do vlastního domu nijak odvážně, předstoupil před předmět svých pochybností jako pes, který ví, že jde přímo ze špižírny.

"Dobrý večer, pane Bounderby!"

"Dobrý večer, milostivá, dobrý večer." Přitáhl si židli a paní Sparsitová odsunula svou, jako by říkala: Váš krb. pane. Ochotně to přiznávám. Můžete ho celý zabrat pro sebe, pokládáte-li to za vhodné.

"Neutíkejte až na severní točnu, milostivá," řekl pan Bounderby.

"Děkuji vám, pane Bounderby," pravila paní Sparsitová a vrátila se, ne však až na své bývalé

místo.

Pan Bounderby se na ni díval, jak špičkami ostrých nůžek vystřihuje za nevysvětlitelným ozdobným účelem dírky do kousku batistu. Tato operace, pozorována ve vztahu k mohutnému obočí a římskému nosu, živě připomínala jestřába, zaujatého vyklováváním očí houževnatému ptáčkovi. Byla na to tak soustředěna, že uplynulo mnoho minut, než znovu vzhledla od práce, když tak učinila, požádal ji pan Bounderby pohybem hlavy o pozornost.

"Paní Sparsitová, milostivá," řekl pan Bounderby, vstrčil ruce do kapes a pravou rukou se ujistil, že zátku lahvičky je připravena k použití, "nemívám často příležitost vám říci, že nejste jen skutečně urozená dáma, ale že jste také po čertech rozumná žena."

"Pane Bounderby," odvětila paní Sparsitová, "není to rozhodně poprvé, co mě uctíváte podobnými výrazy svého dobrého mínění."

"Paní Sparsitová, milostivá," řekl pan Bounderby, "překvapím vás."

"Opravdu?" odvětila paní Sparsitová tázavě a velice klidným způsobem. Nosila obyčejné nátepníčky, a nyní odložila práci a nátepníčky si uhladila.

"Milostivá," řekl Bounderby, "ožením se s dcerou Toma Gradgrinda."

"Opravdu?" odvětila paní Sparsitová. "Doufám, že budete šťasten, pane Bounderby. Ano, upřímně doufám, že budete šťasten!" Pronesla to s takovou blahosklonností a s takovým soucitem, že Bounderby - mnohem rozrušenější, než kdyby byla hodila košíček na ruční práce do zrcadla nebo omdlela na koberci před krbem - pevně v kapse zazátkoval vonné soli a pomyslí si: Čert aby vzal tu ženskou, kdo by si pomyslel, že to takhle přijme?

"Přeji vám z celého srdce," pronesla paní Sparsitová velmi povzneseně - v té chvíli si zřejmě

osvojila právo navždycky ho litovat - "abyste byl v každém ohledu šťasten."

"Tož vám, milostivá, děkuji," odvětil Bounderby poněkud rozmrzele a jakoby mimovolně ztlumil hlas. "Doufám, že budu."

"Doufáte!" řekla paní Sparsitová velmi vlídně. "Samozřejmě že doufáte, ovšemže doufáte." Následovalo velmi trapné odmlčení pana Bounderbyho.

Paní Sparsitová se velmi důstojně znovu chopila práce a občas trochu zakašlala, což znělo jako kašel vědomé převahy a shovívavosti.

"Milostivá," pokračoval Bounderby, "předpokládám, že za těchto okolností by nebylo příjemné pro někoho, jako jste vy, zůstat tady, ačkoliv byste byla velmi vítána."

"Ach bože, ne, pane Bounderby, na to bych rozhodně nemohla pomyslet!" Paní Sparsitová

potrásla hlavou, zachovávajíc stále svůj povýšený způsob, a trochu změnila své pokašlávání kašlala nyní, jako by se v ní rodil věštecký duch, který však je lépe ztlumit kašlem.

"Avšak v bance, milostivá," řekl Bounderby, "jsou byty, v nichž by skutečně urozená dáma, pobývajíc tam jako paní domu, byla především okrasou, a při stejných podmínkách -"

"Promiňte, pane Bounderby. Byl jste tak laskav a slíbil jste mi, že v těchto věcech budete vždy používat výrazu každoroční kompliment."

"Tedy, milostivá, každoroční kompliment. Kdyby stejný každoroční kompliment vám byl přijatelný i tam, pak nevidím, co by nás mohlo rozdělit, leda byste sama chtěla."

"Pane Bounderby," odvětila paní Sparsitová, "tento návrh je vám podobný, a je-li postavení, které bych zaujímala v bance, takové, že bych neklesla na společenském žebříčku -"

"Ale ovšemže je," řekl Bounderby. "Kdyby nebylo, milostivá, nemohla byste přece předpokládat, že bych je nabídl dámě, která se pohybovala v takové společnosti jako vy. Ne že bych stál o takovou společnost, však víte. Ale vy o ni stojíte."

"Pane Bounderby, jste velmi ohleduplný."

"Budete mít svůj soukromý byt, dostanete uhlí, svíčky a všechno ostatní, budete obsluhována vlastní služebnou, na ochranu budete mít zvláštního sluhu a já se osměluji říci, že budete mít skutečné pohodlí," řekl Bounderby.

"Víc neříkejte," opáčila paní Sparsitová. "Vzdávajíc se svých zdejších povinností, nezbavuji se nutnosti pojídat chléb závislosti" - měla raději říci biskupský chlebiček, protože tento jemný moučník s mandlemi a rozinkami byl jejím oblíbeným zákuskem - "a chci jej raději přijímat z vaší než z jakékoli jiné ruky. Proto vděčně přijímám vaši nabídku s mnoha upřímnými díky za všechnu dosavadní pozornost. A doufám," zakončila paní Sparsitová s dojemnou účastí, "upřímně doufám, že slečna Gradgrindová má všechno, po čem toužíte a čeho zasluhujete!"

Nic již nedokázalo změnit tento postoj paní Sparsitové. Zbytečně se Bounderby vychloubal a prosazoval svým výbušným způsobem, paní Sparsitová se rozhodla mít s ním soucit jako s obětí. Byla zdvořilá, úslušná, veselá a plná naděje, ale čím byla zdvořilejší, úslušnější, veselejší, naděje-plnější a vůbec příkladnější, tím beznadějněji ztracenou obětí se stával on. Byla tak ohleduplná k jeho smutnému osudu, že se jeho veliký zarudlý obličej pokrýval studeným potem, kdykoliv se na něj podívala.

Mezitím bylo určeno, že se svatba bude konat za osm týdnů, a pan Bounderby chodil každý

večer do Kamenného zámku jako uznávaný nápadník. Milování se při těchto příležitostech projevovalo náramky a po celou dobu zasnub mělo výrobní ráz. Šily se šaty, vyráběly se šperky, dělaly se dorty a rukavice, prováděly se převody majetku a dlouhá fakt činila smlouvě

čest. Celá záležitost byla od začátku až do konce samé faktum. Čas neprodělával žádnou z oněch něžných změn, které mu bláhoví básníci při takových příležitostech přiřkli, ani hodiny nešly o nic rychleji nebo pomaleji než jindy. Přísně statistický časoměřič v gradgrindovské

observatoři uhodil každou vteřinu do hlavy, hned když se narodila, a pohrbil ji s obvyklou pravidelností.

A tak nadešel onen den právě tak, jako pro lidi držící se rozumu přicházejí všechny ostatní, a když nadešel, byli v kostele s ozdobnými nohama od stolu - oblíbený to sloh architektury oddáni Josiáš Bounderby z Koksova s Luisou, nejstarší dcerou pana Tomáše Gradgrinda z Kamenného zámku, poslance za okres. A když byli spojeni posvátným poutem manželským, šli na snídani do výše zmíněného Kamenného zámku.

Při této šťastné příležitosti se shromáždila početná společnost, která věděla, z čeho je všechno, co jedli a pili, odkud to bylo dovezeno nebo vyvezeno, v jakém množství, na jakých lodích, zda domácích či cizích, i všechno ostatní. Družičky, až po malou Janu Gradgrindovou, byly z rozumového hlediska schopnými pomocnicemi počítajících chlapců a nikdo z přítomných nebyl zatížen nějakými nesmysly.

Po snídani je ženich takto oslovil:

"Dámy a pánové, já jsem Josiáš Bounderby z Koksova. Ježto jste prokázali mé ženě a mně tu čest, že jste připili na naše zdraví a štěstí, předpokládám, že musím učinit totéž, protože však víte, kdo jsem a jakého původu, protože mě všichni znáte jako muže, který, když vidí sloup, řekne ,to je sloup, když vidí pumpu, řekne ,to je pumpa' a nikdo ho nepřiměje, aby říkal o sloupu, že je to pumpa, nebo o pumpě, že je to sloup, a o obou, že to je párátka, nemůžete ode mne očekávat žádný projev. Ghcete-li tedy dnes projev, tady můj přítel a tchán Tom Gradgrind je členem sněmovny, a víte tedy, kam se obrátit. Já na to nejsem. Ale jestliže se cítím poněkud nezávislý, když se dnes rozhlížím kolem sebe a uvážím, že jsem ani nepomyslel na sňatek s dcerou Toma Gradgrinda, když jsem byl otrhaným uličníkem, který si nikdy nemyl obličej, leda pod pumpou, a to ne častěji než jednou za čtrnáct dnů, snad mi prominete. Doufám proto, že se

vám můj pocit nezávislosti líbí, jestli ne, nedá se taky nic dělat. Já se skutečně cítím nezávislý. Tedy zmínil jsem se a vy jste se zmínili, že se dnes žením s dcerou Toma Gradgrinda. Jsem tomu velmi rád. Bylo to mým dávným přáním. Pozoroval jsem její výchovu a domnívám se, že je mne hodná. Zároveň - abych vás neklamal

- se domnívám, že jsem i já hoden jí. A tak vám děkuji jménem nás obou za dobrou vůli, kterou jste nám prokázali, a to nejlepší, co mohu popřát svobodné části dnešní společnosti, je toto: Ať každý mládenec najde tak dobrou ženu, jako jsem našel já. A ať každá neprovdaná žena najde tak dobrého muže, jako našla má žena."

Krátce po tomto proslovu odebral se šťastný pár na dráhu, protože jeli na svatební cestu do Lyonu, aby se pan Bounderby mohl přesvědčit, jak se vede pracujícím v oněch částech světa a zda i oni se domáhají, aby byli krmeni zlatými lžicemi. Když nevěsta sestupovala po schodech, oblečena na cestu, potkala Toma, který na ni čekal - byl zardělý buď svými pocity, nebo vínem, podávaným při snídani.

"Jsi správné děvče, Lu, a báječná sestra!" zašeptal Tom.

Přimkla se k němu, jako se měla onoho dne přimknout k daleko lepšímu člověku, a její klidná

uzavřenost byla poprvé poněkud otřesena.

"Starý Bounderby je už připraven," řekl Tom. "Je na čase. Sbohem! Budu tě vyhlížet, až se vrátíš. Poslouchej, má milá Lu, není to teď zatraceně veselé?"

Kniha druhá - Žatva

KAPITOLA PRVNÍ

Hotovost v bance

Byl slunný letní den. To se dokonce i v Koksově někdy stávalo.

Pozorován za takového počasí z dálky, ležel Koksov zahalen ve vlastní mlhu, která jako by nedávala proniknout slunečním paprskům. Věděli jste, že je tam město jedině proto, že jste věděli, že na obzoru nemůže být taková nepřívětivá skvrna, aniž tam je město. Změť sazí a kouře se zmateně táhla hned na jednu, hned na druhou stranu, a pak se zase tyčila vzhůru ke klenbě nebeské nebo se temně plížila po zemi, podle toho, jak vítr sílil, utíchal nebo se otáčel

- hustá, beztvářá směsice s pruhy šikmého světla, které odhalovalo jen spousty temnoty. Koksov se prozrazoval na dálku, i když z něho nebylo vidět jedinou cihlu. Pozoruhodné bylo, že tam vůbec byl. Byl tak často přiveden na mizinu, že překvapovalo, jak mohl tolik otřesů vydržet. Jistě se nikde jinde nevyskytovala hmota tak křehká jako ta, z níž

byli koksovští továrníci. Ať se s nimi zacházelo sebeopatrněji, hroutili se tak lehce, že vzbuzovali podezření, zda v nich nebyl kaz již od počátku. Byli zničeni, když se od nich požadovalo, aby posílali dělnické děti do školy, byli zničeni, když byli jmenováni inspektoři, aby prozkoumali jejich podniky, byli zničeni, když tito inspektoři pochybovali, zda továrníci mají tak docela právo svými stroji rozsekávat lidi, byli úplně vyřízeni, když jim bylo naznačeno, že by snad nemuseli nadělat vždycky tolik kouře. Mimo pověru pana Bounderbyho o zlaté lžici, která byla v Koksově všeobecně přijímána, velmi se tam rozšířila ještě pověra jiná. Měla formu vyhrůžky. Kdykoliv nějaký Koksovan cítil, že je mu křivděno to znamená vždycky, když nebyl plně ponechán sám sobě a měl být pohnán k odpovědnosti za následky některých svých činů - jistě se vytasil se strašnou hrozbou, že "raději hodí celý

svůj majetek do Atlantiku". Ministra vnitra to při několika příležitostech vylekalo téměř k smrti.

Avšak Koksované byli tak dobrými vlastenci, že dosud ještě nikdy nehodili svůj majetek do Atlantiku, byli naopak tak hodní, že se o něj zatraceně dobře starali. Tam tedy, v oné mlze, byl Koksov, a zvětšoval se a množil.

Onoho letního dne byly ulice horké a zaprášené a slunce tak jasné, že pronikalo i těžkou parou, snášející se na Koksov, a že se do něho nedalo upřeně pohlédnout. Topiči vylézali na tovární dvory z nízkých dveří vedoucích pod zem a usedali na schody, sloupy a ploty, utírali si snědé obličejy a pozorovali uhlí. Zdálo se, jako by se celé město smažilo v oleji. Všude byl dusivý zápach horkého oleje. Parní stroje se jím leskly, děláci měli od něho ušpiněné šaty a olej prosakoval a pomalu protékal továrnami o mnoha patrech. Ovzduší v těchto pohádkových zámčích připomínalo dech samumu a jejich obyvatelé, zničení teplem, se malátně lopotili v poušti. Avšak žádná teplota nemohla ani zvětšit, ani zmenšit zuřivost slonů posedlých melancholickým šílenstvím. Jejich unavené hlavy se stále stejně pohybovaly nahoru a dolů, ať bylo horko nebo zima, vlhko nebo sucho, pěkně nebo škaredě. Odměřený pohyb jejich stínů

na zdech byl Koksovu náhradou za stíny šumících lesů, místo letního bzukotu hmyzu poskytoval Koksov po celý rok, od pondělního rozbřesku do sobotního večera, lomoz hřidelů a kol.

Netečně lomozily po celý onen slunný den, takže ospalý cestující, který míjel zdi bzučících továren, začínal být ještě ospalejší. Rolety proti slunci a kropení poněkud ochlazovaly hlavní

ulice a obchody, avšak továrny, dvory a postranní uličky se pekly v prudkém žáru. Dole na řece, černé a husté od barev, veslovalo několik koksovských chlapců, kteří měli volno - což tam byl vzácný zjev - ve vetchém člunu, který se kolébal vpřed a zanechával za sebou na vodě

pěnivou stopu, přičemž každé ponoření vesel rozvířilo odporný zápach. Avšak slunce, i když

obecně prospěšné, bylo pro Koksov horší než třesutý mráz a málokdy se soustředěně zadívalo do jeho uzavřenějších částí, aniž plodilo spíše smrt než život. Tak i oko boží může uhranout, když se neschopné nebo potřísněné ruce staví mezi ně a věci, na které shlíží, aby jim požehnálo.

Paní Sparsitová seděla ve svých odpoledních komnatách v bance na stinné straně smažící se ulice. Bylo po úředních hodinách, v této denní době za teplého počasí většinou zdobila svou vznešenou přítomností zasedací síň nad veřejnou úřadovnou. Její soukromý obývací pokoj byl o patro výš a z jeho okna jako z pozorovatelný zdravila každého jitra pana Bounderbyho, když přecházel ulici, soucitným pohledem, jaký přísluší poraženému. Byl již rok ženat, avšak paní Sparsitová ani na okamžik nepolevila ve svém odhodlání litovat ho. Banka se nijak nevymykala zdravé jednotvárnosti města. Byl to rovněž dům z červených cihel a s černými okenicemi, zelenými žaluziemi, domovními dveřmi s dvěma bílými schůdky, mosaznou tabulkou a mosazným knoflíkem jako tečkou pod ní. Byl o číslo větší než dům pana Bounderbyho, tak jako jiné domy byly o číslo až půl druhého menší, ve všem ostatním se přísně držel vzoru.

Paní Sparsitová si uvědomovala, že svou podvečerní návštěvou psacích stolů a psacích potřeb dodává kancelářím ženského půvabu, o vznešenosti ani nemluví. Když seděla s šitím nebo síťováním u okna, naplňoval ji samolibý pocit, že svým vznešeným chováním napravuje hrubě obchodní vzhled onoho místa. Pro tento názor na svou zajímavou povahu se paní

Sparsitová považovala za jakousi bankovní vílu. Městští obyvatelé, kteří ji tam při svých pochůzkách a cestách vídali, považovali ji za bankovního" draka, který hlídá poklady ve slujích.

Jaké to poklady jsou, věděla paní Sparsitová stejně špatně jako oni. Zlaté a stříbrné mince, cenné papíry, tajemství, která prozrazena by přinesla neurčitou zkázu neurčitým lidem (většinou však lidem, která neměla ráda), to byly hlavní položky v jejím pomyslném soupisu. Jinak věděla, že po úředních hodinách má neomezenou vládu nad kancelářským zařízením a zamčenou

pancéřovou místností s třemi zámky, u jejíchž dveří každý večer ukládal sluha hlavu k spánku na posteli na kolečkách, která za úsvitu zmizela. Dále byla nejvyšší paní nad jistými sklepeními v podzemí, oddělenými železnými mřížemi od dravého světa, a nad ostatky každodenní práce, pozůstávajícími z inkoustových skvrn, opotřebovaných per, úlomků pečeti a útržků papíru, tak maličkých, že se z nich nedalo nic zajímavého rozluštit, jakkoliv se o to paní Sparsitová pokoušela. Konečně byla opatrovníkem malé zbrojnice šavlí a karabin, rozvěšených pomsty chtivě nad jedním z kancelářských krbů, a oné úctyhodné

tradice, neoddělitelné od obchodního podniku s pověstí bohatství - řady požárních věder, od nichž se při žádné příležitosti neočekává hmatatelný užitek, které však mají na většinu návštěvníků morální vliv, téměř tak výborný jako mincovní kov.

Hluchá služebná a sluha doplňovali panství paní Sparsitové. O hluché služebné se proslýchalo, že je zámožná, mezi nižšími vrstvami v Koksově se po léta říkalo, že ji jednou v noci po uzavření banky někdo pro ty peníze zabije. Lidé dokonce soudili, že její čas už před delší dobou nadešel a že už dávno měla jít, držela se však života i svého místa s tak zlomyslnou houževnatostí, že vyvolávala mnoho pohoršení a zklamání.

Paní Sparsitové byl právě nachystán čaj na pěkném stolečku o třech nožkách, který nenápadně

přinášela po úředních hodinách do společnosti přísného, kůží potaženého dlouhého stolu, rozkročeného uprostřed pokoje. Sluha na něj postavil podnos s čajem a uctivě se dotkl rukou čela.

"Děkuji ti, Bitzere," řekla paní Sparsitová.

"Já vám děkuji," odvětil sluha. Byl to skutečně velmi úslužný sluha, byl právě tak úslužný jako v době, kdy dívka číslo dvacet přeřikal s mrkáním definici koně.

"Všechno je zamčeno, Bitzere?" řekla paní Sparsitová.

"Všechno je zamčeno, paní Sparsitová."

"A co bylo dnes nového?" vyptávala se paní Sparsitová, nalévajíc si čaj. "Copak?"

"Ani nevím, že bych byl zaslechl něco zvláštního. Naši lidé jsou špatní, to však, bohužel, není

nic nového."

"Co už zas dělají ti nespokojení trháni?" zeptala se paní Sparsitová.

"Dělají stále totéž, paní Sparsitová, sjednocují se, spol-čují a jsou rozhodnutí zastávat se jeden druhého."

"Je politováníhodné," pravila paní Sparsitová a nos jí samou přísností ještě více zřímštl a obočí ještě více zkorio-lánštělo, "že sjednocení pánové dovolují takové třídní seskupení."

"Ano, prosím," řekl Bitzer.

"Ježto jsou sami sjednoceni, měli by všichni rozhodně odepřít zaměstnání každé osobě, která

je ve spojení s jinou osobou," pokračovala paní Sparsitová.

"To učinili," odvětil Bitzer, "ale nemělo to valný úspěch."

"Nechci tvrdit, že těmto věcem rozumím," řekla paní Sparsitová důstojně, "protože osud mě

původně určil pro zcela jiné prostředí, a pan Sparsit, jakožto Powler, se také nestaral o tyto různice. Víím však, že tito lidé musí být poraženi a že je skutečně na čase, aby se tak jednou provždy stalo."

"Ano, paní Sparsitová," souhlasil Bitzer, projevuje velikou úctu k moudrosti paní Sparsitové.

"Jasněji byste to ani nemohla vyjádřit."

Protože to byla obvyklá doba pro jeho důvěrné rozhovory s paní Sparsitovou a protože jí

viděl na očích, že se ho chce na něco zeptat, předstíral, že rovná pravítka, kalamáře a jiné věci, zatímco ona popíjela čaj a otevřeným oknem shlížela do ulice.

"Byl dnes rušný den, Bitzere?" zeptala se paní Sparsitová.

"Nepřiliš rušný, milostivá. Takový průměrný den." Občas mu proklouzlo milostivá místo paní, jako by bezděčně uznával osobní důstojnost paní Sparsitové a její nárok na úctu,

"Úředníci," řekla paní Sparsitová, pečlivě odstraňujíc nepatrný drobek chleba s máslem s levého nátepníčku, "jsou ovšem spolehliví, přesní a pilní, že?"

"Ano, docela slušní, paní Sparsitová. Až na obvyklou výjimku." Bitzer zaujímal vážené místo hlavního slídila a donašeče v podniku, za kteroužto dobrovolnou službu dostával mimo svou týdenní mzdu remuneraci k vánocům. Vyrostl ve velmi jasnozřivého, opatrného a rozumného mladého muže, který to jistě někam dotáhne. Jeho mysl byla tak přesně uspořádaná, že neměl žádné náklonnosti ani vášně. Jeho jednání bylo vždy výsledkem velmi chladných výpočtů a obvyklé tvrzení paní Sparsitové, že nikdy nepoznala mladého muže pevnějších zásad, nebylo neopodstatněné. Když se po smrti svého otce přesvědčil, že jeho matka má v Koksově domovské právo, trval tento mladý národohospodář

na tomto jejím právu s takovým zanícením pro zásadovost případu, že od té doby žila uzavřena v chudobinci. Musíme přiznat, že jí povoloval půl libry čaje ročně, což byla jistá slabost, za prvé proto, že všechny dary mají neodvratně za následek, že buď v příjemci nechut' k práci, a za druhé proto, že jediné rozumná věc, kterou mohl s tímto zbožím podniknout, bylo koupit je co nejlevněji a prodat co možno nejdražší. Vždyť filosofové jasně dokázali, že v tom spočívá celá povinnost člověka - ne část jeho povinnosti, ale povinnost celá.

"Docela slušní. Až na obvyklou výjimku, paní Sparsitová," opakoval Bitzer.

"Ah!" řekla paní Sparsitová, zatřásla nad šálkem čaje hlavou a důkladně se napila.

"Panu Tomáši, panu Tomáši nevěřím a jeho chování, paní Sparsitová, se mi ani trochu nelíbí."

"Bitzere," pravila paní Sparsitová velmi důrazně, "nepamatuješ se, co jsem ti říkala o jménech?"

"Promiňte. To je pravda, nechtěla jste, abych někoho jmenoval, a je opravdu lepší vyhýbat se tomu."

"Prosím, nezapomínej, že tu vykonávám jisté poslání," řekla paní Sparsitová vznešeně, "že jsem zde z pověření pana Bounderbyho, Bitzere. Jakkoli nepravděpodobné by to bylo před lety připadalo jak panu Bounderbymu, tak i mně, že bude jednou mým ochráncem, který mi dává roční kompliment, musím nicméně na něho tak nahlížet. Od pana Bounderbyho se mi dostává plného uznání mého společenského postavení a úcty k mému rodinnému původu. Ba víc - daleko víc. Proto musím být svému ochránci bezvýhradně věrná. Nedomnívám se, nechci se domnívat a nemohu se domnívat," prohlásila paní Sparsitová s obrovskou zásobou cti a morálky, "že bych mu byla bezvýhradně věrná, kdybych dovolila, aby byla pod touto střešou pronášena jména osob, které jsou bohužel - vskutku bohužel - o tom není pochyby - s ním spřízněny."

Bitzer se opět dotkl rukou čela a opět prosil o prominutí.

"Ne, Bitzere," pokračovala paní Sparsitová, "říkej ,ten člověk' a já tě vyslechu, říkej ,pan Tomáš' a nepřipustím to."

"Až na obvyklou výjimku," řekl Bitzer, vrací se zpět, "až na toho člověka."

"Áh!" vyrazila znovu paní Sparsitová, znovu potřásla hlavou nad šálkem čaje a důkladně se napila na znamení, že navazuje rozhovor na místě, kde byl přerušen.

"Ten člověk," řekl Bitzer, "nebyl nikdy, jaký by měl být, od chvíle, kdy sem přišel. Je to prostopášný, marnotratný lenoch. Nestojí ani za to, co projí. A také by tolik nedostával, kdyby

neměl přítele a příbuzného u dvora, paní Sparsitová!"

"Áh!" řekla paní Sparsitová a znovu teskně potřásla hlavou.

"Doufám jen," pokračoval Bitzer, "že tento přítel a příbuzný mu neposkytne prostředky, aby mohl pokračovat. Neboť my víme, paní Sparsitová, z čí kapsy by ty peníze šly."

"Áh!" vzdychla opět paní Sparsitová a znovu teskně potřásla hlavou.

"Je politováníhodný. Poslední osoba, o níž jsem se zmínil, je politováníhodná," řekl Bitzer.

"Ano, Bitzere," souhlasila paní Sparsitová. "Vždycky jsem litovala toho klamu."

"Pokud jde o toho člověka, paní Sparsitová," řekl Bitzer, ztlumiv hlas, a přistoupil blíž, "je tak neprozřetelný jako ti lidé ve městě. A jejich neprozřetelnost přece znáte. Nikdo to nemůže vědět lépe než tak významná dáma jako vy."

"Udělali by dobře," odvětila paní Sparsitová, "kdyby si vzali z tebe příklad, Bitzere."

"Děkuji vám. Ale když už tedy o mně mluvíte, podívejte se na mne, paní Sparsitová. Uložil jsem si už něco stranou. Té odměny, kterou dostávám k vánocům, se nikdy ani nedotknu. Nespotřebuji ani celou mzdu, ačkoliv není vysoká. Proč to nemohou dělat jako já? Co může dělat jeden člověk, může dělat i jiný."

To byla opět jedna z koksovských pověr. Každý místní kapitalista, který si nadělal šedesát tisíc liber z šesti pencí, vždy projevoval údiv, že šedesát tisíc děláků si také nenadělá šedesát tisíc liber z šesti pencí, a vlastně jim všem vyčítal, že se jim taková maličkost nepodařila. Co jsem udělal já, můžeš udělat také ty. Proč se tedy do toho nedáš a neuděláš to?

"A že touží po zábavě, paní Sparsitová," pokračoval Bitzer, "to je holý nesmysl. Já jsem nikdy netoužil po zábavě. A to jejich sdružování - nepochybuji, že mnozí z nich by si mohli pozorováním ostatních a donášením občas něco přivydělat, buď na penězích, nebo na přízni, a tak si zlepšit živobytí. Tak proč si je nezlepší? To je hlavní zřetel rozumného člověka a to, co údajně chtějí."

"Údajně, skutečně!" řekla paní Sparsitová.

"Slyšíme přece v jednom kuse, až se z toho člověku začíná zvedat žaludek, o jejich ženách a rodinách," řekl Bitzer. "Tak se jen podívejte na mne! Já nechci ženu a rodinu. Proč by ji měli chtít oni?"

"Protože jsou neprozřetelní," řekla paní Sparsitová.

"Ovšem," odvětil Bitzer, "v tom to vězí. Kdyby byli prozřetelnější a ne tak zvrácení, víte, co by udělali? Řekli by si: 'Dokud se mi celá rodina vejde pod klobouk,' nebo 'Dokud se mi celá rodina vejde pod čepec' - podle toho, kdo by to byl - musím živit jen jednoho a to je osoba, kterou živím nejraději.'"

"Ovšem," souhlasila paní Sparsitová, po jídajíc vdoleček.

"Děkuji vám, paní Sparsitová," řekl Bitzer a znovu se dotkl rukou čela, vyjadřuje vděčnost za čest povznášejícího rozhovoru s paní Sparsitovou. "Přejete si ještě trochu horké vody nebo byste chtěla ještě něco jiného?"

"To je prozatím všechno, Bitzere."

"Děkuji vám, paní Sparsitová. Nerad vás vyrušuji při jídle, zvláště při čaji, protože znám vaši zálibu v něm," řekl Bitzer, natahuje trochu krk, aby se s místa, kde stál, mohl podívat do ulice,

"avšak nějaký pán se sem už drahnou chvíli dívá a nyní přešel ulici, jako by chtěl zaklepat. To jistě klepe on."

Přistoupil k oknu, podíval se ven, pak stáhl hlavu zpět a potvrdil to slovy: "Ano. Přejete si, abych toho pána uvedl, paní Sparsitová?"

"Nevím, kdo by to mohl být," pravila paní Sparsitová, utírajíc si ústa a upravujíc si

nátepničky.

"Je to zřejmě někdo cizí."

"Nevím, co by mohl někdo cizí chtít v bance tak pozdě odpoledne, pokud nepřišel vyřídit něco, nač už je pozdě," podotkla paní Sparsitová, "mám však v tomto podniku jisté posláné z pověření pana Bounderbyho a tomu se nikdy nebudu vyhýbat. Patří-li k mým povinnostem, abych s ním mluvila, pak s ním promluví. Udělej, co uznáš za vhodné, Bitzere." Vtom návštěvník, nemající potuchy o velkodušných slovech paní Sparsitové, zaklepal znovu tak hlasitě, že úslužný sluha odpěchal dolů, aby mu otevřel, paní Sparsitová zatím z opatrnosti skryla svůj stoleček se vším náčiním do skříně a odkvapila nahoru, aby se mohla v případě potřeby objevit s tím větší důstojností.

"Ten pán by, prosím, s vámi chtěl mluvit," řekl Bitzer, nahlížeje všetečným okem do klíčové

dírkou u dveří paní Sparsitové.

A tak paní Sparsitová, která využila okamžiku, aby si upravila čepec, snesla své klasické rysy znovu dolů a vstoupila do zasedací síně jako římská matrona, která vyšla za městské zdi, aby jednala s útočícím vojevůdcem.

Návštěvník přešel k oknu a bezstarostně se díval ven, takže na něho její majestátní vstup neučinil ani sebemenší dojem. S největším klidem si písal, klobouk měl ještě na hlavě a vypadal poněkud unaveně, jednak z přílišného horka, jednak z přílišného uhlazenosti. Bylo totiž

na první pohled zřejmé, že je to skutečný pán podle všech předpisů doby: byl vším unaven a věřil všemu asi jako Lucifer.

"Domnívám se, pane," vece paní Sparsitová, "že jste si přál se mnou mluvit."

"Promiňte," řekl otáčeje se a smekaje klobouk, "prosím o prominutí." Hm! pomyslíla si paní Sparsitová a obřadně se uklonila. Pětatřicet, vzhledný, pěkná postava, dobré zuby, příjemný hlas, dobré vychování, dobře oblečený, tmavé vlasy, smělé oči. To vše zaznamenala paní Sparsitová po žensku jediným pohledem - jako onen sultán, který vstrčil hlavu do vědra s vodou.

"Posaďte se, prosím, pane," řekla paní Sparsitová.

"Děkuji. Dovolte." Přisunul jí židli, sám však se lhostejně opíral o stůl. "Nechal jsem sloužícího na nádraží, aby se postaral o zavazadla - vlak byl přeplněn, takže vůz na zavazadla byl napěchován k prasknutí - a vyšel jsem si prohlédnout město. Je nesmírně podivné. Dovolte mi otázku, je vždycky tak černé?"

"Většinou mnohem černější," odpověděla paní Sparsitová nesmlouvavě.

"Je to možné? Promiňte, ale vy nejste zdejší, že?"

"Nikoliv, pane," odpověděla paní Sparsitová. "Měla jsem kdysi to štěstí nebo neštěstí, jak se to vezme - než jsem ovdověla - pohybovat se ve zcela jiném prostředí. Můj manžel byl Fowler."

"Promiňte, skutečně!" řekl neznámý. "Byl -"

Paní Sparsitová opakovala: "Fowler."

"Rodina Fowlerů," řekl neznámý po několikavteřinové úvaze. Paní Sparsitová povzdechla na znamení souhlasu. Neznámý jako by byl ještě trochu unavenější než dříve.

"Musíte se tu asi strašně nudit," vyvodil z tohoto sdělení.

"Jsem otrokem okolností," pravila paní Sparsitová, "a již dávno jsem se přizpůsobila síle, která řídí můj život."

"Velmi filosofické," odpověděl neznámý, "a velmi příkladné a chvályhodné a -" zřejmě mu sotva stálo za to, aby větu dokončil, a tak si znučeně pohrával s řetízem od hodinek.

"Dovolte, abych se zeptala, pane," řekla paní Sparsitová, "čemu děkuji za čest -"

"Samozřejmě," řekl neznámý. "Jsem vám zavázán, že jste mi to připomněla. Mám doporučující dopis pro pana bankéře Bounderbyho. Když jsem se procházel tímto podivným

městem, zatímco mi v hotelu připravovali oběd, zeptal jsem se člověka, kterého jsem potkal jednoho z dělníků - vypadal, jako by se byl osprchoval něčím chlupatým, což je zřejmě vaše surovina -"

Paní Sparsitová přikývla.

"Surovina - kde bydlí pan bankéř Bounderby. Načež, zřejmě spleten slovem bankéř, ukázal mi cestu k bance. Předpokládám, že pan bankéř Bounderby ovšem nebydlí v budově, kde mám tu čest podávat své vysvětlení?"

"Nikoliv, pane," odvětila paní Sparsitová, "nebydlí."

"Děkuji. Neměl jsem a nemám nejmenšího úmyslu odevzdat svůj dopis právě teď. Zašel jsem k bance, abych zaplnil čas, a měl jsem to štěstí, že jsem u okna" - malátně zamával rukou a lehce se uklonil - "spatřil dámu velmi vznešeně a příjemně vyhlížející, takže jsem se domníval, že nemohu učinit nic lepšího, než si dovolit zeptat se té dámy, kde pan bankéř

Bounderby bydlí. Což si tedy dovoluji s příslušnými omluvami učinit." Jeho nepozorný a netečný způsob byl podle názoru paní Sparsitové dostatečně vyvážen jistou nenucenou galantností, kterou jí zároveň vzdával hold. Teď právě téměř seděl na stole, ale přitom se nad ní lenivě skláněl, jako by v ní nacházel přitažlivost, která ji činila - svým způsobem - půvabnou.

"Banky, jak vím, jsou vždy podezíravé a oficiálně musí být," řekl neznámý, jehož lehký a hladký způsob řeči byl také příjemný a naznačoval mnohem rozumnější a vtipnější obsah, než jaký kdy vyjadřovala - což snad patřilo k moudrým zařízením zakladatele početné sekty, ke které patřil, ať již tímto velikým mužem byl kdokoli, "proto bych chtěl podotknout, že můj dopis - zde je - je od zdejšího poslance - Gradgrinda - s nímž jsem měl tu čest seznámit se v Londýně."

Paní Sparsitová poznala rukopis, naznačila, že takové ubezpečení je zcela zbytečné, a dala mu adresu pana Bounderbyho se všemi potřebnými pokyny a radami.

"Steré díky," řekl neznámý. "Vy ovšem znáte bankéře dobře?"

"Zajisté," odušila paní Sparsitová. "Ve svém podřízeném postavení ho znám již deset let."

"To je úplná věčnost! Pokud vím, oženil se s Gradgrindovou dcerou, že?"

"Ano," řekla paní Sparsitová a náhle sevřela rty. "Měl tu - čest."

"Ta dáma je, jak jsem slyšel, úplný filosof, že?"

"Skutečně, pane," řekla paní Sparsitová, "je?"

"Promiňte mi mou všetečnou zvědavost," pokračoval neznámý a na usmířenou se sklonil k obočí paní Sparsitové, "vy však znáte tu rodinu a znáte svět. Já se mám s tou rodinou seznámit a budu s nimi snad mít mnoho co dělat. Její otec ji líčí tak hrozivě zatvrzelou, že hořím zvědavostí, abych se něco dověděl. Je úplně a zcela nepřístupná? Odporně a oslnivě chytrá? řídle vašeho významného úsměvu soudím, že ne. Naplňujete útěchou mou ubohou duši. A její stáří. Čtyřicet? Pětatřicet?"

Paní Sparsitová se zasmála. "Žába," prohlásila. "Necelých dvacet, když se vdávala."

"Na mou čest, paní Powlerová," odvětil neznámý, vzda-luje se od stolu, "nezažil jsem v životě větší překvapení!"

Zdálo se, že to na něho skutečně udělalo dojem, pokud byl vůbec dojmům přístupný. Díval se plné čtvrt minuty na svého informátora, zřejmě zaujat tímto překvapením.

"Ujišťuji vás, paní Powlerová," řekl pak značně vysílen, "že řeči jejího otce mě připravily na přísnou a ztrnulou zralost. Jsem vám zvláště zavázán, že jste opravila tak absurdní omyl. Promiňte, prosím, že jsem vás vyrušil. Mnohokrát vám děkuji. Dobrý den!" Vypoklonkoval se a paní Sparsitová, skryta za záclonami, ho pozorovala, jak se pomalu vzdaluje po stinné straně ulice, pozorován celým městem.

"Co soudíš o tom pánovi, Bitzere?" zeptala se sluhy, když přišel sklidit.

"Utrácí hodně za oděv, paní Sparsitová."

"Musí se však přiznat," řekla paní Sparsitová, "že je velmi vkusně oblečen."

"Ano," odpověděl Bitzer, "stojí-li to ovšem za to."

"Mimoto mám dojem, paní Sparsitová," navazoval Bitzer a leštil při tom stůl, "že hraje."

"Hrát je nemorální," řekla paní Sparsitová.

"Je to směšné," řekl Bitzer, "protože štěstí je proti hráčům." Snad to bylo tím, že jí horko vadilo v práci nebo že jí nesloužily ruce, rozhodně však onoho večera paní Sparsitová nepracovala. Seděla u okna, když slunce zapadalo za kouř, seděla tam ještě, když kouř rudě planul, když se zbarvení ztratilo, když tma začala pozvolna stoupat vzhůru od země, vzhůru ke střechám domů, ke kostelní věži, k vrcholům továrních komínů, k obloze. Paní Sparsitová seděla u okna bez rozžaté svíčky, s rukama v klíně, nevnímajíc příliš

večerní zvuky: výskání chlapců, štěkot psů, rachot kol, kroky a hlasy chodců, pronikavý pouliční pokřik, klapot dřeváků na chodníku, když nadešla jejich hodina, stahování rolet v obchodech. Teprve když sluha ohlásil, že brzlík k večeři je hotov, probrala se paní Sparsitová z rozjímání a přenesla své husté černé obočí - tak svraštělé přemítáním, že by se bylo mělo vyžehlit - nahoru.

"Ach, ty blázne!" řekla paní Sparsitová, když osaměla u večeře. Koho tím minila, neřekla: sotva však asi měla na mysli brzlík.

KAPITOLA DRUHÁ

Pan Jakub Harthouse

Gradgrindova strana potřebovala pomoc, chystajíc se podříznout krk Gráciím. Verbovali, a kde měli větší naději získat stoupence než mezi vznešenými pány, kteří zjistili, že všechno za nic nestojí, a proto byli ochotni ke všemu?

Nadto pak zdraví duchové, kteří se povznegli k těmto majestátním výšinám, měli velikou přitažlivost pro mnohé příslušníky Gradgrindovy školy. Měli rádi vznešené pány: předstírali, že ne, ale měli je rádi. Vyčerpávali se jejich napodobováním, přež vy kovali slova jako oni a znaveně rozdávali malé, zatuchlé dávky národohospodářství, jimiž častovali své učedníky. Svět nikdy předtím neviděl tak podivuhodné křížence jako ty, kteří tím vznikli. Mezi vznešenými pány, nepatřícími přímo ke Grad-grindově škole, byl muž z dobré rodiny a ještě lepšího vzhledu, obdařený vtipností, která měla veliký úspěch v Dolní sněmovně, když ji bavil svými názory (a názory správní rady) na železniční neštěstí, při němž nejopatrnější

zřízení, jací kdy žili, zaměstnávání nejštedřejšími řediteli, o nichž kdy kdo slyšel, za pomoci nejlepších technických zařízení, jaká kdy byla sestrojena, na nejlepší kdy postavené trati, zabili pět a zranili třicet dva lidí při nehodě, bez níž by rozhodně znamenitost celého systému nebyla úplná. Mezi zabitými byla kráva a mezi roztroušenými předměty bez majitele vdovský

čepec. A ctihodný poslanec tak polechtal sněmovnu (která měla jemný smysl pro humor), když posadil čepec krávě na hlavu, že netrpělivě zamítla vážné zmínky o soudním vyšetřování a železnici se smíchem a ovacemi osvobodila.

Tento pán měl mladšího bratra ještě lepšího vzhledu, který okusil života jako praporčík u dragounů a zjistil, že je to nuda, pak jej okusil v průvodu anglického vyslance v cizině a zjistil, že je to nuda, pak se odebral do Jeruzaléma a nudil se tam, pak jezdil jachtou po světě a všude se nudil. Jemu řekl jednoho dne tento ctihodný a žertovný poslanec přátelsky: "Kubíku, u těch lidí holých fakt jsou dobré možnosti a oni hledají přívržence. Proč se vlastně nedáš na statistiku?" Kubík, poněkud zlákan novostí návrhu a jsa pro změnu v peněžní tísní, byl ochoten "dát se" na statistiku jako na cokoliv jiného. A tak se na ni dal. Pro poučení si přečetl nějakou tu modrou

knihu, jeho bratr to roz trousil mezi lidmi holých fakt a řekl: "Jestli chcete nasadit na nějaké místo správného chlapa, který dovede pronést zatraceně dobrou řeč, podívejte se na mého bratra Kubika, to je člověk pro vás." Po několika pokusech s veřejnými projevy pan Gradgrind a rada politických mudrců Kubika schválili a bylo rozhodnuto poslat ho do Koksova, aby se tam a v okolí stal známým. Odtud dopis, který Kubík předešlého dne ukázal paní Sparsitové a který pan Bounderby nyní držel v ruce, nadepsaný "Pan Josiáš

Bounderby, bankéř, Koksov. K uvedení pana Jakuba Harthouse. Tomáš Gradgrind." Hodinu poté, co obdržel tuto zprávu a vizitku pana Jakuba Harthouse, nasadil si pan Bounderby klobouk a odebral se do hotelu. Tam našel pana Jakuba Harthouse, jak se dívá z okna v rozpoložení tak bezútěšném, že byl téměř rozhodnut "dát se" na něco jiného.

"Jsem," řekl návštěvník, "Josiáš Bounderby z Koksova." Pan Jakub Harthouse projevil veliké potěšení (ačkoliv to na něm sotva bylo znát), že se mu dostává této tak dlouho očekávané cti.

"Koksov, pane Harthousi," prohlásil Bounderby a sveřepě usedl, "není místo, na jaké jste byl zvyklý. Proto, když dovolíte - a i když nedovolíte, protože já jsem totiž přímý člověk - vám o něm něco povím, než budeme pokračovat."

Pan Harthouse prohlásil, že bude nadšen.

"Nebud'te si tím tak jist," řekl Bounderby. "Nic neslibuji. Za prvé vidíte náš kouř. To je náš

každodenní chleba. Je to v každém ohledu nejzdravější věc na světě, zvláště pro plíce. Jestli patříte k těm, kdo chtějí, abychom ho odstranili, pak s vámi nesouhlasím. Nebudeme si přece kvůli kdejakým sentimentálním nesmyslům, hlásaným třeba i celou Velkou Británií a Irskem, ničit dna našich kotlů rychleji než teď."

Aby se na to "dal" úplně, prohodil pan Harthouse: "Ujišťuji vás, pane Bounderby, že plně sdílím vaše názory. Z přesvědčení."

"To rád slyším," řekl Bounderby. "Tedy jistě jste toho hodně slyšel o práci v našich továrnách. Vid'te? Tak dobrá. Povím vám fakty. Je to nejpříjemnější práce, jaká existuje* je to nejlehčí práce, jaká existuje, a je to nejlépe placená práce, jaká existuje. A dál, v továrnách se nedá nic zlepšit, leda bychom dali na podlahy turecké koberce. Což neučiníme."

"Máte úplně pravdu, pane Bounderby."

"Konečně," řekl Bounderby, "pokud jde o naše děláky. V tomto městě, vážený pane, každý

dělák, muž, žena i dítě, má jediný a konečný cíl v životě. A tento cíl je pojídat želví polévku a zvěřinu zlatou lžicí. Tedy nikdo z nich nebude - ani jeden - nikdy jíst želví polévku a zvěřinu zlatou lžicí. Ted' vidíte, jaké to tu je."

Pan Harthouse prohlásil, že jej tento stručný výťah celé koksovské otázky v nejvyšší míře poučil a osvěžil.

"Abyste věděl," odpověděl pan Bounderby, "patří k mé povaze, že si chci plně rozumět s člověkem, zvláště s člověkem veřejně činným, když se s ním seznamuji. Musím říci ještě jedno, pane Harthousi, než vás ujistím, s jakou radostí vyhovím, pokud je to v mé chabé moci, dopisu svého přítele Toma Gradgrinda. Jste člověk z dobré rodiny. Neklamte se ani na okamžik předpokladem, že i já jsem z dobré rodiny. Jsem z nízké chátry, skutečný příslušník luzy."

Jestliže něco mohlo zvýšit Kubíkův zájem o pana Bounderbyho, pak to byla tato okolnost. Alespoň ho o tom ujistil.

"Tak tedy," řekl Bounderby, "ted' si můžeme podat ruce jako rovný s rovným. Říkám jako rovný s rovným, protože i když vím lépe než kdokoli jiný, kdo jsem a z jak bídné spodiny jsem

se pozvedl, jsem hrdý jako vy. Jsem právě tak hrdý jako vy. Když jsem tedy důkladně prokázal svou nezávislost, chtěl bych se vás otázat, jak se vynacházíte, a doufám, že dobře." Díky zdravému koksovskému vzduchu ještě lépe, naznačil pan Harthouse, když si podávali ruce. Pan Bounderby přijal tuto odpověď příznivě.

"Snad víte," pravil, "nebo nevíte, že jsem se oženil s dcerou Toma Gradgrinda. Nemáte-li nic lepšího na práci než jít se mnou, bude mi potěšením představit vás dceři Toma Gradgrinda."

"Pane Bounderby," prohlásil Kubík, "předcházíte má nejméně příznivě." Vyšli bez dalších průtahů a pan Bounderby dovedl nového známého k soukromému sídlu z červených cihel, s černými okenicemi, zelenými žaluziemi a černými dveřmi s dvěma bílými schody. V salónu tohoto sídla se k nim zanedlouho připojila nejpozoruhodnější dívka, jakou kdy pan Jakub Harthouse viděl. Byla tak upjatá a zároveň nedbalá, tak uzavřená a zároveň

pozorná, tak chladná a hrdá a zároveň hanbící se za chvastounskou skromnost svého manžela, od níž se odvracela, jako by jí byla vždy znovu zraňována, že pozorovat ji bylo pro něho zcela novým zážitkem. Její obličej nebyl o nic méně pozoruhodný než její chování. Měla hezké

rysy, avšak uměla tak ovládat jejich přirozené pohyby, že bylo téměř nemožné uhodnout jejich skutečný výraz. Úplně lhostejná, zcela sebejistá, nikdy na rozpacích a přitom nikdy přirozená, dělala jim společníci, ačkoliv její mysl zřejmě bloudila zcela jinde - prozatím bylo zbytečné "dát se" na poznávání této dívky, neboť dovedla zmařit každé zpytování. Po paní domu si návštěvník začal prohlížet dům. Nic v pokoji nesvědčilo o přítomnosti ženy. Žádná půvabná ozdůbka, žádný sebenepatrnější nápad v zařízení neprozrazovaly její vliv. Neútluný a nepohodlný, honosně a zatvrzele bohatý, zíral pokoj na přítomné a ani nejmenší

stopa ženské péče ho nezkrášlovala a neosvěžovala. Tak jako pan Bounderby stál uprostřed svých domácích bůžků, tak zaujímal tato neústupná božstva svá místa kolem pana Bounderbyho. Byli hodni jeden druhého a dobře se k sobě hodili.

"Toto, pane Harthousi," řekl Bounderby "je má žena, paní Bounderbyová, nejstarší dcera Toma Gradgrinda. Lu, to je pan Harthouse. Pan Harthouse se přidal k šiku tvého otce. Nestane-li se zanedlouho kolegou Toma Gradgrinda, jistě o něm alespoň uslyšíme ve spojitosti s některým sousedním městem. Jak vidíte, pane Harthousi, má žena je mladší než já. Nevím, co na mně viděla, když si mě brala, ale jistě na mně něco viděla, jinak by si mě nebyla brala. Má velmi vzácné vědomosti, politické i jiné. Jestli se chcete poučit o čemkoliv, těžko bych vám mohl doporučit lepšího poradce než Lu Bounderbyovou."

Příjemnější poradce nebo poradce, u něhož by se mohl více poučit, nikdy nemohl být panu Harthousovi doporučen.

"Jděte!" řekl jeho hostitel. "Dáte-li na poklony, povede se vám tu dobře, protože nebudete mít konkurenci. Já sám jsem se nikdy neučil dělat poklony a netvrdím, že to umění ovládám. Po pravdě řečeno, pohrdám jimi. Ale vy jste měl jinou výchovu než já, u mne to byla zatracená skutečnost! Vy jste pán, a já nepředstírám nic takového. Jsem Josiáš Bounderby z Koksova a to mi stačí. Ačkoliv na mne nepůsobí dobré způsoby a postavení, na Lu Bounderbyovou snad ano. Neměla mé výhody - vy byste jim říkal nevýhody, ale já tomu říkám výhody - takže snad nebudete plýtvat silami."

"Pan Bounderby," řekl Kubík a s úsměvem se obrátil k Luise, "je ušlechtilé zvíře v celkem přírodním stavu, nespoutané postrojem, v němž se pohybuje konvenční kobylo, jako jsem já."

"Velmi si vážíte pana Bounderbyho," odvětila tiše. "To je přirozené." Na člověka tak dobře znalého světa byl hanebně vyhozen ze sedla a pomyslel si: Jak se k tomu mám zachovat?

"Jak jsem vyrozuměla od pana Bounderbyho, chcete se věnovat službě vlasti. Rozhodl

jste se," řekla Luisa, stojíc stále před ním na místě, kde se na počátku zastavila - její sebejistota jako by neustále zápolila s tím, že se v tomto prostředí zřejmě necítila dobře - "že ukážete národu cestu ze všech jeho těžkostí."

"Na mou duši, paní Bounderbyová," odvětil s úsměvem, "to ne. Nic takového nechci předstírat. Tu a tam jsem na cestách něco poznal, jako všichni ostatní, z nichž někteří to přiznávají a jiní ne, jsem zjistil, že to všechno za nic nestojí, a dal jsem se na názory vašeho váženého pana otce, protože mi vlastně na názorech nezáleží, takže mohu právě tak dobře hlásat jeho názory jako kterékoliv jiné."

"A vlastní názory nemáte?" zeptala se Luisa.

"Ve mně nezbyla ani špetka zaujatosti. Ujišťuji vás, že nepřikládám žádným názorům sebemenší důležitost. Výsledkem různých druhů nudy, kterými jsem prošel, je přesvědčení (pokud ovšem přesvědčení není příliš výrazné slovo pro lhostejný pocit, který v této věci mám), že jeden myšlenkový směr je stejně dobrý jako druhý a stejně škodlivý jako druhý. Je jedna anglická rodina s rozkošným italským heslem: 'Go přijde, přijde'. A to je jediná platná pravda!"

Toto zlomyslné předstírání poctivosti v nepoctivosti - což je tak nebezpečná, tak smrtelná a tak běžná neřest - na ni zřejmě, jak zpozoroval, poněkud příznivě zapůsobilo. Využil této výhodné situace a řekl svým nejpříjemnějším způsobem, jemuž mohla podle libosti přikládat hluboký nebo žádný smysl: "Strana, která může všechno dokázat v číslicích, v desítkách, stovkách a tisícovkách, poskytuje, podle mého názoru, paní Bounderbyová, nejvíc zábavy a dává lidem nejlepší příležitost. Jsem jí tak oddán, jako bych tomu věřil. Jsem ochoten dát se do toho se stejnou vervou, jako bych tomu věřil. A co víc bych mohl udělat, kdybych tomu věřil?"

"Jste zvláštní politik," řekla Luisa.

"Promiňte, ani tu zásluhu nemám. Ujišťuji vás, paní Bounderbyová, že kdyby všichni mně podobní vystoupili z řad, kam se sami začlenili, a vytvořili jeden šik, byli bychom největší stranou ve státě."

Pan Bounderby, kterému hrozilo, že pukne, bude-li ještě chvíli mlčet, se do toho vložil s návrhem, aby rodinná večeře byla odložena na půl sedmou, a že v mezidobí vezme pana Jakuba Harthouse na návštěvu k zajímavým osobnostem Koksova a okolí, které mají váhu ve volbách. Návštěvy byly vykonány a pan Jakub Harthouse, používaje diskrétně vědomostí z modrých knih, vítězně obstál, i když jeho nuda značně vzrostla.

Večer nalezl stůl prostřený pro čtyři osoby, ale zasedli k němu jen ve třech. Pan Bounderby využil této vhodné příležitosti, aby pojednal o chuti krejcarových vařených úhořů, které si ve věku osmi let kupoval na ulici, a o špatné vodě, používané na kropení prachu, kterou své krmě

zapíjel. Dále pak při polévce a rybě bavil hosta výpočty, že snědl (Bounderby) ve svém mládí

nejméně tři koně v rouše tlačenky a cerbulátu. Toto vyprávění přijímal Kubík malátně občasným "roztomilé", a kdyby ho Luisa nebyla tak zajímala, bylo by ho to asi přimělo, aby se příštího rána znovu "dal na Jeruzalém".

Což se nenajde nic, pomyslně si, dívaje se na ni, jak sedí v čele stolu, kde její mladistvá postava, malá a drobná, avšak velmi půvabná, vypadala stejně pěkně jako nevhodně, což se nenajde nic, co by jí pohnulo?

Ano! Něco se našlo, panebože, a zde to bylo, v neobyčejné podobě! Objevil se Tom. Změnila se, jakmile se otevřely dveře, a na tváři se jí objevil zářivý úsměv. Překrásný úsměv. Snad by se mu pan Jakub Harthouse nebyl tak obdivoval, kdyby nebyl tak dlouho uvažoval o jejím nehybném obličejí. Natáhla ruku - hezkou, měkkou ručku - a její

prsty sevřely bratrovy, jako by je chtěla nést ke rtům.

Ale, ale, pomyslí si návštěvník. Tenhle neurvalec je jediný tvor, o kterého stojí. Tak, tak!

Neurvalec byl představen a usedl. Pojmenování nebylo lichotivé, ale nikoli nezasloužené.

"Když jsem byl ve vašich letech, mladý Tome," řekl Bounderby, "byl jsem přesný, jinak jsem nedostal večeři!"

"Když jste byl v mých letech," odvětil Tom, "nemusel jste opravovat nesprávnou bilanci a pak se oblékat k večeři."

"Toho teď nechme," řekl Bounderby.

"Tak dobře," zavrčel Tom. "Tak mi dejte pokoj."

"Paní Bounderbyová," řekl Harthouse, který dobře vycítil spodní tón probíhajícího rozhovoru,

"váš bratr mi připadá velmi povědomý. Je možné, že jsem se s ním setkal v cizině? Nebo snad v nějaké škole?"

"Ne," odvětila se zájmem, "nebyl ještě nikdy v cizině a byl vychován zde, doma. Tome, miláčku, říkám právě panu Harthousovi, že se s tebou nemohl setkat v cizině."

"Bohužel ne," pravil Tom.

Nebylo na něm mnoho, co by jí mohlo rozzářit obličej, protože to byl nabručený mladík, který

se i k ní choval nepřívětivě. Jak osamělé muselo být její srdce a jak velká její potřeba někomu je dát. Jak je to jasné, že tenhle neurvalec je jediný tvor, o kterého kdy stála, pomyslí si pan Jakub Harthouse, uvažuje o tom znovu a znovu. Jak je to jasné. Jak je to jasné. Jak v přítomnosti své sestry, tak po jejím odchodu z pokoje nepokoušel se neurvalec nijak skrýt, že panem Bounderbym pohrdá, pokud to mohl projevit úšklebky a mrkáním, aniž to onen nezávislý muž pozoroval. Aniž odpovídal na tato telegrafická sdělení, podporoval ho pan Harthouse po celý večer a projevoval mu neobyčejnou náklonnost. Když pak konečně

povstal, aby se vrátil do hotelu, nebyl si zcela jist, zda v noci pozná cestu, a neurvalec mu ihned nabídl své služby a šel ho doprovodit.

KAPITOLA TŘETÍ

Neurvalec

Je pozoruhodné, když se z mladého muže, vychovávaného neustále podle nepřírozeného systému omezování, stane pokrytec, takový však rozhodně byl Tomův případ. Je podivné, když se mladý muž, který nebyl nikdy ponechán ani pět minut sám, aby se o sebe staral, nakonec nedovede chovat, u Toma však tomu tak bylo. Je zcela nepochopitelné, když mladý

muž, jehož představitost byla zardoušena již v kolébce, může být znepokojován jejím duchem v podobě nízkých smyslností, Tom však byl nade vše pochybnost takový netvor.

"Kouříte?" zeptal se pan Jakub Harthouse, když došli do hotelu.

"To bych řekl!" odvětil Tom.

Nemohl učinit nic jiného než pozvat Toma nahoru a Tom nemohl učinit nic jiného než tam jít. Pod vlivem chladivého nápoje, přizpůsobeného počasí, ani ne tak slabého jako chladného, a pod vlivem jemnějšího tabáku, než jaký kdy přišel do oněch končin, dostal se Tom na svém konci pohovky brzy do velmi nenuceného stavu a víc než kdykoliv byl ochoten obdivovat se svému novému příteli na jejím druhém konci.

Když už chvíli kouřil, odfoukl Tom kouř stranou a začal si svého přítele prohlížet. Vypadá, jako by nedbal o oblékání, pomyslí si Tom, a jak báječně to zatím umí. Je to tak nenucený

elegán!

Pan Jakub Harthouse, zachytiv náhodou Tomův pohled, podotkl, že nic nepije, a vlastní

nedbalou rukou mu naplnil sklenici.

"Díky," řekl Tom. "Díky. Tož, pane Harthousi, doufám, že jste měl dneska večer starého Bounderbyho dost." Tom přimhouřil oko a podíval se přes sklenku významně na svého hostitele.

"Skutečně výborný člověk!" odvětil pan Jakub Harthouse.

"Myslíte?" řekl Tom. A zase přimhouřil oko.

Pan Jakub Harthouse se usmál, povstav se svého konce pohovky, opřel se zády o římsu u krbu, takže pokuřoval u prázdného roštu před Tomem, a shlížeje na něj, prohodil:

"Vy jste ale komický švagr!"

"Chcete říci, že starý Bounderby je komický švagr," pravil Tom.

"Jste hrozně zlomyslný, Tome," odušil pan Jakub Harthouse. Bylo tak příjemné být tak důvěrný s takovou vestou, být nazýván Tomem tak důvěrně

takovým hlasem a být tak brzy v tak nedbalém vztahu k takovým knírům, že Tom byl sám se sebou nesmírně spokojen.

"Ach, já nestojím o starého Bounderbyho," řekl, "jestli jste měl na mysli tohle. Vždycky jsem nazýval starého Bounderbyho tímž jménem, když jsem o něm mluvil, a vždycky jsem si o něm myslil totéž. Nezačnu teď být uctivý k starému Bounderbymu. Bylo by to trochu pozdě."

"O mne tu nejde," odvětil Jakub, "ale dejte si pozor, když je u toho jeho žena."

"Jeho žena?" řekl Tom. "Má sestra Lu? To jo!" Zasmál se a znovu se napil chladivého nápoje. Jakub Harthouse zůstával opřen na témž místě v téže poloze, pokuřoval svým přirozeným způsobem doutník a díval se přívětivě na neurvalce, jako by věděl, že je pro něho jakýmsi příjemným démonem, jemuž by byl kdykoliv hotov upsat duši. Skutečně se zdálo, že neurvalec podléhá jeho vlivu. Díval se úkradmo na svého společníka, díval se na něho s obdivem, díval se na něho odvážně a položil jednu nohu na pohovku.

"Má sestra Lu?" řekl Tom. "Ta nikdy nestála o starého Bounderbyho."

"To je, Tome, čas minulý," odvětil pan Jakub Harthouse, oklepávaje malíčkem popel z doutníku. "Teď jsme v čase přítomném."

"Nestát o někoho je sloveso nepřechodné. Způsob oznamovací, čas přítomný. První osoba jednotného čísla já nestojím, druhá osoba jednotného čísla ty nestojíš, třetí osoba jednotného čísla ona nestojí o něho," odvětil Tom.

"Výborně! Velmi zajímavé!" řekl jeho přítel. "To ovšem nemyslíte vážně."

"Ale ovšem," zvolal Tom, "na mou čest! Přece mi nechcete namluvit, pane Harthousi, že si skutečně myslíte, že má sestra Lu stojí o starého Bounderbyho."

"Co si mám myslet, můj milý," odvětil tento, "když se setkám s manžely žijícími klidně a spokojeně?"

Mezitím dostal Tom na pohovku i druhou nohu. Kdyby jeho druhá noha nebyla už ležela na pohovce, když byl nazván milým, byl by ji tam položil na tomto důležitém místě rozhovoru. Protože pocítil nutnost něco udělat, natáhl se pohodlněji, a s hlavou na opěradle pohovky, pokuřuje s velice předstíranou lhostejností, obrátil svůj obyčejný obličej a ne právě střízlivé oči ke tváři, která na něho shlížela tak nedbale a přece tak důrazně.

"Znáte našeho starého, pane Harthousi," řekl Tom, "a tak se nemusíte divit, že se Lu provdala za starého Bounderbyho. Nikdy neměla milence, náš starý jí navrhl starého Bounderbyho a ona si ho vzala."

"Ta vaše zajímavá sestra je velmi poslušná," řekl pan Jakub Harthouse.

"Ano, ale nebyla by tak poslušná a nebylo by to šlo tak lehce," odvětil neurvalec, "nebýt mne."

Pokušitel jen pozvedl obočí a neurvalec musil pokračovat.

"Přemluvil jsem ji," prohlásil s povznesenou nadřazeností. "Dostal jsem se do banky

starého Bounderbyho (kam jsem nikdy nechtěl) a věděl jsem, že bych se dostal do bryndy, kdyby mu dala košem, řekl jsem jí svá přání a ona se jim podřídila. Udělala by pro mne všechno na světě. To bylo od ní slušné, ne?"

"Roztomilé, Tome!"

"Ačkliv pro ni to nebylo ani zdaleka tak důležité jako pro mne," pokračoval Tom chladně, "protože na tom záležela má svoboda a mé pohodlí a snad i můj postup, ona jiného milence neměla a žít doma bylo jako žít ve vězení - zvláště když jsem odešel já. Něco jiného by bylo, kdyby se pro starého Bounderbyho vzdala milence, ale stejně to od ní bylo hezké."

"Skutečně rozkošné. A chová se přitom tak klidně."

"Ach co," odpověděl Tom s pohrdavou povýšeností, "je to správné děvče. A děvče se vžije všude. Zvykla si na ten život a jí nevadí. Vyhovuje jí stejně dobře jako každý jiný. Ostatně Lu, i když

je to děvče, není obyčejné děvče. Dovede se uzavřít do sebe a přemýšlet - vídal jsem ji tak, když pozorovala oheň - nepřetržitě třebaš hodinu."

"Ale, ale? Má tedy svůj vlastní vnitřní svět," řekl Harthouse, klidně pokuřuje.

"No, není tak rozsáhlý, jak byste se mohl domnívat," odpověděl Tom, "protože náš starý ji přecpal všelijakými suchopáry a pilinami. To je jeho systém."

"Vytvářel svou dceru podle vlastní předlohy," nadhodil Harthouse.

"Dceru? A všechny ostatní. Mne tak taky vytvářel," řekl Tom.

"Nemožné!"

"Je to tak," řekl Tom potřásaje hlavou. "Chci říci, pane Harthousi, že když jsem odešel z domu a přišel k starému Bounderbymu, byl jsem hloupý jako pařez a o životě jsem věděl asi tolik jako ústřice."

"Ale Tome! To se mi ani nechce věřit. Každý vtip má své meze."

"Na mou duši!" ujišťoval neurvalec. "Myslím to vážně, skutečně!" Chvíli pokuřoval s velkým zaujetím a důstojností a pak dodal nesmírně samolibě: "Nu, od té doby jsem už leccos pochytil. To nezapírám. Ale to jsem udělal sám, za to starému nevděčím."

"A vaše inteligentní sestra?"

"Moje inteligentní sestra je asi tam, kde byla. Dříve si občas zasteskla, že není jako jiná děvčata, že se nemá čeho chytit, nevím, co by na tom byla mohla změnit. Alejí to nevadí," dodal rozšafně, zatáhnuv opět z doutníku. "Holky se vždycky nějak přizpůsobí."

"Když jsem se včera k večeru zastavil v bance pro adresu pana Bounderbyho, zastihl jsem tam obstarší dámu, která je zřejmě naplněna velikým obdivem k vaší sestře," poznamenal pan Jakub Harthouse, odhazuje poslední zbyteček doutníku, který právě dokouřil.

"Matku Sparsitovou?" řekl Tom. "Cože! Tak vy už jste ji viděl?" Jeho přítel přikývl. Tom vyňal z úst doutník, aby mohl významněji přivřít oko (které se stávalo poněkud neovladatelným), a poklepal si několikrát prstem na nos.

"Tak si myslím, že matka Sparsitová pociťuje k Lu víc než obdiv," řekl Tom. "Řekněme náklonnost a oddanost. Matka Sparsitová se nikdy nepokoušela ulovit Bounderbyho, dokud byl mládencem. To ne!"

To byla poslední slova, která neurvalec pronesl, než ho přepadla závrtná ospalost, následovaná úplným sebe-zapomněním. Z tohoto stavu byl probuzen nepříjemným snem o vyrušující ho botě a o hlasu, který pravil: "Zvedněte se, je pozdě. Zmizte!"

"Tak!" řekl, slézaje s pohovky. "Musím se přece s vámi rozloučit. Poslouchejte, máte velmi dobrý tabák. Ale je příliš lehký."

"Ano, je příliš lehký," odpověděl hostitel.

"Je -je směšně lehký," řekl Tom. "Kdepak jsou dveře? Dobrou noc!" Měl další podivný

sen, že ho číšník vede mlhou, která, když mu napřed způsobila určité potíže a těžkosti, se rozestoupila v hlavní třídu, kde stál sám a sám. Dostal se domů poměrně

snadno, ač ne zcela prost dojmu o přítomnosti a vlivu svého nového přítele, který jako by se vznášel někde ve vzduchu ve svém nedbalém postoji a pozoroval ho stále stejným pohledem. Neurvalec šel domů a do postele. Kdyby byl měl ponětí o tom, co oné noci provedl, a kdyby byl více bratrem a méně neurvalcem, byl by se snad zastavil na cestě a sešel k páchnoucí řece, zbarvené do černá, aby do ní jednou provždy ulehl a navždy ukryl hlavu pod jejími špinavými vodami.

KAPITOLA ČTVRTÁ

Muži a, bratři

"Ó přátelé, zdeptaní dělníci koksovští! Ó přátelé a spolu -krajané, otroci železného a drtivého despotismu! Ó přátelé a spolutrpitele, spoludělníci a spolulidé! Pravím vám, že nadešel čas, kdy se musíme spojit v jednu jedinou sílu a rozmetat v prach utlačovatele, kteří tak dlouho tyli z plenění našich rodin, z potu našich tváří, z práce našich rukou, ze síly našich svalů, z Bohem stvořených nádherných práv lidstva, z posvátných a věčných výsad bratrství!"

"Výborně!" "Slyšte, slyšte!" "Hurá!" a jiné pokřiky se mnohohlasně ozývaly z různých částí

přeplněného a k nedýchání dusného sálu, v němž řečník, poskakující na pódiu, ze sebe chrлил nashromážděný hněv. Vemluvil se do tak prudkého varu, že byl právě tak ochraptělý jako rozoh-něný. Protože tak hlasitě hřímal pod plápolajícím plynovým světlem, zatínal pěsti, vraštil obočí, cenil zuby a šerموval rukama, byl nyní natolik vyčerpán, že se musil přerušit a požádal o sklenici vody.

Jak tam stál, pokoušeje se ochladit planoucí tvář douš-kem vody, dopadalo porovnání řečníka a davu k němu obrácených pozorných obličejů pro něho velmi nepříznivě. Posuzován na podkladě svědectví přírody, byl výše než tato masa sotva o to pódium, na němž stál. V mnoha ohledech byl rozhodně pod nimi. Nebyl tak poctivý, nebyl tak mužný, nebyl tak dobromyslný, jejich prostotu nahrazoval mazaností a jejich bezpečně zdravý rozum vášní. Byl to nehezký, zamračený muž s vytaženými rameny, jehož rysy se neustále stahovaly do kyselého výrazu, i svým podivně splácaným oděvem se nepříznivě lišil od velikého zástupu svých posluchačů v prostých pracovních šatech. Ačkoliv je vždy podivné pozorovat shromáždění pokorně se smiřující s nudnými rozklady nějakého domýšlivce, pána nebo kmá-na, kterého by tři čtvrtiny z nich nemohly žádným způsobem pozvednout z hlubin beznadějně prázdnoty na svou duševní úroveň, bylo zvláště podivné a dokonce nesmírně dojemné pozorovat tento dav vážných tváří, o jejichž všeobecné poctivosti žádný svědomitý, nezaujatý pozorovatel nemohl pochybovat, tak vzrušovaných takovým vůdcem!

Výborně! Slyšte, slyšte! Hurá! Horlivá pozornost a soustředěnost, zračící se na všech obličejích, skýtaly působivý pohled. Nikde nepozornost, ochablost nebo lichá zvědavost, žádný z mnoha odstínů lhostejnosti, projevující se ve všech jiných shromážděních, se ani na okamžik neobjevil. Že každý z nich pociťoval, že jeho postavení je poněkud horší, než by mohlo být, že každý z nich považoval za svou povinnost spojit se s ostatními, aby je zlepšil, že každý z nich pociťoval, že jeho jediná spása je ve spojení se soudruhy, kteří ho obklopují, a že tento názor, správný či falešný (tehdy bohužel falešný), sdílel celý dav s vážnou prostotou, hluboce a věrně, musilo být jasné každému, kdo to vidět chtěl, tak jako holé trámy stropu nad nimi nebo nabílené cihlové zdi. Takový pozorovatel nemohl také v hloubi duše necítit, že tito lidé právě svými omyly projevují vzácné vlastnosti, jichž by mohlo být použito k nejšťastnějším a nejlepšímu úkolům, a že předstírat (podle paušálních zá sad), že zbloudili zcela bez příčiny a z vlastního nerozumu, by

znamenal předstírat, že může být kouř bez ohně, smrt bez zrození, sklizeň bez semene, cokoli v všechno z ničeho. Když se řečník osvěžil, otřel si několikrát složeným kapesníkem zleva doprava svraštělé čelo a soustředil všechny své obrozené síly k velmi pohrdavému a zatrpklému úsměšku.

"Ale, ó přátelé a bratři! Ó lidé a Angličané, zdeptaní dělníci koksovští! Co řekneme o člověku

- o dělníku, neboť musím tak znesvětit toto slavné jméno - který, ač prakticky a dobře obeznámen s křivdami, stížnostmi a bezprávím páchaným na vás všech, kdož tvoříte mízu této země, a ač slyšel, že jste se rozhodli se vznešenou jednomyslností, před níž se zachvějí tyrani, přispět na fond Sjedenocenného hromadného tribunálu a řídit se všemi příkazy vydanými tímto sborem pro vaše blaho, ať jsou jakékoliv - co, táži se vás, řeknete o dělníku, když už musím přiznat, že jím je, který v takové chvíli opustí své místo a zaprodá svůj prapor, který se stane v takové době zrádcem, zbabělcem a odpadlíkem, který se v takové době nestydí učinit vám podlé a pokořující přiznání, že se bude držet stranou a nebude jedním z těch, kdož se spojili v hrdinném zápase za svobodu a právo?"

V této věci se shromáždění neshodovalo. Ozvalo se reptání a pískání, ale většina měla příliš

silný smysl pro čest, aby mohla odsoudit člověka, aniž ho vyslechla. "Máš pravdu, Slackbridgi!" "Ať vystoupí!" "Vyslechneme ho!" Takové hlasy bylo slyšet na všech stranách. Konečně jakýsi silný hlas zvolal: "Je ten člověk tady? Jestli je tady, Slackbridgi, tak bysme si poslechli jeho samotného místo tebe." Což bylo přijato všeobecným potleskem. Slackbridge, řečník, se rozhlédl kolem sebe s umlčujícím úsměvem, a napřahuje pravou ruku (po způsobu všech Slackbridgů), aby uklidnil rozbouřené moře, čekal, až nastane hluboké

ticho.

"Ó přátelé a spolulidé!" řekl pak, potřásaje hlavou v prudkém opovržení, "nedivím se, že vy, pokoře ní synové práce, nevěříte v existenci takového člověka. Ale ten, který prodal své právo prvorozeného za mísu čočovice, žil a Jidáš Iškariotský žil a Castlereagh žil a i tento člověk žije!"

Tu nastala krátká tlačenice a zmatek poblíž pódia, které skončily, až když se onen člověk octl po boku řečníka před shromážděním. Byl bledý a v obličeji se mu zračilo pohnutí - zvláště rty je ukazovaly, stál však klidně, s levou rukou na bradě, a čekal, až bude vyslechnut. Byl tam předseda, který řídil schůzi, a tento funkcionář vzal nyní případ do svých rukou.

"Přátelé," řekl, "jako váš předseda bych požádal našeho přítele Slackbridge, kterej je třeba v tyhle věci trochu ukvapenej, aby si sedl, než bude ten člověk, Štěpán Blackpool, vyslechnutej. Vy všichni znáte toho člověka, Štěpána Blackpoola. Znáte taky jeho neštěstí a jeho dobrý jméno."

S tím mu předseda upřímně potřásl rukou a zase si sedl. Slackbridge si také sedl, otíraje si horké čelo - vždy zleva doprava a nikdy opačně.

"Přátelé," začal Štěpán uprostřed mrtvého ticha, "já jsem jako slyšel, co se o mně říkalo, a dost možná že to ne-spravím. Byl bych ale radši, kdybyste slyšeli pravdu z mejch úst než z nějakých jinejch, i když jsem nikdy nedovedl mluvit před tolika lidma, abych nezaškobrtal a neplet se."

Slackbridge potřásl hlavou, jako by ji chtěl ve své za-trpklosti setrást.

"Já jsem jedinej dělník z Boulderbyho továrny, ze všech tamějších lidí, co nesouhlasím s navrhovanejma stanovama. Nemůžu s nima souhlasit. Nevím, přátelé, jestli vám pomůžou. Spíš vám uškoděj."

Slackbridge se zasmál, založil ruce a sarkasticky se zašklebil.

"Ale kvůli tomu to ani tak nejni, že zůstávám stranou. Kdyby to bylo to jediný, šel bych s

ostatníma. Ale mám své příčiny - jen své, abyste věděli - který mi bránějí, nejen teď, ale vždycky - vždycky - na celý život!"

Slackbridge vyskočil a stoupl si vedle něho, soptě hněvem. "Ó přátelé, co jiného jsem vám řekl? Ó krajané, což jsem vás varoval před něčím jiným? Co říkáte tomuto bídáckému postoji u člověka, na kterého těžce dolehly nespravedlivé zákony? Ó Angličané, táži se vás, co říkáte této hanebnosti jednoho z vás, který takto přispívá ke zkáze vlastní i vaší, vašich dětí i dětí vašich dětí?"

Ozval se potlesk a výkřiky: "Hanba mu!" Avšak většina obecenstva mlčela. Dívali se na Štěpánův utrápený obličej, jemuž prosté city, zračící se v něm, dodávaly ještě tklivějšího výrazu, a v dobrotě svých duší pociťovali spíše lítost než rozhořčení.

"Tenhle zástupce musí mluvit, je to jeho povolání," řekl Štěpán, "a je za to placený a to své

umí. Ať jen to dělá. Ať se neohlíží na můj utrpení. To nejni jeho věc. To nejni ničí věc, jenom moje."

Tato slova byla tak vážná, ne-li důstojná, že se posluchači ještě více ztišili a zbystřili pozornost. Onen silný hlas znovu vykřikl: "Slackbridgi, nech ho mluvit a buď zticha!" Místnost se nesmírně uklidnila.

"Bratři," řekl Štěpán a jeho tichý hlas bylo zřetelně slyšet, "a spoludělníci - protože těma jste pro mě a ne, jak to já vidím, pro tadyhletoho zástupce - chci říct jen pár slov a víc bych neřek, kdybych mluvil do soudného dne. Dobře vím, co mě čeká. Dobře vím, že jste rozhodnutý nemít nic společného s člověkem, kterej v tyhle věci nejde s váma. Dobře vím, že kdybych ležel zničený na ulici, považovali byste za správný jít dál, jako bych byl neznámej a cizí člověk. Musím se smířit s tím, co mě čeká."

"Štěpáne Blackpoole," řekl předseda povstáváje, "eště si to rozmysli. Eště jednou si to, chlapče, rozmysli, než se tě všechny starý přátelé zřeknou."

Ozvalo se všeobecné souhlasné mumlání, ačkoliv nikdo neproněsl ani slovo. Všechny oči byly upřeny na Štěpánův obličej. Všem by se bylo ulevilo, kdyby byl změnil své rozhodnutí. Poznal to, když se kolem sebe rozhlédl. V jeho srdci nebyla ani špetka zloby, znal je, viděl hluboko pod povrch jejich slabostí a mylných názorů, jak jen může znát dělník dělníka.

"Uvažoval jsem o tom víc než dost. Nemůžu prostě jít s váma. Musím jít svojí cestou. Musím se s váma se všema rozloučit."

Pozvedl paže, jako by se jim chtěl uklonit, a na chvíli tak setrval, nepromluvil, dokud paže pomalu neklesly.

"Mnohý milý slovo jsme si řekli s některejma z vás, mno-hej obličej, kterej tu vidím, jsem poprvně uviděl, když jsem byl mladej a eště bezstarostnej. Nikdy, od svého narození, jsem s žádným z vás neměl žádný rozepře, pámbuví, že s váma teď taky nechci žádný mít. Říkáte, že jsem zrádce a tak - to myslím vás," obrátil se na Slackbridge, "to se ale lehčejc řekne, než pochopí. Tak toho necháme."

Poodstoupil o jeden nebo dva kroky, aby sestoupil s pódia, pak si však vzpomněl na něco, co neřekl, a zase se vrátil.

"Možná," řekl a pozvedl zbrázděný obličej, aby mohl oslovit jakoby jednotlivě všechny posluchače, kteří byli zároveň blízko i daleko, "možná že teď, když se tahle věc objevila a projednala, pohrozíte stávkou, jestli mě nechaj pracovat s váma. Doufám, že umřu dřív, než k tomu dojde, a jestli se to nestane, budu mezi váma pracovat osamělej - skutečně musím, přátelé, ne abych vám vzdoroval, ale abych žil. Nemůžu žít z ničeho jinýho než ze své práce, a kam bych šel já, kterej jsem pracoval od malička tady, v Koksově? Nestěžuju si, že se ke mně od nynějška obrátíte zády, že budu vyhoštěnej a přehlíženej, ale doufám, že mě necháte pracovat. Jestli mám

vůbec ještě nějaký právo, přátelé, pak je to tohle." Nikdo neproněsl ani slova. V celé budově nebylo slyšet jiný zvuk než lehký šum lidí, rozestupujících se středem místnosti, aby uvolnili cestu člověku, s nímž se všichni zavázali přerušit styky. S hlavou plnou starostí opustil starý Štěpán místnost, aniž na někoho pohlédl, pomalu, s nic nevyjadřujícím a nic nežádajícím klidem.

Poté Slackbridge, který tu během jeho odchodu stál s řečnický napřaženou rukou, jako by s nesmírnou starostlivostí a obrovskou morální silou potlačoval prudké vášně davu, jal se povzbuzovat jejich náladu. Což neodsoudil, ó mí britští krajané, římský Brutus vlastního syna k smrti? Což nehnały spartánské matky, ó mí již brzy vítězní přátelé, své prchající syny vstříc nepřátelským mečům? A což není tedy povinností koksovských mužů ve jménu jejich předků, ve jménu obdivujícího je světa a ve jménu potomstva, které po nich přijde, vyhnati zrádce ze stánku, který vystavěli pro posvátnou a bohumilou věc? Nebeské větry odvětily ano, a toto ano zanesly na východ, západ, sever i jih. A proto třikrát sláva Sjedenocenému hromadnému tribunálu!

Slackbridge byl jako křidelník, který udává krok. Dav pochybujících tváří (které trochu hryzalo svědomí) se rozzářil a přidal se. Soukromé pocity musí ustoupit společné věci. Sláva!

Ještě když se shromáždění rozcházelo, třásla se střecha voláním slávy. Tak snadno byl Štěpán Blackpool odsouzen k nejosamělejšímu ze všech životů, k odloučenému životu uprostřed dobře známého zástupu. Cizinec pohlížející do deseti tisíc tváří, hledaje v nich pochopení, které nenalézá, je ve veselé společnosti ve srovnání s člověkem, jenž mívá denně deset odvrácených obličejů, které byly dříve tvářemi jeho přátel. A to měl nyní Štěpán zakoušet v každém okamžiku svého života: při práci, na cestě do práce i domů, před domem, u okna, všude. Všichni se dohodli, že se budou dokonce vyhýbat i té

straně ulice, po níž měl ve zvyku chodit, ponechávali ji ze všech pracujících pouze jemu. Byl již řadu let tichý a mlčenlivý, jen málo se stýkal s jinými lidmi a zvykl si na společnost svých vlastních myšlenek. Nikdy předtím nevěděl, jak silně jeho srdce touží po občasném pozdravení, pohledu, slovu, nebo jak velikou úlevu tyto maličkosti do něho po kapkách vlévaly. Oddělit ve vlastním svědomí skutečnost, že ho opustili všichni přátelé, od hlubokého pocitu studu a hanby bylo mnohem těžší, než pokládal za možné.

První čtyři dny jeho utrpení byly tak dlouhé a těžké, že se začínal děsit, co ho čeká. Nejenže po celou tu dobu ne-spatřil Ráchel, ale vyhýbal se každé možnosti setkání, neboť ačkoliv věděl, že zákaz se formálně nevztahuje na ženy pracující v továrnách, zjistil, že se chování některých, s nimiž se znal, vůči němu změnilo, bál se vyzkoušet to u jiných a obával se, aby Ráchel nevytloučily ze svého středu, kdyby ji spatřily v jeho společnosti. Tak byl po čtyři dny zcela sám a s nikým nemluvil, když tu ho večer na cestě z práce oslovil na ulici mladík velmi světlé pleti.

"Jmenuješ se Blackpool, že?" zeptal se mladík.

Když se Štěpán přistihl, že stojí s kloboukem v ruce buď z vděčnosti, že byl osloven, nebo že k tomu došlo tak nečekaně, anebo z obou těchto důvodů, začervenal se. Předstíral, že si upravuje podšívkou klobouku, a řekl: "Ano."

"Ty jsi ten děláček, kterého poslali ke všem čertům, že?" řekl Bitzer, onen velmi světlý mladík. Štěpán znovu odpověděl: "Ano."

"Myslel jsem si to, protože se tě zřejmě všichni straní. Pan Bouncerby chceš tebou mluvit. Znáš přece jeho dům, že?"

Štěpán znovu odpověděl: "Ano."

"Tak tam tedy rovnou jdi, rozumíš?" řekl Bitzer. "Čekají už na tebe, jen řekni služebné, že jsi to ty. Já jsem z banky - kdybys tam šel rovnou a sám (poslali mě, abych tě přivedl), ušetřil bys mi cestu."

Štěpán, který měl namířeno na opačnou stranu, se obrátil, a jakoby vázán povinností,

odebral se k zámku obra Bounderbyho, vystavěnému z červených cihel.

KAPITOLA PÁTÁ

Lidé a páni

"Tak co, Štěpáne," řekl pan Bounderby mnohomluvně, "co to slyším? Co ti to provádějí ti zatracení bídáci? Pojď dál a vypravuj."

Těmito slovy byl pozván do salónu. Bylo prostřeno k čaji, v pokoji byla Bounderbyho mladá

žena, její bratr a nějaký vznešený pán z Londýna. Štěpán se jim uklonil, zavřel dveře a s kloboukem v ruce zůstal u nich stát.

"To je ten člověk, o kterém jsem vám říkal, Harthousi," pravil Bounderby. Pán, k němuž se obratný hovořil na pohovce s paní Bounderbyovou, povstal řekl netečně: "Tak?" a pomalu přešel ke krbu, kde stál pan Bounderby.

"A teď mluv," vyzval Bounderby Štěpána.

Po zážitcích posledních čtyř dnů znělo toto oslovení Štěpánovi drsně a nepříjemně. Nejenže hrubě zacházelo s jeho raněnou duší, ale zřejmě předpokládalo, že je skutečně oním sobeckým zběhem, za kterého byl označen.

"Co jste mi, prosím, chtěl?" zeptal se Štěpán.

"Už jsem ti přece řekl," odvětil Bounderby. "Promluv jako muž, když už jsi mužem, a řekni nám, co se přihodilo mezi tebou a tím spolkem."

"Když dovolíte," řekl Štěpán Blackpool, "nevím, co bych o tom řekl." Pan Bounderby, který byl vždycky více méně jako vichr, začal ihned dout, sotva zjistil, že mu něco stojí v cestě.

"Tak se podívejte, Harthousi," řekl, "to je jeden z nich. Když byl jednou u mne, varoval jsem ho před cizími darebáky, kteří se tu stále vyskytují - a kteří by měli být pověšeni, kdykoliv se na ně přijde - a řekl jsem mu, že se dostává na scestí. A věřil byste, že ačkoliv ho takhle pranýřují, je tak v jejich područí, že se bojí otevřít ústa?"

"Řek jsem, že jako nevím, co bych o tom, prosím, řekl, ne že bych měl strach otevřít ústa."

"To jsi řekl. Já vím, co jsi řekl, co víc, já vím, co tím míníš, aby bylo jasno. To není, k sakru, vždycky totéž! To jsou zcela různé věci. Pověz nám raději rovnou, že ten chlap Slackbridge není ve městě a že neštve lidi do vzpoury, že to není skutečný vůdce lidu: to znamená mizerný

darebák. Pověz nám to raději rovnou, mě neoklameš. Chceš to přece povědět. Tak proč to neuděláš?"

"Mně je stejně líto jako vám, když jsou vůdci lidu špatní," řekl Štěpán, potřásaje hlavou.

"Lid bere, co se mu nabízí. Dost možná že to nejní jeho nejmenší neštěstí, když nemůže najít lepší."

Vichr se rozburácel.

"To je zatraceně pěkné, co, Harthousi?" řekl pan Bounderby. "Zdá se vám to asi sakramentsky silné. Asi si řeknete: 'Na mou věru, to je pěkný příklad toho, s čím se musí mí přátelé

vypořádat,' ale to ještě nic není, pane! Poslyšte, teď se ho na něco zeptám. Promiňte, pane Blackpoole," - vítr rychle sílil - "že jsem tak smělý, abych se zeptal, jak se stalo, že jste odmítl vstoupit do toho Spolku?"

"Jak se to stalo?"

"Áno," opakoval pan Bounderby s palci zasunutými za vestu, pohodil hlavou a přivřel oči jakoby v důvěrném rozhovoru s protější stěnou. "Jak se to stalo."

"Radši bych o tom pomlčel, ale když se ptáte - a já nechci bejt neslušnej - odpovím. Dal jsem svý slovo."

"Mně ne," řekl Bounderby. (Bouřlivé počasí se zdánlivým bezvětřím se právě rozhostilo.)

"To ne. Vám ne."

"Pokud jde o mne, ohledy ke mně s tím prostě neměly vůbec co dělat," řekl Bounderby, stále setrvávaje v důvěrném rozhovoru se stěnou. "Kdyby bylo šlo o Josiáše Bounderbyho z Koksova, byl bys tam vstoupil a nedělal s tím žádné okolky?"

"To teda ano. To je pravda."

"Ačkoliv ví," řekl Bounderby a zaburácel vichřicí, "že je to smečka lotrů a rebelantů, pro které je i deportace příliš dobrá! Vy jste se přece, pane Harthousi, dost dlouho potloukal světem. Setkal jste se kdy jinde než v naší zatracené zemi s někým, jako je tenhle člověk?" A pan Bounderby na něj rozzlobeně ukázal.

"Ba ne, paní," řekl Štěpán Blackpool, odvážně se ohrazuje proti užitým slovům, a instinktivně

se obrátil k Luise, když se předtím podíval na její obličej. "Ani rebelanti, a taky ne lotři. Nic takovýho, paní, nic takovýho. Neudělali mi nic dobrýho, paní, podle mého. Ale nejni mezi nima ani tucet lidí, paní - tucet? Ani šest lidí - který by nevěřili, že udělali svou povinnost jak k celku, tak i k sobě. Chraň pámbů, abych já, kterej je znám celej svůj život - já, kterej jsem s nima jed a pil, posedával s nima a dřel se s nima a měl je rád, abych se jich podle pravdy nezastal a nechal je na holičkách, ať už mi udělali co chtěli!"

Mluvil s nerudnou vážností svého postavení a své povahy, zdůrazněnou snad hrdým vědomím, že přes všechnu nedůvěru zůstává věrný své třídě, nezapomínal však ani na okamžik, kde je, a ani nepozvedl hlas.

"Ne, paní, ne. Jsou věrný jeden druhýmu, jsou poctivý jeden k druhýmu, jsou laskavý jeden k druhýmu až do smrti. Kdybyste mezi nima byla chudá, nemocná, smutná, pro některou z mnohejch příčin, který přinášej i smutek ke dveřím chudejch, budou s várna zacházet jemně, mírně, budou na vás hodný a křesťanský. O tom buďte přesvědčená, paní. Radši by se dali roztrhat, než by byli jiný."

"Zkrátka a dobře," řekl pan Bounderby, "vyhnali tě, protože jsou plni ctnosti. Když už ses do toho dal, dokonči to. Ven s tím."

"Jak je to možný, paní," pokračoval Štěpán, který zřejmě nacházel přirozené útočiště v Luisině obličej, "že to, co je v nás lidech nejlepššího, nás většinou přivádí do ouzkejš, do neštěstí a do nepravostí, to nevím. Ale tak to je. Vim to, jako vim, že nade mnou je za tím vším kouřem nebe. Jsme taky trpělivý a většinou chceme dělat, co je správný. Nemůžu věřit, že chyba je jenom v nás."

"Tak tedy, příteli," řekl pan Bounderby, kterého nemohl Štěpán ničím tak podráždit, i když o tom vůbec nevěděl, jako když se zřejmě obracel k někomu jinému, "kdybys mi laskavě věnoval na okamžik svou pozornost, chtěl bych ti povědět několik slov. Řekl jsi před chvílí, že nám o té celé věci nemáš co povědět. Než budeme pokračovat, jsi si tím zcela jist?"

"Tím jsem si jistej, pane."

"Zde je přítomen pán z Londýna," a pan Bounderby ukázal palcem dozadu na pana Jakuba Harthouse, "pán z parlamentu. Chtěl bych, aby vyslechl náš rozhovor - protože předem zatraceně dobře vím, jaký rozhovor to bude, a nikdo to neví lip než já, na to upozorňuji! místo aby se dověděl jeho obsah z mých úst a přijal to jako věc důvěry." Štěpán sklonil hlavu před pánem z Londýna a vypadal poněkud ustaraněji než obvykle. Mimoděk obrátil zrak k svému bývalému útočišti, ale po pohledu z oné strany (který byl výmluvný, i když jen letmý) jej upjal na obličej pana Bounderbyho.

"Tak na co si stěžuješ?" zeptal se pan Bounderby.

"Nepřišel jsem k vám," připomněl mu Štěpán, "abych si stěžoval. Přišel jsem, protože jste

pro mě poslal."

"Na co si," opakoval pan Bounderby a založil ruce, "vy lidé všeobecně stěžujete?" Štěpán se na něho na okamžik zahleděl poněkud nerozhodně, pak si to však zřejmě rozmyslil.

"Nikdy jsem to nedovedl dobře povědět, i když jsem si svůj z toho užil. Jsme vážně v motanici. Rozhlídněte se po městě - který je tak bohatý - a podívejte se na všechny ty lidi, který tu přišli na svět, aby tkali a mykali vlnu a vydělávali si na živobytí, pořád nějak stejně, od kolíčky až

do hrobu. Podívejte se, jak žijem, kde žijem, v jakým množství, jaký máme možnosti a jak žijem pořád stejně. Podívejte se, jak fabriky pořád jedou, a nikdy nás nepřiblíží k nějakému vzdálenému cíli - leda y,ždycky ke smrti. Podívejte se, jak na nás nahlížíte, jak o nás píšete, jak o nás mluvíte a posíláte kvůli nám deputace k ministrům a jak jste vždycky v právu a my vždycky chybujeme a nikdy, už od narození, nemáme ani špetku pravdy. Podívejte se, jak je to pořád větší a větší, širší a širší, horší a horší, rok od roku, od pokolení k pokolení. Kdo se na to může dívat a říct poctivě, že to nejní motanice?"

"Ovšem," řekl pan Bounderby. "Teď snad tady pánovi řekneš, jak bys tu motanici (jak s oblibou říkáš) rozmotal."

"Já nevím, prosím. To se ode mě nemůže žádat. S tím by se nemělo chodit na mě. To máji udělat ty, co jsou nade mnou a nad náma nad všema. Co si berou, prosím vás, na sebe, když ne tohle?"

"Něco z toho ti rozhodně řeknu," odvětil pan Bounderby. "Potrestáme pro výstrahu půl tuctu Slackbridgů. Odsoudíme je pro těžký zločin a dáme je vyvézt do kárných osad." Štěpán potřásl vážně hlavou.

"Neříkej, chlapec, že ne," pravil pan Bounderby, soptící jako uragán, "když ti říkám, že to uděláme!"

"Tož," odvětil Štěpán s klidným vědomím naprosté jistoty, "kdybyste vzali sto Slackbridgů všechny, který žijou, a desetkrát tolik - a zašili je každého do pytle a potopili do nejhlubšího oceánu, kterež byl vytvořenej, než vznikla pevná zem, motanice by zůstala tam, kde je. Cizí

darebáci!" řekl Štěpán se smutným úsměvem, "kdy jsme neslyšeli, co se pamatujem, o cizejch darebácích! Oni ty trampoty nedělají. U nich to nezačíná. Nemám je rád - nemám, proč bych je měl mít rád - ale je beznadějný a zbytečný chtít je vzít od jejich zaměstnání, místo abysme vzali jejich zaměstnání od nich. Všecko, co je tady kolem mě v pokoji, tu bylo, než jsem přišel, a zůstane tu, až odejdu. Když odvezete .tyhle hodiny tady lodí na ostrov Norfolk, čas pude dál stejně. A na chlup tak je to se Slackbridgem."

Když na okamžik pohlédl k svému bývalému útočišti, zpozoroval opatrný pohled směrem ke dveřím. Ustoupil a položil ruku na kliku. Promluvil nikoliv z vlastní vůle a touhy, v srdci však pociťoval, že šlechetně splácí za nedávné špatné zacházení, když zůstává až do konce věrný těm, kteří ho zavrhlí. Zastavil se, aby dopověděl, co mu tanulo na mysli.

"Jsem na to moc nevzdělanej a obyčejnej, než abych moh tomuhle pánovi říct, jak to zlepšit i když některý dělníci tady v městě by to dokázali - ale můžu mu říct, čím se to nikdy nezlepší. Silná ruka to nikdy nezlepší. Vítězství a úspěch to nikdy nezlepší. Nikdy to nezlepší dohoda, že jedna strana bude vždycky v právu a druhá strana bude vždycky chybovat. A když se to nechá bejt, taky se to nezlepší. Když necháte tisíce a tisíce lidskejch bytostí, aby žily stejným životem a dostávaly se vždycky znovu do stejný motanice, budou oni jedno a vy něco jinýho a mezi váma bude černej, nepřeklenutelnej svět tak dlouho nebo tak krátce, dokud taková bída může trvat. Taky se to nezlepší, dokud se slunce nepromění v led, jestli se nepřiblížíte k lidem s laskavostí, trpělivostí a povzbudivostí, jako se oni přibližují jeden k druhýmu ve svejch

trampotách a utěšují jeden druhého v bolesti, i když

by to potřebovali sami - a v tom podle mého skromného mínění je nepřekonají žádný lidi, který ten pán viděl na svých cestách. A hlavně, když pro vás budou znamenat jen tolik a tolik pracovní síly a když s nimi budete zacházet, jako by to byly čísla v počtech nebo stroje bez lásky a náklonností, bez vzpomínek a zálib, bez duší, který by se mohl unavit, bez duší, který

by mohl doufat - a když s nimi budete strkat, jako by neměli nic takového, pokavád je všechno v pořádku, a vyčítat jim, když se něco semele, že jim chybějí všechny tyto lidské věci při jednání s vámi - tím se to nikdy nezlepší, pane, dokud dílo boží nebude zničené." Štěpán stál s rukou na otevřených dveřích a čekal, zda od něho nebudou ještě něco požadovat.

"Počkej chvíli," řekl pan Bounderby, zrudlý v obličeji. "Řekl jsem ti, když jsi sem posledně

přišel se stížností, abys obrátil a nechal toho. Řekl jsem ti také, jestli se pamatuješ, že si na mne nikdo nepřijde s požadavkem zlaté lžice."

"Já o ní nestojím, prosím, to vás ujišťuju."

"Tak tedy mně je jasné," řekl pan Bounderby, "že jsi z těch lidí, kteří vždycky mají nějaké stížnosti. Seješ je, kudy chodíš, a pak sklízíš úrodu. To je tvá životní práce, příteli."

Štěpán potřásl hlavou, mlčky odporuje, že má v životě na práci něco jiného.

"Jsi tak poťouchlý, potměšilý a zlomyslný, že i tvůj vlastní Svaz, lidé, kteří tě znají nejlíp, nechtějí mít s tebou co dělat. Nikdy jsem si nemyslel, že by ti chlapi mohli mít kdy pravdu, ale něco ti povím! Spíš se pro změnu spojím s nimi, než abych měl ještě co dělat s tebou." Štěpán mu rychle pohledl do obličeje.

"Můžeš dokončit, co máš rozdělané," řekl pan Bounderby s významným pokývnutím, "a pak táhni jinam."

"Však vy dobře víte," řekl Štěpán důrazně, "že když nedostanu práci u vás, nedostanu ji taky nikde jinde."

Odpověď zněla: "Já vím, co vím, a ty víš, co víš. Nemám už, co bych k tomu dodal."

Štěpán znovu pohlédl na Luisu, avšak ta už se na něho nedívala, proto odešel s povzdechem a se sotva slyšitelným: "Pomoz nám Pánbůh na tom světě!"

KAPITOLA ŠESTÁ

Odchod

Když Štěpán opouštěl dům pana Bounderbyho, šelo se. Noční stíny se snesly tak rychle, že když zavřel za sebou dveře, ani se nerozhlédl a plahočil se ulicí k městu. Nic mu nebylo vzdálenější než myšlenky na podivnou stařenku, s níž se setkal při své předchozí návštěvě v tomto domě, když tu za sebou zaslechl povědomé kroky, a obrací se, uviděl ji a Ráchel. Nejdříve uviděl Ráchel, protože slyšel jen ji.

"Ach, má milá Ráchel! A vy s ní, paní!"

"Vás to překvapuje a není divu," odvětila stařenka. "Jak vidíte, jsem tady zas."

"Ale jak to, že s Ráchel?" řekl Štěpán, přidal se k nim a šel s nimi, dívaje se střídavě z jedné

na druhou.

"Tedy, dostala jsem se k tomuhle hodnému děvčeti asi tak jako k vám," řekla stařenka vesele, berouc odpověď na sebe. "Letos jsem se vydala na návštěvu později než obvykle: trápila mě

záducha, a tak jsem to odložila, až bude pěkně a teplo. Proto taky nedělám celou cestu za den, ale rozděluji ji na dva dny, dnes přespím v Zájezdním hostinci u dráhy (je to velmi čistý dům) a vrátím se parlamentní ráno v šest. Co to má co dělat s tímhle děvčetem, říkáte? Hned vám to povím. Slyšela jsem, že se pan Bounderby oženil. Četla jsem o tom v novinách, kde to

vypadalo nádherně - vypadalo to krásně!" Stařenka se o tom rozhovořila s podivným nadšením. "Chtěla bych vidět jeho ženu. Ještě nikdy jsem ji neviděla. A věřil byste, od oběda nevyšla z domu. Abych se nevzdala příliš lehce, vyčkávala jsem ještě chvíli, a tu jsem dvakrát nebo třikrát minula tohle děvče. Protože měla takový milý obličej, promluvila jsem na ni a ona na mne. Tak!" řekla stařenka Štěpánovi, "a ostatní si můžete doplnit sám a určitě stručněji než já!"

Znovu musil Štěpán přemoci pudovou nechuť k této stařence, ačkoliv její způsoby byly poctivé a prosté, jak jen mohly být. S vlídností, která mu byla vrozená stejně jako Ráchel, rozhovořil se o tom, co by ji v jejím stáří mohlo zajímat.

"Tož, paní," řekl, "viděl jsem tu dámu a je mladá a pěkná. Má krásný tmavý přemítavý oči a tak klidný chování, Ráchel, jaký jsem nikdy neviděl."

"Mladá a pěkná. Ano!" zvolala stařenka nadšeně. "Krásná jako růže! A jak šťastná žena!"

"Jo, paní, asi je," řekl Štěpán, avšak na Ráchel pohleděl pochybovačně.

"Asi? Musí být. Je ženou vašeho pána," odvětila stařenka.

Štěpán souhlasně přikývl. "Pokud ale jde o pána," řekl a znovu pohlédl na Ráchel, "můj pán to už nejní. Mezi nim a mnou je docela konec."

"Odešel jsi z práce, Štěpáne?" zeptala se Ráchel starostlivě a rychle.

"Víš, Ráchel," odpověděl, "jestli jsem já odešel z práce nebo práce odešla ode mě, to je nakonec jedno. Jeho práce a já jsme se rozešli. To je dobře - je to tak lepší, říkal jsem si, když jste ke mně docházely. Byl bych způsobil mnohý nepříjemnosti, kdybych tu zůstal. Možná že mnohem lidem posloužím, když odejdu, možná že posloužím sobě, ale na každé pád to musí

bejt. Musím na nějaký čas ukázat Koksovu záda a začít hledat svůj štěstí, má milá, zase znova."

"Kam půjdeš, Štěpáne?"

"To dneska ještě nevím," řekl a sundal si klobouk, aby si dlaní přihladil řídké vlasy. "Ale dneska ještě nejdu, Ráchel, a taky ne zejtra. Nejní to tak lehký rozhodnout se, kam se obrátit, ale najdu odvahu."

I nyní mu pomohlo, že vždycky uvažoval nesobecky. Sotva zavřel dveře Bounderbyho domu, napadlo mu, že pro Ráchel bude jeho nucený odchod dobrý, protože ji uchrání před případnými výtkami, že se od něho neodvrátila. Ačkoliv bylo pro něho velmi bolestné opustit ji a ačkoliv nevěděl o žádném místě, kam by ho nepronásledovalo jeho prokletí, snad pociťoval téměř jako úlevu, že musí opustit utrpení posledních čtyř dnů, i když neví, jaké

těžkosti a zármutky ho čekají.

Řekl proto po pravdě: "Jsem veselejší, Ráchel, než bych si byl pomyslel." Nepatřilo k její povaze, aby mu přitěžovala. Odpověděla proto utěšujícím úsměvem a všichni tři šli společně dál.

Stáří, zvláště když se snaží být soběstačné a veselé, těší se u chudých lidí veliké úctě. Stařenka byla tak slušná a spokojená a tak lehce snášela své neduhy, které se od jejího posledního rozhovoru se Štěpánem rozmnožily, že se oba o ni zajímali. Byla příliš křepká, než by připustila, aby kvůli ní zpomalili krok, avšak velmi vděčná, když s ní mluvili, a ochotná

hovořit bez konce: a tak, když přišli do své čtvrti, byla čilejší a živější než dříve.

"Pojďte do mého ubohého domova, paní," řekl Štěpán, "a vypijte šálek čaje. Ráchel půjde taky, pak vás pěkně dovedu do vašeho Zámezdního hostince. Možná že to bude dlouho trvat, Ráchel, než tě zase uvidím."

Souhlasily a všichni tři šli do domu, kde bydlil. Když zahruli do úzké uličky, pohlédl Štěpán do okna s obavou, která neustále visela nad jeho bídným domovem, okno však bylo otevřené, jako když odešel, a nikdo tam nebyl. Zloduch jeho života před měsíci zase zmizel a od té

doby o ní neslyšel. Jedině ještě ubožejší nábytek v pokoji a jeho šedivé vlasy byly svědectvím jejího posledního návratu.

Zapálil svíčku, prostřel malý stůl, přinesl zdola horkou vodu a z nejbližšího obchodu trochu čaje, cukru, chleba a kousek másla. Chléb byl čerstvý a vypečený, máslo čerstvé a cukr ovšem kostkový - vše jako důkaz obvyklého tvrzení koksovských magnátů, že tito lidé žijí jako princové, pane. Ráchel připravila čaj (tak velická společnost si vynutila vypůjčení šálků) a návštěvnice ho plně vychutnávala. Byl to první zákmit družnosti, s nímž se hostitel po delší

době setkal. I on, se světem jako širou plání před sebou, vychutnával jídlo - opět v souhlase s magnáty a jako důkaz toho, že tito lidé vůbec neumějí počítat, pane.

"Zapomněl jsem se zeptat, paní," řekl Štěpán, "jak se jmenujete." Stařenka se představila jako paní Peglerová.

"Vdova, že jo?" řekl Štěpán.

"Už dlouhá léta?" Manžel paní Peglerové (jeden z nejlepších na světě) byl podle odhadu paní

Peglerové mrtev, ještě než se Štěpán narodil.

"To muselo být zlé, přijít o tak dobrého muže," řekl Štěpán. "Máte někdy děti?" Šálek paní Peglerové se rozdrnčel o talířek, který držela v ruce, a zaznamenával její rozrušení.

"Ne," řekla. "Teď ne, teď už ne."

"Zemřely, Štěpáne," naznačila Ráchel jemně.

"Je mi líto, že jsem o tom mluvil," řekl Štěpán, "měl jsem vědět, že bych se moh dotknout citlivého místa. Je to - je to moje chyba."

Zatímco se omlouval, drnčel stařenčin šálek stále víc a více. "Měla jsem syna," řekla podivně

zarmoucená, avšak bez obvyklých projevů žalu. "Dařilo se mu dobře, skvěle. Ale když dovolíte nebudeme o něm mluvit. Je -" Posta - vila šálek a pohnula rukama, jako by tímto pohybem chtěla dodat "mrtev!" Pak řekla nahlas: "Ztratila jsem ho." Štěpán se ještě nevzpamatoval z toho, že způsobil stařence bolest, když se po úzkých schodech přiklopýtala jeho bytná a zavolala ho ke dveřím, aby mu něco pošeptala. Paní

Peglerová rozhodně nebyla hluchá, protože zachytila ono slovo, jakmile bylo vysloveno.

"Boulderby!" vykřikla přiškrknutým hlasem a zvedla se od stolu. "Prosím vás, schovejte mě!

Za nic na světě mě nesmí vidět. Nepouštějte ho sem, dokud neodejdu. Prosím vás, prosím vás!" Chvěla se a byla nesmírně vzrušená, skryla se za Ráchel, která seji snažila uklidnit, zřejmě nevěděla, co dělá.

"Ale poslouchajte, paní, poslouchajte," řekl Štěpán překvapeně, "to nejni pan Boulderby, je to jeho žena. A ty se přece nebojíte. Ani ne před hodinou jste byla do ní celá poblázněná."

"Ale jste si jist, že je to dáma a ne pán?" zeptala se, stále se chvějíc.

"Docela určitě!"

"Tak na mne, prosím, nemluvte a vůbec si mě nevšímejte," prosila stařenka. "Nechtě mě samotnou tady v koutě."

Štěpán přikývl, pohlédl na Ráchel, hledaje vysvětlení, které mu nemohla poskytnout, vzal svíčku, šel dolů a za malou chvíli se vrátil, svíčkou Luise na cestu. Za ní šel ne-urvalec. Když

Štěpán, nesmírně překvapen touto návštěvou, postavil svíčku na stůl, Ráchel povstala a

zůstala stranou, s šálou a čepcem v ruce. I Štěpán zůstal stát, opřel se zařatou pěstí o blízký stůl a čekal, až bude osloven.

Poprvé v životě vstoupila Luisa do obydlí koksovských pracujících, poprvé v životě jim stála tvář v tvář. Věděla, že existují ve stovkách a tisících. Věděla, jakých pracovních výsledků může dosáhnout určitý počet těchto lidí za určitou časovou jednotku. Zнала je, jak v houfech chodí ze svých a do svých domovů jako mravenci nebo brouci. Ale z knih toho věděla mnohem víc o životě pracujících hmyzu než o těchto pracujících mužích a ženách. Byli něčím, co musí vykonat tolik a tolik práce a dostane tolik a tolik zapláceno a dost, něčím, co je neomylně řízeno zákonem nabídky a poptávky, něčím, co se provinuje proti tomuto zákonu a dostává se do úzkých, něčím, co si musí trochu odříkat, když je pšenice drahá, a co se přejídá, když je levná, něčím, co se rozmnožuje o určité procento a plodí určité procento zločinu a jiné procento zbídačení, něčím, čeho jsou obrovská množství, něčím, co se příležitostně zvedá jako moře, způsobuje škody a ztráty (hlavně sobě) a opět opadá, tolik věděla o koksovských pracujících. Ale sotva ji kdy napadlo rozdělit je na jednotlivce, jako ji nenapadlo, aby rozdělila moře na kapky, z kterých se skládá.

Chvilí zůstala stát a rozhlížela se po světnici. Spatřila několik židlí, knihy, obyčejné barvotisky a postel, a pak pohlédla na obě ženy a na Štěpána.

"Přišla jsem si s vámi promluvit o tom, co se právě přihodilo. Chtěla bych vám pomoci, když dovolíte. To je vaše žena?"

Ráchel pozvedla oči, které dost jasně odpověděly ne, a znovu je sklopila.

"Vzpomínám si," řekla Luisa a zarděla se za svůj omyl, "pamatuji se, že jsem slyšela o vašich rodinných potížích, ačkoliv jsem se tehdy nestarala o podrobnosti. Neměla jsem v úmyslu zeptat se na něco, čím bych zde někomu ublížila. Položím-li ještě nějakou otázku, která by měla podobný účinek, pak, prosím, věřte, že nevím, jak bych s vámi měla správně hovořit." Jako se krátce předtím Štěpán obracel pudově k ní, tak se ona nyní pudově obracela k Ráchel. Byla úsečná a strohá, přitom však rozpačitá a zmatená.

"Řekl vám, co se přihodilo mezi ním a mým mužem? Myslím, že jste jeho prvním útočištěm."

"Slyšela jsem, jak to dopadlo, mladá paní," řekla Ráchel.

"Rozuměla jsem správně, že když ho zamítne jeden zaměstnavatel, zamítnou ho pravděpodobně i ostatní? Myslím, že to tak řekl."

"Člověk, který má mezi nimi špatnou pověst, má nepatrnou naději, mladá paní - skoro žádnou."

"Co mám rozumět tou špatnou pověstí?"

"Pověst výtržníka."

"Stává se tak tedy obětí předsudků své třídy i předsudků třídy druhé? Což jsou zde ve městě

obě tak hluboce rozděleny, že poctivý dělník nemůže mezi nimi najít místo?" Ráchel mlčky přikývla.

"Stal se podezřelý ostatním tkalcům," řekla Luisa, "protože dal slib, že nebude jedním z nich. Myslím, že dal ten slib asi vám. Mohu se vás zeptat, proč ho dával?" Ráchel propukla v pláč. "Já ho na něm, na chudákovi, nevymáhala. Prosila jsem ho jen, aby se pro vlastní dobro vyhýbal nesnázím, a sotva mě napadlo, že se do nich dostane kvůli mně. Vím ale, že by raději stokrát umřel, než by zrušil dané slovo. To vím dobře." Štěpán klidně naslouchal ve svém obvyklém zamyšleném postoji s rukou na bradě. Nyní promluvil, poněkud nejistěji než obvykle:

"Nikdo než já nemůže nikdy vědět, v jaký vážnosti, lásce a úctě mám Ráchel a z jakých důvodů. Když jsem jí dal ten slib, řekl jsem jí po pravdě, že je můj anděl strážný. Byl to slavnostní slib. A dal jsem ho jednou provždycky."

Luisa k němu obrátila hlavu a sklonila ji v dosud neznámé úctě. Od něho pohlédla na Ráchel a její rysy nabyly měkčího výrazu. "Co budete dělat?" zeptala se ho. I hlas měla měkčí.

"Tož, paní," řekl Štěpán s úsměvem, aby z toho vyšel co nejlépe, "až skončím, opustím tahle místa a zkusím to jinde. V štěstí nebo neštěstí, člověk to musí zkoušet. Bez zkoušení se nedá

nic dělat - leda si lehnout a umřít."

"Jak budete cestovat?"

"Pěšky, milá paní, pěšky."

Luisa se zarděla a v ruce se jí objevila peněženka. Bylo slyšet šustot bankovky, kterou rozložila a položila na stůl.

"Ráchel, řekněte mu - protože vy víte jak, aniž byste ho urazila - že mu to ochotně dávám jako pomoc na cestu. A požádejte ho, aby to přijal."

"To nemohu udělat, mladá paní," odpověděla Ráchel a odvrátila hlavu, "Pánbůh vám požehnej, že na něj, chudáka, myslíte s takovou laskavostí. Ale on musí sám znát své srdce a vědět, co je správné."

Luisa byla překvapena, vylekána a přemožena náhlou sympatií, když tento člověk, který projevil tolik sebeovládání a během předchozího rozhovoru byl tak prostý a klidný, náhle ztratil klid a rukama si zakryl obličej. Vztáhla ruku, jako by se ho chtěla dotknout, pak se zarazila a zůstala bez hnutí.

"Ani Ráchel by nemohla," řekl Štěpán již zase s odkrytou tváří, "svejsma slovy udělat tenhle milej dar milejším. Abych ukázal, že nejsem nevďěčný a nerozum-nej, vezmu si dvě knihy. Vypůjčím si je a jednou je vrátím. To bude nejmilejší práce mého života, protože mi umožní, abych ještě jednou vyjádřil svou trvalou vděčnost za tenhle čin." Nezbyvalo jí než bankovku opět zastrčit a nahradit ji mnohem menším obnosem, který určil Štěpán. Nebyl ani dvorný, ani hezký, ani zajímavý, a přece ve způsobu, jak dar přijal a jak bez mnohmluvnosti vyjádřil své díky, byl půvab, kterému by lord Chesterfield nenaučil svého syna ani za sto let.

Tom seděl na posteli, pohupoval nohou a až do této chvíle dosti lhostejně okusoval hůl. Když

viděl, že se jeho sestra má k odchodu, poněkud kvapně vstal a promluvil.

"Ještě okamžik, Lu! Než odejdeme, chtěl bych s ním na chvilku mluvit. Něco mě napadlo. Pojdte na chodbu, Blackpoole, tam vám to povím. Svíčku nehledejte, člověče!" Tom velice zneklidněl, když ji Štěpán začal hledat ve skříni. "Nechci světlo." Štěpán šel za ním, Tom zavřel dveře do světnice a držel ruku na klíče.

"Poslyšte!" zašeptal. "Myslím, že bych vám mohl pro-spět. Neptejte se jak, možná že z toho nic nebude. Aie zá pokus to stojí."

Jeho dech byl tak horký, že dopadal Štěpánovi na ucho jako plápolající oheň.

"To byl náš sluha z banky," řekl Tom, "který pro vás dnes přišel. Říkám náš sluha, protože jsem také z banky."

Mluvil tak zmateně, že si Štěpán pomyslel: Ten má ale naspěch.

"Tak tedy!" řekl Tom. "Podívejte se! Kdy odcházíte?"

"Dneska je pondělí," odpověděl Štěpán a zamyslel se. "Tož asi tak v pátek nebo v sobotu."

"V pátek nebo v sobotu," řekl Tom. "Tak se podívejte! Nevím, jestli vám budu moci prospět, jak bych chtěl - tam ve světnici, to je má sestra - možná že ano, a nepo-vede-li se to, nic se nestane. Něco vám povím. Poznal byste opět našeho poslíčka?"

"Samozřejmě," řekl Štěpán.

"Tak dobře," odpověděl Tom. "Až půjdete večer z práce, zastavte se vždycky až do dne svého odjezdu asi tak na hodinku před bankou, ano? Kdyby si vás všiml, netvařte se, jako byste měl nějaké úmysly. Řeknu mu, aby s vámi mluvil, leda když zjistím, že vám mohu prospět. V tom případě vám odevzdá lístek nebo vzkaz, nic jiného. Jistě tomu rozumíte?" Ve tmě strčil prst do knoflíkové dírky na Štěpánově kabátě a podivně kroutil touto částí oděvu.

"Rozumím, pane," řekl Štěpán.

"Podívejte se!" opakoval Tom. "Dejte si pozor, abyste se nespletl a nic nezapomněl. Po cestě

domů řeknu sestře, co zamýšlím udělat, a nepochybuji, že s tím bude souhlasit. Podívejte, je to tedy v pořádku? Rozumíte tomu? Tak tedy dobře. Pojd', Lu!"

Vrazil do dveří a zavolal na ni, avšak do světnice se už nevrátil a ani nečekal, až mu posvítí na úzké schody. Byl už dole, když začala Luisa sestupovat, a teprve na ulici se mohla opřít o jeho rámě.

Paní Peglerová zůstala ve svém koutku, dokud bratr a sestra neodešli a dokud se Štěpán nevrátil se svíčkou. Naplněna hlubokým obdivem k paní Bunderbyové, plakala tato nevypočitatelná stařenka, "protože je to takové roztomilé stvoření". Paní Peglerová se však tak bála, aby se předmět jejího obdivu nevrátil nebo aby nepřišel někdo jiný, že její veselost pro onen večer zmizela. Pro lidi, kteří časně vstávají a těžce pracují, bylo také již pozdě, a společnost se proto zvedla: Štěpán a Ráchel doprovodili svou záhadnou známou ke dveřím Zájezdního hostince, kde se s ní rozloučili.

Šli zpátky společně až na roh ulice, v níž bydlela Ráchel, a čím více se k ní přibližovali, tím větší mlčení je naplňovalo. Když došli na roh, kde končily jejich ne-četné schůzky, zastavili se mlčky, jako by se báli promluvit.

"Budu se snažit s tebou ještě mluvit, Ráchel, než odejdu, ale kdyby ne -"

"Vím, že to neuděláš, Štěpáne. Je lepší, když budeme k sobě upřímní."

"Máš dycky pravdu. Je to odvážnější a lepší. Myslel jsem si, Ráchel, když mně teda ostaly jen asi dva dni, že by bylo lepší, kdyby ses se mnou neukazovala. Mohla by ses tím dostat do těžkostí a to nejni na nic."

"To by mi nevadilo, Štěpáne. Znáš ale přece naši starou úmluvu, tak proto ne."

"Dobře, dobře," řekl. "V každém případě je to tak lepší."

"Budeš mi ale psát a povíš mi, co je nového, Štěpáne?"

"Ano. Co můžu teď říct jiného než Pánbůh s tebou, Pánbůh ti požehnej, ať ti nebesa odplatějí, a děkuju?"

"Ať ti Pánbůh na tvých cestách požehná, Štěpáne, a ať ti konečně dopřeje pokoj a klid!"

"Řek jsem ti, má milá, tenkrát v noci," pravil Štěpán Blackpool, "že se nikdy nepodívám nebo nepomyslím na nic, co mě rozzlobí, abys ty, která jsi o tolik lepší než já, nebyla při tom se mnou. Teď jsi se mnou. A pomáháš mi, abych na to pohlížel radostněji. Pánbůh ti požehnej. Dobrou noc. Sbohem!"

I když to bylo spěšné rozloučení na prosté ulici, zůstalo v myslích těchto dvou prostých lidí

jako posvátná vzpomínka. Utilitářští národohospodáři, učitelské kostry, zplno-mocněnci pro fakta, jemní a vyhaslí bezvěrci, mluvkové přemnohá opotřebovaných vyznáníček, s chudými musíte stále počítat. Pěstujte v nich, dokud je ještě čas, nejušlechtilejší představy a náklonnosti, jimiž by ozdobili své životy, tak volající po okrase, jinak v den vašeho vítězství, až bude romantika dokonale vyhnána z jejich duší a oni budou stát tváří v tvář holé existenci, udělá

skutečnost prudký obrat a zničí vás!

Štěpán pracoval příštího i přespříštího dne, aniž slyšel jediné potěšující slovo, a jako dřív se mu všichni neustále vyhýbali. Na sklonku druhého dne už mohl dohlédnout konce, na sklonku třetího dne se jeho stav zastavil.

Oba předchozí večery čekal vždy déle než hodinu před bankou, a nic dobrého ani špatného se nestalo. Aby se nezdálo, že plní svůj slib nedbale, rozhodl se, že třetí a poslední večer vyčká

plné dvě hodiny.

Dáma, která kdysi vedla panu Bounderbymu dům, seděla v okně v prvním poschodí jako jindy, byl tam také sluha, který s ní chvílemi hovořil, chvílemi se díval přes roletu s nápisem BANKA a občas přišel ke dveřím, aby se na schodech nadýchal vzduchu. Když vyšel poprvé, pomyslel si Štěpán, že ho hledá, a šel blíž, avšak sluha jen na něho mrkl a neřekl nic. Bylo to dlouhé procházet se dvě hodiny po únavné celodenní práci. Štěpán posedával na schodech, opíral se o zeď v podloubí, chodil sem a tam, naslouchal kostelním hodinám a postával, aby se podíval na děti hrající si na ulici. Každému člověku je tak přirozené jít za nějakým cílem, že ten, kdo se pouze potlouká, vypadá a sám se cítí podivně. Když minula první hodina, přepadl Štěpána nepříjemný pocit, že se stal na čas pobudou. Pak se objevil lampář a s ním dva prodlužující se pruhy světla po celé délce ulice, které

splývaly a mizely v dálce. Paní Spársitová zavřela okno v prvním patře, stáhla roletu a odebrala se nahoru. Brzy putovalo za ní nahoru světlo, které na své cestě nejdříve minulo vyhlídku nade dveřmi a pak dvě okna na schodišti. Později se trochu odhrnula v druhém patře roleta z jedné strany, jako by tudy vykukovala paní Spársitová, pak i z druhé strany, jako by tam vykukoval sluha. A Štěpán stále čekal na vzkaz. Když dvě hodiny konečně minuly, velmi se mu ulevilo a rychle odešel, aby nahradil čas ztracený postáváním.

Zbývalo už jen rozloučit se s bytnou a ulehnout na dočasném lůžku na zemi, ranec pro příští

den měl už sbalen a vše bylo připraveno k odchodu. Chtěl opustit město velmi časně, než se na ulicích objeví děláci.

Vyšel, sotva začalo svítat, a pohlédnuv naposled na svou světnici, smutně uvažoval, zda ji ještě kdy spatří. Město bylo tak vyliďněné, jako by je obyvatelé opustili jen proto, aby se s ním nemuseli setkat. Tou dobou bylo všechno bezbarvé. I vycházející slunce vytvářelo na obloze pustinu, bledou jako truchlivé moře.

Šel kolem domku, kde žila Ráchel, ač to neměl na cestě, ulicemi z červených cihel, podél velikých, mlčenlivých továren, které se ještě neotřásaly, kolem nádraží, kde světelné signály bledly s přibývajícím dnem, šel bláznivým okolím nádraží, napůl zbořeným a napůl vystavěným, kolem roztroušených vil z červených cihel, kde zakouřené zimostrázy byly potřísněny špinavým prachem jako nepořádní šňupáci, podél cest pokrytých mourem a kolem mnoha jiných obměn oškřivenosti. Štěpán došel až na kopec a obrátil se. Den zářivě osvětloval město a zvonce volaly do práce. V domácích krbech ještě nehořelo, takže vysoké komíny měly nebe jen pro sebe. Zanedlouho je zakryjí otravnými spoustami, které se z nich valí, ale přece asi tak na půl hodiny byla četná okna, která ukazují

Koksovanům zakouřeným sklem slunce v neustálém zatmění, zbarvena do zlatová. Jak bylo podivné obrátit se od komínů k ptákům. Jak bylo podivné mít pod nohama silniční prach místo roz-drobeného uhlí. Jak bylo podivné, že žil už tak dlouho, a přece musí tohoto letního dne začínat od začátku jako chlapec! S těmito úvahami v hlavě a s rancem pod paží pustil se Štěpán se soustředěným výrazem v tváři po cestě. Stromy se nad ním skláněly a šeptaly si, že zanechal za sebou věrné a milující srdce.

KAPITOLA SEDMÁ

Střelný prach

Když "se dal" ke straně, kterou si vybral, z cal mít pan Jakub Harthouse brzy úspěchy. Za pomoci dalšího studia k uspokojení politických mudrců, s trochu větší urozenou lhostejností k uspokojení širší společnosti a se slušným ovládnutím předstírané poctivosti v nepoctivosti, což je nejučinnější a nejuznávanější ze všech slušných smrtelných hříchů, začal být rychle považován za velkou naději. Bylo jeho velikou předností, že nebral nic vážně, což mu dovolovalo přidat se k lidem tvrdých, fakt tak důstojně, jako by se byl z nich narodil, a odmítnout všechny ostatní skupiny jako vědomé pokrytce, "jimž nikdo z nás, drahá paní

Bounderbyová, nevěří a kteří nevěří sami sobě. Jediný rozdíl mezi námi a profesory ctnosti nebo benevolence nebo filantropie - na jménu nesejde - je ten, že my víme, že to všechno je bezvýznamné, a říkáme to, zatímco oni to vědí stejně dobře, ale neříkají to." Proč ji měl tento výklad pohoršit nebo varovat? Nelišil se natolik od zásad jejího otce a výchovy v mládí, aby ji mohl překvapit. Čím se vlastně lišily tyto dvě školy, když ji obě

připoutávaly k materiální skutečnosti a nenaplňovaly ji vírou v nic jiného? Co mohl Jakub Harthouse zničit v její duši z toho, co tam Tomáš Gradgrind vypěstoval, dokud byla ve stavu nevinnosti?

Pro ni bylo v tomto okamžiku daleko horší, že v její mysli neustále zápolil křečovitý sklon všípený dřívě, než ji její nesmírně praktický otec začal formovat - sklon věřit v dokonalejší a lepší lidstvo, než o jakém kdy slyšela, s pochybnostmi a odporem. S pochybnostmi, protože tato touha byla v mládí zničena. S odporem pro křivdy, které se jí staly, pokud na tom ovšem bylo skutečně něco pravdy. Bytosti dlouho zvyklé sebepřemáhání a takto rozpolcené

připadala Harthouseova filosofie jako úleva a ospravedlnění. Je-li všechno prázdné a bezcenné, pak tedy nic neztratila a nic neobětovala. Na tom nezáleží, řekla otci, když jí navrhl manžela. Na tom nezáleží, říkala dosud. S pohrdavou sebedůvěrou se ptala sama sebe, na čem vůbec záleží - a šla dál.

Kam? Krok za krokem, ať sestupovala nebo stoupala, šla vpřed k nějakému cíli, avšak tak pozvolna, že ani sama nevěděla, že se pohybuje. Pokud jde o pana Harthouse, ten se ani nestaral, ani nezajímal o to, kam směřuje. Neměl žádné zvláštní úmysly nebo plány, žádná

záměrná špatnost nerušila jeho malátnost. V daném okamžiku byl natolik pobaven a zaujat, jak se to jen na vznešeného muže sluší, možná že víc, než bylo vhodné přiznat vzhledem k jeho pověsti. Brzy po svém příjezdu napsal znuděně svému bratrovi, ctihodnému a zábavnému poslanci, že Bounderbyovi jsou "velmi zábavní", dále, že ženská polovice Bounderbyových není žádná Gorgona, jak očekával, ale že je mladá a velmi hezká. Později už

o nich nepsal a trávil většinu volného času v jejich domě. Při svých letních návštěvách koksovského okresu býval u nich velmi často, pan Bounderby ho v tom značně povzbuzoval. Patřilo k bouřlivým způsobům pana Bounderbyho vychloubat se před celým světem, že on nestojí o lidi se vznešenými styky, ale jestliže o ně stojí jeho žena, dcera Tomáše Grad-grinda, může je mít.

Pan Jakub Harthouse se začínal domnívat, že by to byl nový zážitek, kdyby se obličej, který

se tak krásně měnil při pohledu na neurvalce, měnil při pohledu na něho. Dovedl rychle pozorovat, měl dobrou paměť a nezapomněl ani slova z toho, co mu odkryl její

bratr. Protkal to tím, co sám viděl, a začal ji chápat. Lepší a hlubší část její povahy se samozřejmě vymykala jeho chápacím možnostem, neboť u povah, jako v moři, hloubka odpovídá hloubce, avšak jinak četl brzy v její mysli zkušeným okem.

Pan Bounderby se stal vlastníkem domu se zahradou asi patnáct mil za městem, kde ve

vzdálenosti jedné nebo dvou mil vedla železnice, překračující mnoha klenutými mosty divokou krajinu, podrytou opuštěnými doly a za nocí skvrnitou ohni a černými obrysy strojů u důlních jam. Tento kraj, pozvolna se měnící směrem k Bounderbyho koutku, rozkvétal zde ve venkovskou krajinu, do zlata zbarvenou vřesovištěm, na jaře sněhobílou hlohem a během léta rozechvívanou listím a jeho stíny. Banka prohlásila za propadlou hypotéku, kterou tuto příjemně položenou nemovitost zatížil jeden koksovský magnát, jenž se ve svém odhodlání

zkrátit si obvyklou cestu k obrovskému majetku přepočítal asi o dvakrát sto tisíc liber.

Takové

nehody se občas přihodily i v nejspřádanějších koksovských rodinách, přesto však neměli bankrotáři nic společného s neprozřetelnými třídami.

Pan Bounderby pociťoval veliké zadostiučinění, že se mohl usídlit na tomto útulném statečku, a s okázalou skromností pěstoval na květinových záhonech zelí. Působilo mu požitkem žít po kasárensku uprostřed elegantního nábytku a svým původem nahánět hrůzu i obrazům. "Víte, milý pane," říkával návštěvníkům, "bylo mi řečeno, že Nickits" - bývalý majitel - "dal sedm set liber za tu Mořskou pláž. Tedy abych byl upřímný, jestli se na ni za celý život podívám sedmkrát, a po každé za sto liber, pak to bude často. Kdepak! Nezapomínám, že jsem Josiáš

Bounderby z Koksova. Po léta a léta byly jediné obrazy, které jsem vlastnil a které jsem mohl vlastnit, aniž jsem je ukradl, rytiny muže, holícího se před naleštěnou botou, nalepené na lahvičkách s černidlem, kterého jsem s oblibou používal na čištění bot. Prázdné lahvičky jsem potom prodával za pár halířů a měl jsem štěstí, když jsem je dostal." Pak se stejným způsobem obracel na pana Harthouse.

"Harthousi, máte tady dva koně. Jestli chcete, přivezte si ještě šest dalších a najdeme pro ně

místo. Ve stájích je místo pro dvanáct koní, a máme-li věřit Nickitsovi, právě tolik jich vždycky choval. Celý tucet, prosím. Jako chlapec chodil do Westminsterské školy. Přišel do Westminsterské školy na královské stipendium, když já se většinou živil odpadky a spal na tržišti v koších. Tak tedy, kdybych si chtěl držet dvanáct koní - což nechci, jeden mi stačí nemohl bych se dívat, jak se mají ve stájích, a přitom nevzpomínat, jak jsem bydlíval. Nemohl bych se na ně dívat, pane, a nevyhnat je. Ale tak už to chodí. Podívejte se na tohle místo, víte, jaké je to místo: vidíte, že je to nejdokonalejší usedlost o takové rozloze v celém království i jinde - je mi jedno kde - a tady, v jejím nitru, jako červ v ořechu, žije Josiáš Bounderby. A zatím Nickits (jak mi včera sdělil člověk, který za mnou přišel do kanceláře), Nickits, který

hrával latinsky při představeních ve Westminsterské škole a předsedové nejvyšších soudů a šlechta mu tleskali, až byli rudí v obličeji, se v tomto okamžiku užírá - užírá, pane! - v pátém patře úzké a tmavé postranní uličky v Antverpách."

V listnatých stínech tohoto zákoutí, za dlouhých parných letních dnů, začal pan Harthouse pokoušet obličej, který ho udivil při prvním spatření, a chtěl zjistit, zda se pro něho změní.

"Považuji to za velmi šťastnou náhodu, paní Bounderbyová, že vás tu nacházím o samotě. Již

delší dobu mi zvlášť záleží na rozhovoru s vámi."

Nebyla to žádná podivuhodná náhoda, že ji našel, neboť tou dobou bývala vždycky sama a na svém oblíbeném místěčku. Byl to průsek v tmavém lese, kde leželo několik pokácených stromů a kde pozorovala loňské listí, jako doma pozorovala padající popel. Posadil se vedle ní a pohlédl jí do obličeje.

"Váš bratr. Můj mladý přítel Tom -"

Rozzářila se a se zájmem se k němu obrátila. Nikdy v životě, pomyslel si, jsem neviděl nic tak pozoruhodného a úchvatného, jako když se tato tvář vyjasní! Jeho obličej prozrazoval tyto

myšlenky - aniž snad vyzrazoval jeho nitro, neboť je možné, že mu to nařídil.

"Promiňte. Výraz vašeho sesterského zájmu je tak krásný - Tom by na to měl být hrdý - a ač

vím, že je to neomluvitelné, musím se mu obdivovat."

"Když jste tak impulsivní," řekla klidně.

"Ne, paní Bounderbyová: víte, že před vámi nic nepředstírám. Víte, že jsem špinavá povaha, ochotná kdykoliv se prodat za slušný obnos, a že nejsem schopen nějakého idylického jednání."

"Čekám," odvětila, "na další zmínku o svém bratru."

"Jste na mne přísná a zasluhuji si toho. Tak bezcenného člověka těžko najdete, ale nejsem falešný - nejsem falešný. Ale překvapila jste mě a odvedla mě od mého námětu, jímž je váš bratr. Zajímám se o něho."

"Zajímáte se vůbec o něco, pane Harthousi?" zeptala se napůl nevěřicně, napůl vděčně.

"Kdybyste se mne na to byla zeptala, když jsem poprvé přijel, byl bych odpověděl, že ne. Nyní musím říci - i když se snad vystavuji podezření, že předstírám, a tak právem vyvolám ve vás nedůvěřivost - že ano."

Udělala malý pohyb, jako by chtěla promluvit, ale nenalézala slov, konečně řekla:

"Věřím, pane Harthousi, že se zajímáte o mého bratra."

"Děkuji vám. Zasluhuji si to. Víte sama, jak malé zásluhy si přičítám, ale zde je připustím. Udělala jste pro něho tak mnoho, máte ho tak ráda, váš celý život je projevem rozkošného sebezapomínání pro jeho blaho - promiňte, prosím - znovu odbočuji. Zajímám se o něho pro jeho dobro."

Udělala nepatrný pohyb, jako by chtěla povstat a rychle odejít. Změnil směr rozhovoru a ona zůstala. "Paní Bounderbyová," pokračoval lehčím tónem, dáváje však najevo, že mu to působí

určité obtíže, což bylo ještě výraznější než jeho bývalý tón, "u mladého muže ve věku vašeho bratra není nenapravitelným přechinem, když je nepozorný, ukvapený a náročný - trochu prostopášný, jak se říká. Je takový?"

"Ano."

"Dovolte, abych byl otevřený. Myslíte, že hraje?"

"Myslím, že sází." Když pan Harthouse čekal, jako by to nebyla celá odpověď, dodala: "Vím to."

"A ovšem prohrává?"

"Ano."

"Každý, kdo sází, prohrává. Je snad, s prominutím, pravděpodobné, že mu občas na to dáváte peníze?"

Seděla a dívala se na zem, při této otázce však pozvedla zpytavě a poněkud rozmrzele oči.

"Neviňte mě z drzé zvědavosti, drahá paní Bounderbyová. Domnívám se, že by se Tom mohl poznenáhlu dostat do úzkých, a chtěl bych mu podat pomocnou ruku z hlubin své hříšné zkušenosti. - Mám znovu opakovat, že pro jeho dobro? Je to zapotřebí?" Zdálo se, že se Luisa pokouší o odpověď, ale nic z toho nebylo.

"Abych se upřímně přiznal ke všemu, co mě napadlo," řekl Jakub Harthouse a opět vplynul s předstíraným úsilím do lehčího tónu, "svěřím se vám, že pochybuji, zda mu byly poskytnuty dostatečné výhody. Zda - promiňte mou otevřenost - zda mezi ním a jeho ctěným panem otcem panuje dost důvěry."

"Nemyslím," řekla Luisa a zarděla se při vzpomínce na svou velkou zkušenost s otcem, "že je to pravděpodobné."

"Nebo mezi ním a - doufám, že plně pochopíte, co mám na mysli a - jeho velectěným švagrem."

Zardívala se stále více, a když tišeji odpověděla, byla docela rudá: "Ani to, myslím, není pravděpodobné."

"Paní Bounderbyová," řekl Harthouse po krátkém odmlčení, "mohla by mezi námi vládnout větší důvěra? Tom si pď vás vypůjčil značnou částku, že?"

"Je vám jistě jasné, pane Harthousi," odvětila po krátkém zaváhání, a ačkoliv byla během rozhovoru poněkud nejistá a rozrušená, přece si vcelku chovala svou uzavřenost, "je vám jistě jasné, že řeknu-li vám to, nač naléháte, neučiním tak proto, abych si stěžovala nebo litovala. Nikdy bych si na nic nestěžovala, a co jsem učinila, toho ani v nejmenším nelituji." Jak je odvážná! pomyslel si Jakub Harthouse.

"Když jsem se provdala, zjistila jsem, že můj bratr byl již tehdy těžce zadlužen. Totiž pro něho těžce. Natolik těžce, že jsem musela prodat některé tretky. To nebyla žádná oběť. Prodala jsem je ráda. Neměly pro mne žádnou cenu. Byly pro mne bezvýznamné." Bud' vyčetla z jeho obličeje, anebo se jen ve svém svědomí obávala, že ví, že mluví o darech svého muže. Zarazila se a znovu zrudla. Kdyby to nebyl věděl už dříve, byl by se to dověděl nyní, i kdyby byl mnohem nechápavější.

"Od té doby dávám bratrovi čas od času peníze, které mohu postrádat: zkrátka všechny peníze. Když se vám již svěžuji, věřic ve váš zájem o něho, nezastavím se na půl cestě. Od té doby, co jste nás začal navštěvovat, chtěl najednou až sto liber. Ty jsem mu nemohla dát. Pomyslení na následky jeho zadlužení mě zneklidňovalo, vše jsem však udržovala v tajnosti až do této chvíle, kdy to svěžuji vám, spoléhajíc na vaši čest. Nesvěřovala jsem se nikomu, protože - před chvílí jste vytušil mé důvody." Náhle se zarazila. Byl dosti pohotový, aby si povšiml a využil vhodné příležitosti nakreslit před ní její vlastní

podobiznu, poněkud v přestrojení za bratra.

"Ačkoliv jsem neřestník světáckého světa, paní Bounderbyová, přesto mě skutečně nesmírně

zajímá, co mi říkáte. Opravdu nemohu být na vašeho bratra přísný. Chápu a sdílím moudrou shovívavost, s níž pohlížíte na jeho chyby. Při vší účtě jak k panu Gradgrindovi, tak i k panu Bounderbymu mám dojem, že Tomova výchova nebyla příliš šťastná. Protože byl vychován v nevýhodě vzhledem ke společnosti, v níž má hrát svou úlohu, vrhá se do těchto kraj-ností

kvůli jiným krajnostem, jež mu byly - nepochybně s nejlepšími úmysly - tak dlouho vnucovány. Krásná a drsná britská nezávislost pana Bounderbyho, ač vlastnost velmi půvabná, nevybízí - jak jsme se dohodli - k důvěrnostem. Mohu-li se osmělit a říci to, tedy jí

chybí víc než čemukoli v na světě ona citlivost, k níž by se chybující mladík nepochopeně povahy a nesprávně řízených schopností obrátil pro útěchu a poučení. Tak alespoň se to jeví

mně."

Jak tak seděla, dívajíc se přímo před sebe v měnícím se světle na travu a do lesního šera, spatřil v jejím obličeji účinek svých zřetelně pronesených slov.

"Na to všechno," pokračoval, "musíme ovšem brát zřetel. Tom má však podle mého jednu velikou chybu, kterou mu nemohu prominout a kterou mu velmi vážně vyčítám." Luisa k němu obrátila oči a zeptala se, jaká že to je chyba?

"Snad," odvětil, "jsem řekl už dost. Snad by bylo lépe, když se to tak vezme, kdyby mi tato poznámka nebyla uklouzla."

"Děsíte mě, pane Harthousi. Prosím, řekněte mi to."

"Abych vás zbavil zbytečných obav - a když se již mezi námi vytvořila tato důvěrnost,

týkající se vašeho bratra, již si nade vše cením - uposlechnu. Nemohu mu prominout, že si každým slovem, každým pohledem a každým svým činem lépe neuvědomuje lásku své

nejlepší přítelkyně, oddanost své nejlepší přítelkyně, její nesobeckost a obětavost. Pokud jsem pozoroval, odměňuje se jí velmi chabě. Co pro něho vykonala, zasluhuje stále lásky a vděčnosti, nikoliv špatné nálady a vrtošivosti. I když jsem lehko-myslník, nejsem tak lhostejný, paní Bounderbyová, abych si nevšímal této neřesti vašeho bratra nebo abych ji pokládal za nepatrný přestupek."

Les se před ní vznášel, protože se jí oči zalily slzami. Vytryskly z hluboké, dlouho ukrývané

studánky, avšak její srdce bylo tak plné palčivé bolesti, že v nich nenacházelo útěchy.

"Tedy zkrátka musím se snažit, paní Bounderbyová, abych vašeho bratra napravil. To, co o něm vím, a mé pokyny a rady k jeho usměrnění - dosti cenné, jak doufám, protože udělované ničemou mnohem větším - umožní mi ovlivňovat ho, a všeho, co tím získám, použiji k stejnému účelu. Řekl jsem už dost, více než dost. Vypadám, jako bych se vydával za dobrého člověka, když, na mou čest, nemám nejmenšího úmyslu vydávat se za někoho takového a otevřeně doznávám, že nic podobného nejsem. Tamhle mezi stromy," dodal, pozvedaje oči a rozhlížeje se, "je váš bratr, bezpochyby právě přišel. Protože má zřejmě namířeno tímto směrem, bylo by snad dobře, kdybychom mu vyšli vstříc a zastoupili mu cestu. Poslední

dobou je velmi mlčenlivý a zarmoucený. Snad se v něm ozvalo bratrské svědomí - je-li vůbec něco takového jako svědomí. Ačkoliv, na mou čest, o něm slýchám příliš často, než abych tomu věřil."

Pomohl jí vstát, ona přijala jeho rámě a šli v ústrety neurvalci. Bezdůvodně tloukl do větvi nebo se zastavoval a vztekle strhával holí se stromů mech. Jejich příchodem byl z tohoto zaměstnání vyrušen a zrudl.

"Hele!" zakoktal, "nevěděl jsem, že jste tady."

"Čí jméno, Tome, jsi vyřezával do stromů?" řekl pan Harthouse, a položiv mu ruku na rameno, otočil ho, takže všichni tři kráčeli společně k domu.

"Čí jméno?" odvětil Tom. "Myslíte jméno nějaké dívky?"

"Vypadáš nápadně tak, jako bys psal do kůry jméno nějaké krásné bytosti, Tome."

"To ne, pane Harthousi, ledaže by ve mně našla zalíbení nějaká krásná bytost s pořádným jménem. Nemusela by se bát, že mě ztratí, i kdyby byla právě tak ošklivá jako bohatá. Vyřezával bych její jméno, jak často by si přála."

"Obávám se, že jsi prodejný, Tome."

"Prodejný," opakoval Tom. "A kdo není prodejný? Zeptejte se mé sestry."

"Zjistil jsi, že je to má slabost, Tome?" řekla Luisa, která jinak pomíjela jeho nespokojenost a špatnou náladu.

"Víš sama, Lu, jestli se to na tebe hodí," odvětil bratr rozmrzele. "Jestliže ano, můžeš to vztahovat na sebe."

"Tom je dnes mrzutý, jak tomu občas bývá u všech znuděných lidí," řekl pan Harthouse.

"Nevěřte mu, paní Bounderbyová. Ví dobře, jak je to ve skutečnosti. Prozradím vám některé

jeho názory na vás, které mi sdělil v soukromí, jestli nepřestane být tak zlý."

"V žádném případě nemůžete říci, pane Harthousi," řekl Tom poněkud obměkčen obdivem ke svému ochránci, avšak nabručeně potřásaje hlavou, "že jsem ji kdy vynášel pro prodejnost. Snad jsem ji vynášel pro opak a udělal bych to znovu, kdybych k tomu měl dobrý důvod. Ale toho teď nechme, vás to příliš nezajímá a mně to leze z krku."

Šli k domu, Luisa pustila rámě svého hosta a vešla dovnitř. Díval se za ní, jak vystupuje

po schodech a mizí ve stínu dveří, pak položil znovu jejímu bratru ruku na rameno a důvěrným pokývnutím ho vyzval k procházce po zahradě.

"Tome, mládenče, chci ti něco říci."

Zastavili se mezi zpustlými růžemi - bylo součástí skromnosti pana Bounderbyho, že omezil Nickitsovy růže. A Tom si sedl na zábradlí terasy, trhal poupata a rozcu-povával je, zatímco jeho mocný démon stál nad ním s nohou na zábradlí a opíral se lehce o ruku spočívající na koleně. Bylo je vidět právě z Luisina okna. Možná že je viděla.

"Co se děje, Tome?"

"Ach, pane Harthousi," řekl Tom s povzdechem, "jsem na tom špatně a mám strašlivé starosti."

"To já také, můj milý."

"Vy!" odvětil Tom. "Vy jste obraz nezávislosti. Jsem v hrozně šlamastice, pane Harthousi. Nemáte ponětí, do čeho jsem se dostal - a sestra mě z toho mohla dostat, kdyby byla chtěla." Jal se kousat růžová poupata a rval je ze zubů rukou, která se chvěla jako ruka nemocného starce. Po velmi zpytavém pohledu přešel jeho společník k lehčímu tónu.

"Jsi bezohledný, Tome: příliš od sestry očekáváš. Dostal jsi od ní peníze, ty ničemo, to si přece uvědomuješ?"

"To si uvědomuji, pane Harthousi. Kde jinde bych je vzal? Ten starý Bounderby se pořád chvástá, že v mých letech žil ze dvou pencí celý měsíc, nebo něco podobného. Otec vymezuje, jak říká, mez a k té mě od dětství připoutá -vá za ruce i nohy. A má matka v životě

nikdy nic neměla, leda své neduhy. Jak si má člověk opatřit peníze a kde bych je hledal, když

ne u sestry?"

Téměř plakal a rozhazoval poupata po celých hrstech. Pan Harthouse ho uchopil rozhodně za kabát.

"Ale, drahý Tome, když je tvá sestra nemá -"

"Nemá, pane Harthousi? Neříkám, že je má. Snad jsem chtěl víc, než právě měla. Ale pak si je měla opatřit. Mohla by si je opatřit. Po tom, co jsem vám už řekl, nemá cenu dělat z toho tajemství, víte přece, že si nevzala starého Bounderbyho ani kvůli sobě, ani kvůli němu, ale kvůli mně. Proč tedy kvůli mně z něho nedostane, co chci? Nemusí přece říkat, nač to chce, je dost chytrá, mohla by to na něm vymámit, kdyby chtěla. Proč tedy nechce, když jí říkám, jak je to důležité? To ne. Sedí vedle něho jako z kamene, místo aby byla příjemná a snadno to dostala. Nevím, jak byste to nazval vy, ale já tomu říkám nepřírozené chování." Přímo pod zábradlím bylo ozdobné jezírko a pan Jakub Harthouse měl velikou chuť hodit tam pana Tomáše Grad-grinda mladšího, jako hrozili uražení Koksované, že hodí svůj majetek do Atlantiku. Zachoval si však svůj lehký postoj a přes kamennou balustrádu neletělo nic masivnějšího než hrst růžových poupat, která plavala na povrchu jako malý ostrůvek.

"Drahý Tome," řekl Harthouse, "dovol, abych byl tvým bankéřem."

"Proboha," odpověděl Tom náhle, "jen mi nemluvte o bankéřích!" Vedle růží vypadal velmi bledý. Velmi bledý. Pan Harthouse jako dobře vychovaný muž, zvyklý na nejlepší společnost, nemohl být překvapen - právě tak, jako nemohl být dojat - a proto pouze povytáhl obočí, jako by je zvedal v nepatrném záchvěvu údivu. Divit se bylo ostatně stejně proti zásadám jeho školy jako proti učení Gradgrindovy koleje.

"Kolik právě potřebuješ, Tome? Třímístnou částku? Ven s tím. Řekni, kolik to dělá?"

"Pane Harthousi," odvětil Tom a skutečně plakal, jeho slzy byly lepší než jeho urážky, přestože vypadal uboze, "už je pozdě, teď mi peníze nepomohou. Byl bych je potřeboval dřív, aby mi pomohly. Jsem vám však velmi zavázán, jste skutečný přítel." Skutečný přítel! Neurvalče,

neurvalče! pomyslel si pan Harthouse lenivě, jsi ty ale osel!

"Považuji vaši nabídku za velikou laskavost," řekl Tom a uchopil ho za ruku. "Za velikou laskavost, pane Harthousi."

"Snad," odpověděl druhý, "poslouží někdy jindy. Kdybys mi, můj milý, prozradil své obtíže, když na tebe dolehnou, mohl bych ti poradit lepší východisko, než jaké bys našel sám."

"Děkuji vám," řekl Tom, a žvýkáje růžová poupata, potřásl truchlivě hlavou. "Škoda, že jsem vás nepoznal dřív, pane Harthousi."

"Podívej se, Tome," řekl pan Harthouse závěrem a sám přispěl několika poupaty k vytvoření

ostrůvku, který stále směřoval ke zdi, jako by se chtěl stát součástí pevniny, "každý člověk je ve všem, co činí, sobec a já jsem právě takový jako mí spoluobčané. Jsem plně odhodlán," ochablost jeho odhodlání byla zcela tropická, "přimět tě, abys byl přívětivější vůči své sestře což bys měl být, abys byl něžnějším a milejším bratrem - jímž bys měl být."

"Budu jím, pane Harthousi."

"Není nad přítomnost, Tome. Začni hned."

"Ovšemže začnu. A tak, aby si toho Lu všimla."

"Když jsme se tedy dohodli, Tome, rozejdeme se až do večere," řekl Harthouse a opětovně ho poplácal po rameni způsobem, z něhož bylo možné vyčíst - což ten blázen udělal - že mu tuto podmínku vnutil pouze z lhostejné dobrosrdečnosti, aby zmenšil svou odpovědnost. Když se Tom před večerí objevil, byl čiperný, i když měl černé myšlenky, objevil se dřív, než přišel pan Bunderby. "Nechtěl jsem být zlý, Lu," řekl, podáváje jí ruku, a políbil ji.

"Vím, že mě máš ráda, a ty víš, že tě mám rád."

Poté se Luise objevil na tváři úsměv, tentokrát pro někoho jiného. Žel, pro někoho jiného!

Je jasné, že ten neurvalec už není jediným tvorem, o kterého stojí, pomyslel si Jakub Harthouse, pozměňuje svou úvahu ze dne, kdy poprvé spatřil její hezký obličej. Je to jasné, je to jasné.

KAPITOLA OSMÁ

Výbuch

Příští jítro bylo příliš jasné, aby se dalo spát, a Jakub Harthouse proto vstal časně a seděl v přívětivém arkýři oblékárny, pokouje výborný tabák, který měl tak zdravý vliv na jeho mladého přítele. Odpočíval na slunci, obklopen vůní své východní dýmky a lehkým kouřem mizícím ve vzduchu, nasáklém měkkými letními vůněmi, a vypočítával si, o kolik pokročil vpřed, jako zahálčivý vítěz počítá výhru. Nebyl právě znuděn a mohl se tomu plně věnovat. Navázal s Luisou důvěrný vztah, z něhož byl její manžel vyřazen. Navázal s ní důvěrný vztah, který plně zrcadlil její lhostejnost vůči manželovi a to, že si s ním nikdy, dnes jako kdykoliv dříve, nerozuměla. Obratně, avšak jasně ji ujistil, že zná nejskrytější zákoutí jejího srdce, přiblížil se k ní prostřednictvím nejnežnějších citů tohoto srdce, při-svojl si tyto pocity a přehrada, za níž žila, roztála. Velmi podivné a velmi uspokojivé!

A přece stále ještě neměl žádné nekalé úmysly. Pro dobu, v níž žil, by bývalo v každém ohledu lepší, kdyby on a legie jemu podobných byli raději vědomě špatní než lhostejní a bez jakéhokoliv cíle. Neboť lidé ztroskotávají na ledovcích, které plují bez cíle a dávají se unášet každým proudem.

Když ďábel jako lev řvoucí obchází, obchází v podobě, která přitahuje málokoho mimo divochy a lovce. Když se však vystrojí, upraví a uhladí podle módy, když ho unavily neřesti, když vyčerpal síru i požehnání, pak, ať už zastává veřejný úřad nebo si zahrává s lidskými srdci, zůstává vtěleným ďáblem.

Jakub Harthouse tedy odpočíval u okna, netečně pokušoval a uvažoval o krocích, které

podnikl na cestě, po níž se právě ubíral. Cíl, k němuž vedla, mu byl vcelku jasný, tím si však nikterak nelámал hlavu. Co bude, bude.

Protože měl toho dne před sebou delší cestu - musil dosti daleko odtud "udělat" nějaký veřejný projev, který mu skýtal slušnou příležitost, aby se přihlásil ke grad-grindovcům časně se oblekl a šel k snídani. Byl zvědav, zda Luisa po včerejším večeru upadla zase do staré lhostejnosti. Ne. Pokračoval tedy tam, kde včera přestal. Opět se na něho dívala se zájmem.

Strávil den tak uspokojivě (nebo tak málo uspokojivě), jak se dalo za tak únavných okolností

očekávat, asi v šest hodin se vracel zpět. Jel kolem po hladkém, kdysi Nickit-sově šterku, jímž

byla posypána asi půl míle dlouhá široká cesta mezi vrátnicí a domem, když tu z křoví vyletěl pan Bounderby tak prudce, že kůň uskočil stranou. "Harthousi!" křičel pan Bounderby.

"Slyšel jste?" "Co slyšel?" řekl Harthouse, uklidňuje koně, a v duchu nepřál panu Bounderbymu nic dobrého.

"Tak tedy jste neslyšel/"

"Slyšel jsem vás a mé zvíře také. Neslyšel jsem nic jiného." Pan Bounderby, zrudlý a rozehřátý, postavil se doprostřed cesty před koně, aby jeho ohromující zpráva měla tím větší účinek.

"Banka byla vyloupena!"

"To nemyslíte vážně!"

"Vyloupena včera večer, prosím. Vyloupena podivuhodným způsobem. Vyloupena pakličem."

"Bylo toho hodně?"

Pan Bounderby, který toužil vytěžit ze situace co nejvíc, byl zřejmě nemile dotčen, že musí

odpovědět: "To ne: nebylo toho hodně. Ale mohlo být."

"Kolik?"

"Částka - trváte-li na částce - nebyla větší než asi sto padesát liber," řekl Bounderby netrpělivě. "Ale na částce nesejde. Důležitá je okolnost, že banka byla vyloupena. Překvapuje mě, že to nechápete."

"Můj drahý Bounderby," řekl Jakub, slézaje s koně a podáváje uzdu sloužícímu, "já to chápu, a když si to v duchu rozvážím, jsem tak zarmoucen, že si to ani nedovedete představit. Přesto však vám, doufám, mohu blahopřát - a činím to, ujišťuji vás, z celého srdce - že jste neutrpěl větší ztrátu."

"Děkuju!" odpověděl Bounderby úsečně a nevrle. "Ale něco vám řeknu. Mohlo to být dvacet tisíc liber."

"To asi mohlo."

"Asi mohlo! Můj bože, to se ví, že mohlo. Kristovy rány!" řekl Bounderby, všelijak výhružně

pokyvuje a pohazuje hlavou. "Mohlo to být dvakrát dvacet. Bůhví, kolik by to bylo nebo nebylo, kdyby ty chlapy nebyl někdo vyrušil."

Vtom přišla Luisa a paní Sparsitová a Bitzer.

"Tady dcera Toma Gradgrinda dobře ví, kolik to mohlo být, když to nevíte vy," vychloubal se Bounderby. "Klesla jako podřátá, když jsem jí to řekl. Nikdy jsem neviděl, že by se jí něco takového stalo. Za těchto okolností jí to, podle mého, slouží ke cti!" Byla dosud slabá a bledá. Jakub Harthouse jí nabídl rámě, když se tak pomalu ubírali dál, zeptal se jí, jak byla loupež spáchána.

"Hned vám to povím," řekl Bounderby a podrážděně podal rámě paní Sparsitové.
"Kdybyste se nebyl tak zajímal o částku, byl bych vám to už dávno řekl. Znáte tuto dámu (neboť to je dáma), paní Sparsitovou?"

"Již jsem měl tu čest."

"Velmi dobře. A tohoto mladíka, Bitzera, jste při té příležitosti také viděl?" Pan Harthouse přikývl na souhlas a Bitzer přiložil ruku k čelu.

"Výborně. Bydlí v bance. Víte snad, že bydlí v bance? Velmi dobře. Včera odpoledne, po úředních hodinách, bylo všechno uklizeno jako obvykle. V pancéřové místnosti, před níž tento mladík spí, bylo - to je jedno kolik. V malém sejfu v Tomově kabinetu, v sejfu pro drobné výdaje, bylo asi sto padesát liber."

"Sto padesát čtyři libry, sedm šilinků, jeden penny," řekl Bitzer.

"Hleďme!" odušil Bounderby a zastavil se, aby ho sjele, "o tvé rozumy nestojíme. Stačí, že mě

vyloupili, zatímco ty jsi chrápal, protože máš přílišné pohodlí, a já nepotřebuji, abys mě opravoval svými čtyřmi, sedmi a jednou. To ti povím, já jsem nechrápal, když jsem byl v tvém stáří. Neměl jsem dost jídla, abych mohl chrápat. A neotravoval jsem čtyřmi, sedmi a jednou. Alespoň ne vědomě."

Bitzer znovu úkradmo přiložil ruku k čelu a zřejmě to, co se právě dověděl o morální zdrženlivosti pana Bounderbyho, na něho velmi zapůsobilo a zároveň ho i skličovalo.
"Asi sto padesát liber," pokračoval pan Bounderby. "Tuto částku zamkl mladý Tom do svého sejfu, není to právě pevný sejf, ale to teď nerozhoduje. Všechno bylo v pořádku. Někdy během noci, když tenhle mladík chrápal - paní Sparsitová, milostivá, říkala jste, že jste ho slyšela chrápat?"

"Pane Bounderby," odvětila paní Sparsitová, "nemohu říci, že jsem slyšela právě chrápání, a proto nemohu něco takového prohlašovat. Avšak za zimních večerů, když usnul u stolu, slyšela jsem ho, jak - tak bych to nejraději označila - jak se trochu dusí. Při takových příležitostech jsem slyšela, jak vydává zvuky připomínající hrčení, které někdy slyšíme v pendlovkách. Ne že bych se snad," řekla paní Sparsitová se vznešeným pocitem, že vypovídá přesně, "chtěla dotknout jeho mravního charakteru. Ba naopak, vždycky jsem považovala Bitzera za mladíka bezúhonných zásad, to chci stvrdit svým svědectvím."

"Tak tedy!" řekl podrážděný Bounderby, "zatímco chrápal nebo se dusil nebo hrčel jako pendlovky nebo něco jiného - zkrátka spal - nějací chlapi se nějak, zda byli předem ukryti v domě nebo ne, to se teprve ukáže, dostali do Tomova sejfu, vypáčili ho a zcizili obsah. Když byli vyrušeni, zmizeli, odešli hlavními dveřmi, které opět zamkli na dva západy (byly zamčeny na dva západy a klíč byl pod polštářem paní Sparsitové) paklíčem, který byl dnes okolo dvanácté nalezen na ulici poblíž banky. K žádnému poplachu nedošlo, dokud tenhle chlap Bitzer ráno nevstal a nezačal uklízet kanceláře. Když se podíval na Tomův sejf, zjistil, že dvířka jsou otevřená, zámek vypáčen a peníze pryč."

"Kde je vlastně Tom?" zeptal se pan Harthouse rozhlížeje se.

"Pomáhal policii," řekl Bounderby, "a zůstal v bance. Škoda, že se ti chlapi nepokusili okrást mne, když jsem byl v jeho věku. Byli by o všechno přišli, i kdyby byli do toho podniku vložili jen osmnáct pencí, to je jednou jisté."

"Je někdo v podezření?"

"V podezření? To bych řekl, že je někdo v podezření. Můj bože!" řekl Bounderby a pustil rámě paní Sparsitové, aby si otřel rozpálené čelo. "Není možné vyloupit Josiáše Bounderbyho, aniž je někdo v podezření. To bych se pěkně poděkoval!" Mohl by se pan Harthouse dotázat, kdo je v podezření?

"Tak vám to tedy povím," řekl Bounderby, zastavil se a otočil, aby na všechny viděl. "Nikde se o tom nesmí mluvit, aby ti dotyční darebáci (byla jich celá skupina) přestali být opatrní. Je to tedy důvěrné. Tak počkejte." Pan Bounderby si znovu otřel čelo. "Co byste řekl," vybuchl prudce, "kdyby do toho byl zapleten dělník?" "Snad ne," řekl Harthouse líně, "náš přítel Blackpol?" "Řekněte Pool místo Pot," pravil Bounderby, "a máte ho." Luisa slabě pronesla slova nevíry a překvapení. "Však já vím!" řekl Bounderby, který ihned zachytil ony zvuky. "Já vím: na to jsem zvyklý. To znám. Ti chlapi jsou nejlepší na světě. Mají dobrou vyřídilku. Chtějí jen, aby jim byla vysvětlena jejich práva. Ale já vám něco řeknu. Ukažte mi nespokojeného děláka a já vám v něm ukáži člověka, který je schopen všeho, ať je to cokoliv." Další známá koksovská pověra, která byla s velkou námahou rozšiřována - a které někteří lidé skutečně věřili. "Ale já ty chlapy znám," řekl Bounderby.

"Čtu v nich jako v knize. Paní Sparsitová, milostivá, obracím se na vás. Jak jsem toho člověka varoval, když poprvé vstoupil do domu s výslovným úmyslem dovědět se, jak by mohl zničit náboženství a porazit anglikánskou církev? Paní Sparsitová, pokud jde o vysoké styky, jste rovna šlechtě - řekl jsem nebo ne, přede mnou pravdu neskryvejte: vy nejste člověk, který by se mi líbil, s vámi to dobře neskončí?"

"Zajisté, pane Bounderby," odpověděla paní Sparsitová, "velmi důrazným způsobem jste ho v tomto smyslu varoval." "Když vás pohoršil, milostivá?" řekl Bounderby. "Když se dotkl vašich citů?"

"Ano, pane Bounderby," odpověděla paní Sparsitová a pokorně potřásla hlavou, "to skutečně učinil. Čímž nechci říci, že snad mé city nejsou v tomto ohledu jemnější - bláhovější, je-li snad toto slovo vhodnější - než by byly, kdybych byla vždycky zastávala své nynější postavení."

Pan Bounderby se s překypující pýchou zahleděl na pana Harthouse, jako by říkal: Vlastním tuto ženskou a domnívám se, že si zasluhuje vaši pozornosti. Pak pokračoval ve svém projevu.

"Snad si vzpomenete, Harthousi, co jsem mu řekl, když jste ho viděl. Mluvil jsem s ním zpřímá. Nikdy s nimi nejednám v rukavičkách. Lnám je. Velmi dobře, pane. O tři dny později zmizel. Odešel, nikdo neví kam, jako to udělala v mém dětství má matka - s tím rozdílem, že on je ještě horší než má matka, je-li to možné. Co dělal, než odešel? Co byste tomu řekl," pan Bounderby s kloboukem v ruce tloukl při každém odmlčení do jeho dýnka jako do tamburíny,

"že ho bylo vidět - noc co noc - jak pozoruje banku? - Že se kolem ní potlouká - za tmy? - Že paní Sparsitovou napadlo - že se tam nepotlouká s dobrými úmysly - že na něho upozornila Bitzera a že si ho oba povšimli - a že se dnes při výslechu zjistilo - že si ho povšimli i sousedé?" Když dospěl k tomuto vyvrcholení, dal si pan Bounderby po způsobu orientálních tanečníků tamburínu na hlavu.

"Rozhodně podezřelé," řekl Jakub Harthouse.

"To bych prosil," řekl Bounderby výbojně. "To bych prosil. Ale je jich v tom víc. Je tu ještě

nějaká stařena. O těch věcech je vždycky slyšet až po neštěstí, po krádeži koně se vždycky objeví nějaké závady ve vratech stáje, teď se tedy objevuje nějaká stařena. Stařena, která zřejmě čas od času přijíždí do města na pometlu. Ona pozorovala to místo celý den, než začal on, a ten večer, když jste ho viděl, odkradli se spolu a radili se - asi mu podala hlášení a on se jí upsal."

Taková osoba byla onoho večera ve světnici, pomyslila si Luisa, a skrývala se před námi.

"To však nejsou všichni, o nichž už víme," pravil Bounderby, pokyvuje mnohoznačně hlavou.

"Ale pro dnešek jsem už řekl dost. Budete tak laskav a pomlčíte o tom a necháte si to pro sebe. Možná že to chvíli potrvá, ale dostaneme je. Nemůže škodit, když jim ponecháme trochu volnosti, to je součástí plánu."

"Budou ovšem potrestáni velmi přísně, jak oznamují vyhlášky," odpověděl Jakub Harthouse,

"a to jim patří. Když se někdo dá na banky, musí nést následky. Kdyby nebyly žádné následky, dali bychom se na banky všichni." Jemně vzal Luise z ruky slunečník a roztáhl jej, kráčela v jeho stínu, ačkoliv slunce nesvítilo.

"Teď je nutné, Lu Bounderbyová," řekl její manžel, "postarat se o paní Sparsitovou. Tato záležitost zapůsobila na nervy paní Sparsitové, a proto tu jeden nebo dva dny zůstane. Ať má všechno pohodlí."

"Mnohokrát děkuji, pane Bounderby," poznamenala tato diskrétní dáma, "ale neračte se znepokojoval mým pohodlím. Pro mne je všechno dobré."

Brzy se ukázalo, že nemůže-li se paní Sparsitová zcela přizpůsobit této domácnosti, pak je to zaviněno její nekonečnou bezohledností vůči sobě a bezmeznou ohleduplností, hraničící až s nepříjemností, vůči jiným. Když byla zavedena do svého pokoje, vyzdvihovala tak důrazně jeho výhody, jako by chtěla naznačit, že by mnohem raději strávila noc na mandlu v prádelně.

"Powlerové a Scadger-ové ovšem byli zvyklí na nádheru, nesmím však zapomínat," poznamenávala s oblibou paní Sparsitová vznešeně, zvláště když bylo v doslechu služebnictvo, "že již nejsem, čím jsem bývala. Ostatně," říkávala, "kdybych mohla úplně

vymýt vzpomínku, že pan Sparsit byl Powler nebo že já jsem spřízněna s rodinou Scadgersů, nebo kdybych mohla odvolat tuto skutečnost a učinit ze sebe osobu prostého původu a obyčejných styků, učinila bych to ráda. Považovala bych to za stávajících okolností za správné." V tomto poustevnickém rozpoložení odmítala při večeři mnohé pokrmy a vína, pokud jí pan Bounderby výslovně neporučil, aby si je vzala, pak říkala: "Jste skutečně velmi laskav, pane Bounderby," a upouštěla od svého téměř slavnostně a veřejně oznámeného odhodlání, že "počká na obyčejné skopové". Rovněž tak se velmi omlouvala, když žádala o sůl, a protože považovala za svou roztomilou povinnost plně potvrdit svědectví pana Bounderbyho o svých nervech, opřela se čas od času v židli a tiše plakala, při těchto příležitostech bylo možné pozorovat (či spíše se muselo, neboť si to vynucovalo veřejnou pozornost) slzu rozměrů veliké křišťálové náušnice, která jí stékala po římském nose. Avšak od začátku až do konce bylo nejmocnější zbraní paní Sparsitové její odhodlání litovat pana Bounderbyho. Někdy, dívajíc se na něho, potřásala bezděčně hlavou, jako by říkala: Běda ti, ubohý Yoricku! Když takto projevila známky pohnutí, nutila se do zářivého veselí a s křečovitou bodrostí říkala: "Díky bohu, jste stále ještě v dobré náladě, pane Bounderby." Zdálo se, že vítá jako požehnání prozřetelnosti, že se pan Bounderby tak dobře drží. Jednu idiosynkrazii, za kterou se často omlouvala, přemáhala s velkými obtížemi. Měla podivný

sklon říkat paní Bounderbyové "slečno Gradgrindová" a podléhala mu třikrát až čtyřikrát za večer. Opakování této chyby uvrhovalo paní Sparsitovou do cudného zmatku, prohlašovala však, že se jí zdá přirozené říkat slečno Gradgrindová, zatímco jí připadalo téměř nemožné přesvědčit se, že mladá dáma, kterou má to štěstí znát od dětství, je skutečně a doopravdy paní

Bounderbyovou. Další zvláštností tohoto pozoruhodného případu bylo, že čím víc o tom přemýšlela, tím nemožnější jí to připadalo: "Jsou tu takové rozdíly," poznamenávala. Po večeři vedl pan Bounderby v salóně přelíčení s lupiči, vyslyšal svědky, dělal si poznámky o důkazech, shledal podezřelé osoby vinnými a odsoudil je k nejvyššímu trestu stanovenému zákonem. Když

skončil, poslal Bitzera do města s příkazem doporučit Tomovi, aby se vrátil poštovním vlakem.

Když byly přineseny svíce, zašeptala paní Sparsitová: "Nebud'te skleslý, pane Bounderby. Dopřejte mi, abych vás viděla veselého jako dříve." Pan Bounderby, kterého tyto útechy začaly po jeho zatvrzelém, nemotorném způsobu rozcitlivovat, zavzdychal jako nějaká velká mořská obluda. "Nemohu se na vás dívat, pane Bounderby," řekla paní Sparsitová.

"Zahrajte si dámu, jako jste to dělával, dokud jsem měla čest žít pod vaší střechou."

"Od té doby jsem dámu už nehrál," řekl pan Bounderby.

"Ne, pane Bounderby," odpověděla paní Sparsitová konejšivě, "vím, že ne. Pamatuji se, že slečna Gradgrindová se o tuto hru nezajímá. Ale já si ráda zahraji, souhlasíte-li." Hráli poblíž okna vedoucího do zahrady. Byla překrásná noc: ne měsíčná, ale vlahá a vonná. Luisa a pan Harthouse ze procházeli v zahradě, v jejímž tichu bylo slyšet jejich hlasy, nikoliv však, co říkali. Paní Sparsitová se pokoušela ze svého místa u hracího stolku proniknout očima stíny v zahradě. "Co se děje, milostivá?" zeptal se pan Bounderby, "vidíte snad nějaký

oheň?"

"Ach kdež, pane Bounderby," odpověděla paní Sparsitová, "myslila jsem na rosu."

"Co máte společného s rosou, milostivá?" řekl pan Bounderby.

"Nejedná se o mne," vysvětlovala paní Sparsitová, "obávám se, že se slečna Gradgrindová nachladí."

"Není nikdy nachlazená," prohlásil pan Bounderby.

"Skutečně, pane Bounderby?" řekla paní Sparsitová. A zřejmě jí zaskočilo. Když se blížil čas ke spaní, vzal si pan Bounderby sklenici vody. "Cože, pane Bounderby!" zvolala paní Sparsitová. "Už nepijete své obvyklé šery s citrónovou kůrou a muškátem?"

"Vlastně jsem si to už odvykl, milostivá," řekl pan Bounderby.

"Ale to je škoda, pane Bounderby," odpověděla paní Sparsitová, "ztrácíte své staré dobré zvyky. Nic si z toho nedělejte, pane Bounderby! Jestli slečna Gradgrindová dovolí, jsem ochotna připravit vám vaše šery, jak jsem to dělávala tak často."

Protože slečna Gradgrindová ochotně svolila, aby paní Sparsitová činila, co je jí libo, připravila tato ohleduplná dáma nápoj a podala jej panu Bounderbymu. "Udělá vám dobře. Zahřeje vám srdce. Takové věci potřebujete a měl byste je mít." A když pan Bounderby řekl:

"Na vaše zdraví, milostivá!," odpověděla velmi vřele: "Děkuji vám. I na vaše, a na vaše štěstí." Konečně mu velmi pohnutě popřála dobré noci a pan Bounderby šel spát v rozcitlivělém přesvědčení, že je mu upíráno něco příjemného, ale zaboha nedovedl říci co. Dlouho poté, kdy se Luisa odstrojila a ulehla, čekala pozorně na bratrův návrat. Věděla, že tu nemůže být dřív než hodinu po půlnoci, avšak ve venkovském tichu, které nikterak neuklidňovalo její usouzené myšlenky, vlekl se čas pomalu. Konečně, když se už dlouho zdálo, že tma a ticho se vzájemně prostupují, uslyšela domovní zvonek. Měla pocit, že by chtěla, aby zvonil až do bílého dne, přestal však a poslední záchvěvy jeho zvuku se stále tišeji a vzdáleněji nesly vzduchem, až opět nastalo mrtvé ticho.

Počkala ještě, jak se domnívala, asi čtvrt hodiny. Pak vstala, oblékla si župan a vyšla z pokoje do tmy a po schodech do bratrova pokoje. Protože byly dveře zavřeny, tiše je otevřela, a oslovujíc ho, přiblížila se k posteli neslyšným krokem. Poklekla, objala ho kolem krku a přitáhla si jeho obličej. Věděla, že pouze předstírá spánek, ale neříkala nic. Za chvíli se zvedl, jako by se právě probudil, a zeptal se, kdo tam je a co se stalo.

"Tome, nechceš mi něco říci? Jestli jsi mě kdy v životě měl rád a skryl jsi něco před všemi ostatními, pověz mi to."

"Nevím, co máš na mysli, Lu. Něco se ti zdálo."

"Drahý bratře!" Položila hlavu na polštář a její vlasy ho zaplavily, jako by ho chtěla skrýt

přede všemi mimo sebe. "Nemáš mi co říci? Nemohl bys mi něco říci, kdybys chtěl? Nic, co bys mi řekl, by mě nemohlo změnit. Tome, prosím tě, řekni mi pravdu!"

"Nevím, co máš na mysli, Lu!"

"Tak jako nyní ležíš, můj milý, uprostřed zádumčivé noci, tak budeš ležet jedné noci, kdy i já, budu-li ještě naživu, tě opustím. Tak jako jsem nyní u tebe, bosá, neoblečená, nerozeznatelná

ve tmě, tak budu muset ležet v noci svého rozkladu, dokud se neobráťím v prach. Ve jménu té

doby, Tome, mi nyní řekni pravdu!"

"Co vlastně chceš vědět?"

Přivinula ho ve své veliké lásce k prsům jako dítě. "Buď ujištěn, že ti nebudu nic vyčítat. Buď

ujištěn, že budu mít s tebou slitování a že tě neopustím. Buď ujištěn, že tě zachráním stůj co stůj. Tome, skutečně mi nemáš co říci? Zašeptej mi to docela tiše. Řekni jen ,anoc a porozumím ti!" Nahnula ucho k jeho rtům, avšak on zatvrzele mlčel. "Ani slovo, Tome?"

"Jak mohu říci ,ano' nebo jako mohu říci ,nekdyž nevím, co máš na mysli? Lu, jsi statečné, hodné děvče, které si, jak začínám tušit, zaslouží lepšího bratra, než jsem já. Ale nemám, co bych řekl. Jdi spát, jdi spát."

"Jsi unaven," zašeptala za chvíli téměř svým obvyklým způsobem.

"Ano, jsem docela vyčerpán."

"Měl jsi dnes takový shon a zmatek. Bylo zjištěno něco nového?"

"Jen to, co jsi slyšela od - něho." "Tome, řekl jsi někomu, že jsme ty lidi navštívili a že jsme viděli ty tři pohromadě?"

"Ne. Což jsi mě sama zvláště nepožádala, když jsi chtěla, abych šel s tebou, že mám o tom pomlčet?" "Ano, avšak tehdy jsem nevěděla, co se stane." "Já také ne. Jak bych mohl?" Jeho odpověď přišla velmi rychle. "Měla bych se snad, po tom, co se stalo," řekla sestra, stojíc u postele - zatím se od něho postupně odtáhla a vstala - "zmínit o té návštěvě? Měla bych to říci? Musím to říci?"

"Nebesa, Lu," odvětil bratr, "nemíváš ve zvyku žádat mě o radu. Řekni, co chceš. Jestli si to ponecháš pro sebe, ponechám si to i já pro sebe. Když to prozradíš, prozradíš." Byla přílišná tma, aby jeden druhému viděli do obličeje, oba však byli velmi pozorní a uvažovali, než promluvili. "Domníváš se, Tome, že ten člověk, jemuž jsem dala peníze, je skutečně zapleten do tohoto zločinu?" "Nevím. Nechápu, proč by nemohl být." "Vypadal tak poctivě."

"Jiný může vypadat nepoctivě a přitom to může být slušný člověk." Nastala pomlka, protože zaváhal a odmlčel se.

"Zkrátka a dobře," pokračoval Tom, jako by se byl rozhodl, "když už o tom mluvíme, byl jsem snad už tehdy proti němu zaujat natolik, že jsem si ho vzal za dveře, abych mu v klidu řekl, že podle mého může být spokojen s nečekanou pomocí mé sestry a že doufám, že jí

dobře použije. Pamatuješ se přece, že jsem ho vzal za dveře. Neříkám proti němu nic, pokud vím, může to být velmi slušný člověk, doufám, že je."

"Urazil se, když jsi mu to řekl?"

"Ne, přijal to docela dobře, byl velmi slušný. Kde jsi, Lu?" Posadil se v posteli a políbil ji.

"Dobrou noc, má drahá, dobrou noc!"

"Nic víc mi nechceš říci?"

"Ne. Co bych měl říci? Nechceš přece, abych lhal?"

"Dnes méně než kterékoli jiné noci tvého života, Tome, doufám, že jich bude ještě mnoho a šťastnějších."

"Děkuji ti, má drahá Lu. Jsem tak unaven, že je zázrak, neřeknu-li cokoliv, jen abych mohl spát. Jdi spát, jdi spát."

Znovu ji políbil, pak se obrátil, přetáhl si pokrývku přes hlavu a ležel tak tiše, jako by už nastala ta doba, při níž ho zapřísahala. Zastavila se u dveří, a když je otevřela, ohlédlá se zpět a zeptala se, zda ji nevolal. Ležel však bez hnutí, a ona tiše zavřela dveře a vrátila se do svého pokoje.

Bídny chlapec se opatrně rozhlédl, a když zjistil, že odešla, vyplížil se z postele, zamkl dveře a vrhl se do polštářů - rval si vlasy, vztekle plakal, proti své vůli ji miloval, nenávistně a zatvrzele sebou pohrdal a stejně nenávistně a bezúčelně pohrdal vším dobrým na světě.

KAPITOLA DEVÁTÁ

Slyší o tom naposled

Paní Sparsitová, která odpočívala v zákoutí páně Bounderbyho, léčíc si nervy, vyhlížela ve dne v noci zpod svého koriolánského obočí tak upřeně, že nebyt jejího mírného chování, byly by mohly její oči jako dva majáky na skalnatém pobřeží varovat všechny rozumné

mořeplavce před ostrým úskalím jejího římského nosu a okolní tmavou a skalnatou krajinou. A ačkoliv se dalo těžko věřit, že její ukládání se k spánku je více než pouhá formalita, neboť

její klasické oči byly tak přísné a dokonale bdělé, a ač se zdálo nemožným, že by se její strnulý nos mohl poddat jakémukoliv uvolňujícímu vlivu, přece způsob, jak seděla, upravujíc si nepohodlné, neřku-li pichlavé nátepníčky (byly z chladivého materiálu jako skříňky na maso), nebo se odšourávala do neznámých končin s nohou v bavlněném třmenu, byl tak dokonale klidný, že většina pozorovatelů by byla nucena považovat ji za holubici, kterou jakási hříčka přírody vtělila do pozemské schránky jednoho z ptáků se zahnutými zobáky. Dovedla se skvěle plížit domem. Bylo nevyzpytatelnou záhadou, jak se dostávala z poschodí

do poschodí. Nelze podezírat dámu tak spořádanou a s tak vznešenými styky, že skákala přes zábradlí nebo že po něm klouzala, avšak její nesmírná schopnost měnit místo vnukala tuto divokou myšlenku. Dále bylo na paní Sparsitové pozoruhodné, že nebyla nikdy uspěchaná. Letěla s obrovskou rychlostí od půdy až do haly, avšak při svém příchodu dokonale ovládala dech i svou důstojnost. Nikdy ji také lidské oko nespátřilo pohybovat se rychle. Byla velmi milá k panu Harthousovi a brzy po svém příjezdu s ním měla příjemný rozhovor. Jednoho jitra před snídaní se mu v zahradě vznešeně uklonila.

"Připadá mi to jako včera, pane Harthousi," podotkla paní Sparsitová, "co jsem měla čest přijmout vás v bance, když jste se laskavě dotazoval na adresu pana Bounderbyho."

"Je to chvíle, na kterou jistě nikdy nezapomenu," pravil pan Harthouse a pokynul paní Sparsitové co nejlhostejněji.

"Žijeme v podivuhodném světě," řekla paní Sparsitová.

"Měl jsem tu čest, shodou náhod, na něž jsem hrdý, učinit poznámku podobného smyslu, avšak ne tak epigramatickou."

"Řekla bych, že je podivuhodný, pane Harthousi," pokračovala paní Sparsitová, když přijala poklonu sklopením tmavého obočí, jehož výraz nebyl zdaleka tak mírný jako sladké tóny jejího hlasu, "pokud jde o příležitostné navázání důvěrných styků s lidmi, o nichž jsme dříve vůbec nevěděli. Vzpomínám si, pane Harthousi, že při oné příležitosti jste dokonce řekl, že se obáváte slečny Gradgrindové."

"Vaše paměť mi prokazuje větší čest, než si má bezvýznamnost zaslouží. Použil jsem vašich laskavých náznaků, abych opravil svou plachost, a je zbytečné dodávat, že byly velmi přesné. Nadání paní Sparsitové pro - vlastně pro vše, co vyžaduje přesnosti - spojeno s moudrostí - a původem - je příliš rozvinuto, aby připouštělo nějaké pochybnosti." Při této pokloně téměř

usnul, tak dlouho trvalo, než ji vyslovil, a pronášeje ji, byl v duchu velmi daleko.
"Shledal jste slečnu Gradgrindovou - je to velmi bláhové, ale skutečně jí nemohu říkat
paní

Bounderbyová - tak mladistvou, jak jsem ji popsala?" otázala se paní Sparsitová sladce.
"Nakreslila jste její portrét dokonale," odpověděl pan Harthouse. "Podala jste její
dokonalou podobu."

"Velmi vábnou, pane Harthousi," řekla paní Sparsitová a otočila nátepníčky.

"Nesmírně."

"Dříve se usuzovalo," řekla paní Sparsitová, "že slečně Gradgrindové chybí trochu
živosti, ale musím se přiznat, že se v tomto ohledu velmi nápadně zlepšila. Ale, a zde máme pana
Bounderbyho!" zvolala paní Sparsitová a několikrát zakývala hlavou, jako by nemluvila a
nepřemýšlela o nikom jiném. "Jak se dnes ráno vynacházíte, pane Bounderby? Jen ať vás vidíme
veselého!"

Nuže, toto neustálé zmirňování jeho ubohosti a ulehčování jeho břemeni konečně
způsobilo, že pan Bounderby začal být vlídnější než obvykle k paní Sparsitové a hrubší než
obvykle k ostatním lidem, svou ženou počínaje. A tak, když paní Sparsitová řekla s nucenou
lehkostí v srdci: "Jistě chcete snídat, však slečna Gradgrindová bezpochyby brzy přijde a zaujme
své

místo u stolu," odpověděl pan Bounderby: "Kdybych čekal, až se mě ujme má žena,
milostivá, věřte, že bych asi musel čekat do soudného dne, a proto požádám vás, abyste se ujala
čajové konvice." Paní Sparsitová se podřídila a zaujala své bývalé místo u stolu. To onu
výbornou ženu opět rozcitlivilo. Byla tak dokonale pokorná, že když se objevila Luisa, vstala,
prohlašujíc, že by nikdy nemohla za stávajících okolností sedět na tomto místě, ačkoliv často
měla čest připravovat panu Bounderbymu snídani, dříve než paní Gradgrindová
--prosí o prominutí, chtěla říci slečna Bounderbyová - věří, že jí bude prominuto, ale stále
se jí

to ještě nesrovnalo v hlavě, ačkoliv doufá, že si to časem osvojí - zaujala své nynější
postavení. Bylo to jedině proto, že slečna Gradgrindová se náhodou trochu opozdila, a
protože čas pana Bounderbyho je tak drahocenný a ona ví z dřívějšíka, jak je důležité, aby měl
snídani včas, dovolila si souhlasit s jeho prosbou: neboť již dávno je jí jeho vůle rozkazem.

"Dost! Nechte toho, milostivá," řekl pan Bounderby, "nechte toho! Domnívám se, že paní
Bounderbyová je velmi ráda, když ji zbavujete námahy."

"To neříkejte, prosím," odvětila paní Sparsitová téměř přísně, "protože je to velmi
nelaskavé

vůči paní Bounderbyové. A být nelaskavým se k vám nehodí."

"Buďte bez obav, milostivá. - Ty to přece přijmeš velmi klidně, Lu, že?" řekl pan
Bounderby pánovitě své ženě.

"Ovšem. Na tom nesejde. Proč by to pro mne mělo být důležité?"

"Proč by to vůbec pro někoho mělo být důležité, paní Sparsitová, milostivá?" zeptal se
pan Bounderby a nafoukl se v pocitu krivdy. "Přikládáte těmto věcem příliš důležitosti, milostivá.
Můj bože, tady změníte některé své názory. Jste staromódní, milostivá. Jste pozadu za dětmi
Toma Gradgrinda."

"Co se ti stalo," zeptala se Luisa s chladným překvapením. "Co tě urazilo?"

"Urazilo!" opakoval Bounderby. "Myslíš, že kdyby mě něco urazilo, že bych to neřekl a
nepožadoval omluvu? Myslím, že jsem přímý člověk. Nechodím na věci oklikou."

"Domnívám se, že nikdo nikdy neměl příležitost pokládat tě za ostýchavého a
jemnocitného," odpověděla Luisa rozvázně. "Nikdy jsem ti nic takového nevyčítala ani jako dítě,

ani jako žena. Nechápu, co chceš."

"Co chci?" odvětil pan Bounderby. "Nic. Jinak bych to přece, jak ty, Lu Bounderbyová, dobře víš, já, Josiáš Bounderby z Koksova, dostal."

Když uhodil do stolu, až šálky poskočily, podívala se na něho s hrдостí, která, jak si pomyslíl pan Harthouse, byla novinkou. "Jsi dnes ráno nepochopitelný," řekla. "Nepokoušej se už, prosím, o vysvětlení. Smysl toho všeho mě nezajímá. Co na tom záleží?"

Více nebylo na toto téma řečeno a za chvíli pan Harthouse začal vtipkovat o lhostejných věcech. Avšak od toho dne sblížilo působení paní Sparsitové na pana Bounderbyho ještě více Luisu a Jakuba Harthouse, přispělo k tomu, že se nebezpečně odcizila manželovi, a posílilo důvěrnost k jinému, k níž se dostávala po krůčcích tak maličkých, že jít jimi nazpět by snad ani nebyla dokázala. Zda se o to pokoušela či ne, zůstávalo skryto v jejím uzavřeném srdci. Paní Sparsitová byla při této příležitosti tak dojata, že když po snídani podávala panu Bounderbymu v hale klobouk, vtiskla mu na ruku cudný polibek šeptajíc: "Můj dobrodinče!" a vzdálila se přemožena žalem. Pokud je nám známo, je však nepopíratelnou skutečností, že pět minut poté, kdy v onom klobouku opustil dům, tato potomkyně Scadgersů, sňatkem spřízněná s Powlerovými, vyhrožovala svým pravým nátepníčkem jeho portrétu, zatvářila se pohrdavě na toto umělecké dílo a řekla: "Patří ti to, ty moulo, těší mě to!" Pan Bounderby nebyl ještě dlouho pryč, když se objevil Bitzer. Bitzer přijel vlakem, svištícím a drkotajícím po dlouhé řadě klenutých mostů, které si vykračovaly divokou krajinou bývalých i nových uhelných šachet, přinášeje vzRaz z Kamenného zámku. Bylo to stručné

sdělení Luise, že paní Gradgrindová je těžce nemocná. Nikdy, pokud se její dcera pamatovala, jí nebylo docela dobře, v posledních dnech však se jí přitížilo, v noci se jí udělalo ještě hůře a byla tak blízka smrti, jak to jen bylo možné při její omezené schopnosti být v jakémkoliv stavu, který vyžadoval byt' jen stínu vůle dostat se z něho.

Doprovázena nejsvětlejším ze všech sluhů, hodícím se za bezbarvého strážce u brány smrti, až

na ni paní Gradgrindová zaklepe, odrachotila Luisa přes bývalé i nové uhelné šachty do Koksova a byla vmetena do jeho zakouřené tlamy. Propustila poslíčka a odjela do svého bývalého domova.

Od sňatku tam byla jen málokdy. Otec většinou přesýpal svou parlamentní hromadu popela v Londýně (aniž ve smetí objevil mnoho cenného) a byl plně zaměstnán na národním smetišti. Matka, odpočívající na pohovce, považovala návštěvy spíše za vyrušování, pro své mladší

sourozence se Luisa nepokládala za vhodnou společnost a vůči Cecilce se nikdy neobměkčila od oné noci, kdy se komediantské dítě odvážilo pozvednout zrak k budoucí ženě pana Bounderbyho. Nic ji nelákalo zpátky, a proto tam zřídka chodila.

Když se nyní blížila k svému bývalému domovu, dobré vlivy bývalého domova na ni nepůsobily. Co měla Luisa společného se sny dětství - s jeho vzdušnými bajkami, s jeho půvabnými, krásnými, lidskými, neskutečnými příkrasami neznámého světa, jimž se tak dobře věřilo a na něž se tak pěkně vzpomíná v dospělém věku, kdy i nejmenší z těchto snů roste v srdci ve velikou shovívavost, která je otvírá malým dětem, aby svýma čistýma rukama udržovaly uprostřed kamenitých cest světa zahradu, v níž by se měly častěji slunit všechny Adamovy děti, prosté, důvěřivé a nikoliv nabažené všeho? Co měla společného se vzpomínkami miliónů nevinných bytůstek na putování po okouzlených cestách nadějí a představ k jejich nepatrným vědomostem, se vzpomínkami na to, jak pokládaly rozum, když

jej po prvé objevily jemným světlem představivosti, za dobrotivého boha, podřízeného stejně

velikým bohům, jako je sám: nikoliv za přísnou modlu, krutou a chladnou, poutající ruce i nohy svých obětí, z jejíhož velikého němého těla zíraly nevidoucí oči a kterou nepohnulo nic než tolik a tolik tun cílevědomého úsilí? Její vzpomínky na domov a dětství byly vzpomínkami na vysychání každého praménku a zřídla, jaké jí kdy vytryskly ze srdce. Živou vodu neznala. Ta zavlažovala onu zemi, kde se sklízely hrozny z trnovníku a fíky z kopřiv. Šla do domu a do matčina pokoje s jakýmsi těžkým a zatvrzelým smutkem. Od chvíle, kdy Lu opustila domov, žila tam Cecilka jako člen rodiny. Cecilka dlela u matčina lože, v pokoji byla i Luisina desetiletá nebo dvanáctiletá sestra Jana.

Jen s velkými obtížemi bylo paní Gradgrindové sděleno, že se dostavilo její nejstarší dítě. Ze zvyku odpočívala podeprěna polštáři na pohovce: zaujímal tak dalece svou obvyklou polohu, pokud to její bezmocnost dovolovala. Rozhodně odmítla zůstat v posteli, s odůvodněním, že kdyby tak učinila, stále by o tom musela slyšet.

Její slaboučký hlas, vycházející z uzlíčku šál, zněl tak vzdáleně a hlas, který na ni mluvil, k ní

docházel tak pomalu, že se mohlo zdát, jako by ležela na dně studny. To proto, že ubohá žena byla blíž pravdě než kdykoliv jindy.

Když jí bylo řečeno, že se dostavila paní Bounderbyová, odpověděla nesmyslně, že mu tak od doby, kdy se oženil s Luisou, nikdy neřikala, a ježto se nemohla odhodlat pro jeho nehezké křestní jméno, říkala mu, že nemůže nyní učinit výjimku, protože dosud nenašla trvalou náhradu. Luisa u ní seděla již několik minut a několikrát ji oslovila, než si matka jasně uvědomila, kdo u ní je. Přišla na to pak zřejmě velmi náhle.

"Tak, má drahá," řekla paní Gradgrindová, "doufám, že se ti dobře daří. To všechno způsobil tvůj otec. Velmi mu na tom záleželo. Měl by vědět, co je správné." "Chci vědět, jak se vede tobě, matko, ne mně." "Chceš slyšet, jak se vede mně, má drahá? To je něco nového, že také někdo chce slyšet o mně. Nevede se mi nijak dobře, Luiso. Jsem velmi slabá a mám závratě."

"Bolí tě něco, maminko?"

"Myslím, že někde tady v pokoji jsou bolesti," řekla paní Gradgrindová, "ale nemohu přesně

říci, zda je mám já." Po těchto podivných slovech se na nějakou dobu odmlčela. Luisa, držící

ji za ruku, necítila tep, když ji však líbala, pozorovala tenounkou, chvějící se nit života.

"Vídáš svou sestru jen málokdy," řekla paní Gradgrindová. "Začíná se ti podobat. Chtěla bych, aby ses na ni podívala. Cecilko, přiveď ji."

Jana byla přivedena a zůstala stát, držíc se sestry za ruku. Luisa předtím viděla, jak objímá

Cecilku kolem krku, a cítila rozdíl v jejím chování. "Vidíš tu podobu, Luiso?"

"Ano, matko. Myslím, že mi je podobná. Ale -" "Co? Ano, já to vždycky říkám," zvolala paní

Gradgrindová s překvapivou hbitostí. "To mi něco připomíná. Chci - chci s tebou mluvit, má

drahá. Cecilko, miláčku, nech nás chvíli o samotě."

Luisa pustila sestřinu ruku, pomyslí si, že má lepší a jasnější obličej, než jaký kdy měla ona sama: spatřila v něm, nikoliv bez rostoucí nevole, nehledíc na místo a okamžik, něco z jemnosti druhého obličeje v pokoji, onoho sladkého obličeje s důvěřivými očima, který soucit a bdění, ale hlavně krásné tmavé vlasy činily velmi bledým.

Když Luisa s matkou osaměla, zpozorovala na její tváři klid tak děsivý jako u člověka

odplouvajícího po velikém moři, který zanechal všeho odporu a je spokojen, že ho proud unáší. Znovu si přiložila k ústům průsvitnou matčinu ruku a oslovila ji.

"Chtěla jsi se mnou mluvit, matko."

"Co? Ano, ovšem má drahá. Víš, otec je téměř stále pryč, a proto mu o tom musím napsat."

"O čem, matko? Netrap se. O čem?"

"Jistě víš, má drahá, že kdykoliv jsem něco řekla, ať se to týkalo jakékoliv věci, pořád jsem o tom musela slyšet, a proto jsem už dávno přestala vůbec něco říkat."

"Poslouchám, matko." Avšak pouze když se sklonila až k ní a zároveň pozorně sledovala pohyb rtů, podařilo se jí spojit slabé a nesouvislé zvuky v plynulý řetěz.

"Hodně ses učila, Luiso, a tvůj bratr též. Od rána do večera všelijaké -ologie. Jestli existuje nějaká -ologie, ať je jakákoliv, která se v tomto domě neomílala donekonečna, pak už jen doufám, že se její jméno nikdy nedovím."

"Poslouchám, matko, máš-li sílu pokračovat." To bylo proneseno, aby neochabla.

"Je však něco - to není žádná -ologie - co otec vynechal nebo na co zapomněl, Luiso. Nevím, co to je. Často jsem o tom uvažovala, když u mne seděla Cecilka. Na jméno si už nevzpomenu. Ale otec snad ano. Zneklidňuje mě to. Chci mu o tom napsat, abych se proboha dověděla, co to je. Dej mi pero, dej mi pero."

I neklid zmizel, zůstáváje pouze v ubohé hlavě, která se stěží obracela ze strany na stranu. Zdálo se jí, že jejímu přání bylo vyhověno a že má v ruce pero, které by však nebyla mohla udržet. Je málo důležité, jaké podivuhodné nesmysly se jala psát na pokrývku! Uprostřed nich se ruka zastavila, světlo, které chabě a nejasně ozařovalo její průsvitnou podobu, zhaslo, dokonce i paní Gradgrindová, vynořivši se ze stínů, jimiž člověk kráčí a nadarmo zajisté

kvaltuje se, přijala na sebe strašlivou vážnost mudrců a patriarchů.

KAPITOLA DESÁTÁ

Schodiště paní Sparsitové

Protože se nervy paní Sparsitové uklidňovaly jen pomalu, strávila tato dobrá žena několik týdnů v zákoutí pana Bounderbyho, kde přes své poustevnické sklony a rostoucí vědomí

svého změněného postavení se hrdinně smířila se skutečností, že bydlí, abych tak řekl, v peřinkách a živí se mlékem a strdím. Po celou dobu odpočinku od bdění nad bankou byla paní

Sparsitová vzorem důslednosti: do očí litovala pana Bounderbyho, jak jen málokdy je někdo litován, a jeho portrétu říkala do očí moulo s nesmírnou trpkostí a pohrdáním. Pan Bounderby, když byl vpravit do svého výbušného rozpoložení myšlenku, že paní

Sparsitová musí být nesmírně vynikající ženou, dovedla-li si povšimnout, že je mu při všech zásluhách nésti jakýsi všeobecný kříž (nerozhodl se totiž ještě, co to je), a dále, že by Luisa jistě měla námitky proti častým návštěvám této ženy, kdyby jen jeho velikost vůbec připouštěla nějakou námitku proti jeho přáním, došel k rozhodnutí, že nepustí paní

Sparsitovou hned tak z očí. Když tedy byly její nervy tak dalece uzdraveny, že mohla opět o samotě pojídat biskupský chlebiček, řekl jí u večere den před jejím odjezdem: "Víte co, milostivá? Přijedete sem každou sobotu, dokud je pěkné počasí, a zůstanete tu až do pondělka." Na což paní Sparsitová odvětila, ač nebyla mohamedánského vyznání, že "slyšet znamená poslouchat".

Paní Sparsitová nebyla nijak básnický založena, vzala si však do hlavy jakousi alegorickou představu. Stálé sledování Luisy a pozorování jejího neproniknutelného výrazu a zvyšující a zostrující se zvědavost zřejmě povzbuzovaly inspiraci paní Sparsitové. V mysli vybudovala mohutné schodiště, na jehož konci byla hluboká jáma hanby a zkázy, den ze dne, od hodiny k hodině sledovala, jak Luisa po těchto schodech sestupuje.

Stalo se životním zaměstnáním paní Sparsitové dívat se na schodiště a pozorovat sestupující

Luisu. Někdy šla pomalu, někdy rychle, někdy vzala několik schodů najednou, někdy se zastavila, ale neohlédla se nikdy. Kdyby se byla ohlédla alespoň jednou, byla by snad paní Sparsitová zemřela žalem.

Luisa neustále sestupovala až do dne, kdy pan Bounderby vydal výše zmíněné týdenní pozvání. Paní Sparsitová byla v dobré náladě se sklonem rozprávět.

"Dovolte, pane Bounderby," řekla, "mohu se osmělit zeptat se na věc, o níž zachováváte mlčení - což je ode mne skutečně troufalé, protože dobře vím, že vše, co činíte, je odůvodněné - máte nějaké zprávy o vloupání?"

"To tedy, milostivá, nemám, ještě ne. Prozatím jsem je ostatně ani neočekával. Řím, milostivá, nebyl vystavěn za den."

"Jak pravdivé," řekla paní Sparsitová potřásajíc hlavou.

"Ani za týden, milostivá."

"Ne, skutečně ne," odvětila paní Sparsitová s jemnou zasmušilostí.

"Právě tak, milostivá," řekl Bounderby, "mohu čekat i já. Když Romulus a Remus mohli čekat, může čekat i Josiáš Bounderby. I když se v mládí měli lépe než já. Měli vlčici za kojnu, já měl pouze vlčici babičku, nedávala mi mléko, milostivá, jen rány. V tom byla jako opravdový Alderney."

"Ach!" povzdechla paní Sparsitová a otřásla se.

"Ne, milostivá," pokračoval Bounderby, "nic nového jsem neslyšel. Máme to však v ruce a mladý Tom, který se teď pilně věnuje práci - to je u něho novinka, neprodělal takovou školu jako já - pomáhá. Můj příkaz zní mlčet o tom, aby se zdálo, že se nic neděje. Potají si dělejte, co chcete, ale neprozrazujte, co máte za lubem, jinak se jich padesát spojí a odstraní toho chlapa, který utekl, jednou provždy. Mlčte, zloději pomalu nabudou jistoty, a pak je dostaneme."

"Velice moudré, pane Bounderby," řekla paní Sparsitová. "Velmi zajímavé. Ta stařena, o níž

jste se zmínil -"

"Ta stařena, o níž jsem se zmínil, milostivá," řekl Bounderby a přerušil ji, jako by to nestálo za zmínku, "nebyla dopadena, ale může se vsadit, skýtá-li to její zlotřilé duši útěchu, že dopadena bude. A ptáte-li se mě na můj názor, milostivá, domnívám se, že čím méně se zatím o ní bude mluvit, tím lépe."

Téhož večera se paní Sparsitová, odpočívající během balení u okna své ložnice, dívala na veliké schodiště a viděla, že Luisa stále sestupuje.

Seděla vedle pana Harthouse v zahradní besídce a velmi tiše hovořila, zatímco on se k ní nakláněl, takže když si šeptali, téměř se dotýkal obličejem jejích vlasů. "Ne-li docela!" řekla paní Sparsitová, namáhajíc své jestřábí oči. Paní Sparsitová byla příliš daleko, takže neslyšela ani slovo z jejich rozhovoru, a že tiše rozprávějí, poznala jen z jejich postoje, říkali si toto:

"Vzpomínáte si na toho muže, pane Harthousi?"

"Výborně!"

"Na jeho tvář, způsoby, co řekl?"

"Výborně. Připadal mi strašlivě nudný. Nesmírně zdoluhavý a rozvláčný. Rozkládal tu, jako by byl kdovíjak ponížený a ctnostný, ujišťuji vás však, že jsem si tehdy pomyslel: Trochu to přeháníš, můj milý!"

"Působí mi obtíže myslet si o něm něco špatného."

"Má drahá Luiso - jak říká Tom." (Což nikdy neříkal.) "Víte o něm něco dobrého?"

"Ovšemže ne."

"Nebo o nějaké podobné osobě?"

"Jak bych mohla," odvětila více svým starým způsobem^ než na jaký byl v poslední době zvyklý, "když o nich nic nevím, ani o mužích, ani o ženách?"

"Má drahá Luiso, přijměte tedy pokorné vyličení od svého oddaného přítele, který zná několik druhů těchto skvělých spolubytostí - ochotně připouštím, že jsou skvělí, když nepřihlížíme k takovým nepatrným slabůstkám, jako že seberou, nač přijdou. Ten člověk mluvil. Nuže, každý člověk mluví. Předstíral mravnost. Nuže, nejruznější podvodníci předstírají mravnost. Od parlamentu po káznici všichni, mimo nás, předstírají mravnost, právě proto jsme tak osvěžující. Případ jste viděla a slyšela. Zde byl příslušník třídy otrhanců, držení velmi zkrátka naším váženým přítelem panem Bouderbym - který, jak víme, není obdařen onou jemností, jež by změkčovala tak pevnou ruku. Tento člen otrhané třídy byl uražen, rozhněván, opustil dům s nadávkami, potkal někoho, kdo mu nabídl, aby se zúčastnil té věci v bance, on se zúčastnil, vstříhl si něco do kapsy, v níž dřív nic nebylo, a nesmírně se mu ulevilo. Byl by to skutečně neobyčejný a ne obyčejný člověk, kdyby se nebyl chopil takové příležitosti. Možná že si to sám vymyslel, byl-li dost chytrý."

"Pociťuji to téměř jako svou chybu," odvětila Luisa po chvilkovém zamyšlení, "že s vámi tak ochotně souhlasím a že mě tak potěšuje, co mi říkáte."

"Říkám jen, co je rozumné, nic horšího. Mluvil jsem o tom několikrát se svým přítelem Tomem - udržuji ovšem nadále důvěrný styk s Tomem - on se mnou plně souhlasí a já s ním. Chcete se projít?"

Odešli po cestách, ztrácejících se v soumraku - opírala se o jeho rámě a sotva si pomyslela, že sestupuje stále níž a níž po schodišti paní Sparsitové.

To schodiště viděla paní Sparsitová ve dne v noci. Až Luisa dospěje na konec a zmizí v propasti, pak ať se třebas na ni zřítí, avšak až do té doby muselo zůstat před očima paní Sparsitové jako stavba. Vždycky na něm byla Luisa. A neustále spěla níž a níž!

Paní Sparsitová viděla Jakuba Harthouse přicházet a odcházet, tu a tam o něm slyšela, viděla změny v obličeji, který pozoroval, i ona si přesně všímala, kdy a proč se zamračuje, kdy a proč se vyjasňuje, černé oči měla otevřené, bez stopy slitování, bez stopy výčitek svědomí, pouze soustředěné. Soustředěné, aby viděly, jak se Luisa stále víc přibližuje ke konci tohoto nového Schodiště obrů, aniž ji kdo zadržuje.

Přes všechnu úctu, kterou prokazovala na rozdíl od jeho portrétu panu Bouderbymu, neměla paní Sparsitová nejmenšího úmyslu přerušit tento sestup. Dychtila po jeho zakončení, byla však trpělivá a čekala na Luisin konečný pád jako na dozrání a dovršení žně svých nadějí. V napjatém očekávání upírala svůj ostražitý pohled na schody, a jen málokdy temně pohrozila pravým nátepníčkem (s pěstí v něm) sestupující postavě.

KAPITOLA JEDENÁCTÁ

Níž a níž

Postava sestupovala po velikých schodech nepřetržitě, nepřetržitě, stále klesajíc, jako závaží v hluboké vodě, k temnému víru v hlubině.

Pan Gradgrind, zpraven o úmrtí své ženy, přijel z Londýna a spořádaně ji pohřbil. Pak se ihned vrátil na národní hromadu popela a pokračoval v prosívání, hledaje různé maličkosti, a v sypaní prachu do očí jiným lidem, kteří hledali jiné maličkosti - jedním slovem, znovu se ujal svých parlamentních povinností.

Zatím udržovala paní Sparsitová bdělou stráž. Vzdálena během týdne od svého schodiště, pokračovala ve svém kočičím pozorování Luisy prostřednictvím jejího manžela, jejího bratra, Jakuba Harthouse, obalů dopisů a balíků, prostřednictvím všeho živého i neživého, pokud se to

kdy přiblížilo ke schodišti. "Postavte nohu na poslední stupeň, milostivá dámo," říkala paní Sparsitová, oslovujíc sestupující postavu za pomoci svého výhružného nátepníčku, "a celé to vaše umění mě neoklame."

Ať již to bylo umění nebo příroda, původní zásoba Lui-sina charakteru nebo okolnosti na něj naroubované - její podivná zdrženlivost mátl a současně podněcovala osobu stejně tak moudrou jako paní Sparsitová. Byly okamžiky, kdy si ani Jakub Harthouse nebyl jist. Byly okamžiky, kdy nemohl číst v obličeji, který tak dlouho studoval, kdy tato osamělá dívka byla pro něho větší záhadou než kterákoliv jiná žena na světě, obklopená pomáhajícími noh-sledy. Čas ubíhal, až se přihodilo, že pan Bounderby byl odvolán z domova za obchodními záležitostmi, které si vyžadovaly po dobu tří nebo čtyř dnů jeho přítomnosti na jiném místě. Byl pátek, když to sdělil v bance paní Sparsitové, a dodal: "Přesto však zítra pojedete ven, milostivá. Pojedete tam, jako kdybych tam byl. Pro vás v tom nebude žádný rozdíl."

"Dovolte mi, pane Bounderby," odvětila paní Sparsitová vyčítavě, "požádat vás, abyste něco takového neříkal. Vaše nepřítomnost bude pro mne znamenat velmi mnoho, jak jistě dobře víte."

"Pak tedy, milostivá, se budete muset za mé nepřítomnosti zařídit, jak nejlépe umíte," řekl Bounderby ne nepotěšen.

"Pane Bounderby," odušila paní Sparsitová, "vaše vůle je mi zákonem, jinak bych se snad pokusila odporovat vašim laskavým rozkazům, nejsouc si jista, zda by mne slečna Gradgrindová přijala stejně ochotně jako vaše štedrá pohostinnost. Nemusíte však již nic říkat. Na vaše pozvání tam pojedu."

"Přece když já vás pozvu do svého domu, milostivá," řekl pan Bounderby otvíraje oči, "pak, doufám, nepotřebujete žádné jiné pozvání."

"Skutečně ne, pane Bounderby," odvětila paní Sparsitová, "doufám, že ne. Už ani slova. Ach, kéž, kéž by mi bylo dopřáno, pane Bounderby, vidět vás opět veselého."

"Co tím myslíte, milostivá?" vybuchl Bounderby.

"Pane Bounderby," opáčila paní Sparsitová, "bývala ve vás pružnost, kterou velice postrádám. Buďte v dobré náladě!"

Pod vlivem tohoto vážného zapřisahání, podporovaného soucitným pohledem, pan Bounderby se jen nejistě a směšně poškrábal na hlavě a teprve v bezpečné vzdálenosti uplatnil svá práva tím, že celé dopoledne naháněl strach méně důležitému zákaznictvu.

"Bitzere," řekla paní Sparsitová odpoledne, když se její ochránce vydal na cestu a banka se měla zavírat, "vyříd' mé pozdravy mladému panu Tomáši a zeptej se ho, zda by sem nechtěl přijít a pojíst se mnou jehněčí kotletu s ořechovou omáčkou a vypít sklenici indického piva." Mladý pan Tomáš býval v takových případech obyčejně svolný a poslal zpět laskavou odpověď, za kterou vzápětí následoval sám. "Pane Tomáši," řekla paní Sparsitová, "myslila jsem si, že byste se mohl dát zlákat těmito prostými pokrmy."

"Děkuju, paní Sparsitová," řekl neurvalec. A zachmuřeně se pustil do jídla.

"Jak se daří panu Harthousovi, pane Tomáši?" zeptala se paní Sparsitová.

"Docela dobře," odvětil Tom.

"Kde asi teď je?" zeptala se paní Sparsitová lehkým konverzačním tónem, když dříve v duchu poslala neurvalce pro jeho nesdílnost k čertu.

"Je na honu v Yorkshiru," řekl Tom. "Včera poslal Lu koš veliký skoro jako kostel."

"Takový pán," pravila paní Sparsitová sladce, "zřejmě dobře střílí?"

"Skvěle," řekl Tom.

Již dávno měl ve zvyku klopit zrak, avšak tato vlastnost v poslední době tak zmohutněla, že se nikdy nedíval lidem do obličeje déle než tři vteřiny. Paní Sparsitová měla proto plnou

možnost pozorovat jeho výraz, jevila-li o to zájem.

"Pan Harthouse je mým velikým oblíbencem," řekla paní Sparsitová, "jako ostatně většiny lidí. Je naděje na jeho brzký návrat, pane Tome?" i, Nu, já ho očekávám zítra," odvětil neurvalec.

"Skvělá zpráva!" zvolala paní Sparsitová bez obalu.

"Mám s ním smlouvenou schůzku zítra večer na nádraží," řekl Tom, "a pak asi společně povečeříme. K nám na venkov přijede nejdříve za týden, protože musí jet někam jinam. Alespoň to říkal, ale nedivil bych se, kdyby tu zůstal přes neděli a zabloudil v tu stranu."

"To mi něco připomíná!" řekla paní Sparsitová. "Zapamatoval byste si vzkaz pro svou sestru, pane Tome, kdybych vám ho světila?"

"Co je to? Pokusím se," odvětil neochotný neurvalec, "nebude-li dlouhý."

"Jen jí vyříd'te mé uctivé pozdravy," řekla paní Sparsitová, "a že ji bohužel asi nebudu tento týden obtěžovat svou společností, jsem stále ještě trochu nervózní a snad je lépe, budu-li sama."

"Ach, je-li to všechno," poznamenal Tom, "nestalo by se nic, kdybych na to zapomněl, protože Lu si na vás sotva vzpomene, když vás nevidí."

Když zaplatil za pohoštění touto přívětivou poklonou, upadl do odporného mlčení, dokud nevypil všechno indické pivo, a pak řekl: "Tak už musím jít, paní Sparsitová!" a odešel. Příštího dne, v sobotu, seděla paní Sparsitová celý den u okna, dívala se na přicházející a odcházející zákazníky, pozorovala a hlídala, sledovala provoz na ulici, uvažovala o mnoha věcech, ale hlavní svou pozornost soustřeďovala na své schodiště. Když nadešel večer, vzala si čepec a šálu a tiše vyšla ven, měla své důvody, proč se kradmo plížila nádražím, na které

měl přijet cestující z Yorkshiru, a proč raději vyhlížela za sloupy a za rohy nebo z okna dámské čekárny, než aby se v jeho okolí objevila otevřeně.

Tom byl v pohotovosti a potuloval se tam až do příjezdu očekávaného vlaku. Pan Harthouse však nepřišel. Tom čekal, dokud nával nepolevil a shon neustal, pak si prohlédl vylepený

jízdní řád a poradil se s nosiči. Když to učinil, pomalu se vytratil, zastavil se na ulici, rozhlížeje se na všechny strany, sundal klobouk a opět si ho nasadil, zíval a protahoval se a projevoval všechny příznaky smrtelné únavy, kterou lze předpokládat u člověka, jenž musí ještě čekat na příjezd dalšího vlaku za hodinu a čtyřicet minut. "To je léčka, jak ho odstranit z cesty," řekla si paní Sparsitová a opustila nezajímavé okno, odkud ho naposled viděla.

"Harthouse je zatím u jeho sestry!"

Bylo to vnuknutí osvětleného okamžiku a s největší hbitostí se je jala provádět. Do venkovského sídla se jelo z nádraží na druhém konci města, času bylo málo a cesta nesnadná, vrhla se však tak rychle do prázdné drožky, tak rychle z ní vyskočila, vytáhla peníze, uchvátila lístek a naskočila do vlaku, že byla unášena po klenutých mostech, překračujících krajinu bývalých i nových uhelných šachet* jako by byla unášena oblaky. Po celou cestu viděla paní Sparsitová své schodiště se sestupující postavou, stálo nehybně ve vzduchu, a současně se nikdy za ní neopožděvalo, viděla je v mysli tak zřetelně, jako viděla elektrické dráty, které nalinkovaly na večerní obloze obrovský arch notového papíru. Postava byla již téměř na posledním schodu. Na pokraji propasti.

Zachmuřený zářijový večer, těsně před příchodem noci" viděl zpod svých klesajících víček paní Sparsitovou, jak se vynořila z vozu, sestoupila po dřevěných schodech malého nádraží na kamenitou cestu, prošla po ní do zelené aleje a zmizela za letními listy a větvemi. Jeden nebo dva opozdílí ptáci štěbetající v hnízdech, netopýr poletující sem a tam, vlastní kroky v hustém prachu, měkkém jako samet, to bylo vše, co paní Sparsitová viděla a slyšela, dokud za sebou tiše nezavřela vrata.

Šla k domu křovím a obešla ho, nahlízejíc mezi listím do nižších oken. Většina z nich byla, jako obvykle za tep-lého počasí, otevřena, nikde se však nesvítilo a bylo ticho. Ani v zahradě

neměla úspěch. Vzpomněla si na les a odplížila se tam, nevšímajíc si dlouhé trávy, jalovce, červů, hlemýžďů, plžů a ostatních plazících se věcí. S tmavýma očima a se zahnutým nosem ostrážitě před sebou, prodírala se paní Sparsitová hustým podrostem tak zaujata svým cílem, že by se byla asi chovala stejně, kdyby to byl les zmijí.

Hle!

Menší ptactvo by snad bylo vypadlo z hnízd, fascinováno jiskřením očí paní Sparsitové ve tmě, když se tak zastavila a naslouchala.

V blízkosti se ozvaly tiché hlasy. Jeho hlas a její. Schůzka byla léčkou, jak dostat bratra pryč!

Tamhle byli, u poraženého stromu.

Přikrčujíc se v orosené trávě, přistoupila paní Sparsitová blíž. Narovнала se a postavila se za strom jako Robinson Grusoe číhající na divochy, stála tak blízko, že po jediném skoku, a to nevelkém, by se jich mohla dotknout. Byl tu tajně, v domě se neukázal. Přijel na koni zřejmě přes okolní pole, neboť kůň byl přivázán poblíž na louce, na druhé straně plotu.

"Má nejdražší lásko," říkal, "co jsem mohl dělat? Jak jsem mohl nepřijet, když jsem věděl, že jste sama?"

Můžeš svést hlavu, abys byla půvabnější, nevím, co na tobě lidé vidí, když ji pozvedneš, pomyslí si paní Sparsitová, ale sotva tušíš, má nejdražší lásko, kdo se na tebe dívá!

Luisa opravdu hlavu svésila. Nabádala Harthouse, aby odešel, poručila mu, aby odešel, avšak nepohlédla na něj a nepozvedla hlavu. Bylo však pozoruhodné, že seděla tak klidně, jak ji vždy ta milá žena na číhané vídala sedět. Ruce měla složeny v klíně jako ruce sochy, ani její řeč nebyla uspěchaná.

"Drahé dítě," řekl pan Harthouse, paní Sparsitová s rozkoší viděla, že ji jeho ruka objala, "nevydržíte alespoň chvíli v mé společnosti?"

"Zde ne." "Kde, Luiso?" "Zde ne."

"Máme přece tak málo času a musíme zeného tolik vytěžit a přijel jsem z takové dálky a jsem vám hluboce oddaný a jako smyslů zbavený. Nikdy žádná paní nezacházela tak špatně s tak oddaným otrokem. Je to srdcervoucí, jak jsem čekal na vaše slunné přijetí, které mě mělo vrátit životu, a uvítalo mě vaše ledové chování."

"Mám znovu opakovat, že mě tu musíte nechat o samotě?"

"Ale ještě se sejdeme, má drahá Luiso. Kde se setkáme?" Oba sebou trhli. Naslouchající sebou také trhla, domnívala se totiž, že mezi stromy naslouchá ještě někdo. Byl to však jen déšť, rychle se spouštějící ve velkých krupějích. "Mám zajet za několik minut k domu, jako bych se nevině domníval, že pán domu je přítomen a s radostí mě přijme?" "Ne!"

"Musím bezpodmínečně uposlechnout vašich krutých rozkazů, myslím, že jsem nejnešťastnější člověk na světě, protože jsem byl lhostejný ke všem ostatním ženám a nakonec jsem padl k nohám té nejkrásnější, nejpůvabnější a nejpánovitější. Má nejdražší

Luiso, nemohu odejít nebo vás nechat odejít, dokud tak tvrdě zneužíváte své moci." Paní Sparsitová viděla, jak ji zadržuje objímající ji rukou a na místě ho slyšela (lačně napínající uši), jak Luise říká, že ji miluje a vroucně touží dát pro ni v sázku vše, co na světě má. Záležitosti, kterým se v poslední době věnoval, se vedle ní staly bezcennými, a úspěch, který je téměř na dosah, odhazuje od sebe jako špinu, jíž je ve srovnání s ní. Zda v těchto záležitostech bude pokračovat, zůstane-li tak v její blízkosti, nebo zda se jich vzdá, kdyby jej měly od ní vzdálit, nebo zda uprchne, půjde-li ona s ním, nebo zda bude vše udržovat v tajnosti,

poručí-li to ona, to vše je mu lhostejné, pokud mu zůstane věrná - jemu, muži, který viděl, jak je zavrhována, jehož při prvním setkání naplnila obdivem a citem, o němž si ani nepomyslel, že je ho schopen, muži, jemuž věnovala svou důvěru, který je jí oddán a zbožňuje ji. To vše a mnohem víc pochytila paní Sparsitová ve spěchu jeho i svém, ve víru svého uspokojeného záští, v hrůze z odhalení, v silicím šelestu prudkého deště v listí a za blížící se bouřky --pochytila to vše obklopené nevyhnutelnou svatozáří zmatku a nejasnosti, takže když konečně přešel plot a odvedl koně, nebyla si jista, kde a kdy se mají sejít, věděla jen, že řekli ještě téže noci.

Jeden z nich však ještě zůstal před ní ve tmě, a bude-li se ho držet, nemůže zbloudit - Ach, má

nejdražší lásko, pomyslela si paní Sparsitová, sotva tušíš, jak dobře jsi hlídána. Paní Sparsitová vyprovodila Luisu z lesa a viděla, jak vstupuje do domu. Co dál? Děšť se zatím lil proudem. Bílé punčochy paní Sparsitové hrály všemi barvami, mezi nimiž převládala zelená, ve střevicích měla pichlavé jehličky, z různých částí jejího oděvu visely housenky v závěsech vlastní výroby, po čepci a římském nose jí stékaly potůčky vody. V tomto stavu stála paní Sparsitová ve skrytu křoví a uvažovala, co dál.

Ejhle, Luisa vychází z domu! Odkrádá se, zahalena spěšně přehozeným pláštěm. Utíká! Padá

s nejnižšího schodu a vír ji pohlcuje!

Lhostejná k dešti a jdouc rychlým, rozhodným krokem, zahnula na pěšinku souběžnou s cestou. Paní Sparsitová následovala ve stínu stromů, avšak v blízkosti, nebylo lehké sledovat postavu, jdoucí rychle hustou tmou.

Když se zastavila, aby nehřmotně zavřela postranní vrátka, zastavila se i paní Sparsitová. Když šla dál, šla dál i paní Sparsitová. Šla cestou, po níž paní Sparsitová přišla, opustila zelenou alej, přešla kamenitou cestu a po dřevěných schodech vešla na nádraží. Paní

Sparsitová věděla, že brzy přijede vlak do Koksova a pochopila, že Koksov je jejím prvním cílem.

Paní Sparsitová, ochlablá a promočená, nemusela z opatrnosti měnit svůj obvyklý vzhled zastavila se však u nádražní zdi, dala šále nový tvar a natáhla jí přes čepce. V tomto přestrojení se nemusela obávat, že bude poznána, když následovala Luisu po nádražních schodech a platila v malé kanceláři. Luisa čekala v rohu. Paní Sparsitová čekala v druhém rohu. Obě naslouchaly hlasitému hřmění a dešti, který omíval střechu a pleskal na zábradlí

klenutých mostů. Děšť a bouřka uhasili dvě nebo tři lampy - obě proto viděly blesk chvějivě

poskakující po železné trati. Křeče, které otřásli nádražím a pozvolna se proměnili v srdeční

záchvat, oznamovali příjezd vlaku. Oheň a pára, kouř a červené světlo - sykot, úder, zvonek a zapísknutí - Luisa se usadila v jednom voze, paní Sparsitová v druhém a nádraží bylo jako opuštěný bod v bouři. Ačkoli paní Sparsitová vlhkem a zimou drkotala zuby, přece nesmírně jákala. Postava se vrhla do propasti a jí se zdálo, že bdí u mrtvoly. Což mohla ona, která tak horlivě připravovala pohřební slavnost, dělat něco jiného, než tak ohnivě jásat? Bude v Koksově dávno před ním - pomyslela si paní Sparsitová - i kdyby měl sebelepšího koně. Kde na něho bude čekat? A kam spolu půjdou? - Jen trpělivost. Uvidíme.

Když vlak dospěl k svému cíli, způsobil prudký déšť hrozný zmatek. Okapy a potrubí popraskali, kanály přetekly a ulice byly pod vodou. Hned když vystoupila, obrátila paní Sparsitová vzrušený pohled k čekajícím droškám, o něž byl velký zájem. Vezme si jednu z nich a odjede, než jí budu moci v dalším následovat. Přes nebezpečí, že bude přejeta, musí

zjistit číslo a rozkaz kočímu. Paní Sparsitová se však ve svých výpočtech zmýlila. Luisa nenastoupila do žádné drošky a byla pryč. Tmavé oči paní Sparsitové pozorující železniční

vůz, v němž Luisa cestovala, se na ně upřely příliš pozdě. Když se po několika minutách dveře neotevřely, prošla paní Sparsitová několikrát kolem - nic neviděla, nahlédla dovnitř a zjistila, že je prázdný. Paní Sparsitové promoklé skrz naskrz s nohama čvachtajícíma v mokrých botách, jakmile se pohnula, s deštěm proudícím po jejím klasickém obličejí, s čepcem jako přezrálýfík, se zničeným oděvem, s mokkými otisky každého knoflíku, kalounu a háčku na vznešených zádech, s tlící zelení po celém zevnějšku, takže připomínala starý

zahradní plot v plesnivé aleji, paní Sparsitové nezbývalo než propuknout v zatrpklý pláč a říci si: "Ztratila jsem ji!"

KAPITOLA DVANÁCTÁ

Dole

Když se' národní popeláři vzájemně pobavili mnoha hlučnými zápasy, rozprchli se na čas a pan Gradgrind přijel domů na dovolenou.

Psal v pokoji s přísně statistickými hodinami a jistě něco dokazoval - asi že milosrdný Samaritán byl špatný národohospodář. Šešest deště ho příliš nevyrušoval, upoutával však jeho pozornost natolik, že občas pozvedl hlavu, jako by protestoval proti živlům. Když hlasitě zahřmělo, zahleděl se ke Koksovu a napadlo ho, že by do některého z vysokých komínů mohl udeřit blesk.

Hrom rachotil v dálce a pršelo jako při potopě, když tu se otevřely dveře jeho pokoje. Dívaje se přes stolní lampu, uzřel k svému překvapení svou nejstarší dceru.

"Luiso!"

"Otče, chci s tebou mluvit."

"Co se stalo? Vypadáš podivně! Proboha," řekl pan Gradgrind se stále vzrůstajícím údivem,

"což jsi přišla v té bouři?"

Dotkla se rukama šatů, jako by si tím nebyla jista. "Ano." Pak odhalila hlavu, odhodila plášť a kapuci a pohlížela na otce: bledá, rozcuchaná, vzdorující a zoufalá, že se jí až bál.

"Co je? Zapřísahám tě, Luiso, řekni mi, co se stalo." Klesla do židle vedle něho a položila mu chladnou ruku na paži.

"Vychoval jsi mě od kolébky, otče." "Ano, Luiso.

"Proklínám hodinu, kdy jsem se zrodila pro takový úděl." Pohlédl na ni v nechápavé hrůze a slepě opakoval. "Proklínám hodinu? Proklínám hodinu?"

"Jak jsi mi mohl dát život a zároveň mi odejmout všechny ty neocenitelné věci, které jej pozvedají ze stavu vědomé smrti? Kde jsou půvaby mé duše? Kde jsou city mého srdce? Ach, co jsi učinil, otče, co jsi učinil se zahradou, která měla jednou rozkvést v této strašlivé

pustině!" Oběma rukama se udeřila v prsa.

"Jestliže kdy existovala, pak i její popel by mě zachránil před prázdnotou, do níž můj život upadá. Nechtěla jsem to všechno říci, ale vzpomínáš si, otče, na náš poslední rozhovor v tomto pokoji?"

Byl tak nepřipraven na vše, co nyní slyšel, že jen s námahou odpověděl: "Ano, Luiso."

"Co se přeneslo přes mé rty nyní, bylo by se přes ně přeneslo již tehdy, kdybys mi byl jen maličko pomohl. Nevyčítám ti to, otče. Co jsi nikdy neživil ve mně, neživil jsi nikdy ani v sobě, ach, kdybys to však byl kdysi dávno Činil nebo kdybys mě byl zanedbával, oč lepší a šťastnější bych dnes byla!"

Když to uslyšel po vši té vynaložené péči, sklonil hlavu do dlaní a hlasitě zaúpěl.

"Kdybys byl věděl, otče, když jsme tu byli spolu naposled, čeho jsem se obávala, bojujíc

proti tomu - jako bylo mým úkolem od dětství bojovat proti každému nutkání srdce - kdybys byl věděl, že v mé hrudi dřímají city, náklonnosti a slabůstky, které by mohly být vypěstovány, navzdory všem výpočtům lidí, a které aritmetika nezná, právě tak, jako nezná našeho Stvořitele - byl bys mi dal muže, o němž jsem si dnes jista, že ho nenávídím?" Řekl: "Ne. Ne, mé ubohé dítě."

"Byl bys mě kdy odsoudil k mrznutí a tlení, které mě zatvrdilo a zkazilo? Byl bys mě okradl neobohacuje nikoho jiného, jen pro větší bezútěšnost tohoto světa - o duchovní součást života, jaro a léto mé víry, mé útočiště před vším špinavým a špatným ve skutečných věcech kolem mne, mou školu, v níž jsem se měla učit být pokornější, důvěřivější vůči nim a věřit, že je ve mém malém okruhu pomohu zlepšit?"

"Ach ne, ne. Ne, Luiso."

"Kdybych však, otče, byla úplně slepá, kdybych si musila hledat cestu hmatem, avšak mohla, znajíc obrysy a povrch věcí, uplatňovat svou představivost, byla bych miliónkrát moudřejší, šťastnější, láskyplnější, spokojenější, nevinnější a lidštější ve všech ohledech, než jsem se svými očima. A nyní vyslechni to, co jsem ti přišla říci."

Pohnul se, aby ji rukou podepřel. Povstala přitom, takže stáli blízko sebe, a s rukou na jeho rameni dívala se mu upřeně do obličeje.

"Vyrosla jsem, zápolíc o každou píď cesty, naplněna hladem a žízní, otče, které nebyly ani na okamžik ukojeny, a vroucí touhou po nějakém kraji, kde by pravidla, čísla a definice neměly svrchovanou moc."

"Nikdy jsem nevěděl, že jsi nešťastná, mé dítě." |

"Já jsem to vždycky věděla, otče. V tomto zápolení jsem téměř zavrhl svého lepšího anděla a učinila z něho démona. Čemu jsem se naučila, naplnilo mě pochybami, nevírou, pohrdáním a lítostí nad tím, čemu jsem se nenaučila, mou jedinou chabou útěchou byla úvaha, že život brzy pomine a že nic v něm nestojí za bolest a námahu zápasu."

"Jsi ještě tak mladá, Luiso!" řekl soucitně.

"Ještě tak mladá. V tom stavu jsi mi, otče - ukazuji ti nyní beze strachu a slitování obvyklý

umrtvený stav své duše, jak jej znám -, navrhl manžela. Přijala jsem ho. Nikdy jsem nepředstírala, že ho miluji. Věděla jsem a ty, otče, jsi to věděl a on to věděl, že jsem ho nikdy nemilovala. Nebylo mi to zcela lhostejné, protože jsem doufala, že bych mohla učinit něco příjemného a užitečného pro Toma. Nerozvázně jsem uprchla do něčeho tak neskutečného a pozvolna jsem poznávala, jak nerozvážné to bylo. Tom však byl středem vši mé něžnosti, snad se jím stal, protože jsem tak dobře věděla, jak ho litovat. Na tom nyní málo záleží, jediné

snad, pokud bys byl ochoten posuzovat shovívavěji jeho poklesky." Jak ji otec držel v náručí, položila mu i druhou ruku na rameno, a dívajíc se mu neustále upřeně do obličeje, pokračovala. /

"Když jsem byla neodvolatelně provdána, vzbouřila se proti tomuto spojení má stará bojovnost, posílená všemi rozdíly, které vyplývají z našich povah a které žádné zákony, otče, nestanoví a nevymezí, dokud nebudou moci vést anatomův nůž do tajemství mé duše."

"Luiso!" řekl úpěnlivě, velmi dobře se totiž pamatoval, co se přihodilo za jejich poslední rozmluvy.

"Nic ti nevyčítám, otče, a nestěžuji si. Přišla jsem s jiným úmyslem."

"Co mohu učinit, mé dítě? Požaduj ode mne, co chceš."

"K tomu dojdou. Náhoda mi přivedla do cesty nového člověka, muže, jakého jsem nikdy neměla možnost poznat, byl znalý světa, povrchní, uhlazený a nenucený, nic nepředstíral, přiznával bezcennost všeho, o čem jsem se i v skrytu vlastně bála uvažovat, a téměř ihned mi dal

na srozuměnou, ačkoliv nevím jakým způsobem a v jakém sledu, že mi rozumí a čte mé myšlenky. Neshledávala jsem, že je horší než já. Zdálo se, že jsme spřízněni. Jen mě udivovalo, že on, který se nezajímal o nic, zajímá se tolik o mne."

"O tebe, Luiso!"

Luisin otec by snad byl instinktivně uvolnil objetí, kdyby nebyl cítil, že ji opouští síla, a nebyl spatřil v očích, které se na něho upřeně dívaly, divoký rostoucí oheň.

"Nemluvím o jeho zámince, jak získal mou důvěru. Nesejde příliš na tom, jak ji získal. Ale on ji, otče, získal. Co ty víš o historii mého manželství, věděl velmi brzy stejně dobře." Otcův obličej byl popelavě bledý, držel dceru oběma rukama.

"Nic horšího jsem neudělala, nezpůsobila jsem ti hanbu. Ale zeptáš-li se mne, zda jsem ho milovala nebo zda ho miluji, řeknu ti otevřeně, otče, že je to možné. Já nevím!" Náhle mu sňala ruce s ramenou a přitiskla si je k tělu, a na její tak změněné tváři - a v celé její napjaté

bytosti, rozhodnuté s posledním vypětím sil dokončit, co chtěla říci - zrcadlily se dlouho potlačované city.

"Dnes večer, když můj manžel byl pryč, přišel ten člověk za mnou a vyznal mi lásku. V tomto okamžiku mě očekává, protože jsem se jinak nemohla zbavit jeho přítomnosti. Nevím, zda toho lituji, nevím, zda se stydím, nevím, zda jsem klesla ve vlastních očích. Vím jediné, že tvá filosofie a tvé učení mě nezachrání. Až tam jsi mě přivedl, otče. Zachraň mě nějakým jiným způsobem!"

Sevřel ji pevněji, aby ji uchránil před pádem, avšak ona zvolala strašlivým hlasem: "Zemru, budeš-li mě držet! Nech mě padnout na zem!" Položil ji na zem a viděl pýchu svého srdce, vítězství svému systému, jak mu leží smyslů zbavená u nohou.

KNIHA TŘETÍ - SKLIZEŇ

KAPITOLA PRVNÍ

Jiná nutná věc

Luisa se probírala ze strnulosti a mdle se zahleděla na svou starou postel a na svůj starý pokoj. V prvním okamžiku se jí zdálo, jako by vše, co se zběhlo od doby, kdy jí tyto předměty byly důvěrné známé, bylo jen snovým stínem, avšak postupně, jak se ty předměty stávaly v jejích očích skutečnějšími, stávaly se i události skutečnějšími v její mysli. Bolesti a strnulosti mohla sotva pohnout hlavou, oči měla rozbolavělé a unavené a byla velmi slabá. Zmocnila se jí tak podivná trpná lhostejnost, že si dosti dlouho nepovšimla přítomnosti své sestřičky v pokoji. I když se jejich oči setkaly a sestra se přiblížila k posteli, dívala se na ni Luisa několik minut mlčky, dovolujíc jí, aby ji nesměle držela za ruku, než se zeptala:

"Kdy mě přinesli do tohoto pokoje?"

"Včera v noci, Luiso."

"Kdo mě sem přinesl?"

"Myslím, že Cecilka."

"Proč si to myslíš?"

"Protože jsem ji tu dnes ráno zastihla. Nepřišla k mé posteli, aby mě probudila, jak to vždycky dělá, tak jsem ji šla hledat. Ve mém pokoji také nebyla, hledala jsem ji po celém domě, až

jsem ji našla tady, jak o tebe pečuje a dává ti obklady na hlavu. Chceš mluvit s otcem? Cecilka mi uložila, abych mu řekla, až se probudíš."

"Jaký máš rozzářený obličej, Jano!" řekla Luisa, když se mladší sestra - dosud nesměle sehnula, aby ji políbila.

"Skutečně? Jsem ráda, že si to myslíš. To jistě způsobila Cecilka." Paže, kterou jí Luisa začala ovinovat kolem krku, povolila. "Když chceš, můžeš říci otci, že jsem se probudila,*" Pak

ji na okamžik zadržela a řekla: "To ty jsi tak pěkně upravila můj pokoj a vyzdobila ho na uvítanou?"

"Kdepak, Luiso, to už bylo, než jsem přišla. To --"

Luisa zabořila hlavu do polštáře a dál už neslyšela nic. Když sestra odešla, obrátila znovu hlavu a ležela s obličejem upřeným na dveře, dokud se neotevřely a nevešel otec. Vypadal vyčerpaně a ustaraně a jeho ruka, vždycky pevná, se chvěla v její. Posadil se k posteli, něžně se jí zeptal, jak jí je, a rozhovořil se o naprostém klidu, který potřebuje, když se včera rozčilila a promokla. Mluvil tlumeným, zneklidněným hlasem, velmi odlišným od obvyklých rozkazovačných způsobů, často se mu nedostávalo slov.

"Má drahá Luiso. Má ubohá dcero." Byl tak v koncích, že se úplně zarazil. Pokusil se znovu.

"Mé nešťastné dítě." Bylo tak těžké přejít toto místo, že začal ještě jednou.

"Bylo by beznadějně, Luiso, kdybych se pokusil povědět ti, jak jsem byl a dosud jsem ohromen tím, co jsem se včera večer dozvěděl. Půda, na níž stojím, mi povolila pod nohama. Jediná opora, o kterou jsem se opíral a jejíž síla se zdála a dosud zdá nepopíratelnou, v mžiku povolila. Jsem těmito objevy omráčen. Co říkám, nemá žádný sobecký smysl, ale otřes z toho, co jsem se včera dozvěděl, je skutečně velmi silný."

V tom ho nemohla nijak utěšit. Zažila, jak celý její život ztroskotal o skálu.

"Neříkám, Luiso, že by bylo bývalo lepší pro nás oba, kdybys mě byla nějakou šťastnou náhodou vyvedla z klamu, lepší pro tvůj klid a lepší pro můj. Jsem si dobře vědom, že povzbuzovat důvěrnost tohoto druhu netvořilo součást mého systému. Dokázal jsem si svůj svůj systém a přísně jsem ho prováděl, musím nést odpovědnost za jeho nedostatky. Jen tě prosím, mé nejmilejší dítě, abys věřila, že jsem to myslel dobře." Řekl to vážně a skutečně to tak myslel. Když vyměřoval bezedné hlubiny svou ubohou úřední

mírou a klopýtal po vesmíru se zrezavělými busolami na strnulých stojanech, chtěl dělat veliké věci. Potácel se v okruhu svého krátkého řetězu a ničil květy života s větší cílevědomostí než mnohé hlučné výmluvné osobnosti, v jejichž společnosti se pohyboval.

"Jsem plně přesvědčena o tom, co říkáš, otče. Vím, že jsem byla tvé oblíbené dítě. Vím, že jsi mě chtěl učinit šťastnou. Nikdy jsem tě neobviňovala, nikdy tě obviňovat nebudu." Vzal její nataženou ruku a podržel ji ve své.

"Má drahá, strávil jsem celou noc u stolu, přemítaje znova a znova o tom, co se tak bolestně

mezi námi udalo. Když uvážím tvou povahu, když uvážím, že jsi po léta skrývala, co já vím několik hodin, když uvážím, pod jakým bezprostředním nátlakem to nakonec bylo z tebe vyrváno, přicházím k závěru, že nemohu než si nedůvěřovat."

Když pohlédl na tvář dívající se na něho, byl by mohl říci, že může nedůvěřovat sám sobě víc než komukoliv jinému. Snad to vlastně i řekl, když jí rukou jemně odhrnoval rozčuchané

vlasý s čela. Takové maličkosti, nepatrné u jiného, byly u něho velmi nápadné a Luisa je přijímala, jako by to byla slova pokání.

"Ale," řekl pan Gradgrind pomalu a váhavě, se zoufalým pocitem nemohoucnosti, "nacházímli důvod, proč si nedůvěřovat pro minulost, Luiso, měl bych si nedůvěřovat i pro přítomnost a budoucnost. Abych s tebou mluvil otevřeně, nedůvěřuji si. Jsem dalek přesvědčení, jakkoli bych byl uvažoval včera touhle dobou jinak, že jsem hoden důvěry, kterou ve mne skládáš, že vím, jak odpovědět na prosbu, s kterou jsi za mnou přišla, že mám správný smysl

- předpokládejme na okamžik, že něco takového existuje

- pro to, jak ti pomoci a ukázat správnou cestu, mé dítě."

Otočila se na polštáři a skryla tvář do dlaní, takže ji nemohl vidět. Její divokost a

vášnivost se uklidnila, ačkoliv byla dojata, neplakala. Její otec se v ničem tolik nezměnil jako v tom, že by ji byl rád viděl v slzách.

"Někteří lidé tvrdí," pokračoval stále ještě váhavě, "že je moudrost hlavy a že je moudrost srdce. Já jsem to nepředpokládal, avšak, jak jsem již řekl, nyní si nedůvěřuji. Předpokládal jsem, že hlava je všepostačující. Snad není všepostačující, jak se teď mohu odvážit to tvrdit!

Jestliže tento druhý druh moudrosti je to, co jsem zanedbával, a je tím, čeho je zapotřebí, Luiso -"

Nadhodil to velmi pochybovačně, jako by i nyní byl ochoten přiznat to jen napůl. Neodpověděla mu, ležela před ním na posteli, dosud z poloviny ustrojená, asi tak, jak ji viděl ležet předešlé noci na podlaze svého pokoje.

"Luiso," a opět jí jeho ruka spočinula na vlasech, "v poslední době jsem byl často, má drahá, mimo domov, ačkoliv se výchova tvé sestry dělá podle - systému," zdálo se, že toto slovo vždycky vyslovuje velmi neochotně, "byla samozřejmě ovlivněna denním stykem, který v jejím případě začal v raném věku. Ptám se tě - nevědomě a pokorně, má dcero - myslíš, že pro její dobro?"

"Otče," odpověděla bez hnutí, "jestliže se v její hrudi probudil nějaký soulad, který v mé hrudi byl němý a pak se obrátil v rozladění, nechť za něj děkuje bohu a jde svou šťastnější cestou a vezme s sebou jako největší požehnání, že se vyhnula cestě mé."

"Ó mé dítě, mé dítě!" řekl zoufale, "jsem nešťastný člověk, když tě takto vidím! Co je mi platné, že mi nic nevyčítáš, když sám sobě vyčítám tak trpce!" Sklonil hlavu a mluvil tiše.

"Luiso, mám dojem, že v tomto domě pouhá láska a vděčnost pomalu provedly nějakou změnu, že co hlava zanedbala a nemohla učinit, učinilo snad tiše srdce. Je to možné?" Neodpověděla mu.

"Nejsem tak hrdý, abych tomu nemohl věřit, Luiso. Jak bych mohl být nadutý, když jsi přede mnou! Je to možné? Je tomu tak, má drahá?"

Znovu se na ni zadíval, jak leží zhroucená, a bez dalších slov opustil pokoj. Nebyl ještě dlouho pryč, když Luisa zaslechla u dveří lehký krok a poznala, že u ní někdo stojí. Nepozvedla hlavu. Jako zhoubný oheň v ní doutnala tupá zloba, že má být spatřena ve svém žalu a že se ukázal opodstatněným onen bezděčný pohled, který se jí tak dotkl. Všechny pevně spoutané síly drásají a ničí. Vzduch, který může být zemí zdravý, voda, která ji může obohatit, teplo, které jí může dát uzrát, všechny tyto síly ji trhají, jsou-li uvězněny. Tak tomu bylo nyní i v Luisině nitru, její nejlepší vlastnosti, dlouho odkázané samy na sebe, se proměnily v hromádku zatvrzelosti, která se postavila proti příteli.

Bylo dobře, že jí něčí ruka jemně spočinula na krku, Luisa pochopila, že ona osoba se domnívá, že usnula. Chláholící ruka v ní nevyvolávala odpor. Ať tam spočívá, ať tam spočívá.

Spočinula tam a probouzela k životu vlídnější myšlenky, a Luisa odpočívala. Když se v tichu a u vědomí, že je takto pozorována, trochu obměkčila, vstoupily jí do očí slzy. Pocítila, že na obličej, který se dotkl jejího, jsou také slzy a ona že je jejich příčinou. Když Luisa předstírala probuzení a posadila se, Cecilka se zvedla, takže stála klidně u postele.

"Doufám, že jsem vás nevyrušila. Přišla jsem se vás zeptat, zda mohu u vás zůstat."

"Proč byste u mne zůstávala? Sestra vás bude postrádat. Jste její všechno."

"Skutečně?" odpověděla Cecilka a potřásla hlavou. "Chtěla bych i vám něčím být, dovolíte-li."

"Cím?" řekla Luisa téměř přísně.

"Tím, co nejvíc potřebujete, bude-li to v mých silách. Rozhodně bych se tomu chtěla co nejvíc přiblížit. A i kdyby se mi to příliš nedařilo, nepřestanu se nikdy o to pokoušet. Dovolíte mi"

to?"

"Otec vás poslal, abyste se mne zeptala."

"Nikoliv," odpověděla Cecilka. "Řekl mi, že sem mohu jít, ale ráno mě poslal z pokoje pryč vlastně -Li zaváhala a zarazila se."

"Vlastně co?" zeptala se Luisa zpytavým pohledem.

"Domnívala jsem se, že bude nejlepší, když budu poslána pryč, protože jsem si nebyla jista, zda byste mě tu ráda viděla."

"To jsem vás vždycky tak nenáviděla?"

"Doufám, že ne, protože já vás vždycky milovala. Ale poněkud jste se vůči mně změnila, krátce než jste opustila domov. Ani jsem se tomu nedivila. Věděla jste tak mnoho a já tak málo a v mnohém to bylo tak přirozené, když jste šla k jiným přátelům, že jsem si neměla na co stěžovat a ani mě to nebolelo."

Pronesla tato slova skromně a rychle a začervenala se. Luisa chápala láskyplné předstírání a její srdce ji pokořilo.

"Smím se pokusit?" řekla Cecilka, dodala si odvahy a položila ruku na šíji, která se k ní bezděčně skláněla.

Luisa sňala ruku, která by ji byla v nejbližším okamžiku objala, podržela ji ve své a odvětila:

"Za prvé, víte, kdo jsem, Cecilko? Jsem tak hrdá a zatvrzelá, tak zmatená a ztrápená, tak nevráživá a nespravedlivá ke každému i k sobě, že mi všechno připadá rozbouřené, temné a špatné. Neodpuzuje vás to?" Ne!"

"Jsem tak nešťastná a vše, co mne mělo učinit jinou, je ve mně tak zpustošené, že kdybych až

do této chvíle byla zcela bez smyslů a začínala teprv teď chápat nejprostší pravdy, na místě

učenosti, kterou mi přikládáte, nepotřebovala bych návod ke klidu, spokojenosti, cti a všemu dobrému, čeho se mi tak nedostává, žalostněji než nyní. Neodpuzuje vás to?"

"Ne!"

V nevinosti svých odvážných citů a překypující staré oddanosti zářila kdysi opuštěná dívka v temnotě té druhé jako překrásné světlo.

Luisa pozvedla ruku, aby ji mohla položit Cecilce kolem krku a spojit ji tak s druhou rukou. Padla na kolena, a tulíc se ke komediantskému dítěti, pohlížela na ně téměř se zbožnou úctou,

"Odpusť mi, lituj mě, pomoz mi! Smiluj se nad mým žalem a dej spočinout mé hlavě na milujícím srdci!"

"Nechť tam spočine!" zvolala Cecilka. "Nechť tam spočine, má drahá." KAPITOLA DRUHÁ

Velmi směšné

Pan Jakub Harthouse strávil celou noc a den ve stavu takového zmatku, že by během onoho šíleného údobí v něm svět, používaje nejlepších skel, byl sotva poznal Kubika, bratra onoho]

ctihodného a vtipného poslance. Byl opravdu rozrušen. Několikrát promluvil s důrazem, jako člověk, který se neumí chovat. Přicházel a odcházel z nepochopitelných důvodů jako člověk bez cíle. Jezdil na koni jako loupežník. Jedním slovem, byl tak otráven stávajícími okolnostmi, že zapomněl být otráven podle předepsaného vzoru.

Když přicválal v bouři do Koksova, jako by to byl pouhý skok, čekal celou noc: čas od času rozdušeně zazvonil a obvinil vrátného, který měl službu, že zadržuje dopisy nebo vzkazy,

kteřé mu určité musely být odevzdány, a žádal okamžitou nápravu. Když nastalo svítání, když nastalo ráno, když nastal den a nepřinesly ani vzkaz, ani dopis, odjel do venkovského sídla. Tam mu bylo řečeno, že pan Bounderby je pryč a paní Bounderbyová ve městě. Odjela předešlého večera náhle do města. Ani nevěděli, že odjela, dokud nedostali vzkaz, že prozatím nemají očekávat její návrat.

Za těchto okolností nemohl učinit nic jiného než ji následovat do města. Šel do domu ve městě. Paní Bounderbyová tam nebyla. Zašel do banky. Pan Bounderby byl pryč a paní Sparsitová byla pryč. Paní Sparsitová pryč? Kdo mohl tak náhle potřebovat společnost toho draka?

"Nu, já nevím," řekl Tom, který měl vlastní důvody, proč ho to zneklidňovalo. "Dnes ráno za rozbřesku někam zmizela. Je vždycky samá záhada, nenávidím ji. A toho bledulu také, pořád člověka pozoruje mrkajícima očima."

"Kde jste byl včera večer, Tome?"

"Kde jsem byl včera večer!" řekl Tom. "Poslyšte, to je dobré. Čekal jsem na vás, pane Harthousi, až se spustil liják, jaký jsem ještě neviděl. Kde jsem byl! Kde jste byl vy, chcete říci."

"Nemohl jsem přijet - zdržel jsem se."

"Zdržel!" zamumlal Tom. "Oba jsme se zdrželi. Já jsem se zdržel, čekaje na vás, až jsem zmeškal všechny vlaky kromě poštovního. To by bylo moc příjemné jet jím za takové noci a pak se brodit domů rybníkem. Nakonec jsem musel přespát ve městě."

"Kde?"

"Kde? No přece ve své posteli u Bounderbyho."

"Viděl jste svou sestru?"

"Jak jsem, k sakru," odpověděl Tom překvapeně, "mohl vidět svou sestru, když byla patnáct mil daleko?"

Proklínaje tyto stručné odpovědi mladého pána, jemuž byl věrným přítelem, vysvobodil se pan Harthouse z tohoto rozhovoru s nejmenší možnou obřadností a postě uvažoval, co to všechno může znamenat. Jedna věc byla jistá: ať byla ve městě nebo na venkově, ať s ní, již bylo tak těžké pochopit, jednal ukvapeně nebo ztratila-li odvahu, ať byli prozrazeni nebo se přihodila nějaká nešťastná náhoda či dosud nepochopitelná chyba, musí tu zůstat, aby čelil svému osudu, ať je jakýkoliv. Hotel, v němž, jak bylo známo, bydlil, když byl odsouzen pobývat v tomto černém kraji, byl kůlem, k němuž byl uvázán. Pokud jde o vše ostatní - co přijde, přijde.

"A tak tedy, ať už čekám na nepřátelskou zprávu nebo na dostaveníčko, na kající výčitky nebo na nenadálý zápas po lancashirském způsobu s přítelem Bounderbym - což je za stávajících okolností stejně pravděpodobné jako cokoli jiného - povečeřím," řekl Jakub Harthouse. "Bounderby má výhodu co do váhy, a má-li mezi námi dojít k něčemu britskému, je lepší připravit se."

Proto zazvonil, vrhl se nedbale na pohovku, poručil "něco k večeři v šest - s beefsteakem," a mezidobí strávil, jak nejlépe uměl. Což nebylo zvlášť dobré, byl nadále nesmírně zmaten, a jak hodiny ubíhaly a žádné vysvětlení se nenabízelo, zvyšoval se jeho zmatek o úrok z úroku. Díval se však na věci tak chladně, jak jen je v lidských silách, a opětovně se bavil žertovnou myšlenkou na bojový výcvik. "Nebylo by špatné," zazívl v jedné chvíli, "dát číšníkovi pět šilinků a položit ho na lopatky." Jindy mu napadlo: Nebo si najmout na hodinu stoosmdesátilibrového nebo stodevadesátilibrového chlapa.

Tyto vtipy však neměly podstatný vliv ani na odpoledne, ani na jeho napětí, a obojí, po pravdě

řečeno, se strašně vleklo.

Nebylo ani možné vyhnout se tomu, aby před večeří nechodil po vzorku koberce, nedíval

se z okna, nenaslouchal krokům u dveří a aby ho občas nepolílo horko, když se k pokoji přiblížily nějaké kroky. Avšak po večeři, když den přešel v soumrak a soumrak v noc a dosud neobdržel žádnou zprávu, začalo to být, jak se vyjádřil, "jako Svatá stolice a pomalé mučení". Avšak stále věrný svému přesvědčení (svému jedinému přesvědčení), že skutečně dobré vychování

se projevuje lhostejností, využil této krize, aby objednal svíčky a no vany. Půl hodiny se marně pokoušel číst noviny, když se objevil číšník a řekl zároveň záhadně a omluvně:

"Promiňte laskavě. Chtějí s vámi mluvit, prosím pěkně."

Povšechná vzpomínka, že něco takového říká policie lepším lidem, způsobila, že se pan Harthouse, rozhorleně naježený, zeptal číšníka, co k čertu má na mysli tím „chtějí s vámi mluvit“?

"Promiňte, pane. Venku je mladá dáma, pane" která si vás přeje vidět."

"Venku? Kde?"

"Venku za dveřmi, pane."

Přenechávaje číšníka výše zmíněné d'ábelské osobnosti jakožto hlupáka pro takové posílání

dostatečně kvalifikovaného, vyšel pan Harthouse rychle na chodbu. Tam stála mladá žena, kterou nikdy neviděl. Prostě oblečená, velmi tichá a velmi hezká. Když ji vedl do pokoje a nabízel jí židli, povšiml si ve světle svíček, že je ještě hezčí, než se na první pohled domníval. Měla nevinný a mladistvý obličej s pozoruhodně příjemným výrazem. Nebála se ho a nebyla také na rozpacích, zdálo se, že je plně zaujata účelem své návštěvy a že tento zájem zcela pohlcuje její osobnost.

"Mluvím s panem Harthousem?" řekla, když osaměli.

"S panem Harthousem." A v duchu dodal: A mluví s ním někdo, kdo má nejdůvěřivější oči, jaké jsem kdy viděl, a nejvážnější hlas (i když tichý), jaký jsem kdy slyšel.

"I když nevím - a já opravdu nevím, pane," řekla Cecílka, "k čemu vás vaše čest urozeného pána zavazuje v jiných věcech," při těchto slovech se mu skutečně vehnala krev do tváře,

"jsem si přece jista, že se mohu spolehnout na vaše mlčení o této návštěvě a o tom, co řeknu. Spolehnu se na to, řeknete-li mi, že mohu natolik důvěřovat -" "Ujist'uji vás, že můžete."

"Jsem, jak vidíte, mladá, jsem, jak vidíte, sama, Při-cházím-li k vám, pane, nevede mě nič

rada nebo pobídka, jen má naděje."

Když zpozoroval její letmý pohled, pomyslně si: To je trochu silné. Dále si pomyslně: To je velmi podivný začátek. Nevidím, kam se dostaneme.

"Myslím," řekla Cecílka, "že jste již uhodl, koho jsem právě opustila?"

"V posledních čtyřiceti hodinách (které mi připadaly jako roky) jsem byl kvůli oné dámě

naplněn strašlivými obavami a neklidem," odpověděl. "Domnívám se, že mě neklamou naděje, které jste ve mně vzbudila, a že přicházíte od ní."

"Opustila jsem ji před necelou hodinou."

"Kde-?"

"U jejího otce."

Obličej pana Harthouse se přes jeho chladnokrevnost p^oodloužil a jeho zmatek vzrostl. To tedy rozhodně nevidím, pomyslně si, kam se dostaneme.

"Přispěchala tam včera večer. Přišla tam velmi rozčilená a celou noc byla v bezvědomí. Žiji u jejího otce a byla jsem s ní. Můžete být jist, pane, že už ji do smrti nespátříte." Pan Harthouse nabral dechu, a jestliže se kdy nějaký člověk octl v postavení, že nevěděl, co říci, objevil nade vši pochybnost, že právě on je v takové situaci. Dětská bezelstnost, s níž

jeho návštěvnice mluvila, její pravdomluvnost, která znemožňovala každou lest, její úplné zapomnění na sebe samu ve vážném a klidném zaujetí účelem návštěvy, to všechno, spojeno se spoléháním na jeho lehce daný slib - což ho samo o sobě zahanbovalo - bylo něco, v čem neměl žádnou zkušenost a proti čemu by všechny jeho obvyklé zbraně byly tak bezmocné, že se nezmohl ani na slovo obhajoby.

Konečně řekl:

"Tak překvapující sdělení, pronesené tak důvěřivě a takovými ústy, je skutečně velmi zneklidňující. Dovolíte, abych se otázel, zda jste byla pověřena dámou, o níž mluvíte, abyste mi sdělila tuto zprávu tak beznadějnými slovy?"

"Nemám od ní žádné pověření."

"Tonoucí člověk se i stébła chytá. Nechci znevažovat vaši soudnost a pochybovat o vaší upřímnosti, promiňte však, jestliže řeknu, že dosud pevně doufám, že nebudu odsouzen k věčnému vyhnanství ze společnosti oné dámy."

"Nemáte nejmenší naději. Je hlavním smyslem mé návštěvy, pane Harthousi, abych vás ujistila, že musíte uvěřit, že máte asi takovou naději s ní ještě kdy mluvit, jako by byla včera večer, když přišla domů, zemřela,"

"Musím uvěřit? Co když však nemohu - nebo mám-li špatný charakter a jsem tvrdohlavý - a nechci -" "Je to přesto pravda. Nemáte naději." Jakub Harthouse na ni pohlédl s nevěřícím úsměvem na rtech, dívala se však přes něho a za něho a zbytečně na ni plýtlval úsměvem. Kousl se do rtu a chvíli uvažoval.

"Jestli to bohužel tak vypadá," řekl, "že po náležitých strastech a povinnostech s mé strany se dostanu do tak beznadějného postavení, jako je toto vykázaní, nestane se ze mne pronásledovatel té dámy. Říkáte však, že od ní nemáte žádné pověření?"

"Mám pouze pověření své lásky k ní a její lásky ke mně. Nemám jiné pověření, než že jsem s ní byla od chvíle, kdy přišla domů, a že se mi svěřila. Nemám jiné pověření, než že vím něco o její povaze a o jejím manželství. Ach, pane Harthousi, myslím, že i vy jste měl toto pověření!"

Žárem této výtky byl zasažen v dutině, kde měl mít srdce - v onom hnízdě zjalovělých vajec, kde by byli žili nebeští ptáci, kdyby je nebyli odehnali.

"Nejsem mravný člověk," řekl, "a nikdy nepředstírám, že jsem mravný člověk. Jsem tak nemravný, jak jen je možné. Zároveň však, jestliže jsem způsobil žal dámě, která je předmětem našeho rozhovoru, nebo jsem ji bohužel nějakým způsobem kompromitoval, jestliže jsem se zavázal vyjádřením svých citů k ní, ne zcela slučitelných - neslučitelných - s domácím krbem, nebo jestliže jsem využil toho, že její otec je stroj, její bratr neurvalec a její

manžel medvěd, pak dovolu, abych vás ujistil, že jsem neměl žádné zvlášť špatné úmysly a že jsem přecházel od jednoho kroku ke druhému s ďábelskou lehkostí, nemaje ani potuchy, jak je jejich seznam dlouhý, dokud jsem se jím nezačal probírat. A přitom zjišťuji," řekl pan Jakub Harthouse závěrem, "že tvoří několik svazků."

Ačkoliv to vše pronesl svým lehkovážným způsobem zdálo se, že tentokrát tím pouze vědomě uhlazuje ošklivý povrch. Na okamžik se odmlčel, pak pokračoval klidněji, i když se stopami rozmrzelosti a zklamání, které se nedaly zahladit.

"Po tom, co jste mi právě vylíčila tak, že o vašich slovech nemohu pochybovat - sotva znám jiný zdroj, z něhož bych to tak ochotně přijal - cítím se zavázán povědět vám, která máte, jak jste řekla, její důvěru, že nemohu odmítnout úvahu o možnosti (jakkoli neočekávané), že onu dámu víckrát neuvidím. Jedině já jsem vinen tím, co se stalo - a - a nemohu říci," dodal spíš

pro nedostatek obecného závěru, "že mám velkou naději stát se někdy mravným člověkem nebo že vůbec chci být mravným člověkem."

Cecilčin obličej jasně ukazoval, že svou prosbu ještě neskončila.

"Hovořila jste," pokračoval, když k němu opět pozvedla oči, "o jednom účelu své návštěvy. Mohu předpokládat, že tu je ještě druhý?"

"Ano."

"Budete tak laskavá a řeknete mi jej?"

"Pane Harthousi," odvětila Cecilka se směsí jemnosti a pevnosti, která ho porazila, a s prostou důvěrou, že on se musí podrobit jejímu požadavku, ač to bylo pro něho velmi nevýhodné,

"jediná věc, kterou můžete ještě udělat, je ihned a jednou provždy odtud odejet. Jsem si jista, že jinak nemůžete zmírnit zlo a škodu, které jste napáchal. Jsem si jista, že je to jediné odškodnění, které je ve vaší moci. Neříkám, že to je mnoho nebo že je to postačující, je to však alespoň něco a je to nutné. A proto bez jiného příkazu, než který jsem vám dala, a dokonce bez vědomí jiných osob než vás a mne žádám, abyste ještě dnes večer opustil zdejší místa a zavázal se, že se už nikdy nevrátíte."

Kdyby byla uplatňovala jiný vliv než svou prostou víru v pravdivost a správnost toho, co řekla, kdyby byla skrývala sebemenší pochybnost nebo nerozhodnost nebo byla s nejlepším úmyslem uplatňovala nějaké výhrady či nároky, kdyby byla projevila nebo pociťovala sebemenší stopu pochopení pro směšnost jeho postavení, jeho překva-pění nebo pro námitky, které vznesl, byl by toho nyní proti ní využil. Byl by však snad spíš změnil udiveným pohledem jasnou oblohu, než by ji dojal.

"Uvědomujete si však," zeptal se, jsa úplně v koncích, "plný dosah toho, co požadujete?"

Nevíte asi, že se zde zabývám veřejnými záležitostmi, samo o sobě směšnými, na které jsem se však dal, na něž jsem přísahal a jimž mám být zoufale oddán? Pravděpodobně si to neuvědomujete, ale je to fakt."

Na Cecilku to však nemělo žádný vliv, fakt nefakt. "Mimoto," řekl pan Harthouse a pochybovačně několikrát prošel pokojem, "je to strašlivě absurdní. Velmi bych se zesměšnil, kdybych tak nepochopitelně ucouvl, když jsem se k těm lidem dal."

"Jsem si úplně jista," opakovala Cecilka, "že to je jediná náprava, která je ve vaší moci. Jsem si tím úplně jista, jinak bych sem nebyla přišla."

Pohlédl jí do obličeje a začal znovu přecházet. "Na mou duši nevím, co říci. Je to tak nesmírně absurdní." Nyní bylo na něm, aby si vyhradil mlčenlivost. "Kdybych učinil tak směšnou věc," řekl, když se na okamžik zastavil a opřel o krb, "muselo by to být zachováno v neporušitelné tajnosti."

To, že se opíral o krb, mu připomnělo noc strávenou s neurvalcem. Byl to tentýž krb a nějak se mu zdálo, že dnes je on tím neurvalcem. Nemohl dál.

"Jsem přesvědčen, že se žádný člověk nikdy neoctl v tak směšném postavení," řekl, když pohlédl nahoru i dolů, zasmál se, zamračil, poodešel a opět se vrátil. "Nevidím však žádné východisko. Co přijde, přijde. Tohle asi přijde. Budu se zřejmě musit odklidit - zkrátka, zavazuji se k tomu."

Cecilka povstala. Výsledek ji nepřekvapil, ale potěšil, a obličej jí jasně zářil.

"Dovolte, abych vyslovil svou pochybnost," pokračoval pan Jakub Harthouse, "že by jiný vyslanec nebo vyslan-kyně byl mohl se mnou tak úspěšně jednat. Nejenže jsem ve velmi směšném postavení, ale jsem poražen na celé čáře. Bude mi alespoň dovoleno poznat jméno mého nepřítele?"

"Mé jméno?" řekla vyslankyně.

"Jediné jméno, které bych dnes večer toužil zvědět."

"Cecilka Jupová."

"Promiňte mou zvědavost při loučení. Jste spřízněna s rodinou?"

"Jsem jen chudá dívka," odpověděla Cecilka. "Byla jsem odloučena od otce - byl to jen komediant - a pan Grad-grind se mne ujal. Od té doby u nich žiji." Odešla.

"Toho bylo zapotřebí k dovršení porážky," řekl pan Jakub Harthouse a po chvilkovém ohromení klesl odevzdaně na pohovku. "Nyní mohu považovat porážku za dokonanou. Jen chudá dívka - jen komediant - jen Jakub Harthouse zesměšněn - jen Jakub Harthouse, velká pyramida neúspěchu."

Velká pyramida si vzala do hlavy, že pojede k Nilu. Ihned se chopil pera a napsal (v patřičných hieroglyfech) svému bratrovi tento lístek:

"Drahý Jendo! V Koksově vše skončilo. Nudilo mě to a dám se na velbloudy. Srdečně Kubík."

Zazvonil.

"Pošlete mi mého sluhu."

"Šel spát, prosím."

"Řekněte mu, ať vstane a zabalí."

Napsal ještě dva lístky. Jeden panu Bunderbymu, v němž mu oznamoval svůj odchod z kraje a kde se bude v příštích čtrnácti dnech zdržovat. Druhý, podobného znění, panu Gradgrindovi. Sotva oschl inkoust na písmu, zanechal za sebou vysoké komíny Koksova a seděl ve vlaku, zářícím a uhánějícím temnou krajinou.

Mravní lidé by se mohli domnívat, že pan Jakub Harthouse pociťoval později příjemné uspokojení nad tímto hbitým ústupem jakožto nad jedním z mála činů, jimiž něco napravil, a zároveň záchranou před vyvrcholením velmi ošklivé záležitosti. Tak tomu však vůbec nebylo, Utajený pocit, že neuspěl a že byl směšný - a hrůza před tím, co by jiní lidé, kteří dělají podobné věci, o něm říkali, kdyby to věděli - ho tak tísnil, že by se nikdy nebyl přiznal k tomuto období svého života, které bylo asi jeho obdobím nejlepším a zároveň jediným, za které se styděl.

KAPITOLA TŘETÍ

Velmi rozhodné

Neúnavná paní Sparsitová, se silnou rýmou, hlasem změněným v šepot a důstojnou postavou tak otřesenou neustálým kýčáním, že hrozil její rozpad, jala se pronásledovat svého ochránce, až ho našla ve metropoli, tam se na něho majestátně snesla v jeho hotelu ve Svatojakubské ulici, hořlaviny, jimiž byla nabita, vybuchly a ona vyletěla do vzduchu. Když vykonala s nekonečným uspokojením své poslání, omdlela tato velkomyslná žena na límci pana Bunderbyho.

Prvním činem pana Bunderbyho bylo, že setřásl paní Sparsitovou a nechal ji, aby prodělala na podlaze různé stupně utrpení. Pak se musil utéci k mocným oživovacím prostředkům, jako je kroucení pacientčích palců, bití přes ruce, polévání obličeje vodou a sypání soli do úst. Když ji toto ošetření pozdravilo (což se stalo velmi rychle), vstrčil ji do rychlíku, aniž jí

nabídl nějaké jiné občerstvení, a víc mrtvou než živou ji unášel s sebou do Koksova. Jakožto klasická zřícenina skýtalá paní Sparsitová na konci cesty zajímavý pohled, z každého jiného hlediska byly však škody, které do té doby utřžila, tak podstatné, že mařily její nároky na obdiv. Bez ohledu na její rozedraný oděv a na její stav, nelítostný k jejímu dojemnému kýčání nacpal ji pan Bunderby ihned do drožky a odvezl do Ka-* menného zámku.

"Tak tedy, Tome Gradgrinde," řekl Bunderby, když vpadl pozdě večer do tchánova pokoje,

"tato dáma - paní Sparsitová - znáte přece paní Sparsitovou - vám poví něco, co vás omráčí."

"Můj dopis vás minul!" zvolal pan Gradgrind překvapen tímto zjevením.

"Váš dopis mě minul, pane!" vyštěkl Bounderby. "Teď není čas na dopisy. Nikdo nebude vykládat Josiáši Bounderby mu o dopisech, když je v takovém rozpoložení."

"Bounderby," řekl pan Gradgrind mírně vyčítavým tónem, "mluvím o velmi zvláštním dopisu, který jsem vám napsal o Luise."

"Tome Gradgrinde," odpověděl Bounderby a několikrát velmi prudce uhodil dlaní do stolu,

"mluvím o velmi zvláštním poslovi, který ke mně přišel kvůli Luise. Paní Sparsitová, milostivá, předstupte!"

Když se tato nešťastná dáma pokusila přednést své svědectví téměř bez hlasu a s trpitelskými posuňky, vyjadřujícími bolení v krku, stala se tak nesnesitelnou a tak kroutila obličejem, že to pan Bounderby nemohl vydržet, chytil ji za ruku a zatřásl jí.

"Nemůže-li to z vás ven, milostivá," řekl Bounderby, "dovolte, abych to já vyklopil. Teď není

čas, aby dáma, s jakkoli vznešenými styky, byla docela němá a jen polykala nasucho. Tome Gradgrinde, paní Sparsitová se nedávno octla náhodou v postavení, v němž vyslechla na zahradě rozhovor vaší dcery s vaším vzácným a urozeným přítelem panem Jakubem Harthousem."

"Skutečně?" řekl pan Gradgrind.

"Á! Skutečně!" křičel Bounderby. "A v tomto rozhovoru -"

"Nemusíte vyprávět jeho obsah, Bounderby, vím, co se stalo."

"Víte to? Pak snad," řekl Bounderby a zíral, seč mohl, na svého velmi tichého a klidného tchána, "také víte, kde je nyní vaše dcera?"

"Samozřejmě. Je tady."

"Tady?"

"Můj milý Bounderby, prosím vás, rozhodně omezte tyto hlasité výpady. Luisa je tady. Jakmile se mohla vyprostit z] rozhovoru s osobou, o níž mluvíte a s kterou jsem vás bohužel seznámil já, přispěchala Luisa sem, hledajíc ochranu. Byl jsem doma teprve několik hodin, když jsem ji přijal - zde, v tomto pokoji. Přispěchala do města vlakem a z města sem utíkala prudkou bouří a předstoupila přede mne s rozháranou myslí. Samozřejmě tu od té doby zůstala. Prosím vás, pro vaše i její dobro, buďte klidnější." Pan Bounderby se chvilku rozhlížel všemi směry, jen ne směrem k paní Sparsitové, pak se prudce obrátil k neteři Lady Scadgersové a řekl té ubohé ženě:

"Tak, milostivá! Velmi rádi vyslechneme jakoukoliv omluvičku, kterou uznáte za vhodnou, proč běháte po světě s vybájenou historkou jakožto jediným svým zavazadlem, milostivá!"

"Pane Bounderby," zašeptala paní Sparsitová, "mé nervy byly příliš otřeseny a mé zdraví příliš oslabeno ve vašich službách, abych mohla učinit více než uchýlit se k slzám." (Což také

učinila.)

"Tedy, milostivá," řekl Bounderby, "aniž jsem poznamenal něco, co nelze bez porušení slušnosti říci ženě z dobré rodiny, chci dodat, že se podle mého můžete uchýlit ještě k něčemu jinému, totiž k drožce. A protože drožka, v níž jsme přijeli, stojí před domem, dovolte, abych vás k ní dovedl a poslal vás domů do banky, tam učiníte nejlépe, když si dáte nohy do nejteplejší vody, jakou snesete, a v posteli vypijete sklenici horkého rumu s máslem." S

těmito slovy podal pan Bounderby plačící dámě pravou ruku a vyprovodil ji, žalostně kýchající, ke zmíněnému povozu. Brzy se vrátil sám.

"Protože mi váš obličej, Tome Gradgrinde, říkal, že se mnou chcete mluvit," pokračoval, "zde jsem. Ale řeknu vám rovnou, že nejsem příjemně naladěný, ta věc se mi vůbec nelíbí a nedomnívám se, že se vaše dcera ke mně kdy chovala tak poslušně a pokorně, jak by se měla chovat manželka k josiáši Bouderbymu z Koksova. Máte pravděpodobně svůj názor, já mám rozhodně svůj. Jestli se to, co mi dnes večer chcete říci, přičítá této otevřené poznámce, raději toho nechť."

Protože, jak jsme viděli, byl pan Gradgrind obměkčen, snažil se pan Bouderbym, aby se sám v každém ohledu zatvrdil. To patřilo k jeho přívětivé povaze.

"Můj milý Bouderbym," začal pan Gradgrind svou odpověď.

"Tak tedy promiňte," ohradil se Bouderbym, "nechci být příliš milý. To pro začátek. Když začínám být někomu milý, většinou shledávám, že chce nade mnou nabýt vrchu. Nemluvím s vámi zdvořile, ale, jak jste si vědom, já nejsem zdvořilý. Máte-li rád zdvořilost, víte, kde ji hledat. Máte přece urozené přátele a ti vám předloží jakékoliv množství tohoto zboží. Já sám je nevedu."

"Bouderbym," naléhal pan Gradgrind, "všichni můžeme chybovat - "

"Domníval jsem se, že vy ne," přerušil ho Bouderbym.

"Možná že jsem si to myslel. Tvrdím však, že všichni můžeme chybovat, ocenil bych vaši jemnost a byl bych za ni vděčný, kdybyste mě ušetřil těchto narázek na pana Harthouse. Nebudu se zmiňovat v našem rozhovoru o přátelství a podpoře, které jste mu poskytoval, ale nemluvte o něm, prosím, neustále v souvislosti se mnou."

"Nikdy jsem nepronесl jeho jméno!" řekl Bouderbym.

"Dobře, dobře," odvětil pan Gradgrind trpělivě, ba poslušně, a chvíli zůstal mlčky sedět a uvažoval. "Bouderbym, mám důvody pochybovat, zda jsme Luise skutečně rozuměli."

"Co myslíte tím jsme?"

"Řeknu tedy," opáčil v odpověď na hrubě vychrlenou otázku, "pochybuji, zda jsem já Luise rozuměl. Pochybuji, zda jsem si vedl zcela správně při její výchově."

"To jste uhodl," odvětil Bouderbym. "V tom s vámi souhlasím. Tak jste tedy konečně na to přišel, co? Výchova! Řeknu vám, co je výchova - být po hlavě vyhozen z do-mova a držení zkrátka ve všem kromě ran. Tomu já říkám výchova."

"Myslím, že váš zdravý rozum postřehne," opáčil pan Gradgrind ve vší pokoře, "že přes všechny případné výhody takového systému by bylo obtížné uplatňovat ho obecně u dívek."

"To vůbec nenahlížím," odvětil tvrdohlavý Bouderbym.

"Dobrá," povzdechl pan Gradgrind, "nechme tuto otázku stranou. Ujišťuji vás, že nemám nejmenšího úmyslu se s vámi přit. Snažím se napravit, co není v pořádku, pokud to je možné, a doufám, že mi ochotně pomůžete, Bouderbym, neboť jsem utrpěl veliký otřes."

"Pořád vám ještě nerozumím," řekl Bouderbym se zarputilou zatvzeleností, "a proto nemohu nic slibovat."

"Můj drahý Bouderbym," pokračoval pan Gradgrind sklíčeně a smířlivě, "během několika hodin jsem se toho zřejmě dověděl o Luisině povaze víc než v předchozích letech. Toto objasnění mi bylo vnuceno, není to můj objev. Myslím - Bouderbym, tohle vás ode mne překvapí - myslím, že Luisa má vlastnosti, které - které byly hanebně zanedbávány a - a poněkud zmrzačeny. A - a chtěl bych vám navrhnout, abyste - abyste mi laskavě pomohl v mém příhodném úsilí ponechat ji na nějakou dobu jejímu lepšímu já - a pomáhat mu laskavostí a ohleduplností, aby se rozvinulo -- což - což by bylo lepší pro štěstí nás všech. Luisa byla vždycky," řekl pan Gradgrind a rukou si zaclonil obličej, "mé oblíbené dítě." Při těchto slovech hřmotný Bouderbym tak zrudl a tak se nafoukl, až se zdálo, že je, a asi byl, na pokraji záchvatu. Uši měl jasně červené s odstínem do fialova, přesto však ovládl své

rozhořčení a řekl:

"Chtěl byste si ji na čas nechat tady?"

"Chtěl - chtěl jsem vám doporučit, můj drahý Bounderby, abyste Luise dovolil, aby zde zůstala na návštěvě a aby se jí ujala Cecilka (mám ovšem na mysli Cecilii Ju-povou), která jí rozumí a které Luisa důvěřuje."

"Z toho všeho je zřejmé, Tome Gradgrinde," řekl Bounderby a s rukama v kapsách povstal,

"že podle vašeho názoru panuje mezi mnou a Lu Bounderbyovou, jak se říká, nějaká neshoda?"

"Obávám se, že v této chvíli panuje všeobecná neshoda mezi Luisou a - a - a téměř všemi lidmi, s nimiž jsem ji kdy uvedl do styku," zněla otcova smutná odpověď.

"Tak se podívejte, Tome Gradgrinde," řekl uzardělý Bounderby a postavil se před něj rozkročmo, s rukama hluboko v kapsách a s vlasy podobajícími se louce se senem, přes kterou se přehnal rozvzteklý víchř, "řekl jste své, teď řeknu já své. Jsem koksovský člověk. Jsem Josiáš Bounderby z Koksova. Znam každou cihlu v tomhle městě, znám všechny továrny v tomhle městě, znám každý komín v tomhle městě, znám kouř v tomhle městě a znám děláky v tomhle městě. To všechno znám dobře. Je to skutečné. Když mi nějaký člověk začne vykládat něco o hodnotách představ, vždycky odpovídám, ať je to kdokoli, že vím, co má na mysli. Má na mysli želví polévku a zvěřinu se zlatou lžící a chce kočár se šestisprežením. To chce vaše dcera. Protože vy se domníváte, že má mít, co chce, doporučuji vám, abyste jí to opatřil. Protože ode mne, Tome Gradgrinde, to nikdy nedostane."

"Doufal jsem, Bounderby," řekl pan Gradgrind, "že po mých prosbách budete mluvit jinak."

"Počkejte chvíli," opáčil Bounderby, "myslím, že jste už řekl své. Vyslechl jsem vás až do konce, tak mě teď, prosím, vyslechněte vy. Nebud'te nespravedlivý, když už jste nedůsledný, protože i když je mi líto, že vidím Toma Gradgrinda v této situaci, bylo by mi dvojnásob líto, kdyby klesl až tak hluboko. Dávám mi na srozuměnou, že mezi vaší dcerou a mnou panuje jakási neshoda. Jako odpověď dávám vám na srozuměnou, že tu rozhodně je neshoda prvního řádu - kterou lze shrnout takto: vaše dcera dostatečně nezná zásluhy svého muže a neuvědomuje si, jak by se přísámbůh patřilo, že je tento svazek pro ni velikou ctí. To, doufám, je přímá řeč."

"Bounderby, iL naléhal pan Gradgrind, "to je nerozumné/"

"Tak?" řekl Bounderby. "jsem rád, že to říkáte. Když mi totiž Tom Gradgrind se svými novými nápady řekne, že vykládám nerozumné, pak jsem ihned přesvědčen, že to musí být zatraceně rozumné. Když dovolíte, budu pokračovat. Můj původ znáte a víte, že jsem po mnoho let nepotřeboval zouvák, protože jsem neměl boty. Ale věřte tomu nebo ne, jak uznáte za vhodné, jsou dámy - urozené dámy - z dobrých rodin - rodin! - které by téměř líbaly zem, po které chodím."

Vystřelil to jako raketu na hlavu svého tchána.

"Vaše dcera/" pokračoval Bounderby, "není zatím ani zdaleka urozenou dámou. To víte i vy. Ne že by mi ani co by se za nehet vešlo záleželo na takových věcech, dobře víte, že ne, ale to je fakt a vy, Tome Gradgrinde, ho nemůžete změnit. Proč to všechno říkám?"

"Obávám se," poznamenal pan Gradgrind tiše, "že ne proto, abyste mne šetřil."

"Vyslechněte mě až do konce," řekl Bounderby, "a nepřerušujte mě, dokud na vás nepříjde řada. Říkám to proto, že ženy se vznešenými styky se pozastavovaly nad chováním vaší dcery a nad její netečností, které si všimly. Podívovaly se, že to trpím. A já se tomu teď také dívám a trpět to nebudu."

"Bounderby," odvětil pan Gradgrind povstáváje, "myslím, že čím méně toho dnes večer

řekneme, tím lépe."

"Naopak, Tome Gradgrinde, myslím, že čím více toho dnes večer řekneme, tím lépe. To znamená," tato úvaha ho zarazila, "dokud neřeknu všechno, co chci říci, a pak je mi jedno, jak brzy přestaneme. Přicházím k otázce, která snad celou záležitost zkrátí. Co má znamenat ten návrh, který jste právě učinil?"

"Co má znamenat, Bounderby?"

"Ten návrh o návštěvě," řekl Bounderby, pohodiv zpupně loukou se senem.

"Má znamenat, že doufám, že dáte přátelský souhlas, aby zde Luisa nějakou dobu zůstala, odpočala si a přemítala, což by mohlo v mnoha ohledech vést k postupné změně k lepšímu."

"K zmírnění vašich názorů o neshodě?" řekl Bounderby.

"Chcete-li to tak vyjádřit."

"Jak jste na to přišel?" řekl Bounderby.

"Již jsem řekl, že se obávám, že jsme Luise nerozuměli. Myslíte, že je to příliš mnoho, když

na vás, který jste o tolik starší než ona, žádám, abyste to pomohl napravit? Přijal jste na sebe velikou odpovědnost: abyste s ní sdílel dobré i zlé, abyste -"

Panu Bounderbymu se snad nelíbilo, že mu byla opakována jeho vlastní slova, která řekl Štěpánu Blackpoolovi, ale přetrhl je rozhněvaně.

"Dost," řekl, "o tom nechci slyšet. Víím, proč jsem si ji vzal, stejně dobře jako vy. Nestarejte se o to, proč jsem si ji vzal, to je moje věc."

"Chtěl jsem pouze poznamenat, Bounderby, že se všichni můžeme více nebo méně mýlit, vás nevyjímaje, a že kdybyste poněkud ustoupil, nezapomínaje na odpovědnost, kterou jste přijal, nejednal byste jen skutečně šlechetně, ale snad byste i splatil dluh vůči Luise."

"Dívám se na to jinak," vychrlil ze sebe Bounderby. "Skoncuji tuhle záležitost podle svého. Nechci se kvůli tomu s vámi pohádat, Tome Gradgrinde. Abych řekl pravdu, myslím, že není

hodno mé pověsti pohádat se kvůli takové věci. Pokud jde o vašeho vznešeného přítele, může táhnout, kam se mu zachce. Jestli mi přijde do cesty, povím mu, co si myslím, jestli mi nepřijde do cesty, nepovím, protože mi nebude stát za to. Teď k vaší dceři, z níž jsem udělal Lu Bounderbyovou, ač bych snad byl učinil lépe, kdybych ji byl nechal, aby zůstala Lu Gradgrindovou, nepřijde-li zítra do dvanácti domů, budu se domnívat, že je jí milejší zůstat jinde, a pošlu jí její šatstvo a tak dále sem a v budoucnosti se o ni postaráte vy. Co řeknu lidem o neshodě, která mě přivedla k tomuto závěru, je toto: Já jsem Josiáš Bounderby a měl jsem svou výchovu, ona je dcerou Toma Gradgrinda a měla svou výchovu, bylo z nás špatné

spřežení. Je o mně přece dostatečně známo, že jsem poněkud mimořádný člověk a většina lidí

celkem rychle pochopí, že by to musela být dosti neobyčejná žena, která by se mi mohla nadlouho vyrovnat."

"Chtěl bych vás velmi vážně požádat, Bounderby, abyste to ještě jednou uvážil," naléhal pan Gradgrind, "než se zavázete takovým rozhodnutím."

"Vždycky dospívám k rozhodnutí," řekl Bounderby a narazil si klobouk, "a ať dělám cokoli, dělám to hned. Překvapilo by mě, že Tom Gradgrind se obrací s takovou poznámkou na Josiáše Bounderbyho z Koksova, když ho tak dobře zná, kdyby mě vůbec mohlo překvapit, co udělá Tom Gradgrind, když se připojí k sentimentálním nesmyslům. Oznámil jsem vám své rozhodnutí a nemám, co bych ještě řekl. Dobrou noc!"

A tak šel pan Bounderby spát do svého městského domova. Pět minut po dvanácté příštího dne nařídil, aby byl majetek paní Bounderbyové opatrně zabalen a poslán k Tomu

Gradgrindovi, vyhlásil, že prodá svůj venkovský koutek soukromníkovi, a začal opět staromládenecký život.

KAPITOLA ČTVRTÁ

Ztracen

Zájem o vyloupení banky nikdy neutuchl a nepřestával ani nyní zaujímat význačné místo v pozornosti majitele tohoto podniku. Jako pozoruhodný muž, který se sám vypracoval, a obchodní zázrak obdivuhodnější než Venuše, který se zrodil z bahna místo z moře, rád ukazoval na chvástavý důkaz své hbitosti a činnosti, že jeho domácí záležitosti nikterak nezměnšily jeho obchodní nadšení.

A proto v prvních týdnech svého obnoveného staromládenectví tak zvýšil svůj obvyklý okázalý shon a každý den dělal takový rozruch při obnoveném pátrání po lupiči, že si policejní úředníci, kteří měli loupež na starosti, téměř přáli, aby se nikdy nebyla stala. Přitom se mýlili a nebyli na správné stopě. Ačkoliv byli od prvního okamžiku tak zticha, až se většina lidí domnívala, že toho pro beznadějnost nechali, neobjevilo se nic nového. Nikdo ze zúčastněných, muž nebo žena, nenašel předčasně odvahu a ničím se neprozradil. A což bylo ještě pozoruhodnější, o Štěpánovi nebylo ani slechu a záhadná stařenka zůstávala záhadou. Když věci dospěly až sem a žádné znaky dalšího vývoje se neobjevily, dospěl pan Bunderby ve svém pátrání k rozhodnutí riskovat odvážný tah. Sestavil plakát, v němž nabízel dvacet liber odměny za dopadení Štěpána Black-poola, podezřelého ze spoluúčasti na vyloupení

Koksovské banky dne toho a toho, popsal, jak mohl nejpodrobněji, oděv, vzhled, postavu a způsoby řečeného Štěpána Black-poola, vylíčil, jak opustil město a jakým směrem se odebral, to vše dal vysázet černými písmeny na nápadný plakát a ten dal uprostřed noci vylepit na zdi, aby to všichni obyvatelé uviděli najednou.

Tovární zvonce musely zvonit onoho rána velmi hlasitě, aby rozehnaly skupiny dělníků, kteří

se shromažďovali za liknavého úsvitu kolem plakátů a dychtivě je hltali očima. Oči těch, kdo neuměli číst, nebyly méně dychtivé. Naslouchající přátelskému hlasu, který nahlas předčítal vždycky se našel někdo, kdo byl ochoten pomoci - zírali tito lidé na písmena, která tolik znamenala, s neurčitou bází a úctou, které by byly trochu směšné, kdyby jakýkoliv projev všeobecné nevědomosti mohl vůbec být jiný než hrozivý a plný zla. Mnohé uši a oči se ještě po celé hodiny zabývaly uprostřed otáčejících se vřeten a rachotících stavů představou věci zaznamenané na plakátech, a když se děláci opět vyrojili do ulic, bylo tam právě tolik čtenářů

jako dříve.

Onoho večera měl také promluvit k svým posluchačům zástupce Slackbridge, Slackbridge si opatřil od tiskaře čistý plakát a přinesl si jej v kapse. Ó mí přátelé a spolu-krajané, zdeptaní

dělníci koksovští, ó mí bratři a spolu-dělníci, spoluobčané a spolulidé, jaký rozruch vznikl, když Slackbridge rozestřel onen, jak tomu říkal, „zdrucující dokument“ a předložil ho společenství pracujících k nahlédnutí a k ztracení! „Ó mí spolulidé, pohledte, čeho všeho je schopen zrádce v táboře velikých duchů, kteří se vepsali na posvátný svitek Spravedlnosti a Jednoty! Ó mí pokoření přátelé, úpící pod krvavým jhem tyranie, vy, jejichž ohnutá těla zašlapává železná bota despotismu do prachu země, po níž byste se měli, kdyby došlo na přání vašich utlačova-telů, celý svůj život plazit po břiše jako had v zahradě - ó mí bratři, a měl bych jako muž také dodat, mé sestry, co říkáte nyní o Štěpánu Blackpoolovi, poněkud shrbeném v ramenou, vysokém asi pět stop sedm palců, jak se praví v tomto ponižujícím a odporném dokumentu, v tomto ničivém plakátu, v tomto zhozném oznámení, v této hanebné

vyhlášce, s vznešeným odsouzením rozdrtíte hada, který chtěl takto pošpinit a zhanobit

božskou společnost, jež ho však naštěstí navždy vyloučila ze svého středu a vyhnala!

Vzpomeňte, jak stál před vámi zde na tomto pódiu, vzpomeňte, jak jsem krok za krokem a v jeho přítomnosti sledoval jeho složité vykrucování, vzpomeňte, jak se kroutil, jak ustupoval a uhýbal, jak se chýtal maličkostí, až jsem ho, když ztratil úplně půdu pod nohama, vyvrhl z našeho středu, aby na něj navždy ukazoval prst pohrdání a aby ho spaloval a sežehoval oheň

pomsty všech svobodně myslících lidí! A nyní mí přátelé - mí pracující přátelé, neboť toto označení mne naplňuje vítěznou radostí - mí přátelé, jejichž tvrdý, avšak poctivý život je naplněn prací a jejichž nuzná, avšak nezávislá krmě je připravována v bídě, a nyní, táži se vás, mí přátelé, jaké pojmenování si vysloužil tento bídácký zbabělec, který, když mu byla stržena maska s obličejem, stojí před námi v celé své vrozené nestvůrnosti. Jaké? Zloděj! Lupič!

Prokletý běženec, na jehož hlavu je vypsána odměna, rána a vřed na vznešené pověsti koksovských pracujících! A proto, bratři spojení posvátným svazkem, k němuž připojují svou ruku a pečeť vaše děti a dosud nezrozené děti vašich dětí, proto vám navrhuji jménem Sjednoceného hromadného tribunálu, který vždy bdí nad vašim blahem a usiluje o vaše dobro, aby se toto shromáždění usneslo: Že společenství koksovských dělníků již slavnostně zavrhl Štěpána Blackpoola, tkalce, o němž se hovoří na tomto plakátu, a tudíž že na ně nepadá hanba jeho zločinů a nemůže být jako třída viněno z jeho nečestných činů!" Tolik Slackbridge, velkolepě skřípající zuby a potící se. Několik přísných hlasů zvolalo:

"Ne!", což deset nebo dvacet lidí přijalo souhlasným "slyšte, slyšte!", a jeden muž varoval:

"Slackbridgi, tadys přestřelil, jdeš na to moc zhurta!" To však byli trpaslíci proti armádě, většina shromáždění vyznávala Slackbridgeovo evangelium a provolala mu, jak proti nim seděl a okázale oddychoval, třikrát sláva.

Tito muži a ženy, vracející se klidně do svých domovů, byli ještě v ulicích, když se Cecilka, kterou o několik minut dříve odvolali od Luisy, vrátila.

"Kdo je to?" zeptala se Luisa. ..

"Je to pan Bounderby," řekla Cecilka, plaše vyslovujíc toto jméno, "a váš bratr pan Tom a nějaká mladá žena, která říká, že se jmenuje Ráchel a že ji znáte."

"Cecilko, miláčku, co chtějí?"

"Chtějí s vámi mluvit. Ráchel plakala a je zřejmě rozzlobená."

"Tatínku," řekla Luisa, neboť její otec byl přítomen, "z důvodu, který se sám Vysvětlí, nemohu odmítnout s nimi mluvit. Mohou přijít sem?"

Ježto odpověděl kladně, Cecilka pro ně šla. Záhy se s nimi vrátila. Tom šel poslední, zůstal stát v nejtemnější části pokoje, blízko dveří.

"Paní Bounderbyová," řekl její manžel, vstupuje s chladným pokývnutím, "doufám, že vás nevyrušuji. Je už ne-vhodná doba, ale tato mladá žena učinila prohlášení, která činí mou návštěvu nutnou. Tome Gradgrindé, protože váš syn, mladý Tom, odpírá z nějakých tvrdohlavých důvodů vyjádřit se k tomuto prohlášení, ať už pravdivému nebo lživému, jsem nucen přednést je vaší dceři."

"Už jste mě jednou viděla, mladá paní," řekla Ráchel, stojíc před Luisou. Tom zakašlal.

"Mladá paní," opakovala Ráchel, když Luisa neodpovídala "viděla jste mě už jednou." Tom znovu zakašlal. "Ano."

Ráchel pohlédla hrdě na pana Bounderbyho a řekla: "Povíte jim, mladá paní, kde jste mě viděla a kdo všechno byl u toho?"

"Zašla jsem do domu, kde bydlil Štěpán Blackpool, večer po jeho propouštění z práce a tam jsem vás viděla. On tam byl také a v tmavém koutě stála nějaká stařena, která nemluvila a kterou bylo sotva vidět. Můj bratr byl se mnou."

"To jsi to nemohl říci, mladý Tome?" vyzvídá pan Bounderby.

"Slíbil jsem sestře, že to neřeknu." Luisa to rychle potvrdila. "A pak," řekl neurvalec zatrpkle,

"ona to vypráví tak ztraceně dobře - a tak podrobně - že jsem ji o to nemohl připravit!"

"Řekněte, prosím vás, mladá paní," pokračovala Ráchel, "proč jste v té zlořečené hodině vůbec tenkrát přišla za Štěpánem?"

"Cítila jsem k němu soucit," řekla Luisa zardívajíc se, "a chtěla jsem vědět, co bude dělat, a chtěla jsem mu pomoci."

"Děkuji vám, milostivá," řekl Bounderby. "To mě moc těší a jsem vám zavázán."

"Nabídla jste mu," zeptala se Ráchel, "bankovku?" "Ano, ale on ji odmítl a přijal jen dvě libry ve zlatě." Ráchel se znovu zadívala na pana Bounderbyho,

"No ovšem!" řekl Bounderby. "Ghcete-li vědět, zda vaše směšná a nepravděpodobná historka je pravdivá, pak jsem nucen přiznat, že byla potvrzena."

"Mladá paní," řekla Ráchel, "Štěpán Blackpool byl nyní veřejně označen po celém městě a bůhví kde ještě jako zloděj! Dnes večer se konala schůze, kde o něm mluvili stejně hanebně. Štěpán! Ten nejčestnější, nejvěrnější chlapec, ten nejlepší!" Přemohlo ji rozhořčení a ona se vzlykajíc zarazila.

"Je mi to velmi, velmi líto," řekla Luisa.

"Mladá paní, mladá paní," odvětila Ráchel, "doufám, že ano, ale nejsem si jista! Nevím, co jste možná udělala! Lidé jako vy nás neznají, nestojí o nás a nepatří k nám. Není mi jasné, proč jste vlastně tenkrát večer přišla. Možná že jste měla nějaké vlastní úmysly a bylo vám jedno, jaké trápení tomu chudákovi způsobíte. Tenkrát jsem řekla pánbůh vám požehnej, že jste přišla, řekla jsem to z celého srdce, protože se zdálo, že ho tolik litujete, ale teď si tím nejsem jista, nejsem si tím jista!"

Luisa jí nemohla zazlívát toto nespravedlivé podezření, pevně věřila ve svou představu o onom muži a byla velmi nešťastná.

"A když si pomyslím," řekla Ráchel mezi vzlyky, "jak vám byl vděčný a jak si myslil, že jste k němu hodná - když si vzpomenu, jak si rukou zaclonil ztrápený obličej, aby zakryl slzy, které jste vyvolala - Doufám, že vám to je líto bez výčitek svědomí, ale nejsem si tím jista, nejsem si tím jista!"

"Vy jste mi pěkná," zavrčel neurvalec, nejistě přešlapuje ve svém tmavém koutě, "takhle sem přijít se svými zatračenými obviněními! Měli by vás vyhodit, když se neumíte chovat, a bylo by to správné."

Neodpověděla ani slovo, dokud nepromluvil pan Bounderby, bylo slyšet jen její tichý pláč.

"Poslyšte!" řekl, "víte, k čemu jste se zavázala. Tak myslete na to místo na tohle."

"Jsem skutečně nerada," odvětila Ráchel, otírajíc si oči,

"že mě tady takhle vidíte, ale už mě tak neuvidíte. Mladá paní, když jsem si přečtla, co se píše o Štěpánovi - a je na tom asi tolik pravdy, jako kdyby to napsali o vás - šla jsem rovnou do banky, abych řekla, kde Štěpán je, a závazně jim slíbila, že tu za dva dny bude. Pana Bounderbyho jsem tenkrát nenašla a váš bratr mě poslal pryč, pokoušela jsem se najít vás, ale vy jste nebyla k nalezení, tak jsem se vrátila do práce. Když jsem šla dnes večer z továrny, chtěla jsem nejdřív vědět, co se říkalo o Štěpánovi - vím určitě že se vrátí a všechny zahanbí a pak jsem šla zase hledat pana Bounderbyho, našla jsem ho a řekla mu všechno, co vím, nevěřil mi ani slovo a přivedl mě sem."

"Až potud je to pravda," souhlasil pan Bounderby s rukama v kapsách a kloboukem na hlavě.

"Ale abyste věděla, lidi jako vy neznám od včerejška a vím, že nikdy neumíráte na mlčení. Doporučoval bych vám, abyste si teď tolik nehleděla mluvení jako činů. Slíbila jste něco udělat a jediné, co bych chtěl poznamenat, je - udělejte to!"

"Napsala jsem Štěpánovi poštou, která šla dnes odpoledne, jako jsem mu už jednou psala od jeho odjezdu," řekla Ráchel, "a bude tu nejpozději za dva dny."

"Něco vám tedy řeknu. Možná že nevíte," odušil pan Bounderby, "že i vás občas pozorují, protože nejste zcela prosta podezření v téhle záležitosti, ježto lidé se posuzují podle společnosti, v jaké se pohybují. Na poštovní úřad jsme také nezapomněli. Říkám vám, že tam žádný dopis pro Štěpána Blackpoola nedošel. Nechám na vás, abyste se dověděla, co se stalo s vaším dopisem. Možná že jste se spletla a žádný dopis nenapsala."

"Nebyl ještě dlouho pryč, mladá paní," řekla Ráchel, obracejíc se prosebně na Luisu, "asi tak týden, když jsem dostala jediný dopis, který mi kdy poslal, v němž mi oznamoval, že je nucen hledat si práci pod cizím jménem."

"A sakra!" zvolal Bounderby potřásaje hlavou a hvízdal, "tak on si změnil jméno! To je ale poněkud nešťastné u tak bezúhonného chlapa. Pokud vím, jsou soudní dvory značně podezíravé, když má, nevinný najednou několik jmen."

"Co, pro boha živého, tomu chudákovi zbývalo!" řekla Ráchel opět se slzami v očích. "Na jedné straně proti němu stáli páni, na druhé straně dělníci a on chtěl jen v klidu usilovně pracovat a dělat, co považoval za správné. Což nemůže člověk mít vlastní duši a vlastní rozum? Což si to musí nadosmrti rozházet s jednou stranou nebo si to nadosmrti rozházet s druhou stranou nebo se nechat uštvať jako zvěř?"

"Skutečně, skutečně ho z celého srdce lituji," odvětila Luisa, "a doufám, že se ospravedlní."

"O to se nemusíte bát, mladá paní. To udělá docela jistě!"

"Je to asi tím jistější," řekl pan Bounderby, "že odmítáte říci, kde je, co?"

"Nechci, aby se mým přičiněním vrátil s nezaslouženou výtkou, že byl zpět přiveden. Vráti se z vlastní vůle, aby se ospravedlnil a aby zahanbil všechny, kteří pošpinili jeho dobrou pověst, když tu ani nebyl, aby se mohl bránit. Napsala jsem mu, co mu udělali," pravila Ráchel, odrážejíc nedůvěru, jako skály odrážejí moře, "a bude tu nejpozději za dva dny."

"Přesto však," dodal pan Bounderby, "kdybychom ho mohli dopadnout dřív, měl by tím dříve možnost ospravedlnit se. Pokud jde o vás, proti vám nemám nic, ukazuje se, že je pravda, co jste mi přišla říci, a já jsem vám umožnil, abyste to dokázala, a tím to končí. Přeji vám vespolek dobrou noc! Musím jít a ještě se na tu věc podívat."

Když se pan Bounderby pohnul, vylezl Tom ze svého kouta, stoupl si vedle něho, chytil se ho a odešel s ním. Jediný pozdrav, který na rozloučenou pronesl, bylo na-bručené "Dobrou noc, otče!" S tímto krátkým projevem a zavrčením na sestru dům opustil. Od chvíle, kdy se jeho poslední naděje vrátila domů, byl pan Gradgrind skoupý na slovo. Seděl mlčky, když Luisa mírně řekla:

"Jednoho dne, Ráchel, až mě lépe poznáte, přestanete mi nedůvěřovat."

"Je mi proti myslí," odpověděla Ráchel jemně, "vůbec někomu nedůvěřovat, ale když mně když nám všem - všichni nedůvěřují, nemohu se takových myšlenek zbavit. Promiňte mi, že jsem vám ublížila. Nemyslím to, co jsem před chvílí řekla. Ale možná že mě to zase napadne, jestli budou tomu ubožákovi tak nedůvěřovat."

"Napsala jste mu ve svém dopise," dotazovala se Cecilka, "že na něho podezření padlo zřejmě

proto, že ho vídali večer před bankou? Věděl by, co bude musit vysvětlit, až se vrátí, a mohl by se na to připravit."

"Ano, má milá," odpověděla, "ale nemám ponětí, co ho tam přivedlo. Nikdy tudy nechodil. Neměl to na cestě. Měli jsme stejnou cestu, a ta tamtudy nevedla." Cecilka k ní přistoupila a zeptala se jí, kde bydlí a zda by k ní mohla zítra přijít, aby se dověděla, zda došly nějaké zprávy od Štěpána.

"Pochybuji," pravila Ráchel, "že by sem dorazil dřív než pozítří."

"Tak tedy přijdu pozítří večer také," řekla Cecilka.

Když Ráchel, která s tím souhlasila, odešla, pozvedl pan Gradgrind hlavu a řekl dceři:

"Luiso, má drahá, nikdy jsem, pokud je mi známo, toho člověka neviděl. Věříš, že je do toho zapleten?"

"Myslím, otče, že jsem tomu dřív s velkou námahou věřila. Ale nyní tomu nevěřím."

"To znamená, že ses přiměla tomu věřit vědouc, že je v podezření. Ale vypadá a chová se slušně?"

"Velmi slušně."

"A její důvěra je nezlomná. Chtěl bych vědět," zauvažoval pan Gradgrind, "zda skutečný vinník o těchto obviněních ví. Kde je? Kdo je to?"

Jeho vlasy začaly poslední dobou měnit barvu. Když se nyní znovu opřel o ruku, vypadal velmi šedivý a starý, takže Luisa, s obličejem plným strachu a lítosti, k němu spěšně přistoupila a usedla mu po boku. Na okamžik se její pohled setkal s Cecilčiným. Cecilka se zarděla a vylekala a Luisa si přiložila prst ke rtům.

Když se Cecilka příštího večera vrátila domů a řekla Luise, že se Štěpán nevrátil, mluvila šeptem. I dalšího večera, když se vrátila se stejnou a dodala, že o něm nikdo neslyšel, mluvila tiše a polekaně. Od okamžiku, kdy si vyměnily pohled, nevyslovily nikdy nahlas ani jeho jméno, ani se o něm nezmiňovaly a ani nepokračovaly v rozhovoru o loupeži, když se o ní pan Gradgrind zmínil.

Oba ustanovené dny proběhly, proběhly tři dny a tři noci, a Štěpán Blackpool se nevrátil a nikdo o něm neslyšel. Čtvrtého dne se Ráchel vypravila s nezlomnou důvěrou, ale v domnění, že se její poselství ztratilo, do banky a ukázala tam dopis od něho s adresou jedné z mnoha pracovních kolonií, ležící mimo hlavní cestu a vzdálené asi šedesát mil od města. Vyslali tam posly a celé město čekalo, že příštího dne bude Štěpán přiveden zpět. Po celou tu dobu chodil neurvalec za panem Bounderbym jako jeho stín a při všech zákrocích mu pomáhal. Byl velmi rozrušen, jako v horečce, okusoval si nehty až na maso, měl tvrdý, chraplavý hlas a černé, spálené rty. V hodinu, kdy byl podezíraný muž očekáván, byl neurvalec na nádraží, chtěl se vsadit, že Štěpán zmizel dřív, než dorazili ti, kdo ho jeli hledat, a že se neobjeví.

Neurvalec měl pravdu. Poslové se vrátili sami. Ráchelin dopis byl odeslán, Ráchelin dopis byl doručen a Štěpán Blackpool ihned odešel, ani živá duše nevěděla víc. V Koksově pouze pochybovali, zda mu skutečně Ráchel psala s dobrým úmyslem, domnívající se, že se opravdu vrátí, nebo zda ho varovala, aby uprchl.

Prošlo šest, sedm dní, uplynula část dalšího týdne. Ubohý neurvalec sebral strašlivou odvalu a začal být vyzývavý. "Je ten podezíraný chlap zloděj? To je otázka! Ne-li, kde je a proč se nevrací?"

Kde je a proč se nevrací? Uprostřed noci se k němu vracela ozvěna vlastních slov, která se za dne dostala bůhvíjak daleko, a zůstávala u něho až do rána.

KAPITOLA PÁTÁ

Nalezen

Ještě den a noc, ještě den a noc. Štěpán Blackpool nikde. Kde je a proč se nevrací?

Každého večera chodila Cecilka k Ráchel a sedávala s ní v její úpravné světničce. Ráchel se celý den lopotila, jak se lidé jí podobní při všech svých starostech musí lopotit. Kotoučům

kouře bylo lhostejné, kdo se ztratil nebo kdo byl nalezen, kdo se ukázal špatným nebo dobrým, sloni stížení melancholickým šílenstvím se podobně jako lidé tvrdých fakt drželi jen svého ustáleného koloběhu, ať se dělo cokoliv. Ještě den a noc, ještě den a noc. Nic neporušovalo tuto jednotvárnost. I zmizení Štěpána Blackpoola se zařadilo do obecného běhu věcí a stávalo se divem stejně jednotvárným jako kterýkoliv koksovský stroj.

"Pochybuji," řekla Ráchel, "je-li tu ještě dvacet lidí, kteří tomu chudákovi důvěřují." Řekla to Cecilce, když seděly v jejím příbytku, osvětleném pouze lampou na rohu ulice. Cecilka tam přišla už za tmy a čekala, až se Ráchel vrátí z práce, potom seděly u okna, kde ji Ráchel našla, a netoužily po žádném jasnějším světle, které by svítilo na jejich smutný rozhovor.

"Nebýt té šťastné náhody," pokračovala Ráchel, "že mohu s vámi mluvit, myslím si někdy, že bych nebyla zůstala při zdravém rozumu. Ale vy mi dodáváte naději a sílu, věříte, i když snad jsou okolnosti proti němu, že bude prokázána jeho nevina?*"

"Věřím tomu," odpověděla Cecilka, "z celého srdce. Jsem si tak jista, Ráchel, že důvěra, kterou si udržujete přes všechna protivenství, nebude zklamána, že o něm pochybuji stejně málo, jako bych ho byla znala, během dlouhých let utrpení právě tak jako vy."

"A já, má milá," řekla Ráchel chvějícím se hlasem, "jsem o něm po celou tu dobu věděla, že je, svým klidným způsobem, věrný všemu poctivému a dobrému, takže i kdyby o něm už nikdy nikdo neslyšel a já žila až do sta let, mohla bych posledním dechem říci, Bůh zná mé

srdce. Ani na okamžik jsem nikdy nepřestala Štěpánovi Black-poolovi důvěřovat."

"My v Zámku všichni věříme, Ráchel, že dříve či později bude zbaven podezření."

"Čím lépe vím, že tomu všichni věříte, má milá," řekla Ráchel, "a čím víc si cením, že odtamtud odcházíte, jedině abyste mě utěšovala, byla se mnou a ukazovala se se mnou, když ani já ještě nejsem docela prosta podezření, tím víc mě mrzí, že jsem kdy řekla té mladé paní

slova nedůvěry. A přece -"

"Ještě stále jí nedůvěřujete, Ráchel?"

"Teď, když jste nás víc sblížila, už ne. Ale někdy nemohu pustit z hlavy -" Mluvila čím dále tišeji, jako by pomalu rozprávěla sama se sebou, takže Cecilka, sedící vedle ní, musila velmi pozorně naslouchat.

"Někdy nemohu pustit z hlavy jakousi nedůvěru. Nevím, kdo to je, nevím, jak nebo proč se to stalo, ale obávám se, že někdo Štěpána odklidil z cesty. Obávám se, že by svým dobrovolným návratem, a kdyby přede všemi prokázal svou nevinu, usvědčil někoho, kdo --aby tomu zabránil - ho zadržel a odklidil z cesty."

"To je strašlivá myšlenka," řekla Cecilka a zbledla.

"To je hrozná myšlenka, že by mohl být zavražděn."

Cecilka se otřásla a zbledla ještě víc.

"Když mi vleze do hlavy, má milá," řekla Ráchel, "a někdy tam vleze, i když se všemožně snažím ji odehnat, a při práci si proto počítám nebo odříkávám znovu a znovu říkanky, které

jsem znala v dětství - dostanu se do tak divokého a netrpělivého spěchu, že ať jsem sebeunavenější, chce se mi rychle míle a míle prochodit. Musím to před spaním přemoci. Doprovodím vás domů."

"Možná že na zpáteční cestě onemocněl," řekla Cecilka, nabízejíc jí chabý, otřepaný kousek naděje, "a v tom případě by se mohl cestou zastavit na mnoha místech."

"Ale nikde není. Všude už ho hledali, a nikde není."

"Pravda," přiznala Cecilka neochotně.

"Za dva dny by tu cestu urazil. Poslala jsem mu v dopise, který dostal, peníze na cestu pro případ, že by žádné neměl, byl unavený a nemohl jít pěšky."

"Doufejme, že zítřek přinese něco lepšího, Ráchel. Pojdme na vzduch!" Jemnou rukou upravila Ráchel na lesklých černých vlasech šálu, jak ji obvykle nosívala, a pak vyšly ven. Protože byl krásný večer, postávaly malé hloučky dělníků na nárožích, většina z nich však byla u večeře, takže na ulicích bylo málo lidí.

"Už tak nespěcháte, Ráchel, a i ruku máte chladnější."

"Vždycky se mi udělá lip, má milá, když mohu chodit a nadýchat se čerstvého vzduchu. Někdy, když to nejde, přijde na mne slabost a zmatek."

"Nesmíte klesat, Ráchel, protože kdykoliv může dojít k tomu, že budete muset stát při Štěpánovi. Zítřa je sobota. Nepřijde-li do zítřka žádná, zpráva, vyjdeme si v neděli dopoledne za město, abyste se posílila na další týden. Půjdete se mnou?"

"Ano, má milá."

Zatím se dostaly do ulice, v níž stál dům pana Bounderbyho. Cesta k Cecilčině cíli je vedla kolem jeho dveří, takže mířily přímo k nim. Nějaký vlak, který právě přijel do Koksova, uvedl do pohybu řadu povozů a způsobil v městě značný shon. Když se blížily k domu pana Bounderbyho, několik kočárů rachotilo před nimi i za nimi, a právě když dům míjely, jeden z nich zastavil před vchodem tak prudce, že se mimovolně ohlédl. Jasné plynové světlo nad schody pana Bounderbyho jim odhalilo v kočáře paní Sparsitovou, která se v extatickém vzrušení pokoušela otevřít dvířka, ježto je v témž okamžiku spatřila i paní Sparsitová, křikla na ně, aby se zastavily.

"To je náhoda," zvolala paní Sparsitová, když ji kočí vysvobodil. "To je prozřetelnost!"

"Vystupte, paní!" řekla pak paní Sparsitová někomu uvnitř, "vystupte, nebo vás dám vytáhnout!"

Nato nevystoupil nikdo jiný než ona záhadná stařena. A paní Sparsitová ji nešetně popadla za límec.

"Všichni ji nechtě být!" křičela paní Sparsitová s velkou rozhodností. "Ať sejí nikdo nedotýká. Patří mně. Vstupte, paní!" řekla pak paní Sparsitová, měníc svůj původní příkaz, "vstupte, nebo vás tam dám vtáhnout!"

Pohled na matrónu klasického vzhledu, která se zmocní staříčké ženy a vleče ji do domu, byl by za každých okolností dostatečným pokušením pro všechny pravé anglické zevlouny, mající

šťěstí být u toho, aby vtrhli do domu a přesvědčili se, jak to dopadne. Jelikož však byl tento zjev příkrášlen záhadnými pověstmi, které kolovaly po celém městě o loupeži v bance, byl by vlákal s neodolatelnou přitažlivostí zevlouny dovnitř, i kdyby hrozilo, že se na ně zřítí střecha. Náhodní svědci, skládající se z nejzaměstnanějších sousedů v počtu asi pětadvaceti lidí, se tudíž hrnuli za Cecilkou a Ráchel, které se hrnuly za paní Sparsitovou a její kořistí, a celé shromáždění vpadlo v nepořádku do jídelny pana Bounderbyho, kde lidé vzadu neprodleně

vylezli na židle, aby vyžráli nad lidmi vpředu.

"Přiveďte pana Bounderbyho!" křičela paní Sparsitová. "Ráchel, mladice, víte, kdo to je?"

"To je paní Peglerová," řekla Ráchel.

"To bych řekla!" křičela paní Sparsitová vítězoslavně. "Přiveďte pana Bounderbyho. Všichni odstupte!" Tu paní Peglerová, zahalujíc se a uhýbajíc před pohledy, zašeptala několik prosebných slov. "Nevykládejte," řekla paní Sparsitová nahlas, "řekla jsem vám cestou alespoň dvacetkrát, že vás nepustím, dokud mu vás osobně nepředám." Tu se objevil pan Bounderby, doprovázen panem Grad-grindem a neurvalcem, s nimiž konal nahoře poradou. Výraz pana

Bounderbyho, když spatřil tuto nezvanou společnost ve své jídelně, byl spíše překvapený než pohostinný.

"Co se už zas děje?" zeptal se. "Paní Sparsitová, milostivá?"

"Pane Bounderby," vysvětlovala tato ctihodná žena, "domnívám se, že mám to štěstí přivést vám osobu, kterou jste se tak dlouho snažil nalézt. Podněcována přáním ulehčit vaši mysl, pane Bounderby, dala jsem dohromady nepřesné údaje, jež poskytla tahle mladice Ráchel, z kterého kraje by tato osoba mohla být. Ráchel je tu na štěstí přítomna, takže může potvrdit její totožnost - měla jsem úspěch a s radostí tuto osobu přivádím - netřeba říkat, že pokud jde o ni, velmi neochotně. Docílila jsem toho, pane Bounderby, s velkými svízelemi, avšak svízele ve vašich službách jsou mi potěšením a hlad, žízeň a zima skutečným požitkem." Zde paní Sparsitová přestala, neboť na obličejí pana Bounderbyho, když zahlédl starou paní

Peglerovou, se objevila podivuhodná směs všech možných barev a výrazů zmatku.

"Poslyšte, co to má znamenat?" zeptal se zcela nečekaně velmi rozčilen. "Ptám se vás, co to má znamenat, paní Sparsitová, milostivá?"

"Pane Bounderby!" zvolala paní Sparsitová chabě.

"Proč si nehledíte svého, milostivá?" zařval Bounderby. "Jak se opovažujete strkat svůj všetečný nos do mých rodinných záležitostí?"

Tato zmínka o jejím typickém rysu paní Sparsitovou přemohla. Usedla do židle tak strnule, jako by byla zmrzla, hledíc upřeně na pana Bounderbyho, třela své nátepníčky jeden o druhý, jako by i ony byly zmrzlé.

"Můj drahý Josiáši!" zvolala paní Peglerová chvějíc se. "Můj milovaný chlapče! Já za to nemohu. Není to moje vina, Josiáši. Pořád jsem té dámě říkala, že ti nebude milé, co děláš, ale když ona trvala na svém."

"Proč ses dala přivést? Nemohlas jí strhnout čepec nebo vyrazit zuby nebo ji poškrábat nebo prostěji něco udělat?" dotazoval se Bounderby.

"Můj jediný chlapče! Hrozila mi, že mě dá předvést strážníky, budu-li se bránit, a že je lepší

jít klidně, než udělat rozruch v tak -" paní Peglerová se plaše, avšak hrdě rozhlédla kolem - "v tak vznešeném domě. Skutečně, skutečně to není moje vina! Můj drahý, ušlechtilý, důstojný chlapče! Vždycky jsem žila tiše v ústraní, drahý Josiáši. Ani jednou jsem neporušila naše ujednání. Nikdy jsem neřekla, že jsem tvá matka. Zpovzdáli jsem se ti obdivovala, a když jsem někdy přijela do města, vždycky za dlouhou dobu, abych se pyšně na tebe podívala, dělala jsem to tajně, můj miláčku, a pak jsem zase odjela."

Pan Bounderby přecházel neklidně, rozhořčen, s rukama v kapsách sem a tam dlouhou jídelnou, zatímco diváci dychtivě lapali každou slabiku z naléhání paní Peglerové a při každé další slabice ještě víc vyvalovali oči. Protože pan Bounderby stále ještě přecházel sem a tam, když paní Peglerová skončila, obrátil se pan Gradgrind k staré paní, které ublížili:

"Překvapuje mne, paní," poznamenal přísně, "že se při svém stáří ještě odvažujete hlásit k panu Bounderbymu jako k svému synovi, když jste s ním tak nepřírozně a nelidsky nakládala."

"jfo a nepřírozně!" zvolala ubohá stará paní Peglerová. "Já a nelidsky! Se svým drahým chlapcem?"

"Drahým!" opakoval pan Gradgrind. "Ano, drahým pravděpodobně pro blahobyť, který si sám vytvořil, vážená paní. Nebyl vám však příliš drahý, když jste ho v dětství opustila a vydala hrubostem opilé babičky."

"Já že jsem opustila Josiáše!" zvolala paní Peglerová a spráskla ruce. "Pánbůh vám odpusť, pane, vaše hříšné nápady a jak jste zneuctil památku mé ubohé matky, která zemřela v mém náručí, dřív než se Josiáš narodil. Kéž byste se z toho kál a poznal svůj omyl!" Mluvila tak

vážně a dotčeně, že pan Gradgrind, pobouřen možností, která mu bleskla hlavou, řekl již mírněji:

"Popíráte tedy, že jste dovolila - aby byl váš syn vychován v příkopě?"

"Josiáš v příkopě!" zvolala paní Peglerová. "Nic podobného. Nikdy! Styďte se! Můj drahý chlapec ví a řekne to i vám, že i když pochází z prostých rodičů, pochází z rodičů, kteří ho milovali, jak nejlépe mohli, a nikdy těžce nenesli nějaké to uskrovnění, jen aby mohl krásně psát a počítat - mám doma jeho sešity, mohla bych vám to ukázat. To mám!" řekla paní Peglerová s rozhořčenou pýchou. "A můj drahý chlapec ví a řekne to i vám, že se po smrti jeho milovaného otce, když mu bylo osm let, i jeho matka dovedla uskrovnit, což jí bylo radostnou a hrdou povinností, aby mu pomohla v životě a dala ho do učení. Byl to pořádný hoch, měl hodného pána, který mu pomáhal, a tak se dopracoval bohatství a blahobytu. A já vám, řeknu - neboť to by vám můj drahý chlapec sám neřekl - že ačkoliv jeho matka měla jen malý vesnický krámk, nikdy na ni nezapomněl a vyplácí mi třicet liber ročně - což je víc, než potřebuji, vždyť si z toho i ukládám - jen s podmínkou, že zůstanu zticha na svém místě, nebudu se jím chlubit a obtěžovat ho. To jsem taky nikdy nedělala, jen jsem se jednou za rok na něho podívala, ale aby to nevěděl. A to je správné," řekla ubohá stařenka Peglerová v láskyplné obhajobě, "abych zůstala zticha na svém místě, neboť vůbec nepochybuji, že být tady, udělala bych spoustu nevhodných věcí, a jsem úplně

spokojená, mohu-li být pyšná na svého Josiáše a mohu-li ho milovat jen pro lásku samu!

Hanbím se za vás, pane," řekla paní Peglerová nakonec, "za vaše pomluvy a pochybnosti. Nikdy dřív jsem tu nestála, ani jsem tu nikdy stát nechtěla, když můj drahý syn řekl ne. A ani teď bych tu nebyla, kdyby mě nebyli přivedli. Styďte se, jen se styďte za nařknutí, že jsem svému synovi byla špatnou matkou, když je tu sám, aby vám pověděl opak!" Kolemstojící na židlích jídelny i vedle nich začali mumlat na souhlas s paní Peglerovou a pan Gradgrind cítil, že se nevině dostal do velmi trapné situace. A tu se pan Bounderby, jenž

přestal přecházet sem a tam a každým okamžikem se víc a víc nafukoval a byl rudější a rudější, náhle zastavil.

"Nevím vlastně," řekl pan Bounderby, "čemu vděčím /a přítomnost této společnosti, ale na to se neptám. Až se /cela nabažíte, snad budete tak laskavi a rozejdete se, budete snad tak laskavi a rozejdete se, ať jste nabaženi nebo ne. Nejsem povinen podávat rozklad o svých rodinných záležitostech, nezavázal jsem se k tomu a neučiním to. Proto ti, kteří očekávají jakékoli vysvětlení této stránky věci, budou zklamáni - zvláště Tom Gradgrind, a čím dřív to /ví, tím líp. Pokud jde o loupež v bance, stala se tu chyba, týkající se mé matky. Nebýt přespřílišné horlivosti, nebylo by k ní došlo, a já nenávidím přespřílišnou horlivost v jakékoliv podobě. Poroučím se!"

Ačkoliv pan Bounderby mluvil tímto způsobem a otevřel dveře, aby společnost mohla odejít, byl nabubřele ostýchavý, zároveň strašlivě skleslý a úplně nemožný. Když byl odhalen jako chvastoun skromnosti, který vybudoval svou bouřlivou pověst na lži a ve svém vychloubání pokroutil pravdu tak dalece, jako kdyby si byl činil hanebný nárok (hanebnější neexistuje) na nějaký rodokmen, stal se nesmírně směšný. Jak se tak lidé trousili dveřmi, které držel otevřené, lidé, o nichž věděl, že roznesou, co se stalo, po celém městě, aby se to dál rozletělo na všechny strany, nebyl by z něho býval schlíplejší a opuštěnější chvastoun, ani kdyby mu byli uřezali uši. Ani ta nešťastná ženština, paní Sparsitová, která klesla s vrcholku jásotu do hlubin malověrnosti, nebyla v tak ubohém stavu jako tento pozoruhodný muž a sám se vypracovavší podvodník, Josiáš Bounderby z Koksova.

Ráchel a Cecílka opustily paní Peglerovou, která se na tuto noc ubytovala v domě svého syna, a šly spolu k vratům Kamenného zámku, kde se rozešly. Pan Gradgrind se k nim brzy připojil a mluvil s velkým zájmem o Štěpánovi Blackpoolovi, domníval se, že mu velmi prospěje,

že podezření proti paní Peglerové úplně ztroskotalo.

A co se neurvalce týká: po celý výstup, jako při všech nedávných událostech, držel se pana Bounderbyho. Měl zřejmě dojem, že dokud nebude pan Bounderby s to učinit žádný objev bez jeho vědomí, bude v bezpečí. Nikdy nenavštěvoval svou sestru a od jejího návratu domů ji viděl jen jednou: to jest onoho večera, kdy se také, jak již bylo řečeno, držel pana Bounderbyho.

V mysli jeho sestry setrvala najasná, nepřesná obava, kterou nikdy nevyslovila, a obklopovala nehodného a nevděčného chlapce strašlivou záhadou. Tato temná možnost, v stejné neurčité podobě, napadla onoho dne i Cecilku, když Ráchel mluvila o tom, že by někomu Štěpánův návrat mohl překážet a že by se ho někdo snažil odklidit z cesty. Luisa nikdy neřekla, že má na bratra podezření v souvislosti s loupeží, ona a Cecilka si nikdy nepohovořily o této věci, jen si vyměňovaly pohledy, když nic netušící otec si rukou podpíral šedivou hlavu, rozuměly si však a obě to věděly. Tato obava byla tak strašlivá, že se nad oběma vznášela jako strašidelný stín, o němž se ani jedna neodvažovala pomyslit, že je blízko a hlavně zeje blízko té druhé.

A přece falešná odvaha, kterou neurvalec našel, měla úspěch. Není-li Štěpán Blackpool zloděj, ať se ukáže. Proč to neudělá?

Další noc. Další den a noc. Štěpán Blackpool nikde. Kde je a proč se nevrací?

KAPITOLA ŠESTÁ

Hvězdný svit

Neděle byla zářivou podzimní nedělí, jasnou a chladnou, a Cecilka s Ráchel se sešly časně

zrána, aby si vyšly za město.

Ježto Koksov posypával popelem nejen vlastní hlavu, ale i celé své okolí - po způsobu zbožných, kteří se kají ze svých hříchů tím, že oblékají jiné do režných košil - vyjížděli si obvykle všichni, kteří prahli po doušku čerstvého vzduchu, což rozhodně nepatří k nejhříšnějším marnostem světa, několik mil železnicí a pak se procházeli nebo potulovali v polích. Cecilka a Ráchel se dostaly z kouře obvyklým způsobem a vystoupily na zastávce ležící asi na půl cestě mezi městem a venkovským zákoutím pana Bounderbyho. Ačkoliv byla krajina tu a tam zohyžděna haldami uhlí, na jiných místech se zelenala, bylo vidět stromy, skřivánci zpívali (ačkoliv byla neděle), vzduch naplňovaly příjemné vůně a nad tím vším se klenula jasně modrá obloha. V dále na jedné straně vypadal Koksov jako černá

mlha, jinde v dále se zvedaly kopce, na dalším místě bylo pozorovat jemnou změnu v barvě

obzoru, tam, kde shlížel na daleké moře. Pod nohama měly svěží trávu, na ní se míhaly krásné

stíny větví a třísnily ji, živé ploty bujely, všude panoval mír. Stroje u jícnu šachet a vyhublí

staří koně, kteří vyšlapali do země obvod své každodenní dřiny, mlčeli, kola se na krátký čas přestala točit a veliký kotouč země se zřejmě otáčel bez obvyklých otřesů a hluku. Kráčely přes pole a stinnými alejemi, občas přelézaly kousek plotu, tak ztrouchnivělého, že se rozpadal pod dotykem nohy, občas mýjely trosky cihel a trámů, zarostlé travou a označující

místo opuštěné továrny. Šly po sotva vyšlapaných cestičkách a pěšinkách. Hromadám, na nichž bujela vysoká tráva a kde se zmateně proplétaly ostružiny, šťovík a podobné rostlinstvo, se vždy vyhnuly, neboť v tomto kraji se vyprávěly hrůzostrašné historky o starých šachtách, ukrytých pod takovými kupami.

Když usedly k odpočinku, bylo slunce již vysoko. Dlouho nikoho nespátřily, zblízka ani zdáli, nikdo neporušil jejich samotu. "Je zde takový klid, Ráchel, a cesta není vyšlapaná, jsme tu

letos zřejmě první."

Když to Cecilka řekla, upoutal její pohled jeden ze ztrouchnivělých zbytků plotu na zemi. Vstala, aby se na něj podívala. "Ale nevím. Tohle bylo zlámáno nedávno. Místo, kde se dřevo zlomilo, je docela čerstvé. A tady jsou šlépěje. - Ach Ráchel!"

Přiběhla zpět a chytila ji kolem krku. Ráchel se už zvedala.

"Co se stalo?"

"Nevím. Tamhle na trávě leží klobouk."

Šly tam společně. Ráchel jej zvedla, chvějíc se od hlavy až k patě. Propukla v usedavý pláč a nařikání, uvnitř bylo jeho vlastní rukou napsáno Štěpán Blackpool.

"Ach, ten ubohý, ubohý chlapec! Odstranili ho. Leží tu někde zavražděn!"

"Je tam - je na klobouku nějaká krev?" vykoktala Cecilka.

Bály se podívat, přece však klobouk prohlédly, a nenašly žádnou stopu násilí ani v něm, ani na něm. Ležel tam zřejmě již několik dní, neboť byl poznamenán deštěm a rosou, a na trávě, do níž upadl, zanechal otisk svého tvaru. Bázně se rozhlédly kolem, aniž se pohnuly, ale nic jiného nespatřily. "Ráchel," zašeptala Cecilka, "půjdu kousek dál sama." Pustila její ruku a chtěla právě vykročit vpřed, když ji Ráchel chytila oběma rukama s výkřikem, který zazněl celou širokou krajinou. Před nimi, přímo u jejich nohou, byl okraj temné, rozervané rokle, skrytý hustou trávou. Uskočily zpět, padly na kolena a každá ukryla obličej na šíji té druhé.

"Dobrotivý Bože! On je tam dole! Tam dole!" Zpočátku nebylo možné přes pláč, prosby, zapřísahání dostat z Ráchel nic víc než tato slova a její strašlivý nářek. Bylo nemožné ji uklidnit, bylo nezbytně nutné ji držet, neboť jinak by se byla vrhla do rokle.

"Ráchel, drahá, dobrá Ráchel, pro slitování boží, zanech toho hrozného štkání! Mysli na Štěpána, mysli na Štěpána!"

Naléhavým opakováním této žádosti, vyřčené v agónii onoho okamžiku, ji konečně Cecilka uklidnila a Ráchel k ní obrátila kamennou tvář bez slz.

"Ráchel, Štěpán možná žije. Nenechala bys ho přece ani okamžik ležet zmrzačeného na dně

téhle strašlivé strže, kdybys mohla přivolat pomoc!"

"Ne, ne, ne!"

"Nehni se odsud, kvůli němu! Půjdu poslouchat."

Otřásla se, když se měla přiblížit k jámě, lezla k ní po rukou a po kolenou a volala na něho, jak nejhlasitěji mohla. Naslouchala, ale nic jí neodpovídalo. Zavolala znovu a naslouchala: stále žádný zvuk v odpověď. Udělala to dvacetkrát, třicetkrát. Vzala hroudičku hlíny s nerovné půdy, na níž klopýtl, a vhodila ji do jámy. Neslyšela, jak dopadla. Široký výhled, ještě před několika minutami tak krásný svým tichem, téměř naplnil její

statečné srdce zoufalstvím, když se zvedla, rozhlédla, a nikde neviděla pomoc. "Nesmíme ztratit ani okamžik, Ráchel. Musíme jít na různé strany a hledat pomoc. Ty půjdeš cestou, kterou jsme přišly, a já půjdu po cestě dál. Pověz každému a všem, koho uvidíš, co se stalo. Mysli na Štěpána, mysli na Štěpána!"

Podle výrazu Rácheliny tváře poznala, že se na ni může nyní spolehnout. Chvilku se za ní dívala, jak běží a v běhu lomí rukama, pak se otočila a vydala se hledat pomoc, zastavila se u živého plotu, na který uvázala šálu, aby našly cestu zpět, odhodila čepec a pak se dala do běhu, jak ještě nikdy neběžela.

Utíkej, Cecilko, proboha, utíkej! Nezastavuj se, ani abys vydechla. Utíkej, utíkej!

Podněcovala se v duchu podobným naléháním, běžela od pole k poli, od aleje k aleji, od místa k místu, jako ještě nikdy neběžela, konečně přišla ke kůlně u strojovny, kde v chládku na slámě spali dva muži.

Byla to potíž - když byla tak rozrušená a udýchaná - nejdřív je vzbudit a pak jim povědět, co ji sem přivedlo, vzpláli však jako ona, jakmile pochopili. Jeden z mužů opile dřímá, ale když na něho kamarád zařval, že někdo spadl do Pekelné šachty, odběhl k nádrži špinavé vody, vstrčil do ní hlavu a vrátil se střízlivý.

S těmito dvěma muži odběhla Cecilka asi půl míle daleko pro dalšího, s tím zase k dalšímu a oni zatím běželi na jinou stranu. Pak našli koně, Cecilka přiměla jednoho z mužů, aby jel s větrem o závod k železnici a poslal Luise vzkaz, který mu napsala a dala. Zatím vyburcovali celou vesnici, rychle shromažďovali rumpály, lana, tyče, svíčky, lucerny a všechny potřebné věci a snaželi se najedno místo, aby je odtud odvezli k Pekelné šachtě. Cecilce se zdálo, že již uplynulo mnoho a mnoho hodin od chvíle, kdy opustila ztraceného muže ležícího v hrobě, kde byl pohřben zaživa. Pomyšlení, že by zůstala pryč ještě déle, jí

bylo nesnesitelné - bylo to, jako by ho opustila - a proto spěchala hbitě zpět, provázena asi pultuctem dělníků včetně opilce, který z její zprávy vystřízlivěl a byl ze všech nejlepších. Když došli k Pekelné šachtě, byla stejně opuštěná, jako když Cecilka odběhla. Muži křičeli a naslouchali, jako to předtím dělala ona, prohlížela si okraj rokle, dohodli se, jak se to stalo, a pak usedli a čekali, až přivezou potřebné nářadí.

Cecilka se zachvívala při každém zabzučení hmyzu ve vzduchu, při každém šelestu listí, při každém zašeptání mužů, protože se domnívala, že to je výkřik na dně šachty. Nad tou však vanul líně vítr a žádný zvuk se nevznesl k jejímu okraji, a tak seděli na trávě a čekali a čekali. Pochvíli se začali trousit lidé, kteří se o neštěstí doslechli, a pak přišla skutečná pomoc s náčiním. Uprostřed toho všeho se vrátila Ráchel, v její skupině byl lékař, který přinesl trochu vína a léky. Všichni však chovali jen zcela nepatrnou naději, že najdou Štěpána naživu. Protože se nyní shromáždilo příliš mnoho lidí, aby nezdržovali práci, postavil se vystřízlivělý

člověk v čelo ostatních, nebo tam byl postaven obecným souhlasem, vytvořil kolem Pekelné

šachty veliký kruh a určil lidi, aby tento kruh drželi. Mimo dobrovolníky přijaté k práci pustili z počátku do kruhu pouze Cecilku a Ráchel, když však později na Cecilčin vzkaz přispěchali z Koksova pan Gradgrind, Luisa, pan Bounderby a neurvalec, byli tam vpuštěni také. Slunce bylo o čtyři hodiny níž, než když Cecilka a Ráchel poprvé usedly do trávy, než se podařilo přijít pomocí tyčí a lan na způsob, jak by dva muži mohli bezpečně sestoupit do jámy. Při sestavování tohoto ač jednoduchého přístroje se vyskytly potíže, zjistilo se, že chybějí některé nezbytnosti, a bylo proto nutné vyslat posly a vyčkat jejich návratu. Bylo pět hodin odpoledne oné jasné podzimní neděle, než spustili dolů svíčku, aby vyzkoušeli vzduch, zatímco tři nebo čtyři drsné tváře se tísnily kolem a napjatě ji pozorovaly, muži u rumpálu ji podle pokynů spouštěli. Pak chabě plápolající svíčku vytáhli a do jámy vylili trochu vody. Pak upevnili okov, vystřízlivělý muž a ještě jeden do něho vlezli se světly a dali pokyn:

"Spouštějte!"

Když se napjaté lano začalo odvíjet, nikdo ze sta nebo dvou set přihlížejících mužů a žen ani nedýchal. Ozval se povel a rumpál se spoustou neupotřebeného lana se zastavil. Pak následovala tak dlouhá pauza, během níž muži u rumpálu stáli nečinně, až několik žen vyjeklo, že se stalo nové neštěstí! Avšak lékař, který držel hodinky, prohlásil, že neuplynulo ještě ani pět minut, a přísně jim nakázal, aby byly zticha. Ani nedomluvil, když se rumpál znovu dal do práce obráceným směrem. Zkušené oči poznaly, že nejde tak ztuhla, jako by šel, kdyby v okovu byli oba dělníci, a že se vrací jen jeden.

Napjaté lano se navíjelo, závit po závitě se otáčel kolem hřídele rumpálu a všechny oči byly upřeny na šachtu. Vytáhli vystřízlivělého muže, který hbitě vyskočil na travu. Ozvalo se všeobecné volání: "Živ nebo mrtev?" a pak zavládlo hluboké, přehluboké ticho. Když řekl:

"Živ!", pozvedl se veliký křik a v mnoha očích se objevily slzy.

"Je ale zatraceně pošramocen," dodal jakmile ho zas bylo slyšet. "Kde je doktor? Je tak zatraceně pošramocen, pane doktore, že nevíme, jak ho vytáhnout." Všichni se radili a dívali se úzkostlivě na lékaře, který kladl nějaké otázky a potřásal hlavou, když se mu dostalo odpovědi. Slunce začalo zapadat, červené světlo večerní oblohy se dotklo všech tváří, takže byly zřetelně viditelné, zahaleny v napjaté očekávání. Porady skončily návratem mužů k rumpálu a novým spuštěním horníka nesoucího s sebou víno a některé jiné maličkosti. Pak vytáhli druhého muže. Mezitím přineslo několik mužů

podle lékařových pokynů košatinu, kterou jiní pohodlně vystlali částmi oděvů a pokryli měkkou slámou, zatímco si lékař zhotovoval obvazy a pásky z šál a kapesníků. Když byly hotovy, zavěsili je na paži horníkovi, který se vrátil z šachty poslední, s ponaučením, jak jich použít, jak tak stál, ozářen světlem, které nesl, opíraje se mohutnou volnou paží o tyč, a díval se hned do šachty, hned na okolostojící, byl snad nejnapadnější osobou na scéně. Bylo již tma a zapálili pochodně.

Z toho mála, co onen člověk řekl lidem a co bylo rychle všemi kolem opakováno, vyplývalo, že ztracený muž spadl na hromadu zetlelého smetí, jímž byla šachta napůl zasypána, a mimoto že byl jeho pád zadržován rozdrolenou stěnou. Ležel na zádech s jednou paží

složenou pod sebou a podle vlastního domnění se po pádu sotva pohnul, ledaže vsunul volnou ruku do postranní kapsy, kde - jak si vzpomněl - měl trochu chleba a masa (z čehož drobečky pojedl), a taktéž jí čas od času nabral trochu vody. Když mu dopsali, okamžitě opustil práci a celou cestu šel pěšky, ubíral se za tmy k venkovskému sídlu pana Bounderbyho, když tu spadl do šachty. Pustil se onou nebezpečnou krajinou v tak nebezpečnou hodinu, protože netušil, z čeho je viněn, a nedalo mu to, musil si vybrat nejkratší cestu, aby se brzo dostavil. Pekelná

šachta, řekl horník proklínaje ji, je do posledního písmene hodná své špatné pověsti, neboť i když teď Štěpán může mluvit, brzy se asi ukáže, že mu šachta vzala život. Když bylo vše hotovo, zmizel tento muž v šachtě a do poslední chvíle, i když ho už rumpál začal spouštět, přijímal chvatné připomínky svých kamarádů i lékaře. Lano se odvíjelo jako dřív, povel se ozval jako dřív a rumpál se zastavil. Avšak nyní s něho nikdo nezvedl ruku. Všichni čekali, pevně jej svírajíce, s těly sehnutými, připraveni točit a navíjet. Konečně byl dán povel a všichni v kruhu se naklonili dopředu.

Neboť nyní se lano navíjelo pevně napjato, jak nejvíc to snad bylo možné, a muži těžce otáčeli naříkajícím rumpálem. Bylo téměř nesnesitelné dívat se na lano a pomyslet si, že by mohlo povolit. Avšak závit za závitem se bezpečně navíjel na hřidel rumpálu, objevily se spojovací řetězy a konečně i okov s oběma muži držícími se jeho okraje - pohled, při němž se točila hlava a trnulo srdce - a opatrně podpírajícími ubohou, potlučenou lidskou bytostí, zavěšenou a uvázanou uvnitř okovu.

Když byla tato téměř beztvará postava pomalu vyzdvížena ze svého železného zajetí a uložena na slaměné lože, proběhl davem tlumený soucitný šepot a ženy hlasitě vzlykaly. Zpočátku se přiblížil jen lékař. Udělal všechno, aby Štěpánovi upravil lůžko, avšak to nejlepší, co mohl učinit, bylo ho přikrýt. Když to jemně učinil, přivolal Ráchel a Cecilkou. Bylo vidět Štěpánův bledý, zedřený, trpělivý obličej, jak se dívá k obloze, zatímco jeho zlomená pravá ruka spočívala na zakrývajících ho oděvech, jako by čekala, že ji jiná ruka uchopí.

Dali mu napít, omyli mu obličej vodou a vpravili do něho několik kapek posilujícího léku a víno. Ačkoliv ležel úplně bez hnutí a díval se na oblohu, usmál se a řekl: "Ráchel." Poklekla po jeho boku do trávy a naklonila se nad něho, až se dostaly její oči mezi něho a oblohu, neboť Štěpán se nemohl ani otočit, aby na ni pohlédl.

"Ráchel, má drahá."

Vzala ho za ruku. Znovu se usmál a řekl: "Nepouštěj ji."

"Můj milovaný Štěpáne, máš veliké bolesti?" : "Měl jsem, ale už nemám. Měl jsem - má drahá, strašlivý, hrozný, dlouhý bolesti - ale ty už jsou za mnou. Ba, Ráchel, všechno je to motanice. Od začátku do konce samá motanice!"

Když pronesl toto slovo, jako by se mihl přízrak jeho starého pohledu.

"Spadnul jsem do jámy, má drahá, která, co se pamatují starý lidé, stála stovky a stovky lidské životy - otců, synů, bratrů, který byli tisícům a tisícům drahý, a vzala je bída a hlad. Spadnul jsem do jámy, která byla se svým ušlechtilým plynem krutější než bitva. Čet jsem o tom ve veřejný petici, ve který prosili a zaplísahali pro Kristovy rány zákonodárce, aby nedovolovali vraždit lidi při práci, ale aby je uchovali pro jejich ženy a děti, který milují stejně, jako jemnostpáni milují ty svoje. Když se na ní dělalo, zabíjela zbytečně, když ji nechali, zabíjí zbytečně. Jen se koukni, jak každý den - v motanici - tak nebo onak zbytečně umíráme!"

Řekl to tiše, bez rozhořčení proti komukoliv. Prostě jako pravdu.

"Na svou sestřičku jsi, Ráchel, nezapomněla. Teď na ní sotva zapomeneš, když se k ní přibližuju. Však víš - ten ubohej, trpělivej, trpící miláček - jak jsi pro ni pracovala, když sedávala ve svojí židličky celý den u tvého okna, a jak umřela, mladá a pokřivená, kvůli špatnému vzduchu, který nemusel být, a kvůli ubohejm dělnickejm příbytkům. Je to motanice! Všecko je motanice!"

Luisa se k němu přiblížila, neviděl ji však, neboť ležel s tváří obrácenou k noční obloze.

"Kdyby všechno, co se nás tejká, má drahá, nebylo tak zamotaný, nebyl bych sem musel chodit. Kdybysme my sami nebyli v motanici, nebyli by mně mí pracující bratři tkalci tak špatně rozuměli. Kdyby mě byl pan Bounderby lip znal - kdyby mě vůbec znal - nebyl by se na mě urazil. Nebyl by mě podezíral. Ale podívej se támhle, Ráchel! Podívej se nahoru!" Sledujíc jeho pohled, uviděla, že hledí na hvězdu. "Svítila mi," řekl s úctou, "v mé bolesti a utrpení tam dole. Svítila mi do duše. Díval jsem se na ni a myslel jsem na tebe, Ráchel, až se mi ta motanice z hlavy vyklidila, snad víc než dost. Jestli mi některý lidi dost nerozuměli, já

jsem jim taky dost nerozuměl. Když jsem dostal tvůj dopis, hned jsem si pomyslel, že to, co mi říkala a udělala ta mladá paní a co mi pověděl a udělal její bratr, je jedno a to samý a že se proti mně spolčili. Když jsem spadnul, hněval jsem se na ni a byl bych k ní bejval stejně nespravedlivej, jako byli jiný lidi ke mně. Ale ve svých úsudcích jako ve svých konáních musíme trpět a mít strpení. Když jsem se ve svojí bolesti a utrpení díval vzhůru - a ona mi svítila - začal jsem vidět jasně a vyslovil jsem své poslední přání, aby se celý svět víc sblížil a lip si rozuměl, než když jsem v něm ještě žil já."

Když Luisa zaslechla, co říká, sklonila se k němu naproti Ráchel, aby ji mohl uvidět.

"Slyšela jste?" řekl po chvilkovém tichu. "Nezapomněl jsem na vás, paní."

"Ano, Štěpáne. Slyšela jsem vás. Vaše přání je i mým přáním."

"Máte otce. Vyřídila byste mu ode mě vzkaz?"

"Je zde," řekla Luisa naplněna hrůzou. "Mám ho k vám přivést?"

"Kdybyste byla tak hodná."

Luisa se vrátila s otcem. Stáli ruku v ruce a dívali se do Štěpánovy vážné tváře.

"Pane, vy mě ospravedlníte a napravíte mou pověst mezi lidma. O to vás žádám." Pan Gradgrind byl na rozpacích a zeptal se jak.

"Pane," zněla odpověď, "váš syn vám poví jak. Zeptejte se ho. Nedělám žádný obvinění, žádný po sobě nenechám, ani jediný slovo. Viděl jsem vašeho syna a mluvil jsem s ním jednou večer. Nechci od vás nic, než abyste mě ospravedlnil - a věřím, že to uděláte." Protože nosiči již byli připraveni a lékař velmi naléhal na převoz, odebrali se lidé s pochodněmi a lucernami před nosítka. Než je pozdvihli a zatímco se připravovali k odchodu, řekl Štěpán Ráchel, dívaje se

přítom na hvězdu:

"Často, když jsem se probral a viděl jsem, jak mi v mém utrpení svítí, myslel jsem si, že ta hvězda ukazuje cestu k našemu Spasiteli. Skoro bych řekl, že to je ta hvězda!" Pozvedli ho a Štěpána naplnilo radostí, že ho odnášejí směrem, kam ho zřejmě chtěla vést hvězda.

"Ráchel, milovaný děvče! Nepouštěj mou ruku. Dneska večer půjdeme spolu, má drahá!"

"Budu tě držet za ruku a půjdu celou cestu s tebou, Štěpáne!"

"Pánbůh ti požehnej! Buďte někdo tak hodnej a při-krejte mi obličej!" Nesli ho velmi opatrně přes pole, alejemi a celou tou široou krajinou, Ráchel stále držela jeho ruku ve své. Jen ojedinělé zašeptání přerušovalo truchlivé ticho. Brzo to byl průvod pohřební. Hvězda ukázala Štěpánovi, kde najde Boha chudých, v pokoře, zármutku a odpuštění odebral se spočinout k svému Vykupiteli.

KAPITOLA SEDMÁ

Honba na neurvalce

Než se kruh kolem Pekelné šachty rozešel, zmizela z jeho středu jedna postava. Pan Bounderby a jeho stín nestáli v blízkosti Luisy, opírající se o otcovo ramě, ale osaměle v pozadí. Když byl pan Gradgrind přizván k lůžku, vklouzla Cecilka, pozorně sledující vše, co se dělo, za darebný stín - v jehož tváři mohly spatřit všechny oči strašlivou hrůzu, kdyby se právě nebyly upíraly jinam - a něco mu pošeptala do ucha. Aniž obrátil hlavu, radil se s ní

několik okamžiků a zmizel. Tak opustil neurvalec kruh dříve, než se lidé pohnuli. Když jeho otec přišel domů, poslal panu Bounderbymu vzkaz, v němž žádal, aby k němu syn ihned přišel. Odpověď zněla, že ho pan Bounderby začal postrádat již v davu, a protože ho ani později nespatriil, domníval se, že je v Kamenném zámku.

"Tatínku," řekla Luisa, "myslím, že se dnes večer Tom do města nevrátí." Pan Gradgrind se odvrátil a nic neřekl.

Ráno šel sám do banky, jakmile byla otevřena, a když spatřil synovo místo prázdné (zpočátku neměl odvahu vstoupit), vrátil se zpět, aby se cestou potkal s panem Bounderbym. Řekl mu, že z důvodů, které vbrzku vysvětlí, i když prosí, aby to nemusil učinit hned, považoval za nutné zaměstnat na nějakou dobu svého syna někde jinde. A také že byl pověřen, aby očistil památku Štěpána Blackpoola a označil zloděje.

Pan Bounderby byl tak zmaten, že po odchodu svého tchána zůstal stát bez hnutí na ulici a nafukoval se jako obrovská mýdlová bublina, jejíž krása mu ovšem chyběla. Pan Gradgrind šel domů, zavřel se ve svém pokoji a zůstal v něm celý den. Když Cecilka a Luisa zaklepalý, řekl, aniž otevřel: "Teď ne, mé drahé, až večer." Když se večer vrátily, řekl:

"Dnes nemohu - zítra." Celý den nic nejedl a večer si nezapálil ani svíčku, ještě hluboko do noci bylo slyšet, jak přechází sem a tam po pokoji.

Avšak ráno se objevil v obvyklou hodinu u snídaně a zaujal své obvyklé místo u stolu. Vypadal zestárlé a ztrápeně a jakoby docela zlomený, vypadal však jako člověk moudřejší a lepší než v oněch dobách svého života, kdy nechtěl nic než fakta. Než opustil pokoj, určil dobu, kdy k němu mají přijít, a tak, šedivou hlavu sklopenou, odešel.

"Drahý tatínku," řekla Luisa, když se v určenou dobu dostavily, "máš ještě tři malé děti. Ty budou jiné a i já budu ještě jiná s pomocí boží."

Podala Cecilce ruku, jako by chtěla říci, že i s její pomocí.

"Tvůj nešťastný bratr," řekl pan Gradgrind. "Myslíš, že zamýšlel tu loupež, když šel tenkrát večer s tebou?"

"Obávám se, tatínku, že ano. Víím, že nutně potřeboval peníze a že velmi mnoho utrácel."

"A protože ten chudák měl vbrzku opustit město, vlezlo mu do jeho zlé hlavy, aby na něho svrhl podezření?"

"Myslím, že ho to muselo napadnout, když tam seděl, tatínku. Neboť já jsem ho požádala, aby šel se mnou. Ta návštěva nevznikla z jeho popudu."

"Měl nějaký rozhovor s tím chudákem. Vzal si ho stranou."

"Vyvedl ho z pokoje. Zeptala jsem se ho později, proč to učinil, a měl přijatelnou omluvu, ale od včerejška večer, tatínku, a když si v tomto světle vzpomínám na okolnosti, dovedu si bohužel až příliš dobře představit, co se mezi nimi zběhlo."

"Pověz mi," řekl její otec, "zda v tvých myšlenkách vypadá tvůj provinilý bratr stejně černě jako v mých."

"Obávám se, tatínku," zaváhala Luisa, "že asi učinil Š tepánu Blackpoolovi nějaký návrh bud mým jménem, nebo svým vlastním - kterým ho přiměl, aby v dobré vůli a poctivosti učinil, co nikdy předtím nedělal, aby totiž postával před bankou za oněch dvou nebo tří večerů, než opustil město."

"Příliš jasné!" odvětil otec. "Příliš jasné!"

Zakryl si obličej a po několik okamžiků zachoval mlčení. Pak se vzchopil a řekl:

"Ale jak ho teď najít? Jak ho zachránit před spravedlností? Jak ho během těch několika málo hodin, které mohu nechat uplynout, než zveřejním pravdu, najdeme, a to jenom my? Ani deset tisíc liber by to nespravilo."

"Cecilka už to udělala, tatínku."

Pozvedl oči k místu, kde stála jako dobrá víla jeho domu, a řekl hlasem, v němž zaznívala pohnutá vděčnost a vděčná laskavost: "Vždycky jsi to ty, mé dítě!"

"Měly jsme své podezření již dřív," vysvětlovala Cecilka, pohlížejíc na Luisu. "Když jsem včera večer viděla, jak vás přivedli k nosítkům, a slyšela, co se zběhlo (po celou dobu jsem byla blízko Ráchel), šla jsem k němu, aniž to kdo viděl, a řekla jsem mu: ‚Nedívejte se na mne. Pohled’te, kde je váš otec. Ihned zmizte, pro blaho jeho i vaše!‘ Celý se chvěl, když jsem začala šeptat, pak se vylekal, roztrásl se ještě víc a řekl: ‚Kam mohu jít? Mám velmi málo peněz a nevím, kdo by mě schoval!‘ Vzpomněla jsem si na tatínkův bývalý cirkus. Nezapomněla jsem, kde pan Sleary touhle dobou bývá, a čtla jsem o něm ještě nedávno v novinách. Pověděla jsem mu, aby se tam rychle odebral, řekl, kdo je, a požádal pana Slearyho, aby ho ukryl, dokud nepřijdu."

Dostanu se k němu, než bude ráno," řekl. Pak jsem viděla, jak se ztratil mezi lidmi."

"Díky bohu!" zvolal jeho otec. "Bude přece možné dostat ho za hranice." Naděje byla tím větší, že město, do něhož ho Cecilka poslala, bylo vzdáleno tři hodiny cesty od Liverpoolu a odtud bylo možné vypravit ho rychle do kterékoliv části světa. Protože však ve styku s ním byla nutná opatrnost - neboť nebezpečí, že bude podezírán, vzrůstalo každým okamžikem a nikdo si nemohl být zcela jist, zda pan Bounderby s okázalou horlivostí pro věc veřejnou nesehraje římskou úlohu - bylo dohodnuto, že Cecilka a Luisa se odeberou na dotyčné místo oklikou samy a že nešťastný otec se dá opačným směrem a dostane se na stejné

místo určení jinou a delší cestou. Dále se usnesli, že se pan Grad-grind neobjeví u pana Slearyho, aby jeho úmysl nebyl přijat s nedůvěrou nebo aby zpráva o jeho příjezdu nepřiměla syna k novému útěku, že spojení naváže Cecilka s Luisou a že sdělí původci takového trápení

a takové pohany, že jeho otec je nablízku, i účel, za jakým přišli. Když tato opatření dobře uvážili a všichni tři s nimi plně souhlasili, bylo načase začít je provádět. Brzy odpoledne vyšel si pan Gradgrind přímo ze svého domu do přírody, aby se tak dostal k trati, po níž měl cestovat, v noci se zbývající dvě osoby vydaly na cestu, potěšeny, že nevidí žádný známý obličej.

Cestovaly celou noc, až na krátké chvíle, kdy byly zanechávány při přestupování na

nekonečných schodištích nebo v nekonečných čekárnách - což byly jediné obměny těchto přestupních stanic - a časně zrána byly vyklopeny u močálu, asi míli nebo dvě od města, které hledaly. Z tohoto pustého místa je vysvobodil surový starý postilión, který byl náhodou časně

vzhůru a kopal koně zapraženého do drožky, tak byly propašovány do města postranními uličkami, v nichž žijí prasata, což sice není skvělý, ba ani ne pěkný příjezd, ale v podobných případech to obvykle je správná cesta.

První, co spatřily, když vjely do města, byla kostra Slearyho cirkus. Společnost odjela do jiného města, vzdáleného asi dvacet mil, a včera večer tam zahájila. Spojení mezi oběma místy tvořila mytní silnice vedoucí kopcovitou krajinou a cestování po oné silnici bylo velmi pomalé. Ačkoliv se nasnídaly jen ve spěchu a neodpočinuly si (což by bylo za tak pohnutých okolností zbytečné), bylo poledne, než spatřily na stodolách a zdech první plakáty Slearyho Krasojezdeckého podniku, a jedna hodina, když se zastavily na tržišti. Vyvolavač právě ohlašoval "Veliké jezdecké matiné", které, když vstoupily na dláždění ulice, právě začínalo. Cecilka doporučovala zaplatit u vchodu, aby se nemusely vyptávat a neupoutaly pozornost města. Bude-li vstupné vybírat pan Sleary, určitě ji pozná a bude postupovat obezřetně. Nebude-li tam, bude zajisté uvnitř, a věda, co učinil s běžencem, bude postupovat stejně obezřetně.

Proto se s tlukoucím srdcem odebraly k dobře známé boudě. Byla tam vlajka s nápisem SLEARYHO KRASO-JEZDECKÝ PODNIK, byl tam gotický výklenek, avšak pan Sleary tam nebyl. Mladý Kidderminster, z něhož se stal již příliš vyspělý jezdec, aby v něm i nejbláhovější důvěřivost mohla vidět Amorka, ustoupil nepřemožitelné síle okolností (a svým vousům) a jakožto všeobecně užitečný člověk předsedal při této příležitosti pokladně - měl v rezervě ještě buben, aby na něm vybíjel své volné chvíle a přebytečnou energii. Plně

soustředěn na odhalování falešných mincí, neviděl pak Kidderminster ve svém nynějším postavení nic než peníze, Cecilka prošla proto kolem něho nepoznána a obě dívky vstoupily. Císař japonský na klidném, starém bílém koni, ozdobeném černými skvrnami, vyhazoval pět talířů najednou, jak to patřilo k oblíbené zábavě tohoto monarchy. Ačkoliv Cecilka byla dobře obeznámena s jeho královským rodem, neznala osobně nynějšího císaře, a jeho panování bylo proto nerušené. Nový šašek ohlásil protom slečnu Josefínu Slearyovou a její proslavenou půvabnou jízdu v tyrolském květinovém výstupu (říkal vtipně kvěťákovém), načež se objevil pan Sleary, který ji vedl.

Pan Sleary pouze jednou šlehl šaška svým dlouhým bičem a šašek jenom řekl: "Jestli to uděláte ještě jednou, hodím po vás koně!", když tu jak otec, tak i dcera poznali Cecilku. Provedli však výstup s velkým sebeovládáním, kromě prvního okamžiku nevyjadřovali pohyblivé oko pana Slearyho o nic víc než jeho oko strnulé. Cecilce a Luise připadal výstup příliš dlouhý, zvláště když jej přerušili, aby dali šaškovi možnost povědět panu Slearymu (který odpovídal na všechny šaškovy poznámky velmi klidným "Skutečně, pane", dívaje se přitom do obecnstva) o dvou nohách, sedících na třech nohách a dívajících se na nožku, když

vešly čtyři nohy a zmocnily se nožky, načež vstaly dvě nohy, popadly tři nohy a mrštily jimi po čtyřech nohách, které utekly s nožkou. Neboť ač je to duchaplná alegorie o řezníkovi, třínohé stoličce, psovi a telecí nožce, zabíralo jeho vyprávění mnoho času, obě dívky byly ve velikém napětí. Když se konečně světlovlasá Josefinka za bouřlivého potlesku uklonila a šašek, ponechán v manéži, se právě rozohnil a řekl: "Teď je řada na mně!", uchopil někdo Cecilku za rameno a vyvolal ji ven.

Vzala s sebou Luisu, pan Sleary je přijal v maličké soukromé místnůstce s celtovými stěnami, travnatou podlahou a docela šikmým dřevěným stropem, nad nímž společnost v lóži dupala nadšením, jako by se chtěla probořit. "Cecilko," řekl pan Sleary, brandy a vodu po ruce,

"mám ra-doft, že tě vidím. Vždycky jfme tě měli rádi a jiftě jfi nám za tu dobu nedělala hanbu. Muřiš fe fetkat f našimi lidmi, než začneme mluvit o té záležitofti - jinak byf je těžce ranila, zvlášt' ženy. Tady je Yofeína, která fe febrala a vzala fi E. W. B. Childerfe, mají chlapečka, a ačkoliv mu jfou teprve tři roky, udrží fe na každém poníkoví, kterého mu přivedeš. Říkáme mu malý zázrak fcholaftické jízdy, a ne-uflyšíš-li o něm, že je v Afley, uflyšíš, že je v Paříži. Vzpomínáš fi na Kidderminftra, který prý byl tak trochu do tebe zamilován? Dobrá. Ten fe taky oženil. Vzal fi vdovu. Doft ftarou, aby mohla být jeho matkou. Vyftupovala na feft-drátě, vyftupovala, ale teď už nevyftupuje nikde - kvůli fádlu. Mají dvě

děti, takže máme doft vil a dětfkých potěch. Kdybyf viděla našeho Jeníka a Mařenku, jak jim otec a matka umírají na koni a jejich ftrýc je bere k fobě - a oni fami jdou na jahody na koni a fkřítci je přijdou příkrýt liftím taky na koni - řekla byf, že je to ta nejdokonalejší věc, jakou jfi kdy viděla! A vzpomínáš ři na Emmu Gordonovou, má drahá, která ti byla téměř druhou matkou? Famožřejmě, že ano, nemuřím fe ani ptát. Tak tedy Emma ztratila muže. Fpadl na záda ze flona, když vyftu-poval v pagodě jako indický Fultán, a už fe z toho nedoftal, provdala fe po druhé - vzala ři obchodníka fýry, který fe do ní při předftavení zamiloval - je ted dozorcem a vydělává hotové jmění."

O všech těchto změnách vyprávěl nyní již velmi těžce dech popadající pan Sleary s nesmírnou srdečností a s jedinečnou nevinností, uvážíme-li, že to byl krhavý veterán, odkojený brandy s vodou. Pak přivedl Josefínu a E. W. B. Ghilderse (ve dne měl kolem úst poněkud ostré vrásky) a malý zázrak scholastické jízdy a - jedním slovem - celou společnost. Pro Luisu to byly pozoruhodné bytosti s velmi bílou a růžovou pletí, se sporým oděvem, přespřiliš ukazující nohy, bylo však příjemné vidět, jak se tísni kolem Ce-cilky, a u Cecilky bylo zcela přirozené, že nemohla zadržet slzy.

"Ták! Teď už Cecilie políbila všechny děti, objala fe fe všemi ženami a potráfla rukou všem mužům, tak fe tedy všichni klid'te a fvolejte lidi pro druhou část!" Jakmile odešli, pokračoval tiše. "Neptám fe na žádná tajemftví, Cecilie, ale fmím předpokládat, že to je vážená flečna."

"Je to jeho sestra. Ano."

"A dcera toho druhého. To jfem myflel. Vede fe vái doufám, dobře, flečno? A pánovi, doufám, také?"

"Otec tu brzy bude," řekla Luisa, chtějíc se dostat k věci. "Je můj bratr v bezpečí?"

"Jako vrabec v trní!" odpověděl. "Nahlédněte na chvilku tudy do arény, flečno. Ty fe tu vyznáš, Cecilie, najdi ři díрку fáma."

Všichni se dívali skulinami v prknech.

"To je Honza Obrobijce - taková dětfká legrace," řekl Sleary. "Támhle, podívejte fe, je domeček, v němž fe Honza fchová, támhle je můj šašek f pokličkou od hrnce a ro-žněm jako Honzův fluha, támhle je fám Honzíček ve fkvoftném brnění, támhle jfou dva legrační černí fluhové, dvakrát větší než domeček, kteří u něho ftojí a přinesou a odklidí ho, obr (velmi nákladný, z proutí) není ještě na řadě. Tak vidíte je všechny?"

"Ano," řekly obě.

"Podívejte fe na ně znovu," řekl Sleary, "dobře fe na ně podívejte. Vidíte je všechny?"

Výborně. Teda, flečno," přistrčil jim lavici, aby mohly usednout, "já mám fvoje názory a váš

pan otec má zafe fvoje. Nechci vědět, co váš bratr provedl, je lepší, když to nevím. Já říkám, pán pomohl Cecilii a já pomohu pánovi. Váš bratr je jedním z těch černých fluhů." Luisa vykřikla, částečně zármutkem, částečně spokojeností.

"To je fakt," řekl Sleary, "a i kdyby to někdo věděl, nemohl by na něj. Ať fem pán přijde.

Zdržím tu vašeho bratra po předftavení. Neodftrojím ho ani f něho nefmyju barvu. Ať fem pán přijde po předftavení nebo fem přijďte fáma po předftavení a můžete fituv klidu f bratrem pohovořit. Na jeho vzhled nedejte, jen když je fchovaný."

Ted' už Luisa, s mnoha díky a lehčím srdcem, nechtěla pana Slearyho zdržovat. Se zarosenýma očima vzkázala pozdrav bratrovi, pak s Cecilkou odešly a vrátily se až v pozdním odpoledni.

Pan Gradgrind se dostavil o hodinu později. Ani on se nesetkal s nikým známým, byl pln naděje, že se mu se Slearyho pomocí podaří dopravit nezdrámného syna v noci do Liverpoolu. Protože nikdo z nich tří ho tam nemohl provázet, aniž by ho v jakémkoliv přestrojení

neprozradil, při pravil dopis pro spolehlivého obchodního přítele, v němž ho úpěnlivě prosil, aby doručitele posadil, ať to stojí co stojí, na nějakou loď do Severní nebo Jižní Ameriky nebo do jiné vzdálené části světa, kam by mohl být co nejrychleji nepozorovaně vypraven. Když s tím byl hotov, procházeli se po městě a čekali, až se cirkus vyprázdní nejen od diváků, ale i od členů společnosti a od koní. Po delším pozorování spatřili pana Slearyho, jak si vynesl židli a pokouje usedl u postranních vrátek, bylo to na znamení, že mohou vstoupit.

"Flužebník, pane," pozdravil opatrně, když vcházeli. "Budete-li mě potřebovat, najdete mě

tady. Nefmí vám vadit, že váš fyn vypadá trochu komicky."

Všichni tři vešli, pan Gradgrind usedl osaměle na šaškovskou stoličku uprostřed manéže.

V

jedné ze zadních lavic, oddělen od nich tlumeným světlem a nezvyklým prostředím, seděl zlotřilý neurvalec, až do poslední chvíle nabručený, kterého na neštěstí nazýval svým synem. Měl na sobě fantastický, jakoby kostelnický kabát s nepředstavitelně přehnanými manžetami a šosy, obrovskou vestu, krátké kalhoty, střevíce s přazkami a bláznivý klobouk. Nic mu nepadlo, vše bylo z hrubé látky, roztrhané a prožrané od molů. Kde se prodrál strach a horko mastnou hmotou, již byl pokryt celý jeho černý obličej, nadělaly se vrásky. Pan Gradgrind by jindy nebyl mohl uvěřit v něco tak odporně, odpudivě a směšně hanebného, jako byl neurvalec ve svém komickém přestrojení, ač to byl fakt, který se dal zvážít a změřit. Až tam se dostalo jedno z jeho vzorných dětí!

Zpočátku se neurvalec nechtěl přiblížit a zatvrzele zůstával o samotě. Konečně však ustoupil, je-li vůbec možné nazvat tak mrzutý souhlas ústupkem, Cecilčinu naléhání - neboť Luisy se úplně zřekl - a blížil se, řadu za řadou, až se octl na pilinách na pokračí manéže, co nejdál od místa, kde seděl jeho otec.

"Jak se to stalo?" zeptal se otec.

"Jak se co stalo?" odpověděl rozmrzele jeho syn.

"Ta loupež," řekl otec a při onom slově pozvedl hlas.

"Sám jsem v noci vypáčil sejf, a než jsem odešel, sám jsem ho přivřel. Už dávno jsem si dal udělat klíč, který byl potom nalezen. Ráno jsem ho odhodil, aby se domnívali, že ho bylo použito. Nevzal jsem ty peníze najednou. Předstíral jsem, že každý večer ukládám zůstatek, ale nedělal jsem to. Ted' už o tom víš všechno."

"Kdyby do mne uhodil blesk," řekl otec, "víc než tohle by to mnou neotřásl!"

"Nevím proč," bručel syn. "Na odpovědných místech je zaměstnána spousta lidí a spousta je jich nepoctivých. Stokrát jsem tě slyšel vykládat, že je to zákonitě. Co mohu dělat proti zákonu? Utěšoval jsi jiné podobnými výklady, otče. Utěšuj ted' sebe!" Otec zabořil tvář do dlaní, syn stál před ním ve své hanebné směšnosti a žvýkal slámu, jeho ruce, s jejichž dlaní černě částečně zmizela, vypadaly jako ruce opice. Večer se rychle blížil, čas od času obracel syn neklidně a netrpělivě bělmo k otci. Byla to jediná část jeho obličeje, která projevovala stopy

života a výrazu, neboť jinak byl celý pokryt velmi silnou vrstvou líčidla.

"Musíš se dostat do Liverpoolu a do ciziny."

"To asi musím. Nemohu být jinde nešťastnější," fňukal neurvalec, "než jsem byl, co se pamatuji, tady. To je jedna věc."

Pan Gradgrind šel ke dveřím a vrátil se se Slearym, jemuž položil otázku: "Jak dostat tuhle žalostnou postavu pryč?"

"Už jsem o tom uvažoval. Nemáme moc čafu, tak se rozhodněte. K železnici je přef dvacet mil. Za půl hodiny odjíždí k železnici povoz, který fthne poštovní vlak. Tím vlakem se doftane rovnou do Liverpoolu."

"Ale podívejte se na něho," zasténal pan Gradgrind. "Což ho nějaký povoz -"

"Nemyflím, že má jet v tomhle komickém přestrojení," řekl Sleary. "Jen řekněte, a za pět minut z něho v šatně udělám Jofkina."

"Nerozumím vám," řekl pan Gradgrind.

"Jofkina - povozníka. Rozhodujte se rychle. Mufím poflat pro pivo. Neznám nic, co by tak dobře umylo komického mouřenína jako pivo."

Pan Gradgrind rychle souhlasil, pan Sleary rychle vytáhl z truhly pracovní halenu, plstěný klobouk a jiné nezbytnosti, neurvalec se rychle převlekl za vlněným závěsem, pan Sleary rychle přinesl pivo a pořádně ho umyl.

"Ták," řekl Sleary, "pojd'te k povozu a nafkočte zezadu, půjdu s vámi, budu si myflet, že jfte jedním z náf. Rozlučte se s rodinou, ale hod'te febou!" S čímž se ohleduplně vzdálil.

"Tady je dopis," řekl pan Gradgrind. "Potřebné prostředky dostaneš. Naprav kajícností a dobrým chováním odpornou věc, kterou jsi spáchal, a její strašlivé následky. Podej mi ruku, můj ubohý chlapče, kéž ti bůh odpustí, jako ti odpouštím já!"

Tato slova a jejich truchlivý tón pohnuly vinníka k několika bídým slzám. Když však Luisa otevřela náruč, znovu ji odmítl.

"Ty ne. S tebou vůbec nechci mluvit!"

"Ach Tome, Tome, což se takhle rozejdeme při mé lásce k tobě?"

"Při tvé lásce ke mně!" odvětil zatvrzele. "Pěkná láska! Opustíš starého Bounderbyho, vyhodíš mého nejlepšího přítele pana Harthouse a jdeš si domů, zrovna když jsem v největším nebezpečí. To je mi pěkná láska! A pak ještě povíš každé slovo o naší návštěvě, přestože vidíš, jak se síť kolem mne stahuje. To je mi pěkná láska! Ty jsi mě vlastně prozradila. Nikdy jsi o mne nestála!"

"Hod'te febou!" řekl Sleary u dveří.

Všichni zmateně vyšli. Luisa naříkala, že mu odpouští, že ho dosud miluje, že Tom bude jednou litovat, že ji takhle opouští, a v dále si ještě rád vzpomene na její poslední slova, když tu jim někdo vběhl do cesty. Pan Gradgrind a Cecilka, kteří šli před neurvalcem, zatímco ho sestra držela za rámě, se zastavili a couvli.

Neboť před nimi byl Bitzer, udýchaný, s úzkými rty, úzkými nosními dírkami široce roztaženými, s chvějícími se bílými brvami, s bezbarvým obličejem ještě bezbarvějším než jindy, jako by při běhu zbělel, zatímco jiní lidé zrudnou. Stál tam, těžce oddechuje a lapaje po vzduchu, jako by se vůbec nebyl zastavil od oné noci, již tak vzdálené, kdy se s nimi také

srazil.

"Je mi líto, že křížím vaše plány," řekl Bitzer a potřásl hlavou, "ale nemohu připustit, aby mě

krasojezdci napálili. Musím si odvést mladého pana Toma, tady je, v pracovní haleně, a já si ho musím odvést!"

Zřejmě za límec. Neboť tak se ho zmocnil.

KAPITOLA OSMÁ

Filosofická

Vrátili se do boudy a Sleary zavřel dveře, aby tam nikdo nevlezl. Bitzer, který dosud držel ohromeného viníka za límec, stál uprostřed manéže a v temném soumraku mrkal na svého bývalého ochránce.

"Bitzere," řekl zlomeně pan Gradgrind a bídě se před ním pokořil, "máš srdce?"

"Bez srdce," odpověděl Bitzer, usmívaje se nad podivnou otázkou, "by nebylo krevního oběhu, pane Gradgrinde. Žádný člověk, který zná fakty o oběhu krevním, stanovené Harveyem, nemůže pochybovat o tom, že mám srdce."

"Je přístupné," zvolal pan Gradgrind, "jakémukoliv soucitu?"

"Je přístupné rozumu, pane Gradgrinde," odpověděl skvělý mladík, "a ničemu jinému." > Stáli proti sobě a dívali se na sebe, obličej pana Gradgrinda byl právě tak bílý jako obličej pronásledovatelův.

"Z jakého důvodu - dokonce rozumového důvodu - chceš znemožnit útěk tohoto nešťastného chlapce a zničit jeho ubohého otce? Pohleď na jeho sestru. Slituj se!"

"Pane Gradgrinde," odpověděl Bitzer velmi obchodním a logickým způsobem. Ježto se ptáte, z jakého rozumového důvodu chci přivést mladého pana Toma do Koksova, je rozumné vám to sdělit. Od počátku jsem podezíral mladého pana Toma z bankovní loupeže. Pozoroval jsem ho už předtím, protože ho znám. Nechal jsem si výsledky pozorování pro sebe, ale měl jsem je, a nyní mám proti němu dostatek důkazů mimo jeho útěk a mimo jeho vlastní doznání, které

jsem ještě zavčas vyslechl. Bylo mi potěšením pozorovat váš dům včera ráno a sledovat vás až sem. Vezmu mladého pana Toma zpátky do Koksova, abych ho předal panu Bounderbymu. Ani v nejmenším nepochybuji, pane, že mě pan Bounderby dosadí na místo mladého pana Toma. A já to místo chci, protože to znamená povýšení a bude to pro mne užitečné."

"Je-li to jediné otázka tvých osobních zájmů," začal pan Gradgrind.

"Promiňte, že vás přerušuji," odpověděl Bitzer, "jak jistě víte, celý společenský systém je jediné

otázkou osobních zájmů. Vždycky musíte apelovat na osobní zájmy lidí. To je vaše jediná možnost. Tak jsme stvořeni. Podle tohoto katechismu jsem byl vychováván od raného dětství, jak dobře víte, pane Gradgrinde."

"Jaký peněžitý obnos," řekl pan Gradgrind, "by ti nahradil očekávané povýšení?"

"Děkuji vám, pane Gradgrinde," odpověděl Bitzer, "že naznačujete tento návrh, ale žádný obnos mi to nevynahradí. Věda, že ve vaší jasné hlavě se zrodí tato možnost, propočítal jsem si to v duchu, a zjistil jsem, že upustit od stíhání zločinu, i za velmi vysokou cenu, by pro mne nebylo tak bezpečné jako zlepšení mého postavení v bance."

"Bitzere," řekl pan Gradgrind a napřáhl ruce, jako by říkal: Pohleď, jak jsem ubohý!

"Bitzere, mám jedinou naději, jak tě obměkčit. Byl jsi dlouhá léta v mé škole. Jestliže ve vzpomínce na námahu, která tam na tebe byla vynaložena, můžeš alespoň částečně ustoupit od svých nynějších zájmů a pustit mého syna, prosím a zapřísahám tě, abys o této záležitosti uvažoval pod dojmem této vzpomínky."

"Skutečně mě udivuje, pane Gradgrinde," odušil bývalý žák jako v diskusi, "že zaujímáte tak neudržitelné stanovisko. Za mé vyučování bylo zapláceno, byla to smlouva, a když jsem odcházel, smlouva vypršela."

Úhelnou zásadou gradgrindovské filosofie bylo, že za všechno se musí platit. Nikdo neměl nikdy za žádných okolností někomu něco dát nebo mu pomoci bez úplaty. Vděk měl být

odstraněn a z něho vyplývající ctnosti neměly existovat. Každý coul lidského života, od kolébky až do hrobu, měl být obchodem z ručky do ručky. A nedostaneme-li se tímto způsobem do nebe, pak to není politickoekonomické místo a nemáme tam co hledat.

"Nepopírám," dodal Bitzer, "že mé vyučování bylo levné. Ale to je správné. Vznikl jsem na nejlevnějším trhu a musím se prosadit na nejdražším."

V tomto místě ho poněkud vyvedl z míry Luisin a Ce-cilčin pláč.

"Prosím vás, nechtě toho," řekl, "není to na nic, jen to obtěžuje. Zřejmě se domníváte, že mám něco proti mladému panu Tomovi, ale já proti němu vůbec nic nemám. Jen ho na základě rozumových důvodů, o nichž jsem se zmínil, vezmu zpátky do Koksova. Kdyby se bránil, začal bych křičet: Chyťte zloděje! Ale on se nebude bránit, buďte klidní." Pan Sleary, který naslouchal - s otevřenými ústy a pohyblivým okem tak nehybným, že bylo jako to strnulé - těmto poučkám s hlubokým zájmem, nyní předstoupil.

"Pane, vy dobře víte a vaše dcera dobře ví (lip než vy, protože jfem jí to řekl), že jfem nevěděl, co váš fyn fpáchal, a že jfem to nechtěl vědět - řekl jfem, že to tak je lepší, ačkoliv jfem fi myflel, že je to jen nějaká klukovina. Ten mladík ale prohlásil, že to bylo vloupání do banky, a to je vážná věc, příliš vážná, abych mohl upuťit od ftíhání, jak to ten mladík zcela fprávně vyjádřil. Nefmíte fe proto na mne zlobit, milý pane, když fe přidám k tomuhle mladíkovi, protože má pravdu, a to fe nedá nic dělat. Ale řeknu vám, co udělám, dovezu vašeho fyna a tohohle mladíka k železnici, aby nedošlo k odhalení tady. Víc přflíbit nemohu, ale to udělám."

Následovaly nové Luisiny nářky a hluboká sklíčenost se strany pana Gradgrinda, že je opustil poslední přítel. Cecilka však na něho pohlédla s velikým zájmem a v hloubi duše mu nepřestala důvěřovat. Když zase všichni vycházeli, nepatrně na ni mrkl pohyblivým okem, žádaje ji, aby zůstala pozadu. Když zamykal dveře, řekl jí vzrušeně:

"Pán ti pomohl, Cecílie, a já pomohu pánovi. A ještě něco: tohle je pěkný ptáček a patří k tomu chváftavému chlapovi, kterého mí lidé fkoro vyhodili z okna. Bude temná noc, mám koně, který dělá všechno, jen nemluví, mám poníka, který udělá patnáct mil za hodinu, když f ním jede Ghilderf, mám pfa, který po čtyřadvacet hodin nikoho nepuťtí f mífta. Promluv f mladým pánem. Řekni mu, ať fe nebojí, až náš kůň začne tancovat, ale ať vyhlíží kočárek f ponym. Řekni mu, ať do toho kočárku fkočí, jakmile ho uvidí, a ten ho odveze f větrem o závod. Jeftli můj pef nechá toho mladíka udělat jen nepatrný krůček, může jít k čertu. A jeftli fe můj kůň až do rána pohne f mífta, kde začne tancovat - ale copak ho neznám? - Tak hoďte febou!"

Hodili sebou tak, že za deset minut dostal pan Childers, který se v bačkorách potloukal po tržišti, pokyn a spřežení pana Slearyho bylo připraveno. Byl to úžasný pohled na štekajícího cvičeného psa, jemuž pan Sleary svým pohyblivým okem vysvětloval, že Bitzer je předmětem jeho zvláštního zájmu. Jakmile se setmělo, všichni tři nasedli a vyjeli, učený pes (jedinečné

stvoření) si už omrkával Bitzera a držel se kola na jeho straně pro případ, že by projevil sebemenší chuť vystoupit.

Ostatní tři proseděli ve velikém napětí celou noc v hospodě. V osm hodin ráno se objevil pan Sleary se psem, oba byli ve výborné náladě.

"Všechno v pořádku, vážený pane!" řekl pan Sleary. "Touhle dobou je váš fyn možná už na lodi. Ghilderf ho převzal afi půl druhé hodiny po našem odjezdu ofud. Kůň tancoval polku, až byl dočífta vyčerpaný (byl by íi dal valčík, kdyby nebyl zapražen), pak jfem mu dal pokyn a on pěkně ufnul. Když ten zatracený mladý ptáček řekl, že půjde dál pěšky, pověřil fe mu pef na nákrčník, až měl všecky čtyři packy ve vzduchu, ftáhl ho k zemi a položil na záda. Pak fe vrátil k vozu a tam zůftal, dokud jfem neobrátil koně, což bylo dnef ráno o půl fedmé." Pan Gradgrind ho samozřejmě zahrnul díky: co nejjemněji se zmínil o pěkné odměně.

"Já fám peníze nepotřebuju, ale Ghilderf má rodinu, a kdybyfte mu nabídl pětilibrovou

bankovku, nebyla by pro něj možná nepřijatelná. A kdybyfte chtěl nabídnout pfovi obojek nebo koni rolničky, přijal bych je f radoftí. Brandy f vodou přijímám vždycky." Jednu sklenici si už objednal a teď si objednával další. "A nezdá-li fe vám to trochu moc, mohl byfte ufpořádat menší pohoštění pro mou fpolečnoft, ať za tři šilinky a šeft pencí na ofobu, bez pití, udělal byfte jim velikou radoft."

Pan Gradgrind se ochotně zavázal projevit tyto malé známky vděčnosti. Ačkoliv, jak řekl, je považoval za příliš nepatrné za takovou službu.

"Tak dobrá, jeftli fe přimluvíte za krafojezdce, kdykoliv to bude možné, vyrovnáte ten účet víc než doft. A teď, když vaše dcera promine, chtěl bych f vámi vyměnit ještě pofledních páf flov."

Luisa a Cecilka se odebraly do vedlejší místnosti, pan Sleary míchal a popíjel ve stoje svou brandy s vodou a pokračoval :

"Nemufím vám říkat, že pfi jfou fkvělá zvířata."

"Mají podivuhodný smysl," odvětil pan Gradgrind.

"Říkejte tomu jak chcete - já zaboha nevím, jak tomu říkat," pravil Sleary, "ale je to podivuhodné. Jak váš pef dokáže najít - a z jaké dálky přijde!"

"Má velmi jemný čich," dodal pan Gradgrind.

"Zaboha nevím, jak to nazývat," opakoval Sleary potřásaje hlavou, "ale pii mě už naši takovým podivným způ-fobem, že už jfem uvažoval, jeftli ten pef nešel k jinému pfovi a neřekl: ‚Neznáš náhodou člověka, který fe jmenuje Fleary, co? Člověka, který fe jmenuje Fleary, je u krafo-jízdy - tluftý - f vadným okem?‘ A jeftli mu pak ten pef neodpověděl: ‚Tedy já ofobně ho neznám, ale vím o pfovi, který by ho mohl znát.‘ A jeftli fe ten třetí pef nezamyslel a neřekl: ‚Fleary, Fleary: ale famozřejmě! Jeden můj známý fe mi o něm kdyfi zmínil. Hned ti opatřím jeho adre-fu.‘ Protože jfem pořád na veřejnofti a neuftále ceftuji, jiftě

o mně ví fpoufta pfů, které neznám!"

Pan Gradgrind byl zřejmě dočista zmaten touto úvahou.

"Tak tedy," řekl Sleary, když si přiložil brandy s vodou k ústům, "před čtrnácti měfici jfme byli v Cheftru. Hráli jfme jednou dopoledne Jeníka a Mařenku, když do manéže najednou vešel vchodem pro herce pef. Byl dlouho na ceftě, byl v hrozném ftavu, byl mrzák a fkoro flepý. Obešel naše děti jedno po druhém, jako by hledal nějaké dítě, které znal, pak přišel ke mně, vyhodil zadeček do výšky, a ač byl tak flabý, poftavil fe na přední nožky, pak zavrtěl ocáfkem a umřel. Ten pef, pane, byl Byftronožka."

"Pes Cecilčina otce!"

"Ftarý pef Cecilčina otce. Tedy mohl bych přífahat z toho, co o tom pfu vím, že ten člověk umřel - že ho pohřbili - než fe ten pef ke mně vrátil. Jofefína, Childerf a já jfme fe dlouho radili, mám-li jí o tom napřát. Fhodli jfme fe, že ne. Nebyl bych jí pověděl nic příjemného, a proč ji zneklidňovat a dělat ji nešťaftnou? A tak fe nikdy nedovíme, jeftli ji otec hanebně

opuřtil nebo jeftli mu o famotě puklo frdce, jen aby ji neftrhl f febou, nikdy, dokud - dokud fe nedovíme, jak nář najdou pfi!"

"Pořád si schovává tu láhev, pro kterou ji poslal, a v jeho lásku bude věřit do posledního okamžiku svého života," řekl pan Gradgrind.

"To nám říká dvě věci, milý pane, nemyflíte?" řekl pan Sleary a s pohledem upřeným do hlubin brandy s vodou zauvažoval: "Za prvé, že ve fvětě je láfka, nejen ofobní zájmy, ale něco docela jiného, a za druhé, že má fvůj způ-fob počítat nebo nepočítat, což je vlaftně ještě těžší pojmenovat než způfoby pfů!"

Pan Gradgrind se díval z okna a neodpověděl. Pan Sleary vyprázdnil sklenici a zavolal dámy.

"Cecilie, má drahá, polib mě na rozloučenou. Vážená flečno, půfobí mi obzvláštní radoft, když vidím, že f ní zacházíte jako fe feftrou, a to fe feftrou, které důvěřujete a které fi vážíte. Doufám, že váš bratr váf bude čafem víc hoden a bude vám větší potěchou. Vážený pane, podejte mi, poprvé a napofled, ruku! Nezlobte fe na náf, ubohé komedianty. Lidi fe mufí

bavit. Nemohu fe pořád učit a taky nemohou pořád pracovat, nebyli k tomu ftvoření. Mufíte náf nechat. Buďte moudrý a lafkavý a myflete fi o nafto nejlepši, ne to nejhorši."

"Nikdy jfem fi nemyflel," řekl pan Sleary a znovu strčil hlavu do dveří, aby to řekl, "že jfem takový kecal!"

KAPITOLA DEVÁTÁ

Konečná

Je věcí nebezpečnou vidět něco v okruhu ješitného chvastouna, dřív než to ješitný chvastoun uvidí sám, Pan Bounderby se domníval, že ho paní Sparsitová nestoudně předešla a chtěla být moudřejší než on. Byl nesmiřitelně rozhorlen pro její vítězoslavné odhalení paní Peglerové a stále v duchu převracel tuto troufalost ženy v tak závislém postavení, až převrácením narostla jako obrovská sněhová koule. Konečně pak objevil, že propustit tuto ženštinu se vznešenými styky - mít možnost říkat: "Byla to žena z dobré rodiny, chtěla u mne zůstat, ale já jsem to nepřipustil a zbavil jsem se jí" - by znamenalo vytěžit z tohoto spojení vrcholnou slávu a zároveň paní Sparsitovou podle zásluhy potrestat.

Zaujat víc než kdy předtím touto myšlenkou, přišel pan Bounderby k obědu a usadil se v jídelně zašlých dnů, kde visel jeho portrét. Paní Sparsitová seděla u ohně s nohou v bavlněném třmenu a sotva tušila, kam ujíždí.

Od peglerovské aféry zahalila tato urozená dáma své slitování s panem Bounderbym závojem melancholie a ka-jícnosti. V důsledku toho si osvojila bolestný pohled, tímto bolestným pohledem nyní obdařila svého ochránce.

"Co se stalo, milostivá?" řekl pan Bounderby velmi stručně a hrubě.

"Prosím vás, pane Bounderby," odvětila paní Sparsitová,

"neukousněte mi nos."

"Ukousnout vám nos, milostivá!" opakoval pan Bounderby. "Váš nos!" Jak paní Sparsitová

vycítila, chtěl tím říci, že je pro tento účel její nos příliš vyvinutý. Po tomto urážlivém nařčení

si ukrojil skrojek chleba a hřmotně odhodil nůž.

Paní Sparsitová vyndala nohu z třmenu a řekla: "Pane Bounderby, prosím vás!"

"Copak, milostivá?" opáčil pan Bounderby. "Na co valíte oči?"

"Smím se otázat," řekla paní Sparsitová, "co vás dnes ráno podráždilo?"

"Ano, milostivá."

"Smím se zeptat, pane Bounderby," pokračovala dotčená žena, "zda nejsem nešťastnou náhodou já příčinou vaší špatné nálady?"

"Tak vám tedy něco povím, milostivá," řekl Bounderby, "nejsem tady od toho, abyste mě tyranizovala. Ženská může mít vznešené styky, ale nesmí obtěžovat a trápit muže v mém postavení, a já už si to nenechám déle líbit." (Pan Bounderby cítil, že musí pokračovat, předvídal, že kdyby zašel do podrobností, byl by poražen.)

Paní Sparsitová nejdříve povytáhla a pak svažila své koriolánské obočí, sebrala svou práci do patříčných košíků a povstala.

"Pane Bounderby," řekla vznešeně. "Je zřejmé, že jsem vám v této chvíli v cestě. Odeberu se do svého pokoje." - "Dovolte, abych vám otevřel dveře, milostivá." < "Děkuji vám, mohu si je otevřít sama."

"Jen mi to dovolte, milostivá," řekl Bounderby a položil před ní ruku na kliku, "protože -tak vám alespoň mohu před odchodem povědět pár slov. Myslím, paní Sparsitová, milostivá, že jste tu poněkud stísněná, co říkáte ? Zdá se mi, že pod mou skromnou střechou není dost místa pro dámu obdařenou takovými vlohami pro záležitosti jiných lidí." Paní Sparsitová na něho pohlédla s nejhlubším opovržením a řekla velmi zdvořile: "Skutečně, pane Bounderby?"

"Abyste věděla, od posledních událostí jsem o tom často uvažoval, milostivá," řekl Bounderby, "a podle mého ubohého úsudku -"

"Ach! Prosím vás,* přerušila ho paní Sparsitová s bujarou veselostí, "nehanobte svůj úsudek. Každý ví, že úsudek pana Bounderbyho je neomylný. Každý se o tom přesvědčil. Jistě se o tom všeobecně mluví. Můžete hanobit cokoli na sobě, jenom ne svůj úsudek, pane Bounderby," řekla paní Sparsitová a zasmála se.

Pan Bounderby zrudl, bylo mu nepříjemně, a pokračoval:

"Zdá se mi, milostivá, abych tak řekl, že zcela jiná domácnost by byla vhodným prostředím pro dámu vašich schopností. Například taková domácnost jako vaší příbuzné, lady Scadgersové. Nemyslíte, milostivá, že byste tam našla nějaké záležitosti, do nichž byste se mohla plést?"

"Nikdy mě to dřív nenapadlo," odvětila paní Sparsitová, "ale když o tom mluvíte, myslím, že je to nanejvýš pravděpodobné."

"Což abyste to tedy zkusila, milostivá," řekl pan Bounderby a vložil jí do košíku obálku s šekem. "Zaříd'te si odjezd podle svého, milostivá, ale až do té doby by snad bylo příjemnější pro dámu vašich duševních schopností jíst o samotě a nenechat se vyrušovat. Skutečně bych se vám měl omluvit - protože jsem jen Josiáš Bounderby z Koksova - že jsem vám tak dlouho stál v cestě."

"Prosím vás, nemluvte o tom," odvětila paní Sparsitová. "Kdyby ten portrét mohl mluvit, pane Bounderby - ale má tu výhodu proti originálu, že se nemůže vyjadřovat a odpuzovat jiné mohl by dosvědčit, že uplynula již velmi dlouhá doba od chvíle, kdy jsem jej začala oslovovat jako obraz mouly. Nic, co dělá moula, nemůže vzbudit překvapení nebo pohoršení, chování mouly nás naplňuje jedině pohrdáním."

Když to řekla, prohlédla si ho paní Sparsitová strnule od hlavy až k patě, takže její římské rysy vypadaly jako pamětní medaile jejího pohrdání panem Bounderbym, a odešla po schodech nahoru. Pan Bounderby zavřel dveře a zastavil se před ohněm, vmyslel se po svém starém výbušném způsobu do svého portrétu - a do budoucnosti.

Jak daleko do budoucnosti? Viděl paní Sparsitovou, jak denně zápolí za pomoci všech zbraní

ženské zbrojnice s nevraživou, vychytralou, mrzutou trapičkou lady Scadger-sovou, která dosud ležela v posteli se svou záhadnou nohou a asi tak uprostřed každého čtvrtletí vždycky pohltila svůj nepostačující příjem, v ubohém dusném příbytečku, pouhé komůrce pro jednoho a pouhých jeslích pro dva, ale viděl ještě víc? Zahlédl se, jak předvádí cizím lidem Bitzerajako nadějněho mladíka, plně oddaného velikým zásluhám svého pána, který získal místo mladého Toma a téměř mladého Toma dopadl v oné době, kdy ho všelijací darebáci odklidili? Spatřil alespoň nejasný odraz vlastního obrazu, jak honosně sestavuje rádoby skvělou závěť, podle níž má pětadvacet tluchubu starších pětapadesáti let, kteří všichni přijmou jméno Josiáše Bounderbyho z Koksova, navždy jíst v Bounderbyho síni, navždy bydlet v Bounderbyho domovech, navždy navštěvovat Bounderbyho kapli, navždy se odebírat k spánku pod dohledem Bounderbyho kaplana, navždy být vydržováno z Bounderbyho nadace a navždy kazit všechny zdravé žaludky obrovským množstvím bounderbyovských tlachů a chvastů? Měl ponětí, že o pět let později přijde den, kdy Josiáš Bounderby z Koksova zemře v záchvatu na koksovské ulici a

ona prokletá závěť začne svou dlouhou cestu vytáček, kořistnictví, předstírání, hnusného příkladu, malého užitku a velikých tahanic?

Pravděpodobně ne. Avšak jeho portrét se toho všeho měl dožít.

Téhož dne, v touž hodinu, seděl pan Gradgrind zamyšleně ve svém pokoji. Jak daleko do budoucnosti viděl on? Viděl sám sebe, bělovlasého stařečka, jak přizpůsobuje své až dosud neohebné teorie daným okolnostem, jak podřizuje své fakty a číslice víře, naději z. shovívavosti, jak se už nepokouší rozdrtit toto božské trio ve svých zaprášených mlýncích?

Spatřil, jak jím proto jeho bývalí političtí společníci hrozně pohrdají? Viděl je, jak v období, kdy už bylo nad slunce jasné, že národní popeláři mají co dělat jen sami se sebou a nejsou ničím povinováni jakési abstrakci zvané lid, "popichují ctihodného pána" tím, oním a bůhví čím ještě pět večerů v týdnu až do časných hodin ranních? Velmi pravděpodobně to tušil, neboť znal své lidi.

Téhož dne večer dívala se Luisa do ohně jako za dávných časů, avšak s jemnějším a pokornějším výrazem. Jak mnoho z budoucna vyvstalo jí před očima? Letáky v ulicích, podepsané otcovým jménem, zbavující falešného podezření zemřelého tkalce Štěpána Blackpoola a zveřejňující vinu vlastního syna s takovými omluvami, jaké připouštěl synův věk a okolnosti (nedovedl se přimět, aby dodal - a jeho výchova), to patřilo přítomnosti. Stejně tak náhrobek Štěpána Blackpoola s otcovým vyličením jeho smrti patřil téměř

přítomnosti, neboť věděla, že bude. To všechno viděla jasně. Ale jak mnoho viděla z budoucna?

Viděla pracující ženu zvanou Ráchel, objevující se znovu po vleklé chorobě při zaznění továrního zvonce a chodící z práce a do práce ve stanovenou dobu mezi koksovskými děláky, ženu zamyšlené krásy, vždycky v černém, avšak přívětivou a vyrovnanou, ba dokonce veselou, která jediná ze všech lidí měla slitování se zchátralou, opilou ubožáčkou občas se objevující ve městě, jež u ní potají žebřela a plakala? Viděla pracující ženu, stále pracující, avšak spokojenou se svým údělem, jemuž dávala přednost až do doby, kdy bude na lopotu příliš stará? Viděla to Luisa? Tak tomu mělo být.

Viděla opuštěného bratra, jak tisíce mil daleko píše na papír skrápěný slzami, že se její slova až příliš brzo ukázala pravdivými a že by s radostí dal všechny poklady světa za jediný pohled na její drahý obličej? Jak se po delší době tento bratr blíží k domovu v naději, že ji spatří, ale je zadržen nemocí? Viděla dopis psaný neznámou rukou, že zemřel v nemocnici na zimnici toho a toho dne a že zemřel v kajícnosti a lásce k ní, že jeho poslední slovo bylo její jméno?

Viděla Luisa to všechno? Tak tomu všemu mělo být.

Viděla sebe samu opět jako manželku - matku - láskyplně sledující své děti, pozorně dohlízející, aby byly dětmi nejen věkem, ale i duší, vědouc, že je to věc nejkrásnější, klenot, jehož každý uchráněný střep je požehnáním a radostí pro nejmoudřejší? Viděla to Luisa? Tak tomu nikdy nemělo být.

Viděla však samu sebe milovanou šťastnými dětmi šťastné Cecilky, milovanou všemi dětmi a znalou všech dětských moudrostí? Viděla sebe samu, jak nikdy neodsuzuje nevinný a krásný

výmysl, jak se snaží usilovně poznat své skromnější bližní a zpříjemnit jim život uprostřed strojů a skutečnosti všemi krásami a rozkošemi představivosti, bez nichž uvadá srdce dětství, nejstatečnější tělesná vyspělost morálně zmírání a nejprostší národní blahobyť, vyčíslen v cifrách, se stává písmem na zdi? Viděla sebe samu, jak jde neúchylně po této cestě ne snad pro nějakou fantastickou přísahu, slib, příslušnost k bratrstvu nebo řádu, závazek, úmluvu, předstírání nebo hru, ale pro povinnost, kterou je nutno vykonat - viděla se tak Luisa? Tak tomu všemu mělo být.

Drahý čtenáři! Záleží na tobě a na mně, zda v okruhu naší rozličné působnosti tomu bude podobně nebo ne. Ať tomu tak je! Usedneme pak s lehčím srdcem u krbu a budeme se dívat, jak popel našich ohňů šedne a chladne.

DICKENS A SOCIÁLNÍ OTÁZKA ZLÝCH ČASŮ

Roku 1850 se Charles Dickens, tehdy již slavný spisovatel, pustil do nového literárního podniku. Ještě než dopsal "Davida Copperfielda", který se tou dobou blížil k šťastnému konci, rozhodl se vydávat literární týdeník určený širokým čtenářským vrstvám. Jako vždy, šlo-li o věci, jež měly něco společného s literaturou, nebylo u Dickense daleko od nápadu k jeho realizaci. Brzy byla sestavena redakce a Dickens osobně rozeslal dopisy svým přátelům a známým mezi literáty s žádostí o příspěvky.

Časopis dostal název "Household Words" (Rodinné listy) a v úvodním slovu otištěném v prvním čísle vytyčoval svůj program: sliboval čtenářům zábavu i poučení, zvláštní pozornost měla být věnována důležitým společenským otázkám, všemu, co je ve službách lidského pokroku, šíření osvěty nemělo se přitom dít cestou suchých fakt, ale rozněcováním čtenářovy fantazie, neboť, jak Dickens napsal, žádné společenské vrstvě nemá být odepřeno dobrodiní představitosti.

Aby mohl stanovený program splnit, vybíral si Dickens co nejpečlivěji své spolupracovníky, Zejména důtklivě žádal o příspěvky spisovatelku Elizabeth Cleghorn Gaskellovou, která ho již dříve zaujala svým nepochybným talentem. Upřímně obdivoval její "Marii Bartoňovou" (Mary Bartoň, 1848), román inspirovaný životem manchesterského proletariátu v době

vrcholné fáze dělnického char-tistického hnutí. Pokroková sociální tendence a autorčiny upřímné sympatie k proletářské chudině - k oné společenské vrstvě, jíž bylo dosud upíráno

"dobrodiní představitosti" - to bylo přesně v souladu s Dickensovým vydavatelským záměrem. Proto si od Gaskellové tolik sliboval. A netřeba pochybovat, že si "Marii Bartoňovou" oživil v paměti, když po několika letech promýšlel základní koncepci "Zlých časů" (Hard Times).

Vydávání "Household Words" se zatím zdárně rozběhlo a seznam příspěvateľů se rychle rozrůstal. Dickens časopis řídil jako hlavní redaktor, sám do něho průběžně přispíval svými povídkami a články a z rozsáhlejších děl v něm později uveřejnil i "Dějiny Anglie pro mládež, (A Childs History of England, 1853), jimiž chtěl zpřístupnit mladým čtenářům významné

postavy a události z historie své vlasti. Práce spojené s vydáváním týdeníku zabraly Dickensovi mnoho času. Přitom nechtěl odsunout svůj hlavní zájem, psaní románů, na druhou kolej. A tak se po dokončení „Ponurého domu, Bleak House), který vycházel na pokračování v letech 1852-53, rozhodl zabít dvě mouchy jednou ranou. Další, v pořadí už desátý, Dickensův román měl být postupně otiskován na stránkách "Household Words". Zdá se, že toto rozhodnutí mělo značný vliv na výběr i zpracování námětu. Autorův zájem o sociální otázky, který by bylo možno retrospektivně sledovat až k samým počátkům jeho spisovatelské kariéry, se ovšem postupem let neustále prohluboval a sociálně-kritická

tendence se stávala stále integrálnější, takřka neodmyslitelnou součástí Dickensovy romanopisecké metody. Ve "Zlých časech" je však sociální otázka nejen postavena do centra románového dění, je tu nebývalou měrou zdůrazněn i její aktuální mimoliterární význam politický. To odpovídalo obecně formulovanému programu, který Dickens před čtyřmi léty dal do vínku svému časopisu. Zároveň však představovaly "Zlé časy" Dickensův bezprostřední ohlas na tehdejší politické události v zemi.

V roce 1852 došlo k podstatnému oživení politické aktivity mezi dělnictvem, Bere se zcela nesmířilo s porážkou chartistického hnutí a stále vydatněji se začalo domáhat spravedlivého podílu na prosperitě plynoucí z neobyčejného vzestupu průmyslové činnosti v letech, jež

následovala po hospodářské krizi Z roku sedmačtyřicátého. Dělníci se dožadovali zkrácení

pracovní doby a zvýšení mezd, aby mohli krýt výdaje spojené se stoupajícími cenami potravin. Továrníci jejich požadavky rozhodně zamítli a organizovaným stávkám čelili organizovaným propouštěním. V roce 1853 se situace zvláště přiosťřila a vlna stávek, na které průmyslníci odpovídali hromadnými výlukami, se rozlila po celé zemi. Na jednu takovou stávku se jel Dickens podívat, když si s obvyklou důkladností připravoval materiál pro "Zlé časy". Koncem ledna 1854 se vydal do PreýmiLdsde již delší čas stávkovali textiláci. Dělnictvo v akci tam Dickens neviděl, našel jen vy-lidněné ulice a plakáty s bojovými hesly. Měl však příležitost vyslechnout přímo u pramene výpovědi očitých svědků, seznámit se s různými názory na probíhající stávku a prostudovat komentáře místního tisku. Po návratu do Londýna se ihned pustil do psaní, a snad proto, že cítil velkou odpovědnost za myšlenky, jež

ve "Zlých časech" propagoval, přiznal se, že ho práce nesmírně unavuje a vyčerpává. Na léto odjel do Boulogne, ne však, aby si odpočinul, nýbrž aby tam podle stanoveného plánu dokončil započaté dílo. Podařilo se mu to dva dny před plánovanou lhůtou (práce na "Zlých časech" mu trvala něco přes pět měsíců) a ihned nato se vrátil lodí do Londýna, kde se zas okamžitě věnoval redakčním i jiným povinnostem. A s uspokojením mohl konstatovat, že zájem o "Household Words", kde se úvodní kapitoly "Zlých časů" objevily již v dubnu, mezitím podstatně stoupl. Roman pak v časopise vycházel do srpna 1854 a v knižní formě byl poprvé vydán rovněž v srpnu téhož roku.

"Zlé časy", přestože vyjadřují Dickensovu odezvu na události spjaté s tehdejšími dělnickým hnutím, nejsou pojaty jako román s výlučně dělnickou tematikou. Nepopisují se soustředěnou důsledností každodenní život pracujících, nelíčí v konkrétním uměleckém ztvárnění průběh třídního boje. Obou těch oblastí se sice Dickens dotýká, Z mnoha míst jasně vysvětluje, že je nikdy nepouští ze zřetele, ba lze dokonce říci, že poznatky z nich vyvozené vytvářejí soubory argumentů, o něž se jako o masivní pilíře opírá ideová klenba celého díla. Ve své podstatě

zahrnují však "Zlé časy" problematiku mnohem širší: jsou románovou studií industrialismu a kapitalismu Dickensovy epochy, a to především z hlediska lidských hodnot a vztahů, jež daný

hospodářský a společenský systém formuje a podmiňuje. O ryze sociologickou nebo ekonomickou stránku věci se přitom Dickens příliš nezajímal. A tak pokud vycházel z kritiky tehdejších národohospodářských doktrín, poukazoval v duchu svého nespekulativního humanismu zejména na škody, jež napáchaly ve sféře mravní.

K hlavním politickým propagátorům národohospodářských teorií patřili v letech čtyřicátých a padesátých představitelé tzv. man-chesterské školy, kteří měli mnoho přívrženců mezi továrníky průmyslového centra Manchesteru. Ti mimo jiné hájili zásadu, že stát se nemá

vměšovat do záležitostí hospodářského rázu, a poukazovali často pomocí statistik a jiných faktických ukazatelů - na výhody plynoucí ze svobodného obchodu a svobodného podnikání.